

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Saulius Nefas

FUNKCIONALI VIETOS BENDRUOMENĖ LIETUVOS
KAIMUOSE IR MIESTELIUOSE

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03S)

Vilnius, 2007

Disertacija rengta: 2000 - 2004 metais Vilniaus Pedagoginiame universitete ir 2004 - 2007 metais M. Romerio universitete.

Disertacija ginama eksternu.

Mokslinis konsultantas:

Prof. habil. dr. Stasys Puškorius (M. Romerio universitetas, socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas, 03S).

TURINYS

IVADAS	4
I dalis. VIETOS BENDRUOMENĖS FUNKCIONALUMO ANALIZĖ VAKARŲ PASAULIO IR LIETUVOS MOKSLININKŲ DARBUOSE IR ES DOKUMENTUOSE.	13
1.1. Vakarų pasaulio mokslininkų darbai ir ES dokumentai apie vietos bendruomenės funkcionalumą.	13
1.2. Lietuvos mokslininkų darbai apie vietos bendruomenės funkcionalumą.....	26
1.3. Funkcionalios vietos bendruomenės samprata.	37
1.4. Išvados	44
2 dalis. VIETOS BENDRUOMENĖS RAIDĄ LIETUVOJE XX AMŽIUIJE.....	45
2.1. Vietos bendruomenė Lietuvoje iki Antrojo pasaulinio karo	45
2.2. Sovietinis laikotarpis — pertraukta bendruomeniškumo tradicija.	60
2.3. Vietos bendruomenė atkūrusioje nepriklausomybę Lietuvoje.	70
2.4. Išvados	83
3 dalis. VIETOS BENDRUOMENĖS FUNKCINIŲ ATŽVILGIU.	85
3.1. Vietos bendruomenė – svarbiausias pilietinės visuomenės elementas.....	85
3.2. Vietos bendruomenės vaidmuo savivaldos sistemoje.	91
3.3. Vietos bendruomenės funkciniai veiksmai Vakarų šalyse.	98
3.4. Išvados	107
4 dalis. VIETOS BENDRUOMENĖS FUNKCIONALUMO PROBLEMŲ TYRIMAS.	109
4.1. Funkcionalumo tyrimo metodika	109
4.2. Šiuolaikinę funkcionalią vietos bendruomenę Lietuvos kaimuose ir miesteliuose įtakančių faktorių ir veiksmų analizė	115
4.2.1. Vietos valdžios (seniūnijos) institucinis vaidmuo vietos bendruomenės funkcionavimui.	122
4.2.2. Bažnyčios (parapijos) institucinis vaidmuo vietos bendruomenės funkcionavimui.	132
4.2.3. Mokyklos institucinis vaidmuo vietos bendruomenės funkcionavime.....	139
4.2.4. Kultūros įstaigų (kultūros namų, bibliotekų) institucinis vaidmuo vietos bendruomenės funkcionavimui.	146
4.2.5. Fizinio žmogaus saugumo organizavimas – vietos bendruomenės funkcija.....	155
4.2.6. Socialinės pagalbos žmogui organizavimas – vietos bendruomenės funkcija.	160
IŠVADOS	169
LITERATŪRA:	174
PRIEDAI	186

PRIEDAI

PRIEDAS Nr. 1	186
PRIEDAS Nr. 2	187
PRIEDAS Nr. 3	191
PRIEDAS NR. 4	192
PRIEDAS NR. 5	200
PRIEDAS NR. 6	206
PRIEDAS NR. 7	215

IVADAS

Šiuolaikiniame pasaulyje pastebime, kaip kinta žmonių mąstysena, drauge ir įvairių socialinių grupių saviorganizacijos veiksniai. Tradicinė ideologija vis mažiau beatspindi daugumos žmonių mąstymą, pastebime, kad išivyraujant neribotam pliuralizmui išryškėja naujos idėjos. Kartais atgimsta senos, anksčiau gyvavusios idėjos. Pavyzdys – komunitarizmo idėja, dalies šalininkų įsitikinimu, jau nusipelnanti ideologijos vardo. <...> „Nagrinėdami komunitarų idėjas, matome, kad daugelį jų galime rasti ir konservatorių, ir krikščionių demokratų, ir socialistų utopistų ar net anarchistų – komunistų ideologijose“ [97, p. 171]. Kokios ideologijos bebūtų, visados svarbu pagrindinių žmogiškųjų vertybių klausimas. Vertybės, kurios rėmėsi krikščioniškomis nuostatomis, vykstant bažnyčios sekuliarizacijai, palaipsniui praranda savo turėtas pozicijas. Kitos vertybės pavyzdžiui: šeima, bendruomenė, viešojo valdžia, laisvė – vienos nepajėgios būti atrama globalaus pasaulio vystymosi procesų sutrikdytam žmogui. Juk individo įgimtas poreikis norėti ryšių su aplinkiniais žmonėmis, siekis realizuoti save visuomenėje susiduria su neregėto masto dinamiškumu. „Pastarieji technologine pažanga paženklinti du šimtmečiai radikaliai skiriasi nuo ankstesniųjų tūkstantmečių, kai didžioji žmonių dauguma praleido praktiškai visą savo gyvenimą vienoje mažai besikeičiančioje gyvenvietėje. <...> Iki 18-ojo šimtmečio galo retas kuris žemdirbys išvykdavo toliau nei 50 kilometrų (vienos dienos kelionė pėsčiomis) nuo savo gimtinės.<...> XIX amžiuje, įdiegus modernias susisiekimo priemones ir pramoninę gamybą, milijonai europiečių plūstelėjo iš kaimų į miestus“ [3, p. 16]. Pasak politologo A. Avižienio, socializmas siūlo problemas spręsti švelninant kilusias turtines disproporcijas, nacionalizmas skatina vertinti savo šalies praeitį, skatina žmonių darinius jungtis ir konkuruoti, perimti naujos vadybos idėjas, o demokratija kviečia piliečius dalyvauti viešojo valdymo procesuose, skatina pilietiškumą, ypač lokaliniu valdymo lygmeniu. Todėl šiuolaikiniam žmogui būtina pasirinkti iš daugybės ryškių ir ne tokių ryškių ideologinių nuostatų ir išspręsti dvigubą uždavinį: surasti naujas vertybes, dažnai sietinas su vienu „naujosios viešosios vadybos“ segmentu – piliečių, bendruomenių dalyvavimu. Būtent todėl Vakarų demokratinėse valstybėse pastaruoju metu vis labiau atsižengiama į vieną iš tradicinių, bet labai koreliuojančių su „naujuoju viešuoju valdymu“ vertybių – bendruomeniškumą. Tai aktualu reformuojant viešąjį (ypač savivaldos) sektorių.

Turėdami galvoje Lietuvos žmonių polinkį į bendruomeniškumą kaip vertybę, šiame darbe dėmesį koncentruojame į vietos bendruomenių vystymąsi Lietuvoje (ypač

savivaldos lygmeniu) dabartiniu metu ir tyrinėjant vietos bendruomenės funkcionalumą mums svarbūs šie aspektai:

- Lietuvos istorinė patirtis (nuo ankstyvųjų viduramžių centrinės valdžios ir bendruomenės dipolio egzistavimas, pilietinių teisių raiškos proveržiai atskirais istorijos laikotarpiais, vietos bendruomenės funkcijų įkomponavimas į tarpukario Lietuvoje besikuriantį savivalda pagrįstą valdžios darinį);
- Vietos bendruomenės žmonių asmeninė patirtis (vyresnio amžiaus žmonės prisimena tarpukario, vėliau kurį laiką ir sovietinėje Lietuvoje funkcionavusias pavyzdžiui ūkines (talkos), kultūrines (šventės) ir kitas bendruomeniškas formas);
- Demokratinę šalių patirties sklaidą (po Nepriklausomybės atkūrimo gyvename atvira pasaulyje, todėl vis daugiau Lietuvos žmonių, lankydami užsienyje, pastebi bendruomeniškos veiklos pavyzdžių, o Lietuvoje įvairūs filantropiniai ir ES fondai vykdo vietos bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų veiklos skatinimo programas¹).

Demokratinėse valstybėse vietos bendruomenės egzistuoja kaip natūrali gyventojų socialinė jungtis, todėl tiek teoriniai darbai apie bendruomenes, tiek iniciatyvos skatinimas praktikoje yra visiškai suprantamas dalykas, o bendruomeniškumas viešojo administravimo kontekste tiek anksčiau, tiek dabar pripažįstamas kaip ypatinga vertybė, nusakanti socialinės organizacijos kokybę, ir todėl yra visokeriopai skatinamas pilietinės visuomenės kūrimo kontekste ir yra vienas iš viešojo sektoriaus modernizavimo veiksmų. Apie tai bus kalbama trečiosios dalies 3. 1 dalyje.

Vietos bendruomenės analizavimą vadybiniu aspektu suponuoja subsidiarumo (savaveiksmiškumas, papildomumas) terminas, reiškiantis, kad tai, ką geriau gali padaryti bendruomenė, neturi daryti valstybė. Tačiau ten, kur atskiros žmogaus ar bendruomenės jėgos nepakanka, pagal išgales jų pastangas turi paremti visuomenė bei valstybė. Pagal klasikinį subsidiarumo suvokimą tai, ką individas gali pasiekti savo iniciatyva ir savo jėgomis, negali būti atimta iš jo ir priskirta visuomenei, nes taip nusižengiama teisingumui.

¹ Dr. A. Navickas kalbėdamas apie pagalbą, mini du šio reiškinio aspektus: viena vertus, taip suteikiamas svarbus institucinis pamatas, kuris leidžia įgyvendinti bendruomenių iniciatyvas, mokytis kitokio viešojo administravimo; kita vertus, daugelyje Lietuvos vietų prisikūrė dirbtinų bendruomenių, kurių vienintelis tikslas – gauti ES paramą. Kartais šios nenatūraliai susiformavusios bendruomenės kuriamos kaip alternatyva natūralių bendruomenių (pavyzdžiui parapijų) liekanoms (Žr. ES projekto, *Kaimo plėtra*, kursas *Vietos savivalda ir demokratiniai procesai*. VU, 2007).

Pasaulinė patirtis liudija, kad sąmoningo, kryptingo bendruomenių būrimo ištakų randama jau senovės Graikijoje. Kai kurie tyrinėtojai nurodo, kad ten iš dviejų vertybių - *res privata* - „privatus“ ir *respublica* „bendruomeninis reikalas“ - pirmenybė buvo atiduodama pastarajai. Nors dabar lotyniškas žodis *respublica* paprastai verčiamas žodžiu *valstybė*, tikslesnis atitikmuo ir būtų „viešas reikalas“, kuris romėnams reiškęs tą patį kaip ir *respopuli* „visuomenės reikalas“, apimęs visus bendruomenės interesus“ [158, p. 56].

Taigi vertybė *bendruomeniškumas* tarnauja žmonėms jau keli tūkstančiai metų per valstybę ir jos institutus. Neabejotina, kad bendruomeniškumas iš dalies yra ir kultūra, ir tam tikra filosofija, o vietos bendruomenės yra tam tikras socialinės organizacijos principas ir forma. Ypač yra svarbus principo aspektas, kadangi per Nepriklausomos Lietuvos gyvavimo beveik du dešimtmečius įsitikinome, ką reiškia bendrų principų nebuvimas ir tenkinimasis padėtimi, kai viešojo sektoriaus sprendimai priimami atsižvelgiant tik į aplinkybes, priklausančias nuo politinės valios. Anot filosofo F. A. Hayeko, „atsisakę principų, mes paprasčiausiai dreifuojame. Pragmatinė nuostata, vyravusi šiuo laikotarpiu, ne tik nesustiprino mūsų galios kontroliuoti įvykių raidą, bet veikiau nustūmė mus į padėtį, kurios niekas nesiekė; ir vienintelis nesivadovavimo principais rezultatas, atrodo, yra tas, kad mus valdo tik įvykių logika, į kurią bergždžiai mėginame nekreipti dėmesio. Dabar kyla ne klausimas, ar mums reikia principų gairių, bet veikiau tik klausimas, ar yra kokių nors visuotinai pritaikomų principų, kuriais galėtume vadovautis. Kur galėtume rasti principų, kurie mums suteiktų aiškias gaires dorojantis su mūsų laikų problemomis“ [62, p. 10]. Politiniai terminai (liberalizmas, demokratija ir kt.) yra nevienareikšmiai: tas pats terminas gali reikšti priešingus ar skirtingai suvokiamus dalykus skirtingoms žmonių grupėms. Todėl bendruomeniškumas, kaip principas, galbūt vienys žmonės, kurie yra priešingi savo darbais, t. y. tolsta vienas nuo kito ir, anot Hayeko, atstovauja racionaliajam individualizmui. Pastarasis „ne tik neprieštarauja savanoriško asocijavimosi idėjai, bet idėją net implikuoja, kad daugelis dalykų, apie kuriuos dažnai manoma, kad jie gali būti pasiekti tik tikslingo valdymo priemonėmis, priešingai, kur kas lengviau yra pasiekiami individams savanoriškai ir spontaniškai bendradarbiaujant“ [62, p. 24] ir „kad visuotinis bendrų principų pripažinimas joje naudojamas kaip priemonė socialinių santykių tvarkai kurti“ [62, p. 26].

Tad formą atspindintys teoriniai moksliniai apibendrinimai, kurie pateikiami šiame darbe, tampa ypač aktualūs, kai juos pagrindžiame gyvenimo patirtimi. Vertindami Lietuvos vietos bendruomenių savikūros sąlygas (pagrindiniai bendruomeniškumo

plėtojimo veiksniai yra susiję su Lietuvos žmonėmis, jų tarpusavio santykiais, kadangi Lietuvos istorijoje bendruomeniška gyvensena vaidino nemažą vaidmenį; kovojant su priešais, didelį vaidmenį vaidino gynybinė bendruomenė², o taikos sąlygomis – kaimo bendruomenė, egzistavusi glaudžiai susijusi su religine bendruomene (parapija)³. Kalbėdami disertacijoje apie viešosios valdžios formavimosi užuomazgas, neanalizuosime šio reiškinių, lyg jis būtų būdingas tik Lietuvai — analizuojame pasaulyje vykstančių globalizacijos ir integracijos permanentinių procesų kontekste. Čia pirmiausia turime galvoje Lietuvos buvimą NATO ir ES nare, kadangi Lietuvai, kuri integravosi į Europinės struktūras, tai yra naujas iššūkis, todėl ir vietos bendruomenės klausimas kaip niekad yra aktualus, nes svarbu prognozuoti ir bandyti išvengti neigiamų padarinių, kurie mūsų gali laukti ne tik ekonominėje, politinėje, bet ir socialinėje srityje. Todėl ir turime ieškoti atsakymo į klausimus, ar gali pas mus funkcionuoti vietos bendruomenė, kokie vadybiniai veiksmai padės tai padaryti.

Mokslinis disertacijos naujumas gali būti apibūdintas tokiais teiginiais:

- nėra viešojo administravimo disertacijų, specialiai nagrinėjančių vietos bendruomenės funkcionalumą, todėl šis bandymas apibrėžti ir analizuoti kaimų ir miestelių neformalių vietos bendruomenių funkcionalumą leidžia tikėtis polemikos su kitų autorių darbais, analizuojančiais bendruomeniškumo problemą;
- veiksmai, lemiantys šiuolaikinės vietos bendruomenės funkcionalumą iki šiol nebuvo grupuoti ir tirti;
- Lietuvai, vykdančiai valstybės ir savivaldos viešojo administravimo tobulinimą, remiantis decentralizacijos ir subsidarumo principais, vietos bendruomenės funkcionalumo faktorių ir veiksmų atskleidimas leis tikėtis šių principų greitesnio realizavimo praktikoje;
- pirmą kartą Lietuvoje visapusiškai ir sistemingai išnagrinėtos vietos bendruomenės funkcionalumo kūrimo, tobulinimo, plėtros problemos ir kryptys, parengtos teorinės ir praktinės šios problemos sprendimo rekomendacijos;
- nesuformuota samprata, apibūdinanti funkcionalią vietos bendruomenę.

² Kelių šimtų metų kovos su kryžiuočiais liudija, kaip lietuviai bendruomeniškai gindavosi susispietę pilyse, o pavojui praėjus, gyveno aplink pilis vadovaujami seniūno, turinčio valdžios ženklą – krivulę. Ir tai buvo ne taip seniai, kadangi etnografas prieš keletą dešimtmečių yra užrašęs tokio turinio vyresnių žmonių pasakojimų: „Į sueigą gyventojus seniūnas kviesdavo krivule. Lazdą gavęs kaimynas privalėjo nedelsdamas perduoti kitam kaimynui“ [75, p. 86].

³ Parapijos vaidmuo prieškarinėje Lietuvoje nenuginčijamas, kadangi tai buvo svarbus vietos bendruomenę telkiantis veiksnys – turėjo savo lyderį (dvasininką), šventes (religines, glaudžiai susijusias su etninėmis), administravimo sistemą (Dievo įsakymų laikymasis, dvasinis teismas) ir t. t.

Disertacijos praktinė nauda. Autoriaus numatyti veiksmai, atliekami vietos bendruomenėje esančių institucijų, leis politikams, valstybės tarnautojams ir aktyviems piliečiams atkreipti dėmesį į tam tikrus faktorius lemiančius vietos bendruomenės funkcionalumą ir pasirinkti tam tikrus vadybinius veiksmus kuriant funkcionalią vietos bendruomenę. Autorius, apibrėždamas funkcionalią vietos bendruomenę, rėmėsi ne tik teorine medžiaga, bet ir asmenine patirtimi, kadangi dirbdamas penkerius metus rajono savivaldybės meru, vienu iš strateginių tikslų buvo numatęs skatinimą telktis vietos bendruomenėms. Šiuo atžvilgiu disertacija bus naudinga praktikams, kadangi, anot Richardo Fenno, bet kurio dalyko, o tuo labiau bendruomenės fenomeno aiškinimasis reikalauja iš tyrėjo pasinerti į institucijos detales – patirti jos įpročius ir jos kasdienybę, jos sėkmes ir nesėkmes, kaip tai kasdien daro tie, kurie ten gyvena [169, p. 31].

Mokslinė problema. Pastaruoju metu daug kalbama apie bendruomeniškumą, bet nesvarstoma, koks jis yra vietos bendruomenėje, o veikimo forma dažniausiai pripažįstama tik viena — formalizuoto bendruomenės centro buvimas (skaičiuojami įregistruoti bendruomenės centrai). Neidentifikuojami faktoriai ir neatliekami veiksmai, kurių dėka vietos bendruomenė kaimuose ir miesteliuose taptų funkcionali (o tai yra savivaldos pagrindas) ir neieškoma, nuo ko priklauso jos funkcionalumas ir kartu savivaldos efektyvumas. Tyrime akcentuojame tai, kad:

- nykstant viešojo gyvenimo tradicinėms vertybėms, atsiradusių nišų užima negatyvūs reiškiniai, kurie viešąjį gyvenimą daro problemiškesnį (empiriniai duomenys rinkti apie alkoholizmą, vaikų nepriežiūrą, nusikalstamumą); svarstoma, ar galima tam pasipriešinti, piliečiams susiorganizavus į saviorganizacijos grupes (tirtos kultūrinės, labdaringos, jaunimo grupės) taip vietos bendruomenę padarius funkcionalią, kad ji prisidėtų prie viešojo gyvenimo efektyvumo;
- šiuolaikinės Lietuvos kaimuose ir miesteliuose, kuriuos mes vadiname vietos bendruomenės vardu, jos funkcionalumas yra nunykęs arba epizodinio pobūdžio, o būtent funkcionalumo atkūrimas ir yra vienas iš viešųjų institucijų veiklos kriterijų, taip pat demokratinio (reali savivalda) valdymo dimensijos išraiška;
- pastebima, kad Vakarų šalyse socialinis kapitalas nuolat atsistato, stiprindamas administracines struktūras – vietos valdžią (savivaldybę, seniūniją) ir vietos institucijas (bažnyčią, mokyklą, kultūros įstaigas ir pan.), pilietines iniciatyvas, todėl svarstyтина, ar pas mus, dar nefunkcionuojant visaverčiam socialiniam kapitalui, funkcionali vietos bendruomenė nebūtų viena iš tokių grandžių?

Disertacijos tikslas – parodyti, kad tam tikruose faktoriuose atliekami sisteminiai vadybiniai veiksmai gali sukurti Lietuvos funkcionalias kaimų ir miestelių bendruomenes.

Disertacijos uždaviniai:

- 1) nustatyti vietos bendruomenę veikiančius faktorius;
- 2) apibrėžti funkcionalią vietos bendruomenę;
- 3) nustatyti vietos bendruomenėje esančių institucijų galimybes formuoti funkcionalią vietos bendruomenę;
- 4) numatyti konkrečius institucijų veiksmus ir funkcijas, kuriant funkcionalią vietos bendruomenę;
- 5) parengti praktines rekomendacijas suinteresuotoms valdžios institucijoms, formalioms ir neformalioms piliečių grupėms, kokius prioritetinius veiksmus reikia atlikti, kuriant funkcionalią vietos bendruomenę.

Tyrimo objektas – Lietuvos kaimų ir miestelių neformalios vietos bendruomenės, funkcionalią bendruomenę kuriančių institutų sistema.

Tyrimo dalykas – funkcionalios vietos bendruomenės.

Hipotezės:

1. Tikėtina, kad tam tikri faktoriai daro didesnę įtaką vietos bendruomenės funkcionavimui.
2. Jeigu vietos savivaldos institucijose (seniūnijoje, mokykloje, kultūros įstaigose), parapijose ir socialinių bei fizinį saugumą kaimuose ir miesteliuose organizuojant bus formuojama bendruomeniškumą lemiančių veiksmų sistema, tikėtina, kad kursis funkcionali vietos bendruomenė.

Tyrimų rezultatai paskelbti dvejuose moksliniuose straipsniuose ir šešiose mokslinėse konferencijose.

Straipsniai recenzuojamuose periodiniuose mokslo leidiniuose:

1. S. Nefas. Funkcionali vietos bendruomenė kaip pilietinės visuomenės pagrindas. *Viešoji politika ir administravimas*, 2006.P. 81 – 88. ISSN 1648 – 2603.
2. S. Nefas. Savivaldžių (vietos) bendruomenių raida ir perspektyva šiuolaikinėje Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 2007. P. 70 – 80. ISSN 1648 – 2603.

Pranešimai mokslinėse konferencijose:

1. S. Nefas. Vietos valdžia ir bendruomenė: partneriai ar konkurentai. Pranešimas skaitytas mokslinėje konferencijoje „Pilietinė visuomenė ir viešojo valdžia“, vykusioje Kauno technologijos universiteto Politikos ir viešojo administravimo institute. 2000 m. kovo 25–26 d.
2. S. Nefas. Mokyklos bendruomenės svarba vietos bendruomenėje. Pranešimas skaitytas VIII tarptautinėje mokslinėje konferencijoje, vykusioje Vilniaus pedagoginiame universitete. 2001 m. lapkričio 14 – 16 d.
3. S. Nefas. Paprotinės teisės įtaka bendruomenėje egzistuojančiai socialinei tvarkai. Pranešimas skaitytas tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Taikos kultūra, žmogaus teisės ir pilietinės visuomenės ugdymas“, vykusioje M. Romerio universitete. 2002 m. balandžio 19 – 20 d.
4. S. Nefas. Vietinės bendruomenės telkimas savivaldybėse. Pranešimas skaitytas mokslinėje konferencijoje „Lokalinės bendrijos tarpdisciplininiu požiūriu: praeitis, dabartis, ateitis“, vykusioje Vilniaus pedagoginiame universitete, Istorijos fakultete. 2002 m. lapkričio 15 d.
5. S. Nefas. Žmogaus saugumo realizacija funkcionalioje vietos bendruomenėje. Pranešimas skaitytas mokslinėje konferencijoje „Saugus žmogus - saugus pasaulis“, vykusioje Lietuvos katalikų mokslo akademijos XX suvažiavime. 2006m. birželio 30 d. – liepos 1 d.
6. S. Nefas. Savivaldžių (vietos) bendruomenių raida ir perspektyva šiuolaikinėje Lietuvoje. Pranešimas skaitytas mokslinėje konferencijoje „Administracinė valstybė ir pilietinė visuomenė: viešojo administravimo situacija Lietuvoje“, vykusioje Mykolo Romerio universitete Viešojo administravimo fakultete. 2006 m. lapkričio 24 d.

Darbo struktūra.

Darbą sudaro įvadas ir keturios dalys. Įvade nusakoma bendruomeniškumo kaip vertybės aktualumas šiuolaikiniame pasaulyje, santykis su viešųjų paslaugų organizavimu savivaldoje. Taip pat aptariamos su nagrinėjama tema glaudžiai susijusios sampratos.

Pirmoje dalyje pristatomi ir analizuojami Vakarų pasaulio ir Lietuvos šaltiniai, analizuojantys bendruomeniškumą apskritai ir vietos bendruomenės esmę, išryškinamos mintys, kurios tiesiogiai siejasi su darbo objektu — funkcionalia vietos bendruomene, jos funkcionalumą lemiančiais faktoriais ir veiksmiais. Išanalizavus ES normatyvinius

dokumentus, keliama mintis, kad vietos bendruomenės funkcionalumui nėra jokių juridinių kliūčių, kadangi Lietuva yra ES narė, o kaip tik remiantis senųjų ES šalių patirtimi, galima vienaip ar kitaip kurti vietos bendruomenės funkcionalumą.

Antroje dalyje atskleidžiamas funkcionalumo sudėtingumas: aptariami pilietiniai, politiniai, administraciniai faktoriai, darantys įtaką vietos bendruomenės funkcionalumui, taip pat atskleidžiami Vakarų šalyse besireiškiantys funkciniai veiksmai.

Trečioje dalyje, atskleidžiamas vietos bendruomenės funkcionalumas ir jį pagrindžiantys veiksmai, remiantis Lietuvos istorine praeitimi, bei tų veiksmų nykimas sovietinės okupacijos metais.

Ketvirtoje dalyje pristatomi vietos bendruomenės funkcionalumo tyrimai.

Darbo pabaigoje yra pateikiamos išvados, literatūra, priedai (apklausų anketos, papildoma statistinė medžiaga). Darbo apimtis yra 185 puslapiai; jame yra 17 lentelių, 32 paveikslai. Darbe yra 7 priedai. Bibliografinį aprašą sudaro 236 šaltiniai.

I DALIS. VIETOS BENDRUOMENĖS FUNKCIONALUMO ANALIZĖ VAKARŲ PASAULIO IR LIETUVOS MOKSLININKŲ DARBUOSE IR ES DOKUMENTUOSE.

1.1. Vakarų pasaulio mokslininkų darbai ir ES dokumentai apie vietos bendruomenės funkcionalumą.

Daugelio autorių nagrinėjimo objektas yra bendruomenių ir bendruomeniškumo tema apskritai, o ne vietos bendruomenės funkcionavimas. Nagrinėdami šį reiškinį mokslinės literatūros analizės metodu, Vakarų šalių ir Lietuvos autorių darbus apžvelgsime, grupuodami pagal juose vyraujančius bendruomeniškumo nagrinėjimo aspektus. Vakarų šalių tyrėjai bendruomenę yra analizavę šiais aspektais: klasikiniu, valstybiniu – administraciniu, tautiniu – patriotiniu ir šiuolaikinės vietos bendruomenės (komunitarinis aspektas), o lietuvių autorių darbams, be jau nurodytų, būdingi dar institucinis bei savivaldos aspektai, kurie labai artimi administraciniam aspektui.

Analizę, kaip Vakarų autorių darbuose suprantama *klasikinė bendruomenė*, turime pradėti nuo XIX amžiaus vokiečių sociologo Ferdinando Tonnieso⁴. Jis palygino du idealius visuomenės tipus – *gemeinschaft* ir *gesellschaft*. *Gemeinschaft* apytiksliai galėtume versti terminu „bendruomenė“, tačiau vokiškas žodis, be šios reikšmės, dar reiškia „turintis šaknis, moralinę vienovę, intymumą bei giminingumą“, todėl dažnai suprantamas kaip „pagrindinė bendruomenė“, kuri gali būti apibūdinama šiais parametrais: 1) ypatingos padėties paskyrimas asmeniui taip, kad darbas susilieja su likusiu socialiniu gyvenimu, 2) didelės grupės, besiremiančios bendrais požiūriais ir tikslais, vienybė, 3) visiškas atsidavimas bendruomenei.

Gemeinschaft žmonės jaučia, jog yra kartu, kadangi priklauso tai pačiai grupei. Tam tikra prasme jie yra giminės, ir ši bendrystė turi emocinę reikšmę tiek grupei, tiek pačiam individui. Žmonės negali paprastai prisijungti prie *gemeinschaft*: jie jau yra gimę joje arba pamažu su ja suaugę. *Gemeinschaft* yra beveik visai žmonijos istorijai būdingas modelis, todėl *gemeinschaft* nykimas šiuolaikiniame pasaulyje parodo giminystės pojūčio kitiems bendruomenės nariams praradimą. Būtent Tonnieso nurodyti *gemeinschaft* požymiai būdingi vietos bendruomenei:

- daugelio žmonių bendra gimimo vieta;

⁴ F.Tonniesas (1855 – 1896) vokiečių sociologas, siekęs sujungti racionali mokslinį metodą ir istorinį požiūrį į socialinį gyvenimą. Reikšmingiausia jo knyga „Bendrija ir visuomenė“ (1887).

- daugelio žmonių bendra gyvenimo vieta;
- daugelio žmonių darbo vieta;
- daugelio giminių susitelkimo ir giminės mirusiųjų palaidojimo vieta;
- tuos pačius žmones aptarnaujančių institucijų vieta;
- daugelio arba visų vienas tikėjimas;
- jausmų išreiškimo vieta.

Skirtingai nuo *gemeinschaft*, *gesellschaft* yra savanoriška bendrija, paremta šalutiniais santykiais. Vokiečių kalbos žodis *gesellschaft* nurodo tam tikrą tikslą turinčią organizaciją, pavyzdžiui, komercinę asociaciją, o pats žodis plačiąja prasme gali būti verčiamas kaip „visuomenė“. Tonniesas vartojo terminą *gesellschaft*, turėdamas omenyje visuomenę, kurioje dauguma socialinių ryšių yra savanoriški ir remiasi racionalių savanaudiškumu. Žmonės stoja į *gesellschaft* ne todėl, kad privalėtų arba kad ji yra natūrali, bet dėl praktinių sumetimų – joje lengviau pasiekti savo tikslą. Tokiai visuomenei būdingi sutartiniai santykiai, o tokia grupė turi tam tikrą tikslą arba yra savanoriška bendrija. Palyginus Tonnieso aptartas sąvokas, galima teigti, kad būtent *gemeinschaft* tipo organizacija iš esmės atitinka dabartinį vietos bendruomenės supratimą.

Nagrinėjant *valstybinių - administracinių, t.y. viešųjų institucijų ir bendruomenės santykio*, aspektu, galime remtis Alexiu de Tocqueville'iu, Harmonu Zeigleriu, Robert B. Denhardt, B. Guy Peteriu, J. E. Lane. H. Zeigleris savo veikale „Politinė bendruomenė“ apžvelgia T. Hobbeso, J. J. Rousseau ir E. Burke's požiūrį į bendruomeniškumą ir pagrindžia, kuo tai reikšminga ideologijoms ir žmonėms. Jis išskiria tris korporatyvizmo lygius – žemą, vidutinį ir aukštą – ir nurodo šiuos lygius atitinkančias valstybes. Taip pat yra apibrėžiamas korporatyvizmo santykis su interesų grupėmis nurodant, kad „bet kuriuo atveju korporatyvinės sistemos suteikia pusiau valstybinį, dažnai monopolistinį statusą interesų grupėms“ [231, p. 93] ir ugdo demokratiją, kadangi „korporatyvizmas apsaugo politiką nuo ideologinių aistrų, šališkų prioritetų, visuomeninės nuomonės nepastovumo“ [231, p. 94]. (Mums tai yra svarbu todėl, kadangi politinės bendruomenės tipas išskiriamas iš vietos bendruomenės.)

Vietos bendruomeniškumui daug dėmesio skiria prancūzų filosofas Alexis de Tocqueville'is knygoje „Apie demokratiją Amerikoje“, aiškiai apibrėždamas, kam tai reikalinga. „Išblėsus entuziazmui, išnykus fanatizmui, švietimas ir patirtis kartais iš piliečių pareikalautų didelių aukų; būdamas silpnas, žmogus jaustų, kad jam, kaip ir visiems kitiems, reikia kaimynų pagalbos, ir, suprasdamas, jog paramą gaus tik tada, jeigu

pats padės kitiems, lengvai suvoktų, kad jo asmeninė nauda glaudžiai susijusi su visuomenine nauda“ [199, p. 21].

Autorius lygina Prancūzijos ir JAV vykdomąją valdžią ir teigia, jog pastarojoje valstybėje valdžia atiduota vietos bendruomenei, tik ji paskirstyta pareigūnams, o Prancūzijoje valdo vienas pareigūnas – meras. Taip pat pateikiami valdžios centralizacijos ir decentralizacijos (tai būdinga JAV) privalumai, pabrėžiant, kad decentralizacija – tai privalumas tokių vietos bendruomenių, kurių žmonės nėra apsnūdę. Ne visada lengva „uždegti žmones ir apšviesti, kad patys turi rūpintis savo reikalais. Dažnai būna lengviau sudominti juos karaliaus dvaro etiketo smulkmenomis, negu paskatinti suremontuoti bendrus namus“ [199, p. 102]. A. deTocquevill'is pabrėžia vietinės bendruomenės svarbą *tautiniu - patriotiniu* aspektu, kurį jis pajuto lankydamasis JAV, todėl atkreipia dėmesį, kad svarbiausias net ne administracinis, o politinis decentralizacijos rezultatas – visur jausti tėvynę, didžiavimąsi tauta. Tai ir yra patriotizmas, apie kurį JAV nebuvo vengiama kalbėti nei XIX nei XX amžiuje⁵. R. B. Denhardtas, telkdamas dėmesį į naująjį viešąjį valdymą, akcentuoja, kad „tarp piliečių ir jų valdžios turi būti sveika ir aktyvi „tarpininkavimo institucijų“ sistema, kuri savo dėmesį telkia į piliečių troškimus bei interesus ir kartu teikia patirties, kuri geriau paruošia tuos piliečius veikti didesnėje politinėje sistemoje. Šeimos, darbo grupės, bažnyčia, piliečių asociacijos, kaimynijos, savanoriškos organizacijos, netgi sporto grupės užmezga ryšius tarp individo ir platesnės visuomenės. Mažesnės grupės, kurių visumą galima būtų vadinti „pilietine visuomene“, yra svarbios todėl, kad žmonėms reikia aktyviai apskaičiuoti savo interesus bendruomenės interesų kontekste [31, p. 248]. B. G. Peters aptarinėdamas politikos ir viešojo administravimo, ryšį tarp suinteresuotų grupių ir valdžios apibūdina kaip „korporatyvizmą“ ir pripažįsta, kad tokių santykių atsiradimas turi didelę įtaką viešosios politikos procesui t.y. „daryti įtaką valdžiai gali daugiau suinteresuotų grupių“ [161, p. 240]. J. E. Lane kalbėdamas apie viešąsias gėrybes, akcentuoja jų naudą regioninei ir vietos bendruomenei (tokias gėrybes jis vadina

⁵ Šio darbo autoriui teko lankytis JAV ir matyti, kaip gerbiami valstybės simboliai – vėliava, himnas, kaip jie įtraukiami į kasdienį gyvenimą. Valstybės vėliava nuolat iškeliama ne tik prie valdžios įstaigų, bet ir prie verslo firmų, kiekvienoje klasėje. Švenčių dienomis vėliavas su tam tikru ceremonialu kelia ir gyventojai. Himnas skamba visų iškilmingų renginių metu. Pvz., prieš kiekvienas NBA (National Basketball Association) varžybas yra atliekamas himnas, nors varžybų per savaitę būna dvejų arba trejų, o iš viso – šimtai. Visa tai telkia amerikiečius į valstybinę bendruomenę, stiprina jų patriotinius jausmus. Ką kita matome pas mus, kur visokiais būdais stengiamasi atsisakyti net ir žodžių *patriotizmas*, *patriotas*, kartais prisidengiant tuo, kad jis keičiamas modernesniu, o iš tikro visai kitokios prasmės žodžiu – *pilietiškas*. Pagal paskutinę valstybinės vėliavos kėlimo įstatymo redakciją neprivalu gyventojams kelti vėliavą prie nuosavų namų valstybinių švenčių ir atmintinomis dienomis. Politikai, paruošę įstatymo pakeitimus, aiškina, kad taip žmonėms patogiau, kad ne visi turi lėšų vėliavai įsigyti. O iš tikro ar neatsisakome vertybės, kuri, pasak A. de Tocquevill'io, kaip ir religija „gali būti paskata piliečiams išvien ir ilgai siekti to paties tikslo“ [199, p. 106].

klubinėmis) ir anot jo, visuomenė šių gėrybių atžvilgiu reiškia skirtingus poreikius, todėl ir jų teikimas priklausant nuo vietos yra efektyvesnis [101, p. 60].

Būtent šiais amžiais išryškėja *politinių ideologijų* dominavimas žmonių gyvenime. Šiuo aspektu bendruomeniškumą daugiausia tyrinėjo R. Nisbetas savo veikaluose „Beieškant bendruomenės“, „Konservatizmas“ ir „Sociologijos tradicija“. Autorius yra vienas iš konservatizmo ideologų ir teigia, kad ši ideologija formavosi vykstant revoliucijoms. Ką revoliucijos griaua, konservatizmas gina – bendruomenę, giminystę, hierarchiją, autoritetą, religijos vertybes. Pasak R. Nisbeto, „Bendruomenės pagrindas yra vientisas žmogus, o ne vienokį ar kitokį vaidmenį socialinėje tvarkoje atliekantis žmogus...[153, p. 90]. Tai yra susiję ir su pažanga, kadangi žmonijos raidoje svarbiausiais laikyti dalykai – giminystė, socialinė klasė, bendruomenė – yra vidinės jėgos, kurias būtina panaudoti [154, p. 93].

Šiuo metu pastebime, jog labai skirtingai suprantama ir todėl skirtingai interpretuojama laisvės sąvoka. Dabarties žmogus laisvę supranta kaip naudingą veikimą asmeniniais poreikiais. Tačiau R. Nisbetas atkreipia dėmesį, kad jau šviečiamajame amžiuje nusimesti grandines buvo visų revoliucionierių ir reformatorių tikslas, tačiau už to slypėjo idėja, kad „tikroji laisvė esanti visiškai asmens savasties ir visų turtų, taip pat teisių, atidavimas absoliučiai bendruomenei“ [154, p. 60].

Dar vienas aspektas, kuriuo apžvelgsime dalies Vakarų pasaulio autorių, rašančių bendruomeniškumo temą, darbus, bus *šiuolaikinės vietos bendruomenės, arba komunitarizmo*, supratimas.

Vakarų pasaulyje, ypač JAV bendruomeniškumo (komunitarizmo) tema tyrinėjama gana išsamiai. Tuo užsiima atskiri tyrimo institutai (pvz., George'o Washingtono universitete esantis Komunitaristinės politikos institutas ir pan.), todėl ir autorių, rašančių šia tema yra daug⁶. Galima paminėti tokius komunitarus, kaip Benjaminas Barberis, Danielis A. Bellas, Willis Kymlicka, Amitai Etzioni, Williamas A. Galstonas, Seymouras I. Sandelbaumas, Michaelis, J. Sandelis, Charlesas Tayloras, Michaelis Walzeris ir kt. Šio mokslinio ir visuomenės mąstymo pradžia buvo „bendruomeninis judėjimas“, kurio steigėju laikomas profesorius Amitai Etzionis. Šis sambūris leidžia žurnalą „Atsakinga bendruomenė“ („The Responsive Community“). Pats A. Etzionis yra George'o Washingtono universiteto profesorius. Jis jau du dešimtmečiai „propaguoja pasikeitimus

⁶ Tinklapyje www.gwu.edu/~ccps/biblio.html pateikiamoje bibliografijoje apie komunitarizmą yra per 520 publikacijų, kurias parašė apie 250 autorių

viešojoje politikoje ir administravime, skatina piliečius plėtoti tam tikras teises savo bendruomenių naudai“ [30, p.1], kadangi „žmonės jaučia atšalimą, susiskaldymą, visi gyvena atskirai ir nėra pakankamai bendrų ryšių“ [30, p. 2]. Šiam judėjimui priklauso akademikai, kurie yra nusivylę, kaip nacionalinės politinės partijos sprendžia nusikalstamumo ir socialinės gerovės problemas. Viešojo administravimo, teisės, piliečių teisių, politikos, etikos ir sociologijos ekspertai skolinasi mintis iš kairiųjų ir dešiniųjų, kaltindami materializmą ir kitas ideologijas, susijusias su individo teisėmis, kurios skaldo piliečių gyvenimą. Anot A. Etzionio, „yra žmonėse nostalgija bendruomenei, ir tai dalykas, kurį žmonės kažkada turėjo...“ [41, p. 23]. A. Etzionis labai skatina stiprinti vietos bendruomenes, taip pat formuoja įsitikinimą, jog bendruomenės privalo vaidinti svarbų vaidmenį vietos gyvenime, kadangi kiekvienas žmogus yra atsakingas už savo veiksmus ir savo pasirinkimus toje bendruomenėje, kurioje jis gyvena. Jo nuomone, bet kokioje situacijoje didžiausia atsakomybė turi atitekti individams, artimiausiai susijusiems su problema. Jeigu tie individai nepajėgia jos išspręsti, problema gali būti perkelta šeimai. Jeigu šeima nepajėgia jos išspręsti, ji gali būti perkelta vietos bendruomenei. Ir tik tada, kai problema neišsprendžiama žemesniu lygmeniu, ji gali tapti valstybės problema. Politine prasme tai reiškia, jog egzistuoja atsakomybės gija: šeima – vietos bendruomenė – visuomenė. Anot A. Etzionio, bendruomenei būdingi šie požymiai: „1) emocinių ryšių, susikryžiuojančių ir vienas kitą stiprinančių, tinklas; 2) ištikimybė bendroms vertybėms, normoms ir prasmei; 3) gana aukštas atsakomybės lygis“ [41, p. 5], todėl būtina skatinti ir gaivinti tas institucijas, kurios užima vietą tarp individo ir valstybės: šeima, savanoriškos organizacijos, mokykla, bažnyčia, vietos bendruomenė ir k.t.

Nagrinėdami įvairių komunitarų, pavyzdžiui: Charleso Tayloro, Alasdairo MacIntyre'o, Michaelio Sandelio, Michaelio Walzerio ar Ronaldo Dworkino darbus, pastebime, jog jie visi teigia, kad komunitarizmas remiasi įžvalga, kad „žmonių tapatumą sąlygoja (iš dalies) jų aplinka: žmonės yra kultūrinių bendruomenių nariai, ir juos formuoja bendruomenės įpročiai ir vertybės“ [86, p. 44]. Tai būtent ir yra vietos bendruomenę telkiantys ir įprasminantys veiksniai. Be to, tai leidžia komunitarams suformuluoti teiginį, kad žmogaus gebėjimai priklauso nuo kultūrinės praktikos.

Ch. Tayloras [86, p.45] formuoja ir kitą teiginį, kad reikia gerbti būdingus žmonių gebėjimus, o M. Walzeris savo darbe „Saugumas ir gerovė“ plėtoja šią mintį, sakydamas, kad visuomenė turi struktūrą, kurią sudaro daug įvairių sferų, kurių kiekviena turi savus skirtingus tikslus. Pvz., sveikatos apsauga suponuoja kitokią teisingumo

sampratą negu rinka, lygybė šeimoje reiškia ką kita negu politinėje bendruomenėje. Tad ir vietos bendruomenė turi ne tik apskritai bendruomenei būdingus bruožus, bet jai keliami ir specifiniai uždaviniai .

M. Sandelas akcentuoja pilietinę poziciją sprendžiant savivaldos (vietos bendruomenės – S.N) reikalus ir teigia, kad reikia „valstybės reikalų pažinimo ir priklausomumo jausmo, rūpinimosi visuma ir moralinio ryšio su bendruomene, kurios likimas sprendžiamas. Pilietis, dalyvaujantis savivaldoje, privalo turėti arba išsiugdyti tam tikrų charakterio savybių arba pilietinių dorybių“ [176, p. 5 – 69].

Kalbėdami apie teisingumą ir teises, kas pirmiausia ir aktualu vietos bendruomenės žmonėms, komunitarai pastebi, kad tai yra „grynai modernios normos, ir jos įrodo suirus tikrąsias bendruomenes su joms būdingais bendrais tikslais ir siekiais [86, p. 47]. A.MacIntyras teigia, jog būti bet kokios bendruomenės nariu reiškia atlikti pareigas bendruomenei, kitaip tariant, turi būti ištikimas ir bendruomenei, ir visiems jos nariams.

Savotiškai komunitarai interpretuoja patriotizmą. Iškalbingas šis jų teiginys: „Aš nesu pasirengęs ginti tiesiog kiekvieno žmogaus laisvę, bet jaučiu solidarumo su savo tėvynainiais ryšį mūsų bendruomenėje, ryšį, kuris yra bendra visų mūsų orumo išraiška. Patriotizmas yra tarsi vidurys tarp draugystės, arba šeimos jausmo, ir altruistinio atsidavimo“ [86, p. 532]. Šio jausmo konkretumas atsiranda tada, kai veikia koks nors politinis darinys – valstybė, o vietiniame lygyje vietos bendruomenė⁷.

Nors Vakarų pasaulio bendruomeniškumą išreiškiančio mokslinio ir visuomeninio mąstymo propaguotojai, gal tik išskyrus A. Etzioni, R. D. Putnamą nevartoja termino *vietos bendruomenė* (local community), tačiau iš tokių frazių, būdingų ir viešojo administravimo terminologijai, kaip *vietos savivalda*, *horizontalūs ryšiai*, *artuma*, *kultūrinis identitetas* ir pan., galima suprasti, jog jie kalba ir mąsto būtent apie vietos bendruomenę tiek plačiąja prasme (apima visą gyvenamąją teritoriją), tiek siaurąja prasme, kai mažesnės, konsoliduotos bendruomenės veikia lokaliajoje teritorijoje, ir lokališkumas suprantamas kaip konkretūs darbai ar žmonių sutelkti dariniai, siekiantys įgyvendinti idėją, pvz.: „asociacijos išugdo savo narių bendradarbiavimo įpročius, solidarumą ir visuomeniškumo dvasią“ [169, p. 123].

Šioje disertacijoje tikslinga pateikti pagrindinius Europos Sąjungos politiką lokalinių bendruomenių atžvilgiu reglamentuojančius dokumentus, kaip tam tikrą šiam

⁷ Atkreiptinas dėmesys, kad iš dalies tai demokratiname pasaulyje gyvenančių žmonių atsakas mūsų valstybėje pastaraisiais metais vis labiau propaguojamai nuomonei, kad patriotizmas, kaip vertybė, šiuolaikiniame pasaulyje neaktuali ir palaipsniui nyksta.

darbui svarbų šaltinį, kadangi Europos Sąjunga yra įdomus, unikalus reiškinyis ir kartu nepaprastai svarbus ilgos, skausmingos Europos civilizacijos raidos rezultatas. Čia matome įvairių sričių vienijimosi formas, kadangi *de jure* šiai bendrijai priklausančios šalys perduoda dalį ekonominių, politinių, socialinių, kultūrinių kompetencijų sprendimo bendriems organams. Kad būtų visapusiškai išnagrinėta mums rūpima tema, viena vertus, labai svarbu pažvelgti į prieštarinę, permainingą, neįkainojamą Europos Sąjungos patirtį, o, antra vertus, aktualu ir numatyti galimas lokalių bendruomenių raidos tendencijas Europos Sąjungos šalyse. Mums aktualus klausimas, kiek vietos bendruomenė gali amortizuoti globalaus pasaulio metamus iššūkius, anot Z. Baumano, „užtikrinti visuomenės stabilumą (visuomenė bus stabili tiek, kiek bus efektyviai funkcionuojančios vietos bendruomenės – S.N.) ir per demokratinių institucijų laiduojamą socialinių sluoksnių „tarimąsi“ sutelkti juos sąmoningiems kolektyviniams veiksniams“ [9, p. 207]. Kadangi Europos Sąjungos visateisiais nariais tapome 2004 metų gegužės mėnesį, todėl neturėdami pakankamai empirinės medžiagos, jos negalime analizuoti, tačiau galime atlikti Europos Sąjungos norminių dokumentų, kurie gali turėti įtakos vietos bendruomenių funkcionalumui, analizę. Tiesa, dokumentų, tiesiogiai reglamentuojančių vietos bendruomenių plėtrą nėra, bet dokumentuose skirtuose vietos ir regionų demokratijos raidos tendencijoms pagrįsti, randama šiuo aspektu ne viena nuostata. Europos Tarybos tarpvyriausybinių *acquis* („direktyvos, reglamentai“) vietos ir regionų demokratijos klausimais sudaro šie dokumentai: konvencijos, rekomendacijos, teminiai pranešimai, šalių ataskaitos, Europos Sąjungos šalių ministrų konferencijų dokumentai.

Tarp *konvencijų* svarbiausia yra Europos vietos savivaldos chartija [45]. Joje yra išdėstyti bendrieji vietos savivaldos principai ir jie atspindi vietos demokratijos problemas. Jeigu piliečiai nori tiesiogiai dalyvauti valdžioje, tai jie turi dalyvauti vietos savivaldos institucijų priimamų sprendimų rengimo procese, kad tie sprendimai atitiktų jų interesus. Vietos savivalda yra demokratijos mokykla ir Europos vietos savivaldos chartija nurodo vietos demokratijos sistemą. Būtent šioje sistemoje randame ir vietos bendruomenę ir vietos bendruomenės subjektus – piliečius. 4 straipsnio 3 punktas apibrėžia, kad viešas pareigas pirmumo tvarka įgyvendina arčiausiai piliečių esantys vietos valdžios organai, o 5 straipsnis kalba apie tai, kad „savivaldybių teritorinės ribos negali būti keičiamos, iš anksto nepasitarus su visomis vietos bendruomenėmis ar nesurengus referendumo, kur tai leidžia statutas“ [45, p. 6–7]. Efektyvią ir atvirą savivaldą sunku įgyvendinti piliečių tiesiogiai neįtraukus į visuomeninio valdymo procesą ir sprendimų priėmimą bendruomenei rūpimais

savivaldos klausimais. Todėl dėmesys vietinės valdžios stiprinimui yra labai svarbus, nes modernioje demokratijoje piliečiai yra ne pasyvūs stebėtojai, bet aktyvūs sprendimo priėmimo dalyviai.

Sąvade pateikiama penkiolika *rekomendacijų*, iš kurių su vietos bendruomenės vystymusi daugiausia yra susijusios šios: „Dėl referendumų ir kitų iniciatyvų (1996) 2“ ir „Dėl piliečių dalyvavimo vietiniame visuomeniniame gyvenime (2001) 19“. Analizuodami rekomendaciją [167] pastebime, kad joje yra aptariamose svarbios nuostatos, susijusios su piliečių iniciatyva įsitraukti į vietos reikalų tvarkymą. Tai:

1. pagrindiniai vietinės demokratinės dalyvavimo visuomeniniame gyvenime politikos principai;
2. veiksmai ir priemonės piliečių dalyvavimui vietiniame visuomeniniame gyvenime skatinti ir stiprinti;
3. veiksmai ir priemonės, susijusios su dalyvavimu vietiniuose rinkimuose ir atstovavimu demokratijos sistemai;
4. veiksmai ir priemonės tiesioginiam visuomenės dalyvavimui vietinių sprendimų priėmimo ir vietinių reikalų tvarkymo procesui skatinti;
5. veiksmai ir priemonės, skirtos paskatinti toms piliečių kategorijoms, kurioms dėl įvairių priežasčių yra sunkiau dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

Rekomendacijoje „Dėl referendumų ir kitų iniciatyvų (1996) 2“ nusakomi pagrindiniai referendumų ir kitų piliečių iniciatyvų jiems aktualiais klausimais principai ir organizavimo tvarka. Būtent tai pripažįstama kaip pati demokratiškiausia ir reikalingiausia piliečių įsijungimo į vietos reikalų tvarkymą forma.

Pilietiškumas asocijuojasi su individo atsakomybe. Tada vėl kyla klausimas, ar mūsų tautinis identitetas daugiau bendruomeniškas. Jei taip, kaip teigia tyrinėtojai, tai kaip turi veikti pilietis šiuolaikinio pasaulio vietos bendruomenėje? Galime atkreipti dėmesį, kad realiame mūsų gyvenime, norint įgyvendinti ES rekomendacijų nuostatas, trūksta ne tik valdžios noro suprasti, kad to reikalauja demokratinis procesas (gyventojų įtraukimo į sprendimų priėmimą sistemų sukūrimas, priemonių, skatinančių dalyvauti vietiniuose rinkimuose, referendumuose, juos organizuoti ir kt., kompleksas), bet ir pačių piliečių (tyrimai rodo, jog visuomeninių organizacijų veikloje dalyvauja tik apie 10% gyventojų) noras tai daryti, dažnai tikintis, kad tai padarys valdžia.

Teminių pranešimų yra trisdešimt keturi, iš kurių nagrinėjamai temai aktualiausias pranešimas apie „Piliečių dalyvavimą vietos viešajame gyvenime“ (2000 m.). Šiame

pranešime nagrinėjama, kaip piliečių dalyvavimas reiškiasi bendruomenės politiniuose procesuose, pirmiausia įgyvendinat rinkimų teises ir piliečių grupėms dalyvaujant, kai priimami vietos valdžios sprendimai. Taip pat pažymima, kad dauguma vietos bendruomenės veiklų savanoriškose asociacijose nėra tiesiogiai susiję su savivaldos funkcijomis, tačiau būtent jų problemų sprendimas gali pasitarnauti suartėjant vietos bendruomenei ir vietos valdžiai.

Europos Sąjungos šalių ataskaitos Europos Tarybai yra dar vienas dokumentų rinkinys, kuris atspindi regionų ir vietos demokratijos lygį. Kiekviena šalis reguliariai turi informuoti apie vietos ir regionų valdžių juridinės bazės kitimą, valdžios struktūras, vietinius rinkimus ir, kas itin aktualu nagrinėjamai temai, – tiesioginio piliečių dalyvavimo vietos valdžiai priimant sprendimus, formas. Būtent pačios šalies narės dėka pateiktos ataskaitos gali būti palyginamos, kaip į piliečių dalyvavimą ir kartu vietos bendruomenių veiklą žiūri skirtingos Europos Sąjungos narės. Taip sudaroma galimybė palyginti šalies pasiekimus, pasimokyti iš kitų patirties, o esant reikalui detaliau pastudijuoti vieną ar kitą modelį.

Kadangi disertacijoje aprašoma ir kaimo bendruomenė, tai reikia apžvelgti, kokią politiką Europos Sąjunga vykdo kaimo atžvilgiu. Svarbiausi principai išdėstyti Europos Tarybos „Kaimo vietovių chartijoje“^[44] ir Cork'o (Airija, 1996) konferencijoje, taip pat Europos Sąjungos struktūrinių fondų programose ir, jomis vadovaujantis, parengtu Bendroju Programavimo Dokumentu (2004).

Pagal chartiją kaimas turi būti patraukli ir saugi gyventi vieta, su gera infrastruktūra, ekonominės veiklos sektoriais, puoselejamu kraštovaizdžiu, t.y. kaimo vystymas turi atitikti darnaus vystymo koncepciją.

Tai pasaulinė strategija suformuluota pasaulio viršūnių susitikime Rio de Žaneire 1992 metais, kur darnus vystymasis įteisinamas kaip ilgalaikė visuomenės vystymosi ideologija, kurią sudaro trys lygiaverčiai komponentai – aplinkosauga, ekonominis ir socialinis vystymas. Šiai ideologijai įgyvendinti priimta veiksmų programa – Darbotvarkė – 21. Analizuodami priimtą nacionalinę strategiją, nerandame vietos bendruomenės akcentavimo, tačiau svarbu, kad pabrėžiama, jog „darnus vystymasis neįmanomas be plataus visuomenės dalyvavimo ne tik sprendžiant konkrečius šioje strategijoje nurodytus uždavinius, bet ir priimant darnaus vystymosi požiūriu svarbius įvairaus lygio sprendimus (tiek Nacionalinės darnaus vystymosi komisijos, tiek vietos institucijų). Labai aktualu, kad

įgyvendinant šią strategiją būtų užtikrinti ne tik anksčiau minėti horizontalūs, bet ir vertikalūs ryšiai.

Chartijoje daug dėmesio skiriama ir kaimo bendruomenių formavimui, teigiama, kad „bendruomenės ar vidutinio dydžio gyvenamosios vietovės (pas mus miesteliai – S.N.) lemiančios tam tikrą žmonių tarpusavio santykių individualizavimą ir įgalinančios gyventojus tiesiogiai dalyvauti visuomenės valdyme“, kad „kaimo vietovės turi skatinti ryšių tarp kaimo gyventojų plėtojimąsi“, „stiprinti regionų kultūrinį kaimo gyventojų identiškumą ir skatinti bendruomenių veiklą“[44, p. 5, 7, 14].

Cork'o mieste vykusioje 1996 metais kaimo plėtrai skirtoje konferencijoje buvo atkreiptas dėmesys į kaimo kultūros svarbą, teigta, kad ji pasižymi savita kultūrinio gyvenimo, ūkio ir visuomenės organizacija, didele veiklos ir gamtovaizdžio įvairove (miškai ir dirbama žemė, nepalieti gamtos kampeliai, kaimai ir miesteliai ir t.t.), ir visa tai yra Europos Sąjungos turtas. Konferencijoje buvo pabrėžta, kad svarbiausias kaimo plėtros agentas yra pati kaimo bendruomenė. Šioje konferencijoje buvo suformuluota dešimties punktų programa, kurios nuostatos yra šios:

1. Pirmenybė kaimui (nenutrūkstama kaimo plėtra turi užimti svarbiausią vietą Europos Sąjungos politikoje).
2. Integruotas požiūris (plėtros strategija turi apimti visas Europos Sąjungos kaimo vietoves, daugiau lėšų skiriant labiau atsilikusioms, tačiau turi būti tolygiai paskirstoma visoms sferoms).
3. Įvairinimas (ūkinė ir socialinė politika turi būti siejama su privačiomis ir bendruomenių iniciatyvomis, stiprinamas kaimo bendruomenių vaidmuo).
4. Išsaugojimas (veikiant vietose turime galvoti apie Europos kaimo gamtovaizdį).
5. Papildomumas (plėtojant kaimus ir miestelius turi būti įgyvendinta įvairių lygių partnerystė ir bendradarbiavimas, o kaimo plėtra turi būti lokalizuota, t.y. susieta su konkrečiomis kaimo vietovėmis.)
6. Supaprastinimas (su kaimo strategija susijusi juridinė bazė turi būti supaprastinta).
7. Programos (kaimo plėtros programos turi remtis skaidriomis, nuosekliomis procedūromis).
8. Finansavimas (vietinių ir kreditinių resursų panaudojimas skatinant investicijas į kaimą).
9. Vadyba (turi būti lavinami vietos valdžios ir bendruomenių lyderių administraciniai gebėjimai).

10. Įvertinimas ir tyrimas (interesų grupės turi dalyvauti atliekant monitoringą ir įgyvendinant programas).

Todėl dabartiniu metu laikomasi šių ES valstybių kaimo vietovių plėtros principų:

- integracijos: kaimo problemos apima ne tik žemės ūkį, bet ir kitų kaimo verslų plėtros bei socialinę sferas. Problemoms spręsti būtinas integruotas požiūris, taikytina integruota paramos sistema;
- įvairovės: kaimo plėtra turi jungti ekonominę, socialinę, kultūrinę veiklą;
- nenutrūkstamumo: kaimo plėtros politika turi saugoti gamtos išteklius, biologinę įvairovę bei regionų kultūrinį identitetą ateities kartoms;
- vietinio savarankiškumo: kaimo plėtra turi būti kuo labiau decentralizuota visais lygiais (vietos, regiono, šalies, Europos) [125, p. 9].

Kaip ES, taip ir Lietuvoje vienu svarbiausių kaimo plėtojimo principų turėtų būti vietinis savarankiškumas, kurio esmė – decentralizuota kaimo vietovių plėtra, bendruomenių kūrybinis aktyvumas. Vietinis savarankiškumas suprantamas kaip planavimas iš „apačios į viršų“. ES sprendimai dėl kaimo plėtros regione ar visoje šalyje priimami remiantis vietos bendruomenių sukurta kaimo vizija, kuri atsiranda turint kaimo plėtros planus, kurių kūrimas neįmanomas be kaimų bendruomenių [125, p. 10].

Tiek kaimo, tiek vietos bendruomenių plėtrai reikalinga finansinė parama. Ji vykdoma per ES struktūrinę politiką, ir būtent ES struktūrinių fondų naudą pajuto Lietuvos kaimų ir miestelių bendruomenės. Dabartiniu metu struktūrinių fondų veikla pakito, todėl Lietuvos vietos bendruomenių veiklos iniciatoriai turi orientuotis į ES struktūrinius fondus ir bendrąjį programavimo dokumentą (apie tai žr. toliau šiame skyriuje).

ES regioninėje politikoje kaimo bendruomenės laikomos trečiąja savivaldos pakopa, kurios paskirtis yra bendrauti su kitomis bendruomenėmis, aukštesnės pakopos savivaldos institucijomis ir rūpintis bendruomenės socialiniais reikalais. Laikoma, kad perspektyviausiu dabartinio kaimo socialinės organizacijos akcentu turėtų tapti stambesnės kaimo gyvenvietės ir miesteliai. Bendruomeniškumas yra svarbus dėl šių viešųjų veiksmų :

- tarpusavio pagalbos, sprendžiant gyvenimo ir ekonominės veiklos problemas;
- kultūros tęstinumo, kadangi tik tarpusavyje bendraujantys žmonės puoselėja kultūrinio elgesio normas ir istorinį paveldą;
- socialinės tvarkos palaikymo ir priešinimosi neigiamiems reiškiniams;
- įgimto žmonių bendravimo, kurio dėka įgyjama patirties ir kultūros.

Kad vietos bendruomenė būtų funkcionali, turi kisti seniūnijos ir net rajono savivaldybės veikla. Šios institucijos privalėtų daugiau skatinti mokyklas, kultūros įstaigas, visuomenines organizacijas didesnę dėmesį skirti bendruomeniškai veiklai. Sutelktos administracinės institucijos turės didesnę įtaką žmonių bendruomeniškumui ugdyti, o vietos bendruomenės funkcionalumą liudijantys veiksniai bus šie [125, p. 11] :

- visų pripažintas lyderis;
- įvairi bendruomenė (bendruomenėje turi būti kuo įvairesnio išsilavinimo, socialinės padėties, įsitikinimų, skirtingo vertybių supratimo žmonės);
- atvira bendruomenė (išleisti į bendruomenę kiekvieną norintį, neužsidaryti, ieškoti savitarpio supratimo);
- mokymas, seminarai;
- gero bendruomenės plėtros modelio parengimas ir jo įgyvendinimas;
- geranoriškas, nuoširdus darbas, noras veikti;
- bendravimas (gyventojų apklausos, informaciniai leidiniai, įvairūs renginiai);
- tikėjimas pasirinktos veiklos sėkme.

Lietuva, tapusi visateise Europos Sąjungos nare, prisijungė prie ES struktūrinės politikos įgyvendinimo. Jos tikslas – finansinėmis priemonėmis mažinti ES valstybių ekonominius ir socialinius skirtumus. Pagrindinis šios politikos įgyvendinimo instrumentas yra ES struktūrinių fondų lėšos, kurios skiriamos pagal atitinkamus prioritetus, vadovaujantis finansavimo nuostatomis. Aišku, nagrinėjamai temai aktualu, kiek visa tai prisidės prie bendruomeniškumo ir vietos bendruomenės funkcionalumo stiprinimo. Turime priminti, kad vykdant tyrimą „Vietos bendruomenė 2001“ paaiškėjo, kad finansinis faktorius telkiant vietos bendruomenę yra gana menkas. (Priminsime, kad tyrime bandėme patikrinti gana dažnai pataruoju metu girdimą pasakymą, kad bendruomeniškumas yra silpnas dėl prastos ekonominės situacijos, o bendruomenių kūrimasis priklauso nuo finansinės paramos. Deja, ekspertų nuomonė šiuo klausimu yra labai skirtinga. Jauniausio amžiaus ekspertų nuomonės pasiskirstė vienodai, o vyresni kaip 30 metų ekspertai nurodė ženklią finansų įtaką, kai tuo tarpu vyriausi ekspertai mano, kad finansai čia ne vaidina jokio vaidmens). Tiesa, 2004 m. VU Socialinių tyrimų instituto atliktame tyrime vertinant bendruomeninių organizacijų veiklos finansavimo galimybes, organizacijos didžiausius lūkesčius (55% respondentų) sieja su ES struktūriniais fondais. Matyt, todėl čia turime daugiau akcentuoti ne bendruomeniškumo kaip vertybės, o vietos bendruomenės ugdymą, kuris apimtų aplinkos, ekonomikos bei socialinę, demografinę, technologinę, politinę ir

kitas sritis. Tokiu būdu vietos bendruomenė skatinama dirbti savo pačios labui. Taigi sėkmingas vietos bendruomenės dalyvavimas įsisavinant struktūrinių fondų lėšas gali pasitarnauti kaip stimulas tęsti bendruomenišką veikimą ir ieškoti kitų formų, tikintis, kad perspektyvoje šioje vietos bendruomenėje atsiras ir kokybiškai nauji funkciniai - socialiniai santykiai. Todėl, analizuojant Lietuvoje veikiančių ES struktūrinių fondų dokumentus, turime atkreipti dėmesį į BPD „Kaimo plėtros ir žuvininkystės“ prioriteto priemonės „LEADER+ pobūdžio priemonės“ veiklos sritį „Ilgūdžių įgijimą, kuria siekiama pagerinti gyventojų informavimą, norint juos paskatinti aktyviai dalyvauti plėtros procesuose, taip pat suintensyvinti atstovaujamųjų vietos plėtros partnerysčių kūrimą. Čia akcentuojama, kad paraiškų teikėjai gali būti nevyriausybinių organizacijos bei kaimo ir mažų miestelių bendruomenių grupės. To paties prioriteto priemonės „kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas“ veiklos sritį „Konsultavimo paslaugos ūkiams“, siekiama išlaikyti gyvybingą socialinę struktūrą kaimo vietovėse bei didelei gamtos vertei bei subalansuotam žemės ūkiui skatinti, todėl kaimo gyventojams (ne tik ūkininkams) teikiamos konsultavimo paslaugos, kaip naudotis ES struktūrinių fondų lėšomis. Atkreiptinas dėmesys, kad Leader+ pobūdžio priemonės yra veiklos srities „Bandomosios integruotos strategijos“ sektorius. „Bandomųjų integruotų strategijų įgyvendinimas“ tikslas – teikti paramą bandomosioms kaimo vietovių strategijoms įgyvendinti. Paraiškas paramai gauti galėjo teikti strategijas parengusios vietos veiklos grupės (VVG). Parengtose strategijose turėjo būti pateikiama vietos veiklos grupės teritorijos socialinės - ekonominės situacijos ir poreikių analizė, kaimo vietovių plėtros vizija, prioritetai, tikslai, jų įgyvendinimo priemonės ir veiksmai, naudojant vietovės išteklius ir telkiant kaimo bendruomenių ir kitų kaimo gyventojų pastangas. Svarbus ir šios programos loginis pagrindas, kuris yra, kad sprendimai priimami kuo arčiau jų įgyvendinimo vietos, t.y. keičiama hierarchinė sprendimo priėmimo sistema, įtraukiant įvairių vyriausybės ir nevyriausybinių organizacijų grupių atstovus - partnerystės principas.

Lietuvos viešojoje politikoje buvo aktualus Lietuvos 2004 – 2006 metų bendrasis programavimo dokumentas, todėl kai kurios jo nuostatos aktualios ir šiam darbui, pvz.: „kaimo bendruomenės sparčiai vystosi ir keičiasi. Verslininkų iniciatyvos ir kūrybingumas kaimo vietovėse struktūrinių pokyčių procesą gali paspartinti“ arba „Vienas iš pagrindinių bendruomenės tikslų – plėsti rinką socialinių paslaugų teikėjams remiant nevyriausybines organizacijas (NVO), pavienių asmenų ir bendruomenių pastangas ir iniciatyvą“. Be abejo, tokiame solidžiam dokumente vietos bendruomenės vystymui dėmesio stokojama, ir vien

pasiteisinti, kad tai yra padaryta atsižvelgiant į Europines normas, neatsakinga, kadangi Europos šalys turi nepertrauktą bendruomeniškumo tradiciją, ir jos tai akcentuoti gali ir mažiau. Visai kas kita yra mūsų valstybė, kur bendruomeniškumas žengia pirmuosius žingsnius.

Apibendrinant tai, kas pasakyta, galima pabrėžti, kad ES juridiniuose dokumentuose kaimo reikalams skirta sąlygiškai nemažai dėmesio, tačiau, kai stebime lietuvišką kaimą, matome daug neigiamų tendencijų – kaime mažėja gyventojų, uždaromos mokyklos, kultūros įstaigos. Be to, pats požiūris į šią šiuolaikinę Lietuvos kaimą yra gana skeptiškas, todėl natūraliai kyla klausimas, kaip deklaruojamas ES politikos kryptis kaimo atžvilgiu padaryti realiomis, o ne deklaratyviomis (šūkių „stiprus kaimas – stipri Lietuva“, „kaimas Lietuvos ateitis“, „kaimas maitina Lietuvą“ jau daug girdėjome), kaip pasiekti, kad realiai kaimo žmonės būtų jei ne pagrindiniu, tai svarbiu socialiniu sluoksniu, šiuolaikiška ūkine baze, dvasinės atsparos ir tautinio – kultūrinio identiteto globalinių tendencijų poveikio sąlygomis atsparos tašku. Atsakymas vienas – ne politinių partijų deklaracijos, bet veiklių vietos bendruomenių susipažinimas su ES norminiais aktais ir jų pritaikymas Lietuvos sąlygoms bei pasinaudojimas ES finansine parama paskatins partijas ir vyriausybes sukurti realią nacionalinę programą, skatinančią bendruomeniškumą. Tuo pačiu itin aktualu akcentuoti ir vietos bendruomenių funkcionalumą ir visokeriopai skatinti jas telkiančius veiksmus.

1.2. Lietuvos mokslininkų darbai apie vietos bendruomenės funkcionalumą.

Lietuvių autorių, ypač tarpukario, darbus bendruomeniškumo tema nagrinėsime, remdamiesi keletu socialinės srities mokslininkų, kurie reaguoja į augančią bendruomenės svarbą sociumo raidos požiūriu. Autorių, kurie conceptualius darbus būtų skyrę *klasikinės bendruomenės* sampratai, neturime, tačiau minėtini Mykolo Romerio (tarpukario Lietuvos laikotarpis) ir Vytauto Šlapkausko pamąstymai apie klasikinę bendruomenę. Vienas žymiausių teisės teoretikų Lietuvoje M. Romeris savo veikalo „Valstybė ir jos konstitucinė teisė“ I dalyje „Valstybė“ [174] aiškina, kaip supranta visuomenę ir kokį vaidmenį čia vaidina socialinis bendravimas, kaip ir kokius jis apima socialinius junginius ir jų santykius. Apskritai jis vartoja platesnę sąvoką išreiškiantį terminą *visuomenė*, tačiau, klasifikuodamas socialinius junginius, jis neorganizuotus socialinius junginius vadina *bendruomenės*, organizuotus – *visuomenės* ar *draugijos* vardu. Tačiau pats M. Romeris,

prieštaraudamas ir sau, ir F. Tonniesui⁸, taip nusako šių sąvokų santykį: „Kadangi mes visuomenės vardą rezervuojame visam socialiniam bendravimui arba visiems socialiniams junginiams, o bendruomenės pavadinimą rezervuojame ypatingai vietos apsigyvenimo vienetui, vadinasi, junginiui, pagrįstam kaimynystės santykiu, tai mes terminologiją priimsime kitokią, mes vadinsime neorganizuotus socialinius junginius socialinėmis grupėmis, organizuotus gi socialinėmis organizacijomis arba korporacijomis“ [174, p. 86]. (Šitoks supratimas skiriasi nuo A. Maceinos požiūrio; pastarajam draugija įeina į bendruomenę, t.y. neorganizuotą socialinį junginį.)

M. Romeris, kaip teisininkas, įvertina korporacijų (jų veikimas buvo skatinamas tarpukario Lietuvoje) teisinės formos bei socialinių junginių (luomai, klasės, profesiniai ir bažnytiniai junginiai, politinės partijos, draugijos ir sąjungos ir net tarptautiniai socialiniai junginiai) tarpusavio santykį: „korporacijų veikimas, besireiškiantis aiškiomis teisinėmis formomis, yra ryškesnis, tikslesnis ir iš dalies griežtesnis, tai mes ir matome, kad stiprėjančios socialinės grupės stengiasi susiorganizuoti ir virsti korporacijomis, korporatyviškai sutvarkydamos savo reiškimosi metodus“ [174, p. 95].

Šių dienų Lietuvos mokslininkas V. Šlapkauskas nagrinėdamas klasikinės bendruomenės bruožus teigia, jog „Visuomenės krizės laikais kalbėti apie bendruomeniškumą skatina bent dvi svarbios aplinkybės: 1) fizinio ir emocinio saugumo grėsmių įveikos galimybių paieška, 2) atsigręžimas į tas imanentines bendruomenės savybes, kurios padėdavo jai išlikti visuotinių sukrėtimų metu ir jų įveikos vyksme pakilti kuriamajai veiklai“ [194, p. 30]. Anot V. Šlapkausko, kad šiuolaikinėmis sąlygomis galėtume kalbėti apie bendruomenės savikūrą ir veiksnius, turime bandyti pažinti klasikinę bendruomenę. Jai autorius priskiria bruožus, kylančius iš „bendruomenės narių tarpusavio (asmeninio ir socialinio) saito prigimties: moralinė vienovė (pasitikėjimo sąlyga); bendravimas, jo intymumas: giminingumas (pagal kilmę ar kraują, bendrystę); bendradarbiavimas (bendro tikslo, materialinių ir kultūros vertybių siekimas); uždarumas“ [194, p. 31]. V. Šlapkauskas aptaria klasikinės bendruomenės transformacijas ir kelia klausimą, „ar galima teigti, kad klasikinė bendruomenė pranyko moderniosios bendruomenės gelmėje“ [194, p. 34]. Sutikdami su mokslininko nuomone, kad iš esmės bendruomenė „nepranyko“, galime dar pridurti, kad pasikeitė formos, veikimas priblėso, todėl ir reikia ieškoti bendruomenės, o ypač vietos bendruomenę, telkiančių veiksnių.

⁸ M. Romeris remiasi F. Tonnieso „gemeinschaft“ ir „gesellschaft“ tipo socialinių junginių klasifikacija (tai yra bene pirmasis Lietuvos mokslininkas, kuris rėmėsi šiuo vokiečių sociologu).

Pasak Vytauto Kavolio, „kurią nors kultūrą jos visumoje integruoja jos santykis su jos reiškiniuose dalyvaujančiais žmonėmis. Kultūrą jungia ne tai, kas joje „kiekvienam suprantama“, bet kas joje „visiems rūpi“ [84, p. 63].

Taip pat aktualus autoriaus požiūris į XXI amžiaus bendruomeniškumo plėtotės pagrindus ir klausimas, ar galime remtis tuo, kas šioje srityje jau sukurta, ar postmodernus pasaulis yra visiškai kitoks. Remiantis tiek V. Šlapkausku, tiek kitais autoriais, galima teigti, kad svarbiausi bendruomeniškumo bruožai nepranyko ir netgi tipų analizėje surandami skirtumai yra laikmečio padiktuoti, o ne esminiai⁹.

Valstybinio – administracinio (viešojo) bendruomeniškumo aspektams daugiausia dėmesio skyrė prieškario filosofai Izidorius Tamošaitis, Stasys Šalkauskis, Antanas Maceina ir dabartiniai mokslininkai Algimantas Jankauskas ir Alfonsas Vaišvila.

Iz. Tamošaitis straipsnyje „Asmuo ir bendruomenė“ [197] analizuoja bendruomeniškumo ištakas. Jis akcentuoja, jog bendruomeniškumas glūdi žmogaus socialinėje prigimtyje. Taip pat jis teigia, jog to meto Lietuvai (t.y. tarpukario) svarbu kelti klausimą apie bendruomeniškumą, kadangi kapitalizmas, kuris aukština individualizmą, jau yra atgyvena. Jis teigia, kad žmogus, paliktas vienas, nepajėgia tinkamai sutvarkyti savo gyvenimo, ir todėl jam reikalinga kitų žmonių pagalba. O ji geriausiai gali pasireikšti bendruomenėje. Joje bus tvarka, kai bendruomenės nariai sieks visų gerovės. Tai geriausia realizuoti valstybės bendruomenėje. Šias savo mintis jis patvirtina cituodamas Aristotelį, Tomą Akvinietį, kurie sako, kad valstybė yra laisvų žmonių bendruomenė. Autorius kelia klausimą, kiek bendruomenė reikalauja, kad atskiras žmogus aukotųsi valstybei. Jis teigia: „Galime drąsiai pasakyti, kad yra ir sociališkai etinės atskiros žmogaus pareigos, prievolės bendruomenei, valstybei<...>Žmogus pareina ne vien nuo valstybės (bendras visų labas), bet ir valstybė pareina nuo žmogaus (privataus labo)“ [197, p. 12]. Žinant, kad per tarpukario Lietuvos dvidešimtmetį šioje srityje buvo nemažai pasiekta ne tik ūkinėje srityje kuriant korporatyvinio tipo santykius, bet ir politinėje, formuojant pasiaukojimo valstybei politiką, Iz. Tamošaičio teiginiai nėra nerealiūs. Realybė jaučiama ir požiūryje į įstatymus: „Betgi savo viduje prasme įstatymas kaip tik ir nori padaryti gyvenimą galimą. Teisybė, įstatymas yra prievarta. Betgi tos prievartos tikslas yra ne kas kita, o laisvė. Štai dėl ko gerų žmonių valia sutampa su įstatymu...“ [197, p. 13]. Iz. Tamošaitis savo mintis apie bendruomenę diegė į tarpukarių Lietuvos oficialųjį gyvenimą, kadangi buvo tautininkų partijos ideologas. Šioms nuostatomis oponavo S. Šalkauskis savo veikale „Pilnutinė

⁹ Tai bus pagrindžiama kitose disertacijos dalyse.

demokratija“, kurio kai kurios dalys liko rankraštyje. Jis deklaravo politinės, socialinės ir kultūrinės demokratijos sampratą, o visų šių lygmenų vieningumas reiškė tikrąją demokratiją. Jis įsivaizdavo, kad Lietuvos valstybėje bus korporatyvinė santvarka, kuri remsis savivaldybėmis, politinėmis partijomis, profesinėmis korporacijomis ir ideologinėmis bendruomenėmis. Tokia santvarka užtikrintų piliečių dalyvavimo politiniame procese būdą, sudarantį prielaidas pilnutinei demokratijai. S. Šalkauskio manymu, tam, kad būtų užtikrinti realūs demokratijos principai ir „asmens individualybės raiška“, valstybėje reikalingi žmonių susibūrimai. Jie užimtų tarpinę vietą tarp valdžios ir individo, o jų svarba didėtų, didėjant asmens individualybei. Vertingos ir S. Šalkauskio pastabos, vertinančios 1935 metais tautininkų ideologų paskelbtą „Darbo ir bendradarbiavimo programos projektą“, kur jis rekomenduoja labiau akcentuoti organinę demokratiją, kurios dėka tarp individo ir valstybės atsirastų organiškai visuomeninių organizacijų gausa, o korporatyvizmas sutvarkys ekonominius-socialinius visuomenės reikalus.

S. Šalkauskio filosofinės mintis bendruomeniškumo (korporatyvumo) tema pratęsė jo mokinyso Antanas Maceina, kuris kartu su kitais bendraminčiais 1936 m. paskelbė deklaraciją „Į organiškos valstybės kūrybą“. Šioje deklaracijoje, naujai pagrindžiant, toliau plėtojama kultūrinės autonomijos idėja, kuri pasiekama per personalizmą, t. y., žmogus yra visuomeninio gyvenimo narys ir šiam gyvenimui palenkta. Kaip asmuo, jis aktyvus visuomenės veikėjas ir šito gyvenimo apsprendėjas. Asmuo įneša dvasinio prado į bendruomenę ir tvarko bendruomenišką apraišką. Žmogus, kaip asmuo, yra aukštesnis pradas už visuomeninį gyvenimą ir tuo pačiu už valstybę.<...> Organiškoje valstybėje pilietis nėra aukojamas valstybei, nė valstybė nėra aukojama piliečiui“ [66, p. 171]. Antras svarbus veiksnys, kuris reikalingas įtvirtinant kultūrinę autonomiją yra pliuralizmas, t. y. kai visuomeniniame gyvenime autonomiškai reiškiasi įvairios struktūros, o socialinėje–ekonominėje srityje pliuralizmo išraiška bus korporatyvinė santvarka, kurioje „bendradarbiaujant luomams, susidarytų sąlygos geresniems socialiniams santykiams tarpti, teisingiau gėrybėms pasiskirstyti ir kultūrinei pažangai skatinti“ [66, p. 173].

Nagrinėjant vietos bendruomenės, bendruomeniškumo temą, vertinga remtis ir dabartinių Lietuvos mokslininkų darbais – A. Jankausko socialinių mokslų daktaro disertacija „Organiškos valstybės koncepcija Lietuvoje“ [68] bei A. Vaišvilos monografija „Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje“ [209]. Be to, prie šiuo aspektu į bendruomeniškumą žvelgiančių autorių darbų verta paminėti autorių kolektyvo knygą

„Dešinioji alternatyva: sėkmės Lietuva“ [94]. Joje pirmą sykį lietuviškoje literatūroje pristatomas gausus būrys Vakarų autorių – A. de Tocqueville’is, R. Nisbetas, E. Burke, R. Plantas, R. Kirkas, R. Putnamas, S. Hantingtonas ir kiti, rašantys apie bendruomeniškumą, bendruomenių vaidmenį istorijoje ir šiuolaikiniame pasaulyje, bendruomeniškumo (socialinio kapitalo) įtaką ekonomikai. Knygoje nurodoma koreliacija tarp naujosios viešosios vadybos, bendruomeniškumo ir pilietinės visuomenės kūrimo ir pateikiama vienos iš politinių partijų – Tėvynės Sąjungos požiūris į bendruomeniškąs vertybes.

Bendruomeniškumas yra analizuotas ir *tautiniu* – *patriotiniu* aspektu. Iš XX amžiaus pradžioje rašiusių autorių šiam aspektui daugiau dėmesio yra skyręs Romanas Bytautas. Ryškus šis aspektas ir aukščiau minėtų Stasio Šalkauskio, Antano Maceinos veikaluose, o dabartiniu metu tam daug dėmesio skiriama Romualdo Grigo ir Kęstučio Masiulio darbuose.

R. Bytautas darbe „Tauta ir tautiška sąmonė“ [16] teigia, kad tautiškumas yra bendruomeniškumo pamatas, kadangi tautinio bendravimo pagrindai buvo dedami kovojant su svetimšaliais už laisvę. Tai vertė savarankiškas bendrijas organizuoti politiškai, o šioms susiorganizavus kyla ekonominiai ir kultūriniai uždaviniai. Iš kultūros plotmės dalykų, ypač jungiančių tautą į bendruomenę, R. Bytautas pabrėžia religiją, kadangi „religija buvus vienintelė kultūros sritis, kurioj visi tautiečiai be socialio padėjimo atskirai gaudavo tautišką auklėjimą; visos gi kitos dvasiškos kultūros sritys buvo liaudžiai neprieinamos, nei mokslas, nei raštija, nei menas“ [16, p. 146]. (Būtent su religija glaudžiai susijusią parapinio bendruomeniškumo formą nagrinėsime empirinėje dalyje.) Mūsų nagrinėjamai temai svarbus R. Bytauto teiginys, kad „kultūriškai nuolat bendrauja tik mažos apylinkės gyventojai, sujungti erdvės artumu“ [16, p. 145], kadangi čia užsimenama apie vietos bendruomenės pagrindą – gyvenimo kompaktiškumą, kaip svarbų kultūrinio bendravimo aktyvumą lemiantį faktorių.

S. Šalkauskis savo veikale „Lietuvių tauta ir jos ugdymas“ [190], remdamasis amerikiečio socialinės antropologijos tyrinėtojo F. W. Taylora ir prancūzų vadybos teoretiko H. Fayolio teorijomis, atkreipia dėmesį į profesinio ir visuomeninio darbo organizavimą ir tai, kokią įtaką čia gali turėti visuomeninės organizacijos. Jis pabrėžia, kad Lietuvoje šioje srityje draugijų ir visuomeninių organizacijų veikimas, palyginti su kitais, kultūringesniais kraštais, tiek teorijos, tiek praktikos srityje yra mažai vaisingas. Susirūpinti čia turėtų šeimyna, mokykla ir visa visuomenė, nors čia turima galvoje tauta, kurios reikšmė individo vystymuisi yra didžiulė, kadangi „tauta yra toji draugingos gyvatės

lytis, kuri savaime organizuojasi prigimtu būdu ir sudaro tiesiogines sąlygas pilnutiniam individui išsiplėtoti“ [190, p. 202]. Jis akcentuoja, jog turi būti dirbama ne pritarimo, o sutarimo pagrindu; jeigu to nėra, visuomeniniame gyvenime atsiranda pavojus vienos partijos diktatūrai. Anot jo, „prieš privatinį egoizmą reikėtų pastatyti kooperatinio veikimo įpročiai, o prieš partyvumo dvasią – tikrasis humanitarizmas, kuris moka kiekviename individe pagerbti žmogų ir pratęsti teisybės liniją tarp atskirų organizacijų ir visos visuomenės reikalų“ [190, p. 391]. Šios mintys aktualios buvo tiek tarpukario Lietuvoje, tiek ir dabartiniu metu, kadangi matome, kad visuomeniniame, o ypač politiniame gyvenime beveik nematome susitarimų pavyzdžių¹⁰. Tai rodo Lietuvos politinės bendruomenės elito nekompetentingumą ir savotišką antidemokratiškumą ir pačios politinės bendruomenės nepastovumą. Straipsnyje „Pilietinės vienybės beieškant“ S. Šalkauskis pabrėžia, kad tautos aspiracijos turi būti tenkinamos saviveikos bei savivaldos priemonėmis (bendruomeniškumas taip pat grindžiamas saviveika bei savivalda – S. N.).

Konceptualų bendruomeniškumo suvokimą A. Maceina atskleidė monografijoje „Tautinis auklėjimas“ [135]. Jis aptaria bendruomeniškumo pasireiškimą žmonijoje, nacijoje, tautoje, tėvynėje, šeimoje, nurodo bendruomeniškumo vystymo kelius ir apibrėžia bendruomeniškumo santykius su krikščionybe, renesansu, romantizmu ir, kas tuo metu buvo gana naujoviška, o dabartiniu metu, vykstant globalizacijos ir atviros visuomenės kūrimo procesams, gana aktualu – kosmopolitizmu. A. Maceina sutinka, kad „kosmopolitizmas visai teisingai žmoniją laiko bendruomene“ [135, p. 240], tačiau tokiu būdu didėja pavojus prarasti savo identitetą.¹¹ Šie dalykai jam atrodė labai svarbūs, kadangi jis kūrė tautinio auklėjimo koncepciją. Suvokti, kaip Maceina suprato bendruomenę, būtų kur kas paprasčiau, jei jis nevartotų tokių papildomų sąvokų kaip *draugija*, vietoj *žmonijos* operuotų apibrėžtesne *visuomenės* sąvoka. Pavyzdžiui, kalbėdamas apie bažnyčios bendruomenę, jis teigia, jog „kiekvienas pakrikštytas asmuo tiesioginiu būdu priklauso bažnyčiai, bet bažnyčia kaip draugija remiasi konkrečiais pakrikštytų žmonių sambūriais“ [135, p. 241]. *Tautos* sampratoje taip pat minima draugija: autorius teigia, kad tik per tautoje vykstančius sambūrius (šeimą, korporacijas) bus prieita

¹⁰ Dėl stojimo į NATO ir Europos Sąjungą absoliuti dauguma politinių partijų laikėsi vieningos pozicijos, todėl ir tikslas buvo pasiektas. Referendumas dėl ES buvo vienas iš visuomenei matomų sutarimo momentų. Jei tokių sutarimų turėtume ir vidaus politikoje, Lietuvos ūkio padėtis, o ypač visuomenės konsolidacija, būtų kito, aukštesnio, lygio. Deja, pastaraisiais metais politikai daug kalba apie valstybės strategiją, bet taip ir nesugebama suformuluoti, kas svarbu ne tik politiniam elitui, bet ir vietos bendruomenės nariui.

¹¹ Tiesa, A. Maceina atsako, kad „individas, kaip konkretus žmogus, gali santykiuoti su žmonija tik per savo tautą. Žmonijos gyvenime jis dalyvauja savo žygiais, kurie visados turi tautinės jo individualybės bruožų. Jie negali būti apskritai žmogiški“ [135, p. 240].

prie „tikro tautos kaip draugijos supratimo“ [135, p. 241]. A. Maceina supranta bendruomenę kaip vienokį ar kitokį žmonių sambūrį („pačiai bendruomenei individai priklauso tiesioginiu būdu“ [135, p. 240], tačiau ją dar diferencijuoja, pabrėždamas „jungties apraiškų“ svarbą: „kai šitoji bendruomenė susiorganizuoja ir tampa draugija, individai į regimą josios lytį įeina tik per konkretines jungties apraiškas“ [135, p. 240]. Be viso to, kas pasakyta, reikia atkreipti dėmesį, kad tiek S. Šalkauskis, tiek A. Maceina atspindėjo agrarinės Lietuvos ideologiją – be abejo, su tuo susijęs buvo ir bendruomeniškumo supratimas.

Dabartiniais laikais daugiausia bendruomeniškumo problemas yra nagrinėjęs prof. R. Grigas. Jis itin pabrėžia, kad „bendruomeniškumas ir savivalda – štai ta įvairiomis raiškos atmainomis pulsuojanti demokratinės visuomenės šerdis, nuo kurios gyvybingumo didele dalimi priklauso lietuvių tautos ir jos valstybės būvis, jos ateitis“ [57, p. 3]. Panašios mintys yra keliamos ir kituose straipsniuose ir monografijose: „Tautos savigny“ [51], „Tautos likimas“ [54], „Tautinė savivoka“ [56]. Šiuose darbuose aptariamos tautos savigny organizavimo problemos, diskutuojama apie tautinę vienybę, nurodomi keliai, padedantys ugdyti tautos korporatyvinę dvasią ir pilietinę santarvę. Monografijoje „Tautos likimas“ analizuojama tautos socialinės organizacijos būklė, nusakomos iš sovietinio laikotarpio paveldėtos deformacijos ir jų įtaka etnosociumui. Autoriaus teigimu, knygos atsiradimą lėmė nerimas dėl valstybėje vykstančių procesų, kurie didina atotrūkį tarp piliečių, tautos ir valstybės. Darbe „Tautinė savivoka“, keliami labai svarbūs klausimai apie tautiškumą, pilietiškumą (jie, deja, XXI amžiaus postmodernaus pasaulio viešajame gyvenime dažnam atrodo esą neaktualūs, nemadingi), o tam pritaria ir K. Masiulis darbe „Savivalda ir demokratija. Interesų grupių ir bendruomenių skatinimo politika ES“ [142, p. 32] teigdamas, kad „bendruomenės telkianti politika piliečiams yra rimčiausias būdas savo rankomis kurti pilietinę visuomenę. Kitame darbe – „Valdžia, partijos, savivalda ir demokratija“ [177] autorius nubrėžia takoskyrą tarp individualizmo ir centralizmo išryškindamas bendruomeniškumo privalumus įveikiant šiuolaikinę „atomizuotą“ visuomenę ir kad tai atlikti gali tik bendruomenių „mažoji“ politika.

Prie negausių darbų, kuriuose nagrinėjamas šiuolaikinis bendruomeniškumas (komunitarizmas) dera ir Tado Leončiko „Komunitarizmas kaip nauja bendruomeniškumo ideologija“ [111], „Komunitarizmas: tarp teorijos ir veiklos“ [112] ir Alvydo Karaliaus „Bendruomeniškumo formos ir jų pamatai“ [85] darbai.

Bendruomeniškumą *instituciniu aspektu* dar prieškaryje yra tyrinėję Antanas Šerkšnas, Petras Šalčius, o paskutiniaisiais XX amžiaus metais – Romualda Dobranskienė, Antanas Makštutis ir Arūnas Poviliūnas.

Savo veikaluose Antanas Šerkšnas („Mokyklinė bendruomenė“ [191]) ir Petras Šalčius („Apie kooperaciją“ [187]) teoriškai ir praktiškai nagrinėja mokyklinės ir gamybinės bendruomenės raišką. A. Šerkšnas pateikia biologinį ir psichologinį bendruomenės pagrindimą, išanalizuoja klasės bendruomenės saviraišką santykiuose su mokytojais, aptaria klasės dvasios, kaip svarbiausio bendruomenės veikimo rezultato evoliuciją, taip pat analizuoja, kaip bendruomenė dalyvauja ugdymo procese. Autorius pabrėžia, kad mokyklos bendruomenės reikšmė bus suprantama tik tada, kai jaunimą ugdysime ne lengvam, bet kuriančiam gyvenimui. Akcentuojama ir tai „kad mokyklos bendruomenę formuoja ne vieni mokytojai, bet ir visuomenė, o jei visuomenė neturi principų, tai per mėnesį gali sugriauti tai, ką mokyklos bendruomenė kūrė keletą metų“.

A. Šerkšno monografijoje aprašomi mokyklos bendruomenės socialiniai, psichologiniai, fiziologiniai bei pedagoginiai aspektai. Plačiai nagrinėjama klasė, kaip vieno iš mokyklos bendruomenės subjektų, funkcionavimas. Tačiau mokyklos bendruomenę pagal to meto demokratijos supratimą sudaro tik mokiniai ir pedagogai, o tėvai nėra bendruomenės subjektas. Galima suprasti, kodėl jie nėra mokyklinės bendruomenės subjektas, - jie yra vietos bendruomenės subjektas, o mokyklinė bendruomenė nebuvo suprantama kaip atskira bendruomenė, kadangi ji funkcionavo vietos bendruomenėje. Matyt, kad A. Šerkšno monografija, valstybei evoliucionuojant, būtų sulaukusi diskusijų šiuo ir kitais klausimais. Deja, okupacinio laikotarpio metu mokyklos bendruomenė nebuvo nei tyrinėjama, nei skatinama kaip atskiras subjektas, o ir pati sąvoka buvo pakeista kolektyvu. Reikia tikėtis, kad dabartiniu metu, keičiantis požiūriui į bendruomenių savikūrą, klausimas apie mokyklines bendruomenes, jų raiškos ar savikūros formas bus aktualus, kadangi mokyklinė bendruomenė užima išskirtinę vietą tiek vietos bendruomenėje, tiek koreliacijoje su kitomis bendruomenėmis (tiek egzistencine, tiek dvasine prasmėmis), ir todėl turi būti analizuojamos jos vystymosi problemos. Iš dalies tai patvirtina jau dviejų leidimų susilaukusi R. Dobranskienės monografija „Mokyklos bendruomenės vadyba“ [35], kurioje aptariama mokyklos bendruomenės veikla, analizuojami vadybiniai ir edukaciniai aspektai, todėl empirinėje dalyje tam taip pat skirsime dėmesį.

P. Šalčius analizuoja ūkines bendruomenes – kooperatyvus. Jis savo darbe teigė, jog kooperatyvai – tai tautinės ūkinės talkos [188, p. 19] ir kad kooperatyvinis judėjimas sėkmingai gali būti vystomas tokioje šalyje kaip Lietuva. Jis rėmėsi analogija su Airija, jai parodyti net išvertė J. Reselio veikalą „Kooperacija ir tautos uždaviniai“ [172]. Jo paties veikale „Apie kooperaciją“ bei kelyse dešimtyse straipsnių analizuojamas kooperacijos santykis su valstybe. Jis teigia, jog „kooperatyvai gali arba visiškai neigti valstybės pagalbą, arba pripažinti valstybinę pagalbą racionaline ir naudotis ją“ [188, p. 55], parodoma, kokius uždavinius kooperacija kelia tautos siekiams ir kiek kiekvieno mūsų darbas nukreiptas į asmeninę gerovę, o kiek į visuomeninę naudą. P. Šalčiaus akcentuota, jog tarpukario Lietuvoje buvo pasirinktas valdžios ir kooperatyvų bendradarbiavimo kelias. Todėl per dvidešimtį metų įvyko žymūs teigiami pokyčiai, ypač Lietuvos žemės ūkio srityje. Stiprūs, valdžios remiami kooperatyvai buvo konkurencingi ir užsienio rinkose.

Antano Makštučio darbe „Kolektyvo savivalda ir jo veiklos efektyvumas“ [140] apžvelgiami visuomenės savivaldos valdymo modeliai, aptariama individo ir visuomenės koreliacija. Jo manymu, visuomenės savivaldos sistemoje svarbią vietą užima valdymo modeliai „individas – visuomenė“ ir „visuomenė – individas“ ir būtent dėl pastarojo atsiranda šios sistemos: „1. individas – visuomenė; 2. individas – šeima; 3. individas – kolektyvas; 4. visuomenė – individas; 5. visuomenė – kolektyvas ir k. t.“ [140, p. 9]. Taigi autorius analizuoja kolektyvą kaip bendruomenę ir bando nustatyti, kokią įtaką kolektyvo veiklos efektyvumui turi bendruomeniški bruožai, veikiantys savivaldos sąlygomis. Toks požiūris atskleidžiamas organizacijų valdymo teorijų pagrindu. Būtent taip į bendruomenes žiūri V. Bartosevičienė ir kt. savo pranešime „Bendruomenių gyvenimo ciklas“, skaitytame Žemės ūkio universiteto 2003 metais organizuotoje tarptautinėje konferencijoje.

A. Poviliūno darbas „Kaimo atskirties profiliai“ [163] taip pat koreliuoja su disertacija, kadangi čia apibendrinta darbo su kaimo bendruomeninėmis organizacijomis patirtis. Remdamasis netradiciniu sociologiniu tyrimu „dalyvaujant“, autorius analizuoja kaimo socialinę atskirtį, aprašo teorinius bendruomenių organizacijų, veikiančių vietos bendruomenėse, plėtros modelius.

Su šios disertacijos tema itin siejasi bendruomenių analizavimas *viešųjų institucijų administravimo* aspektu. Tai prieškaryje iš dalies yra analizavęs Mykolas Romeris, o dabar mokslininkai Romualdas Grigas, Saulius Būdvytis, Romas Stačiokas, Viktorija Baršauskienė, Irena Leliūgienė, Vladislovas Domarkas, Alvydas Raipa, Vygandas K. Paulikas.

Pasak M. Romerio, „...visuomenė gali būti arba universalinė, jei mes kalbėsime iš viso apie žmonių socialinį bendravimą pasaulyje (visame Žemės rutuly), arba vietinė, jei mes kalbame apie kurios nors tam tikros vietos socialinį bendravimą (galima kalbėti apie Europos visuomenę ir apie Zarasų visuomenę, apie kalnų visuomenę, apie sodžiaus visuomenę, apie kurio nors vieno kaimo visuomenę ir apie kalėjimo visuomenę)“ [174, p. 74].

R. Grigas vietos bendruomenės raišką ir privalumus matė Lietuvos kaime¹², kuris „šimtmečius buvęs neįveikiama lietuviybės atrama, neišmintingais sprendimais tapo, ko gero, labiau supriešintas, supjudytas, bepaskestas alkoholyje...“ [54, p. 13]. Socialiniams santykiams apibrėžti autorius pateikia *gemeinschaft* ir *gesellschaft* tipo bendruomenių pavyzdžius. R. Grigui svarbu ne tik bendruomeniškumo teorinės prielaidos, (būtent teorijose gimsta mintys, kurios vėliau realizuojamos), bet ir konkretūs bendruomeniškumo ugdymo keliai, formos – visa tai, kas, perimant gerąją patirtį, galėtų būti plėtojama Lietuvos viešajame sektoriuje. Anot jo, bendruomeniškumą reikia suprasti ne kaip kokią atsietą nuo gyvenimo sistemą, o pačią gyvenseną, elgsenos būdą, kadangi jis gali užkirsti kelią sklindančiai dezintegracijai, susiskaldymui. Tai ir yra patys svarbiausi vietos bendruomeniškumo bruožai. Matant dabarties Lietuvos negalias, sunku nepritarti autoriui, teigiančiam, kad „mūsų gyvenime vyrauja bendruomeninio sugyvenimo nuvertėjimas, jo ignoravimas ir individualistinių bei siaurų grupinių (egocentristinių) interesų dominavimas“ [56, p. 232].

Bendruomeniškumo temą yra tyrinėjęs ir S. Būdvytis. Sovietiniais metais jis yra parašęs keletą straipsnių apie žmonių bendravimo skirtumus mieste ir kaime. Būtent kaime jis pastebėjo ryškų skiriamąjį bruožą – didesnę socialinę kontrolę ir betarpišką kaimo žmonių asmeninio veikimo lauką. Anot jo, į sąvokos „mūsų“ veikimo ir suvokimo lauką patenka kur kas didesnė teritorija nei mieste. Tai, be kita ko, yra vienas iš esminių skirtumų tarp miesto ir kaimo vietos bendruomenės. Straipsnyje „Bendrijos, kaip sociologijos objektas“ [22] jis aptarė *bendrijos* ir *bendruomenės* sąvokų skirtumus, tyrinėjo bendrijų sociologinę raidą ir jų ugdymo tikslus. S. Būdvytis įsitikinęs, kad sovietinės okupacijos metais žmonės įpratę, kad problemas turi spręsti valstybė, todėl svarbu, kad Nepriklausomoje Lietuvoje žmonės suvoktų, kad valstybė turi tik sudaryti sąlygas toms

¹² Dalis mokslininkų tarp jų ir T. Venclova pritardamas K. Marksui, kaimietišką gyvenimo būdą laiko idiotizmu ir sako, kad „pas mus, deja, egzistuoja (ir ypač sustiprėjo sovietmečio pabaigoje) polinkis tą kaimo idiotizmą laikyti kone stiprybės bei gėrio šaltiniu. Mano požiūriu, tai niekad nebuvo nei ypatingas gėris, nei ypatinga stiprybė“ [Bačiulis A. Lietuva provincialėja. Veidas: 2003. P.14 – 15].

problemoms spręsti, o sprendėjai yra patys žmonės, kurie turi poreikį burtis į bendrijas ir gerinti savo gyvenimą.

Miestų bendruomenės ir jų santykį su savivalda yra tyrinėjęs R. Stačiokas. Jo straipsniuose šia tema ir išleistoje mokymo priemonėje „Miesto savivalda: sisteminis požiūris, socialinė-ekonominė raida ir padariniai“ [181], yra pateikiama daug teorinės medžiagos apie bendruomenių santykį su savivalda bei nurodomi miesto bendruomenių formavimosi keliai, ypatumai. Autorius pateikia E. Durkheimio, M. Vėberio, G. A. Hilerio, D. Elazaro požiūrius į bendruomenes ir bendruomeniškumą.

R. Stačiokas vartoja vietos bendruomenės sampratą, teigdamas, kad „prigimtinių bendruomenės teisių, laisvosios bendruomenių teorijos skelbė vietos savivaldos bendruomenės atsiradimo ir kokybinio rutuliojimosi pirmumą, jos istorinio vystymosi pirmumą už valstybės atsiradimą ir evoliucionavimą“ [181, p. 48], todėl remiantis prigimtaine teise socialinės — ekonominės raidos tyrinėtojai kaip subjektą tyrinėjo ir tyrinėja ne tik individus, bet ir socialines žmonių grupes, savaveiksmes bendruomenes.

R. Stačiokas aptaria ir tarpukario Lietuvos savivaldžių bendruomenių padėtį valdžios atžvilgiu. Anot jo, „prigimtinių bendruomenių laisvių ir teisių savivaldybiniame lygyje teorijų nebuvo keliama, laikytasi centro valdžios krypties“ [181, p. 119]. Tai nestebina, nes tuo metu savivalda Lietuvoje funkcionavo dar neseniai, ir valstybės decentralizavimo procesas neturėjo reikiamos praktikos, o gal ir būtinybės, kadangi egzistavo stipri, funkcionali vietos bendruomenė, kuri atlikinėjo dalį savivaldos funkcijų¹³. R. Stačioko darbai yra svarbūs ir tuo, kad ilgą laiką Nepriklausomoje Lietuvoje tai buvo vienintelis mokslininkas tyrinėjęs vietos savivaldos ir vietos bendruomenės ryšį. Tik 2006 m. M. Romerio universitete išleistas darbas „Savivaldos institucijų socialinis politinis veiksmingumas“ [177], kur analizuojamas savivaldos ir bendruomenės santykių aspektas.

V. Baršauskienės ir I. Leliūgienės [7] teigimu, įveikiant skurdą, didelį vaidmenį vaidina pasauliniu reiškiniu virtęs bendruomeninis judėjimas ir juo paremtas socialinių problemų sprendimas žmogaus gyvenamojoje aplinkoje. Ši monografija yra pirmas bandymas į bendruomenių sociokultūrinę veiklą pažvelgti globalizacijos, migracijos, nuolatinius pokyčius patiriančios pasaulio visuomenės aspektu. Taip pat monografijoje analizuojama bendruomenių centrų funkcionavimas ir pateikiami pasaulio valstybių, kuriose vyksta bendruomenės centrų plėtra, pavyzdžiai.

¹³ Visai kitaip Lietuvoje yra dabar, kadangi vietos bendruomenės funkcionuoja silpnai, o centrinė valdžia, iš dalies veikiamą sovietinio paveldo ir kitų centro valdžiai būdingų nuostatų, slopina tiek savivaldos, tiek prigimtinių vietos bendruomenių atgimimą ir savikūrą.

V. Domarkas [216] analizuodamas visuomeninių organizacijų ir administravimo institucijų sąveiką remiantis piliečių dalyvavimo principu svarbų vaidmenį priskiria nevyriausybiniams organizacijoms (NVO), kurios reiškiasi įgyvendindamos labdaros, savanorystės, pilietiškumo principus, kas be kita ko yra ir funkcionalios vietos bendruomenės veikimo pagrindas, o A. Raipa [217] viešojo administravimo ir demokratinio valdymo neįsivaizduoja be piliečių dalyvavimo, kadangi piliečių dalyvavimas yra būtinas efektyvinant viešąjį administravimą. V. K. Paulikas nagrinėdamas savivaldos efektyvumą [177] atkreipia dėmesį į savivaldybių gyventojų skaitlingumą, miestelių ir kaimų bendruomenių negalėjimą turėti valdžios atstovų vietos tarybose ir su tuo susijusį pilietiškumo nebūvimą.

Pastaruoju metu bendruomeniškumo tema susilaukė daugiau tyrėjų dėmesio. Minėtini tyrimai, kuriuos atliko Socialinės ekonomikos institutas 2004 metais (analizuota vietos bendruomenių interesų ir poreikių raiška), Vilniaus universiteto Socialinių studijų centras tais pačiais metais yra analizavęs kaimo bendruomeninių organizacijų kūrimąsi ir veiklą; minėtinas taip pat Ekonominių tyrimų centro atliktas tyrimas Jurbarko rajone (2004 m.): buvo tiriama priklausomumo gyvenamajai vietai ir kitų veiksnių svarba, M. Romerio universiteto ir Lietuvos valstybinio ir studijų fondo 2004 m. tyrimas, kuriame analizuojamas savivaldos institucijų socialinis politinis veiksmingumas.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad lietuvių mokslinės literatūros bendruomeniškumo temos apžvalga neleidžia teigti, jog atkūrus Nepriklausomybę Lietuvoje susiformavo bendruomeniškos sampratos sistema, o tuo labiau kurioje būtų išskiriamas funkcionalios vietos bendruomenės vaidmuo. Rėmimasis kitų šalių patirtimi buvo ir yra epizodinis, kadangi tai kol kas priklauso nuo užsienio fondų remiamų programų, kurių tikslas plėsti demokratijos procesus stiprinant nevyriausybines organizacijas (toliau NVO), kurios yra tik viena iš bendruomeniškos veiklos formų funkcionalioje vietos bendruomenėje.

1.3. Funkcionalios vietos bendruomenės samprata.

Atkreipiame dėmesį, kad vartojamų sąvokų aptarimas yra problemiškas, kadangi dėl kai kurių sąvokų, pvz.: *bendruomenė*, *bendrija*, tiek Lietuvos, tiek užsienio viešojo administravimo ir kitų mokslų atstovai neturi vienos nuomonės. Be to, vertimai iš užsienio kalbų dažnai yra neadekvatūs lietuviškam kontekstui. Labiausiai mus domina *bendruomenės*, *vietos bendruomenės* ir *funkcionalios vietos bendruomenės* sąvokos, ypač

tai, kuo jos skiriasi nuo kitų giminingų, bet netapačių sąvokų. Žemiau pateikiama M. Romerio citata ir liudija nevienodą šių sąvokų supratimą net ir mokslinėje literatūroje, kadangi pasak jo, „...visuomenė gali būti arba universalinė, jei mes kalbėsime iš viso apie žmonių socialinį bendravimą pasaulyje (visame Žemės rutuly), arba vietinė, jei mes kalbame apie kurios nors tam tikros vietos socialinį bendravimą (galima kalbėti apie Europos visuomenę ir apie Zarasų visuomenę, apie kalnų visuomenę, apie sodžiaus visuomenę, apie kurio nors vieno kaimo visuomenę ir apie kalėjimo visuomenę)“ [174, p. 74].

Kalbotyros moksle žinomos kelios giminingos, bet netapačios sąvokos: *visuomenė*, *bendruomenė*, *bendrija*. Prie jų minėtini ir svetimos kilmės žodžiai *asociacija*, *sociumas*. Žodžius *visuomenė*, *bendruomenė*, *bendrija* kalbininkai tam tikru atžvilgiu laiko lygiaverčiais. Žodžių darybos specialistams jie visi yra kuopiniai pavadinimai (*nomina collectiva*), žymintys gyvų būtybių kolektyvą. Iš visų šių kuopinių pavadinimų žodis *visuomenė* yra talpiausias – tai yra turi plačiausią leksinę reikšmę. Tuo tarpu *bendruomenės* sąvoka siauresnė, o kuopinio pavadinimo *bendrija* leksinė reikšmė dar siauresnė. Šio žodžio atitikmuo yra lietuvių kalboje vartojamas lotyniškos kilmės žodis *asociacija* (lot. *associatio* „sujungimas“ [198, p. 49]).

Dar vienas lotynų kalbos žodis — *sociumas* „bendras, visuomeninis“, todėl tai galime įvardyti kaip didelę, pastovią visuomeninę bendruomenę (bendriją). Svarbiausi šios bendrijos požymiai: vienodos žmonių veiklos ir būties sąlygos, tam tikri žmonių santykiai ir kultūros bendrumas.

Kadangi analizuodami vietos bendruomenę remsimės ir kitų šalių patirtimi, tai verta pažvelgti, kaip bendruomenės sąvoka vartojama kitose kalbose. Lotynų ir italų kalbų žodžiais *communi* bei prancūzišku *commune* apibūdinama ir Vakarų Europos miestų, dar viduramžiais išsikovojusių nepriklausomumą nuo feodalų, bendruomenė, ir slapta miestiečių sąjunga, ir žemiausias administracinis teritorinis vienetas.

Anglišku žodžiu *community* įvardijama ne tik vietos bendruomenė, bet ir įvairios asociacijos, socialinės organizacijos. Siekiant išskirti glaudžias, intensyvaus dalykinio bendravimo ryšiais jungiamas gyventojų grupes, vartojamas kaimyninės bendrijos (*neighbourhood*) terminas.

Vokiečių kalboje vartojamos sąvokos „*gemeinde*“, „*gemeinschaft*“, „*gesellshaft*“. Bendrijos atitikmuo yra *die Gemeinschaft* (grupė asmenų, kuriuos jungia bendros pažiūros), o bendruomenę atitinka du žodžiai – *die Gemeinde* (šis daugiau vartojamas parapijos

bendruomenės prasme) ir *die Gesellschaft* (žmonių, kurie gyvena kartu ir kuriuos sieja bendri politiniai, ekonominiai ir socialiniai santykiai, grupė) [37, p. 599]. Pastaraisiais metais Lietuvos viešajame gyvenime pasireiškiantys bendruomeniško veikimo momentai mokslininkų, politikų, aktyvių piliečių dažniausiai įvardijami bendruomenės sąvoka. Lentelėje nr. 1 pateikiame mūsų manymu Lietuviškoje literatūroje vartojamus dažniausiai.

1 lentelė Sąvokos *bendruomenė* aiškinimas įvairiuose šaltiniuose.

Autorius	Bendruomenės samprata
Lietuvių enciklopedija. 1954, p.381	Bendruomenė – gyventojų kolektyvas kaip vienetas, glaudžiau jungiantis savo narius negu visuomenė. Tai viešosios teisės savivaldybės vienetas vietos reikalams tvarkyti.
Zeigler H. Politinė bendruomenė. 1993, p.11.	Bendruomenės – grupės, kuriomis individai priklauso, turi pareigų ir įsipareigojimų.
Leonavičius J. Sociologijos žodynas. 1993, p. 24.	Bendruomenė – kolektyvinio žmonių bendravimo forma.
Leliūgienė, I. Žmogus ir socialinė aplinka. 1997, p. 270	Bendruomenė – šeimų ar žmonių grupė, kurią jungia tam tikros bendro naudojimo vertybės, turinti vieningas tarnybas, įstaigas, ir interesus ar geografinį artumą.
Sutton, C. Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija 1999, p.156	Bendruomenė – organizuotas politinis, socialinis darinys, toje pat vietoje gyvenančių žmonių grupė, religinės ar kitokios tapatybės vienijamų žmonių grupė.
Lietuvos respublikos vietos savivaldos įstatymas. 2000m. spalio 12d. Nr. VIII-2018.	Bendruomenė – atitinkamoje teritorijoje gyvenantys žmonės, susieti bendrais viešaisiais poreikiais ir interesais.
Godvadas, P. Bendruomenės plėtra: praktinis vadovas. 2004, p. 6	Bendruomenė – daugiau ar mažiau vientisa, konkrečioje vietovėje gyvenančių žmonių, jų tarpusavio santykių, veikiančių organizacijų ir kultūrinių bei elgesio tradicijų visuma.
Laurinavičius A. Bendruomenės teisėtvara. 2001, p.7	Bendruomenės – tai grupės, kurioms individai priklauso, turi pareigų ir įsipareigojimų.

Tiek čia pateikiamos sąvokos, tiek ir visos kitos¹⁴ nepakankamai aiškiai apibrėžia šio darbo objektą – kaimų ir miestelių neformalias vietos bendruomenes. Tiesa, I Leliūgienė, remdamasi tarptautinių žodžių žodynu, yra apibrėžusi teritorinę bendruomenę, sakydama, kad tai grupė žmonių, kuri turi bendras naudojimo vertybes, aptarnavimo įstaigas (seniūnija, sveikatos priežiūros įstaigos, mokyklos ir kt) ir gyvena apibrėžtoje teritorijoje (kaimas, gyvenvietė, mikrorajonas) [7, p. 20], tačiau šiame jos apibrėžime nėra tai, ką ji pati (žr. lentelė nr.1) ir kiti autoriai akcentuoja apibrėždami bendruomenę – grupės vertybės, interesai, priklausomumo jautimas, tradicijos.

Todėl daugiau nepolemizuojant su autoriais, vienaip ar kitaip apibrėžiančiais šias sąvokas, pateiksime savo vietos bendruomenės apibrėžimą. Pirmiausia akcentuojame jausmo svarbą, kadangi tai padeda atskirti bendruomenę nuo bendrijos. Tam pritaria ir A. Lingis: „...tikrąjį buvimą bendruomenėje suvokiame kaip sumanytų ir įgyvendinamų darbų tikrumą ir bendruomenę mes priimame kaip kūrinį“ [132, p. 16] ir R. Nisbetas sakydamas: „bendruomenė grindžiama žmogumi... Ji yra jausmų ir minčių, tradicijų ir ištikimybės, kolektyvumo ir valios lydinys. Bendruomenę galima atrasti arba ji gali simboliškai reikštis kažkokioje lokatioje vietovėje per religiją, naciją, profesiją ar judėjimą“ [154, p. 121] ir V. Baršauskienė teigdama, kad „bendruomenė gali būti neaiški realybė, kurią dažnai galima nujausti tik intuityviai. Ji taip pat gali būti ir apibrėžta sistema. Remiantis organizuotos studijos samprata, kaip tik ir galima pažinti bendruomenę, jos daromą poveikį ir įtaką bendruomenės nariams“ [7, p. 38].

Taigi akcentuojant, kad vienas iš požymių, rodančių žmogaus priklausomumą kažkokiam žmonių junginiui, yra jausmas, galima vietos bendruomenę(es), veikiančias konkrečios savivaldybės teritorijoje, atskirti nuo šiuolaikinės įsivaizduojamos bendruomenės, apie kurią kalba B. Andersonas, sakydamas, kad visos bendruomenės, didesnės už pirmykščius kaimus, kur visi gyventojai vos ne kasdien susiduria akis į akį, yra įsivaizduojamos [2, p. 22].

Antra, ką turime akcentuoti apibrėždami vietos bendruomenę, yra bendri interesai. Tada ryškėja, kad *bendruomenė yra žmonių grupė, kurios narius jungia bendras interesas ir vidinis jausmas, jog jie priklauso tai žmonių grupei, tačiau ne bet kur, t.y. ne neapčiuopiamoje erdvėje, o tam tikroje teritorijoje*. Čia yra trečias svarbus komponentas –

¹⁴ Žymus mokslininkas G. Hilleris yra pateikęs net 94 bendruomenių apibrėžimus.

lokalizacijos¹⁵ požymis, kadangi tada *vietos bendruomenę, suprantame kaip grupę žmonių, gyvenančių apibrėžtoje teritorijoje, susijusių bendru interesu ir vidiniu jausmu, jog jie priklauso tai pačiai žmonių grupei*. Vietos (teritorinių) bendruomenių gali būti įvairaus dydžio ir net vienų kitose, pvz., seniūnijoje – kelių kaimų bendruomenės ir panašiai, o vietos bendruomenėse funkcionuoja interesų ir institucinės bendruomenės. Jų koreliaciją matome autoriaus parengtame paveiksle nr.1.

1pav. Vietos (teritorinių), institucinių ir interesų bendruomenių koreliacija

Tokią interpretaciją paremia ir Vytautas Šlapkauskas ieškodamas aiškumo šiuolaikiniame pasaulyje ir nerimaudamas dėl vis didėjančio susvetimėjimo, jis pabrėžia, jog Tomo Akviniečio laikais visuomenė turėjo „bendruomenės pavidalą“ [3, p. 229], o dabartinė visuomenė, sukūrusi sudėtingas valdymo ir socialinės kontrolės sistemas, padidino esantį tarp žmonių susvetimėjimą. Todėl išeities reikia ieškoti bendruomenėje, kurios pagrindiniai požymiai yra šie: atsidavimas bendruomenei, paremtas tarpusavio priklausomybe ir neformaliomis tarpusavio sąveikomis, tarpasmeninių santykių betarpiškumu ir valdymo paprastumu [194, p. 38]. Bet tokių vietos bendruomenių yra daug, faktiškai tiek, kiek kaimų ir miestelių, todėl čia dar negalime kalbėti apie vadybinę

¹⁵ Lokalizacijos terminas plačiai vartojamas ir istorijos moksle, kur jis suvokiamas tapačiai mums - „nedidelė visuomeninė bendrija: pavietas, kaimas, miestelis, miestodalis ar net gatvė ir teigia, kad dažniausiai tai yra teritoriniu pagrindu susidariusi bendrija, parodanti, kad yra susijusi glaudžiais vietiniais ryšiais“ [133, p.5 – 11], o taip pat „smulkioji visuomenės socialinės struktūros dalis ir visuomeninė grupė. Pastaroji esanti funkcinė visuma, jos elementų ar dalių veikimas turi visumos pobūdį, tačiau jos atskiras buvimas reliatyvus, t.y. neįmanomas, pavyzdžiui, atskiro ūkio, kaimo bendruomenės“ [205, p. 528].

specifiką. Vadybinis specifiškumas atsiranda, kai pradedame nagrinėti vietos bendruomenėse atliekamus veiksmus, atliekamas tam tikras funkcijas. Ne viskas yra gyventi tam tikroje teritorijoje, ne viskas yra jausti prierašumą tai teritorijai, ne viskas yra turėti tam tikrų interesų. Reikalingas veiksmas, reikia veikiančių žmonių vietos bendruomenės labui. Dėka to veikimo tarp vietos bendruomenės žmonių atsiranda bendrų interesų, kurie iš paviršutiniškų formų perauga į vidinius jausmus.

Kadangi visos anksčiau pateiktos sąvokos apibrėžiamos sociologijos mokslo, todėl vadybos moksle, apibrėžiant funkcionalią vietos bendruomenę, mums labiausiai artimas yra nevyriausybinių organizacijos (NVO) apibrėžimas pateiktas D. Korteno, pasak kurio, NVO būdingas savanoriškumas, pilietiškumas bei dalyvavimas teikiant viešąsias paslaugas ir įgyvendinant viešąją politiką [216, p. 211]. Vietos bendruomenės pagrindinis skirtumas nuo NVO yra neformalizavimas savo veiklos.

Todėl funkcionalią vietos bendruomenę siūlome apibrėžti taip: ***funkcionali vietos bendruomenė yra grupė žmonių, gyvenančių apibrėžtoje teritorijoje ir atliekančių tam tikrus veiksmus tos vietos labui, dėl ko atsiranda bendri interesai ir vidinis jausmas, jog jie priklauso tai pačiai žmonių grupei.***

Funkcionalios vietos bendruomenės kriterijai bus šie:

- yra lyderis (iai);
- yra aktyvi piliečių grupė (formalus bendruomenės centras), kuri sistemingai renkasi į susirinkimus ir formuluoja bendruomenės poreikius;
- yra bent viena nevyriausybinių organizacija;
- veikia komunikacinė sistema;
- gilinamasi į dvasines vertybes, etnokultūrą ir todėl sukurama palanki terpė bendruomenės individui augti, tobulėti;
- vyksta individų, kaimynų, grupių, organizacijų tarpusavio sąveika;
- kuriama socialinė tvarka;
- individai pasitiki savimi ir savo kaimynais;
- realizuojami demokratijos principai ir k. t.

Reikia pastebėti, kad tai, ką mes vadiname funkcionalia vietos bendruomene, vakarų šalyse vadinama *pilietine bendruomene* ir apibrėžiama, kad jai būdingas piliečių dalyvavimas viešuose reikaluose, o jų tarpusavio ryšiai grindžiami horizontaliais savitarpiskumo ir bendravimo santykiais, kurie remiasi vienas kito gerbimu ir pasitikėjimu net tada, kai požiūriai į esminius dalykus skiriasi [169, p. 119–122], arba *kaimynystė*

(*neighbourhood*), kuri pasak R. Durando [38], yra teritorija, kurioje gyventojai užima tam tikras gyvenimo erdves; naudojasi tomis pačiomis tarnybomis ir bendro naudojimo įrenginiais, gali dalyvauti toje pačioje veikloje: rūpintis, stengtis išlaikyti ir gerinti materialinius dalykus, sudvasinti bendruomenės gyvenimą, turtinti aplinką, kuriai taip pat reikalingi išsipareigojimai. Tiek vietos bendruomenės, tiek pilietinės bendruomenės arba kaimynystės negalima maišyti su Vakarų šalyse jau senai egzistuojančiais, o Lietuvoje tik pastaraisiais metais sparčiai besikuriančiais kaip buvo minėta anksčiau formalizuota institucija — *bendruomenės centru* – vieta, kurioje susirenka įvairaus amžiaus, skirtingo išsilavinimo, įvairios visuomeninės padėties žmonės, kurie čia ateina suvienyti savo žinių, jungti savo patyrimo ir noro šviestis, studijuoti bendrų problemų, dirbti dėl to paties tikslo [7, p. 139]. Tai yra ne kas kita, kaip vietos bendruomenėje veikianti viena ar kelios bendruomeninės organizacijos, kurios yra formalios.

Mūsų manymu funkcionali vietos bendruomenė yra pilietinės visuomenės svarbiausias elementas, ir tai patvirtina jos apibrėžimas, kadangi **pilietinė visuomenė yra sąmoninga piliečių visuomenė, kurios nariai teisinėmis priemonėmis sugeba ginti savo interesus, tai visuomenė, kurioje veikia įvairūs piliečių susivienijimai, bendrijos, asociacijos ir kitos organizacijos, galinčios apsisaugoti nuo piktnaudžiavimo valdžia.** Būtent interesų gynimas, žmonių grupės susivienijimas ir yra tie veiksmai, kuriuos atliekant vietos bendruomenėje ji tampa funkcionalia.

Apibrėžiamo ir šio darbo tyrimo objekto¹⁶ sąvokas – *kaimas ir miestelis*. *Kaimas* – tokia gyvenvietė, kurios gyventojų dauguma verčiasi žemdirbyste (rečiau žvejyba, miško ūkiu) [210, p. 122]. Europos kaimo vietovių chartijoje kaimo vietovė apibrėžiama taip: „kaimo teritorijos plotas, kurį sudaro žemės ūkio dalis, naudojama ūkininkavimui ir gyvulininkystei, ir ne žemės ūkio dalis, naudojama kitiems tikslams, pavyzdžiui, gyvenamųjų namų statybai ar kitokiai kaimo gyventojų veiklai.<...>...būdinga didelė gyventojų bei vertikalių ir horizontalių struktūrų koncentracija“ [44, p. 5].; *miestelis* – dideli kaimai, kuriuose gyvena per 500 žmonių ir kuriuose paprastai yra bažnyčia, mokykla, pirminio gydymo įstaiga, biblioteka, parduotuvė [210, p. 123].

¹⁶ Darbe neličiamas teritorinis vienetas - miestas, kadangi jame vietos bendruomenės funkcionalumas remiasi kitais veiksmais.

1.4. Išvados

1. Vakarų šalių mokslininkų darbų gausa apie bendruomeniškumą ir bendruomeniškas iniciatyvas vietose iš vienos pusės rodo mokslo pasaulio dėmesį vietos bendruomeniškumui, iš kitos pusės, suteikia daugiau galimybių atlikti mokslinius tyrimus, kadangi vykstančių iniciatyvų gausa sudaro sąlygas tyrimams.
2. Analizuodami vakarų šalių mokslininkų darbus apie bendruomeniškumą įsitikiname, kad vietos bendruomenės veikimas yra labai glaudžiai susijęs su vietos valdžia, jos vykdomomis funkcijomis, kurios priklauso nuo politinės ir administracinės valdžios.
3. Europos Sąjungos dokumentų analizė rodo, kad dabartiniu metu ES valstybėse formuoti funkcionuojančią vietos bendruomenę kaimuose ir miesteliuose padeda regioninė ir vietos politika, kurios instrumentai yra programos, paremtos finansiniais ištekliais.
4. Lietuvos mokslininkų darbų, kurie vadybiniu aspektu analizuotų vietos bendruomenės funkcionalumą, nėra, tačiau esami darbai apie bendruomeniškumą kaip vertybę rodo poreikį kelti vietos bendruomenės funkcionalumo klausimą ir suponuoja palankią aplinką galimoms diskusijoms ir atsakymams.
5. *Vietos bendruomenės ir funkcionalios vietos bendruomenės* sąvokos Lietuvos mokslinėje literatūroje neapibrėžtos, todėl remdamiesi gana įvairiapusiškai apibrėžiama bendruomenės sąvoka, siūlome vartoti tokią funkcionalios vietos bendruomenės apibrėžtį: funkcionali vietos bendruomenė yra grupė žmonių, gyvenančių apibrėžtoje teritorijoje ir atliekančių tam tikrus veiksmus tos vietos labui, dėl ko atsiranda bendri interesai ir vidinis jausmas, jog jie priklauso tai pačiai žmonių grupei.

2 DALIS. VIETOS BENDRUOMENĖS RAIDA LIETUVOJE XX AMŽIUJE.

2.1. Vietos bendruomenė Lietuvoje iki Antrojo pasaulinio karo

Nagrinėjant šią temą pirmiausia kyla du klausimai. Pirmasis – ar išvis Lietuvos socialinėse sanklodose yra bruožų, rodančių, kad skirtingais amžiais bendruomeniškumas reikėsi, o antrasis – jei tokių bruožų yra, tai kokių faktorių ir veiksmų dėka kalbame apie funkcionalią vietos bendruomenę Lietuvos kaimuose ir miesteliuose. Šių faktorių ir veiksmų išryškinimas mums svarbus todėl, kad atlikdami empirinį tyrimą aiškinsimės, ar jie gali turėti įtakos ir šiuolaikinės vietos bendruomenės funkcionalumui.

Apie bendruomeniškumo funkcionavimą Lietuvos istorijoje, mums patvirtina etnografų, kalbininkų, istorikų darbai. Nors jų darbuose nevartojama bendruomenės ar vietinės bendruomenės sąvokos, tačiau pateikiama medžiaga liudija egzistavus bendruomenišką gyvenseną. Pirmiausia bendruomeniškumo archajiškumą liudija kalbininkų tyrinėjimai. Vietos bendruomenės funkcionavimą liudija žmonių gyvenimas grupėmis (gentimis), kaimuose, kilmė iš tos pačios šeimos, kalbėjimas viena kalba, laikymasis vienodų papročių ir tradicijų. Jie buvo solidarūs ir bendraudami rūpinosi savo gyvenimo gerove. K. Jablonskis, tyrinėdamas senosios Lietuvių raštijos žodžių reikšmes, įrodė, kad „giminių grupės apibūdinimas, jog jie „gyvena viena duona“ liudija tą grupę gyvenus ir valgius bendrai, t. y. buvus neišsidalijusią šeimą, kadangi svarbiausieji maisto produktai tuo metu buvo duona ir mėsa“ [221, p. 61].

Kaip teigia etnografė Pr. Dundulienė, „buvo tikima, kad pramotės gyvūnų pavidalu gyvena genties teritorijoje, sodyboje arba namuose. Jos rūpinasi kolektyvo turtu, žemės derlingumu, moterų vaisingumu, globoja vaikus, stengiasi, kad išaugtų dori kolektyvo įpėdiniai“ [36, p. 11]. Tiek sąvoka „kolektyvo turtas“, tiek „kolektyvo įpėdiniai“ liudija apie tikėjimą bendru gėriu, bendromis vertybėmis, kas ir yra bendruomeniškumo pagrindas.

Svarbus ir istoriniuose šaltiniuose fiksuojamas, daug vietinio bendruomeniškumo bruožų turintis XVIII amžiaus Pavlovo respublikos pavyzdys. Joje buvo įsteigtas valstiečių bendruomeninis grūdų sandėlis, taip pat veikė savišalpos kasa, o pagal nuostatus savininkas buvo prezidentas, o valstiečiai rinkdavo seimą.

Be to, jie turėjo savo vėliavą, herbą, kariuomenę ir daug dėmesio skirdavo suaugusių švietimui.¹⁷ Istorikas E. Gudavičius patvirtina, kad Lietuvoje, kaip ir Vakarų Europoje funkcionavo ir miestų bendruomenės ir kad miestų atsiradimų pradžiai įtakos turėjo įvairūs veiksniai ir skirtingas jų tarpusavio santykis: rezidencija, kompaktiškos teritorijos, įtvirtinimų sistemos, amatų, prekybos buvimas, bendruomenės statusas [59, p. 12]. Kiek svarbus ir įtakingas čia buvo socialinis veiksnys, atsakyti yra sunku, bet galima teigti, jog „specifinės miesto tipo prievolinkų bendruomenės Vilniaus ir Kernavės papilnuose susidarė XIII a. pabaigoje – XIV a. pradžioje ar XIV a. pirmoje pusėje [59, p. 65]. Organizacinę struktūrą, bendruomeniškumo elementus randame patyrinėję Vilniaus miesto siuvėjų statutą.

„1. Visų pirma, kiekvienais metais švento Mikalojaus dieną, visi drauge susirinkdami, teisinsena iš savo tarpo 4 vyresnius. Šie vyresnieji kiekvienų metų ketvirtį paskaitydins savo statutą brolijos miestų bei narių susirinkime ir visados kas dvi savaitės arba ištikus reikalui, jeigu iškyla kuris klausimas, miestai susieis pas kurį nors vyresnįjį pasitarti dėl savo brolijos gerovės bei tvarkymo ir nutarti, kas reikia, taip pat sudraus pagal savo statuto nuostatus brolijoje kilusius nesusipratimus bei išsišokimus. <...> 8. Be to, kad ši brolija būtų dar tvirtesnė ir labiau klestėtų, visiems Vilniaus mieste esantiems ir būsimiems siuvėjams, norintiems šią broliją laikyti ir ją saugoti, įvedame, nustatome, duodame, suteikiame ir sutvirtiname visas teises, papročius, nuostatus ir statutus“ [124, p. 144 – 145].

Tiesa, kaip Vakarų Europoje, taip ir Lietuvoje „ilgainiui, įsigalint feodalizmui ir imant viršų dvarams (manorinei ūkio sistemai), tipiškas miestų gyvenimas sunyko. Miestai atsidūrė vyskupų, pasaulinių didikų ar krašto valdovų žinioj. Jie neteko teisinio ir politinio savaimingumo ir maža kuo skyrėsi nuo kaimo bendruomenių. <...> Europos rytuose, atseit ir Lietuvoj, miestų savivaldybės steigtos pagal vadinamą Magdeburgo teisę, kilusią iš Magdeburgo miesto“ [114, p. 291].

¹⁷ Tuo laiku, kada dvarininkai sunkiai išnaudojo valstiečius, atsirado šviesių didikų, norinčių valstiečių būklę pagerinti. Vienas iš jų Vilniaus kanauninkas Povilas Bžostauskas. Turgeliuose jis įvykdė įsidėmėtinas reformas. Čia jis rado apleistą žemę ir saujelę beveik visai laukinių žmonių, gyvenančių skurdžiai, velkančių sunkią baudžiavos naštą. Bžostauskas pradėjo savo valstiečius šviesti, atitraukė nuo girtavimo. Iš keturių rimtesnių ūkininkų sudaręs tarybą, davė savo dvarų kaimiečiams statutą ir suteikė savivaldą. Žemė buvo išdalyta valstiečiams už darbą ir iš dalies už mokesčių (pinigais ir medaus duoklė). Jei valstietis savo vietoje galėjo pristatyti kitą – gaudavo laisvę. Kaimiečiai karo tarnybai buvo mokomi skaityti, rašyti, skaičiuoti, taip pat ir įvairių amatų: daryti skrybėles, pinti krepšius, megzti kojines ir kt. Iš tinkamų vyrų sudaryti uniformuoti kariniai vienetai su „gubernatorium“ priešaky, kurie kasdien atlikinėjo pratybas, o prirėkus buvo įpareigoti su šautuvu ir buožė ginti tėvynę. Iš pačių valstiečių sudarytas teismas, paskirti girininkai ir dešimtininkai lauko darbams prižiūrėti. Valdininkai, kurių sąžiningumą pats savininkas sekė, rašė smulkias ataskaitas. Per keletą metų Bžostausko „valstybė“ pražydo: gržiai įdirbti laukai davė didesnę derlių, apsišvietę, padoriai apsirengę valstiečiai noromis ėjo į darbą ir aptvarkė savo sodybas. Savininkas kas ketveri metai šaukdavo visuotinį gyventojų susirinkimą, kur patikrindavo gimimų ir mirimų duomenis, pasikalbėdavo su ūkininkais, suruošdavo jiems vaisės ir šokus. Plačiai sklido garsas apie Pavlovą. Juo domėjosi kunigaikščiai, ponai, vyskupai, dvasiškiai.

Tyrinėtojai taip pat teigia, kad tautosaka, liaudies menas, tikėjimas, ypač papročiai (jų daugiausia yra fiksuota iš XIX ir XX amžių) atspindi nuo seniausių amžių vyravusias pažiūras ir įsitikinimus. „Liaudies atmintis, – kaip teigia rusų archeologas B. Rybakovas, yra matuojama dešimtimis tūkstantmečių. Religinių vaizdinių evoliucija vyksta ne senuosius tikėjimus pakeičiant naujais, bet prie išlikusių senų tikėjimų pridedant naujus“ [215, p. 95]. Baltologas N. Vėlius pasaulėžiūrinę (kultūrinę) aplinką susieja su socialine aplinka, teigdamas: „Aptariamos pasaulėžiūros ir ją suformavusios socialinės diferenciacijos pamatai tikriausiai jau buvo paveldėti iš proindoeuropiečių laikų, o baltams išsiskyrus iš kitų indoeuropiečių, jie padėjo organizuoti ir stiprinti jų socialinį gyvenimą. Baltų gentims pradėjus skaidytis ir tolti vienas nuo kitų, neišvengiamai turėjo irti ir senoji jų socialinės diferenciacijos bei pasaulėžiūros sistema. Tačiau atskiri tos sistemos reliktai dar ilgai išsilaikė tradiciniame baltų pasaulėvaizdyje...“ [215, p. 8]. Be to, negalime pamiršti ir savimonės, kuri kaip diferencijuotas tapatybės įsisąmoninimas, skleidžiasi istorinėmis kultūros formomis, kada etninė bendrija savo gyvenimą ir darbus atkuria idealiai – mitų siužetais, tautosakos vaizdiniais ir simboliais, dainomis, dorovės normomis, papročiais. Taip bendrijos nariai išreiškia savo istorinį patyrimą, kaupia ir perteikia iš kartos į kartą to patyrimo informaciją, tuo palaikydama gyvą istorinio laiko ryšį“ [100, p. 22 - 23].

Analizuojant bendruomeniškumo funkcionavimą papročiuose, reikia turėti galvoje, kad papročiuui susiformuoti reikia kelių kartų, o jam tapti senu - keliolikos. Ilgą laiką jie buvo perduodami iš kartos į kartą tik per elgseną arba atsispindėjo tautosakoje. Be to, viename Europoje žymiausių teisės dokumentų — Lietuvos Statute (1529) - jau randame ir ne vieną įstatymų nuostatą, kuri perkelta iš paprotinės teisės. Tai pabrėžiama žodžiais: „pagal seną paprotį“, „nesant statute bylai pritaikytų nuostatų, jie gali spręsti pagal papročius“. Yra vietų, kur valdovas pasižada „išsaugoti senosioms žemės privilegijoms ir papročiams, kurie tose privilegijose yra surašyti, patvirtinti ir naujiems sukurti ir gausinti, kas turėtų prisidėti prie mūsų ir valstybės naudos, mes nutarsime ir spręsimė tik senuoju būdu, o taip pat su mūsų Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos tarybos žinia, patarimu ir pritarimu“ [34, p. 168]. 22 statuto punktas taip ir vadinamas: „Apie žmonių atpalaidavimą nuo naujų mokesčių, pastočių ir darbų, išskyrus tai, kas nustatyta pagal senuosius papročius [34, p. 157]. Tiesa, tai būdinga ne tik Lietuvos teisinei ir kartu bendruomeninei tradicijai. Vėlyvajame feodalizme Vakarų Europoje „ne įstatymas, vienareikšmiškai nusakantis suinteresuotų pusių teises ir pareigas ir nustatantis visiems privalomą normą,

bet paprotys, besikeičiantis priklausomai nuo vietos, laiko, asmenų ir gausybės aplinkybių, lėmė visus esmingiausius feodalinės teisinės praktikos bruožus. <...> net tada, kai teisės normos buvo užfiksuotos, praktikoje paprastai laikytasi ne tiek įstatymo raidės, kiek papročio dvasios. Remtasi atmintyje išlaikytais elgesio pavyzdžiais, papročius išmanančių žmonių aiškinimais, moraline sąmone“ [61, p. 161, 163].

Su papročiais glaudžiai siejasi ir folkloras. „Tradicinėje bendruomenės kultūroje jaunimo pasilinksminimo vakarai tapdavo lyg pedagoginės paskirties ritualu. Neatsitiktinai vaikinai ir merginos galėdavo tapti jaunimo bendruomenės nariais, šokti vakarėliuose ir žaisti jaunimo žaidimus tik po to, kai atlikdavo specialias apeigas, kurių metu turėdavo įrodyti savo brandumą, išlaikyti įvairius išbandymus“ [230, p. 52] arba ir pačiuose šokiuose ir dainose tai pat ryškūs bendruomeniški bruožai. „Sutartinėse bei jų šokiuose išliko bendruomeninio gyvenimo pėdsakų, kaip antai: bendras darbas, taip pat tematikos ryšys su senoviniais verslais – medžiokle, drevine bitininkyste, žemdirbyste“ [36, p. 341].

Su tarpukario Lietuvoje egzistavusia socialine tvarka glaudžiai tarpusavyje susijusios dorovės normos, kurioms didelę įtaką turėjo religija. Vadovaudamasi Dešimt Dievo įsakymų, kaimo bendruomenė galėjo fizinėmis bausmėmis bausti ar netgi žudyti vagis, kadangi jie pažeisdavo principą „nevok“ [138, p. 121]. Tiesa, fizinės bausmės buvo taikomos retai arba visai netaikomos, bet labai dažnai buvo ribojama teisė dalyvauti bendruomenės savivaldoje, t. y. teisė sueigoje pareikšti savo nuomonę ir būti išklausytam. Kaimo sueiga, kaip pasakoja liudininkai, paprastai apsivogėliui neleisdavo net prasižioti ir tiesiai į akis rėždavo: „nutilk ,vagiė“ [138, p. 122]. Taip pat yra žinoma faktų apie kaimo sueigos reakciją į kaime gyvenusių merginų laisvą elgesį: „Sueiga liepia tėvui sudrausti dukterį, kuri savo palaidu elgesiu užtraukia kaimui nešlovę, ir pagrasina, kad jeigu duktė nepasitaisys, vyrai užpakalį išdegutuosią. Matyt, anksčiau paprotys degutuoti nusikaltusias šeštajam Dekalogo įsakymui moteris ar vartelius, duris, pro kurias tos moterys vaikšto, buvo paplitęs“ [138, p. 124].

Pateiktus pavyzdžius galime nagrinėti teisiniu, kultūriniu atžvilgiu, tačiau tokių pavyzdžių bendras bruožas yra tas, jog jie atspindi mūsų protėvių socialinę (kaimynai padės ginti turtą) ir dorovinę (statute minima sąvoka „padorūs žmonės“) patirtį. Kaip teigia etnografas V. Mačiekus, „savo valstybingumą stiprinančiai Lietuvai svarbi yra protėvių teisinė ir dorovinė patirtis, mūsų laikus pasiekusi lietuvių paprotinės teisės ir tradicinės dorovės normų bei principų pavidalu. Palyginti su tradicine teisine, dorovinė kultūra yra netgi svarbesnė, nes ji, kaip viena iš visuomenės sąmonės formų, yra tiesiogiai susijusi su

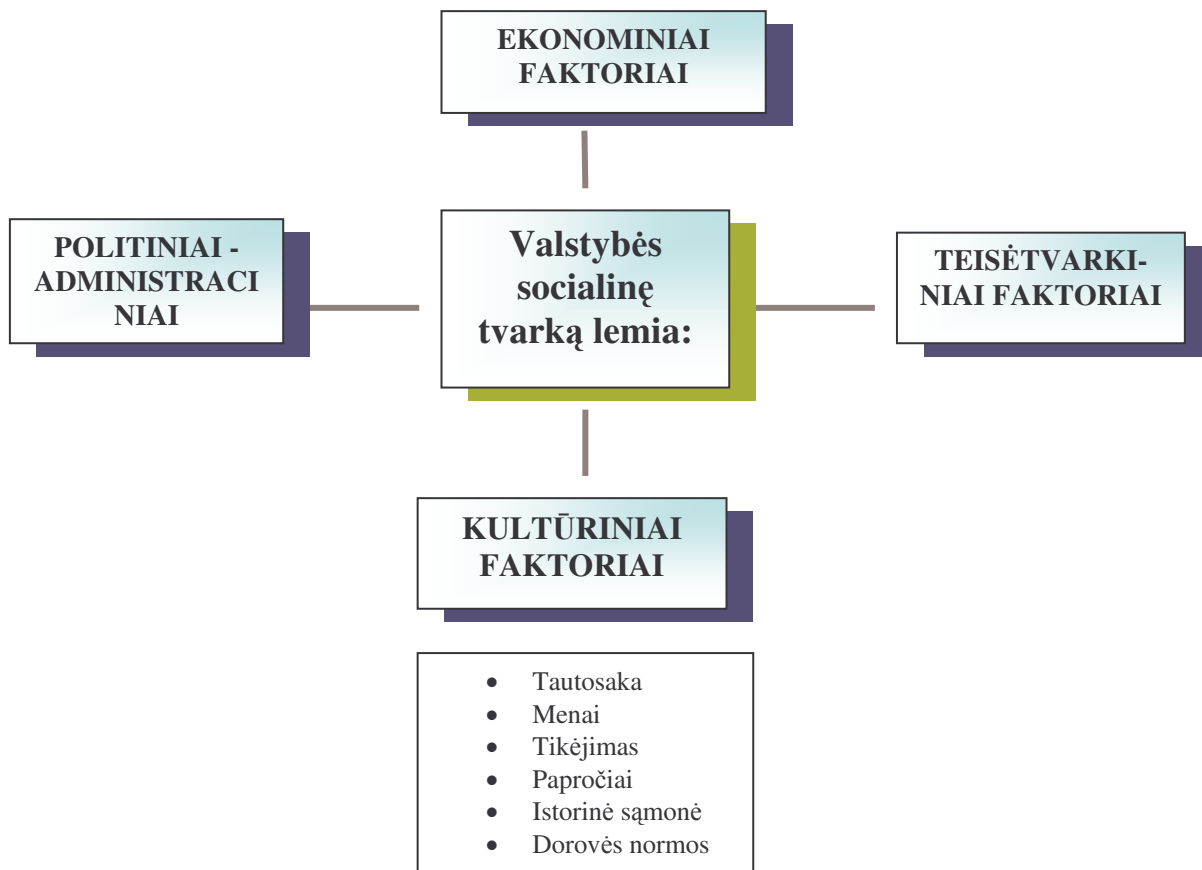
nusikalstamumu: kuo aukštesnė dorovinė kultūra, tuo mažesnis nusikalstamumas, ir atvirkščiai” [138, p. 118]. V. Mačiekus siūlo pasinaudojant tradicinio lietuviško kaimo patirtimi spręsti nūdienos problemas.

Aišku, lieka atviras klausimas, ar bendruomeniškumas visados yra moralinė vertybė? Tai atspindi ir grožinėje literatūroje, pvz., viename iš Žemaitės kūrinių, kur minimas sukilimo epizodas, kaip kaimo bendruomenė nehumaniškai pasielgia ir saugumo dėlei nusprendžia pribaugti mūšyje sužeistus sukilėlius [232, p. 54].

Galima pripažinti, kad „minios psichologijos“ poveikis gali būti ir neigiamas, tačiau, remiantis vienu kitu neigiamu pavyzdžiu, negalima sumenkinti ar paneigti paties bendruomeniškumo kaip neabejotinos vertybės. Gyvenime dažnai būna, kad vertybės priklauso nuo aplinkybių, o analizuodami bendruomeniškumo raišką kultūros segmentuose pastebime, jog, būtent čia reikšdamasis, bendruomeniškumas įgauna savo formą ir turinį ir pradeda funkcionuoti kaip vertybė.

Pateikti faktai iliustruoja lietuviams būdingą bendruomenišką gyvenseną ir sudaro prielaidas teigti, kad tarpukario Lietuvoje (1918 – 1940) esant vienam svarbiausių faktorių – politiniam nepriklausomumui, bendruomeniška gyvensena reiškėsi ir kituose valstybės socialinę tvarką lemiančiuose faktoriuose — administraciniuose, ekonominiuose, teisėtvarkiniuose, kultūriniuose. Kadangi kultūrinio paveldo segmentuose bendruomeniškumo raiška yra ryškesnė, tai šis faktorius autoriaus sudarytame paveiksle nr. 2. yra išskleistas.

Toliau analizuodami, kokie faktoriai tarpukario Lietuvoje turėjo įtakos vietos bendruomenės telkimui, trumpai aptarsime miesto bendruomenę ir atkreipsime dėmesį į tai, kad bendruomeniškumo nuostatoms įtakos turėjo ideologinis faktorius.

2 pav. Valstybės socialinę tvarką lemiantys faktoriai

Iš 1923 m. vykusio gyventojų surašymo duomenų matyti, kad Lietuvoje gyventojai pagal gyvenamąją vietą skirstėsi taip – 17,7% gyveno mieste ir 82,3% kaime, o dirbančių žemės ūkyje buvo 80%. Lietuvos miestų gyventojų skaičius prie penkiasdešimties nuošimčių priartėjo tik 1970 m. Tarpukario Lietuvos miestuose, kaip ir kaime, pastebime bendruomeniškumo požymius, nors ir yra skirtingai manančių apie bendruomeniškumo panašumus mieste ir kaime. Vieni teigia, kad „tarp kaimo ir miesto bendruomenių esminio skirtumo nėra, tik jos skiriasi savo organizacija“, o kiti mano, kad „miestai – tai ne tik kitokios veiklos sritys, bet ir kita sąmonė, kitoks gyvenimo (bendravimo) būdas“ [209, p. 132]. Anot A. Vaišvilos, kitokį būdą nulemia mažesnis priklausomumas nuo gamtos ir todėl miestietis labiau savimi pasitikintis, socialiai aktyvesnis, žmonės intensyviau bendrauja. Taip pat didesnis visuomenės organizuotumas, kolektyvinis teisių gynimas, ir žmonės jaučiasi socialiai saugesni. „Kaimo žmogus stengiasi pats patenkinti visus savo poreikius – būti pats sau kultūriškai pakankamas, mažiau reikalingas artimo bendravimo“ [209, p. 132]. Taigi A. Vaišvila mano, kad tarpukario Lietuvos miestuose bendruomeniškumas reiškėsi ir kai kuriais aspektais, net intensyviau negu kaime.

Pastebima daug pastangų tarpukario Lietuvoje kurti korporacinio tipo socialinę santvarką, tad miestuose korporacijos turėjo suvaidinti bendruomenės formuotojo vaidmenį. Jos buvo ūkinis, socialinis ir kultūrinis vienetas ir todėl sąlygojo tarpasmeninius miestiečių santykius, skatino bendruomenišką jausmą. „Organiškos valstybės“ deklaracijos kūrėjai teigė „besiorganizuojančioms korporacijoms valstybė laipsniškai perleistų daugelį jai sunkiai įveikiamų pareigų. Pati valstybė rūpintusi daugiau bendraisiais reikalais, derintų, skatintų ir kontroliuotų korporacijų veikimą“ [67, p. 173].

Nors polemika, kiek tarpukario Lietuva buvo korporatyvinė, kiek pliuralistinė ar autoritarinė valstybė, yra aktuali ir nuolat iškyla, bet yra teigiama, jog „tautininkų ideologinėms ir politinėms nuostatoms buvo būdinga orientacija į organišką valstybės modelį. Tačiau pastarieji valstybės organiškumo pagrindų ieškojo tautoje ir etaistinėje korporatyvinėje santvarkoje, žmogaus asmenį sukoordinuodami tautos ir valstybės reikalams“ [68, p. 66].

Korporacinės visuomenės pagrindų buvo laikomi kooperatyvai. Jau prieš pirmą pasaulinį karą buvo apie 245 kredito bendrovės, apie 150 kooperatinių prekybos organizacijų [188, p. 534] ir t.t. Aišku, kooperatinis judėjimas, kuris po karo dar labiau išsiplėtojo, apėmė tiek kaimą, tiek miestą, tačiau pagrindiniai organizaciniai centrai buvo būtent mieste. Bet mus labiau domina kooperacija vietos bendruomenės požiūriu. Kad tai buvo laikoma svarbiu dalyku, patvirtina teiginiai: „jungdamiesi į sąjungas, kooperatyvai sudaro tikras tautines ūkines talkas, kuriose siekiama bendros visos tautos gerovės“ [188, p. 13], „jeigu lietuvių tauta nori toliau palaikyti ir plėsti savąją kultūrą, jai reikalinga turėti tam tikras materialinis pamatas“ (tam reikalinga kooperacija – S.N.) [188, p. 559]. Pačiame kooperacijos sąvokos apibrėžime taip pat akcentuojamas bendruomeniškumas, sakoma, jog „kooperacija vadinamas ir bendradarbiavimas plačia prasme ir ūkiškas bendradarbiavimas...“ [188, p. 24].

Kalbėdami apie miestų vietos bendruomenę Lietuvoje iki Antrojo pasaulinio karo, negalime nepaminėti jų santykio su savivalda, t.y. su viršuoju valdymu. Savivalda, sprendžianti vietos reikalus, atsirado labai seniai ir būtent miestiečių bendruomenėse. Vystantis kapitalistiniams santykiams ir vykstant revoliucijoms, prigimtinių bendruomenių teisės buvo populiarios, o jos skelbė, kad vietos bendruomenė yra senesnė už valstybę, todėl vietos bendruomenei priklauso savo reikalų tvarkymo teisė, ir tai turi būti daroma nepriklausomai nuo valstybinės valdžios. „Prieškario Lietuvoje, kaip ir kiekvienoje civilizuotoje valstybėje, sprendžiantys ir valdantys įvairių vietos savivaldos lygmenų

organai (miestų, apskričių ir valsčių savivaldybės) savarankiškai tvarkė beveik visas socialines-ekonominės raidos, aplinkos apsaugos savo valdomose teritorijose klausimus...“ [182, p. 40]. Anot R. Stačioko, „vietos savivaldos mokslo dalykas ir yra realūs valdymo subjektai, funkcionuojantys atitinkamoje savaveiksmėje žmonių bendruomenėje, todėl atmetus valdžios institucijas stebima, kaip veikia vietos bendruomenė ir koks jos santykis su miesto valdžia (savivalda)?“ [182, p. 42]. Nemažai bendruomeniškų nuostatų aptinkame studijuodami 1918-1919m. dokumentus ir periodiką, kur aprašomi pirmieji darbai po Nepriklausomybės, kaip buvo kuriama lietuviška valdžia ir užtikrinama tvarka. 1918 metų „Lietuvos aide“ rašoma: „sunkiau susideda klausimas miestų savivaldos. Iš vienos pusės, miestai mūsų <...> susideda iš gyventojų įvairių tautų, kalbų ir tikėjimų. Tos grupės – ir Laikinoji valdžia to nė neslepia – dažnai nesutinka viena su kita, ypač politikos aspiracijose. <...> Todėl reikia dalinti tarp visų tas, kas bus pristatyta (miestuose trūko maisto – S.N.). Čia be plačiausio pačių gyventojų bendradarbiavimo negalima bus apseiti“ [224, p. 2].

Kadangi lietuvių kultūra yra laikoma agrarine, o kaimo žmonės ilgą laiką, ypač tarpukario Lietuvoje, buvo pagrindinis socialinis sluoksnis, nuo kurio priklausė ūkinė gerovė, dvasinė atspara, todėl neatsitiktinai tyrinėdami bendruomeniškumo raidą ir vietos bendruomenės funkcionavimą, daugiau kreipiame dėmesį į kaimą. Daugelis mokslininkų teigia, kad ne tik ekonomikos pagrindas yra žemės ūkis, bet ir dvasinį gyvenimą lėmė ūkininkai (valstiečiai), „nes jie išsaugojo kalbą, papročius, su jais susijusi nacionalinė kultūra“ [188, p. 14]. Pabrėžiama miestelių reikšmė ūkiui: „Lietuvoje net iki XX amžiaus ketvirtojo dešimtmečio mažesniųjų miestelių gyventojai, kaip ir paprastų kaimų valstiečiai, daugiausia vertėsi žemės ūkiu. Miesteliai nuo kaimų skyrėsi tuo, kad juose dažniausiai, nors ir ne visuomet, buvo daugiau gyventojų ir jie užėmė didesnę plotą, be to, ne visuomet visi miestelių gyventojai buvo žemdirbiai – pasitaikydavo juose amatininkų, pirklių, kurie visai nesivertė žemės ūkiu arba pastarasis buvo jiems tik šalutinis verslas“ [26, p. 99].

Vasario 16 d. Akto signataras St. Kairys akcentuoja kaimo (vietos) bendruomenės emocinį aspektą: „lietuviškojo kaimo rami ir darbšti nuotaika paskaidrinama jaunimo dainomis ir ilgųjų žiemos vakarų pasakomis; darnios ūkininko šeimos šiluma ir vis dar patriarchaliniai joje santykiai, kaimynų bendravimas, į kurį žmoniškumo pradas suranda nesunkų kelią kasdieniniame gyvenime ir ypač per talkas, vestuves, krikštynas ir laidotuves; jaunimo susibūrimai, šviesaus džiaugsmo kupini, kaip pati jaunystė; kaimo

amžiais kurta sava moralė, ne visuomet bažnyčios paveikta, — tuo visu kaimo gyvenimu kvėpavome ir mes, vaikai, kad jo niekuomet neužmirštume“ [78, p. 14–15].¹⁸

Galime teigti, jog kaimo bendruomenės gyvenimo būdas parodo ir kaime gyvenusių patirtį, ir kultūrą ir įvairiais pavidalais tai perduoda ateinančioms kartoms. Tačiau sociologai atkreipia dėmesį ir į prieštarigus gyvenimo bendruomenėje aspektus. „Bendruomenės gyvenimo normos (gemeinschaft) ir bendruomeninė sąmonė, kurių būtina laikytis, padeda žmogui išvengti susvetimėjimo. Tačiau mainais už tai atimama laisvė, ribojamas individo savarankiškumas, novatoriškumas (iniciatyva) [54, p. 306].

Kiek kaimo vietos bendruomenė, St. Kairio taip nostalgiskai aprašoma, trukdė jam susiformuoti laisvės pojūtį ir būti iniciatyviam, čia neanalizuosime, tačiau būtent St. Kairys labai aiškiai nusako prieškarinio Lietuvos kaimo bendruomeniškumo požymius – patriarchaliniai santykiai, kaimynų bendravimas per talkas, vestuves, krikštynas, laidotuves, kitaip tariant, papročių laikymasis, moralė. Tad natūraliai kyla klausimas, ar tai tik Nepriklausomybės dvidešimtmečio kūrybos rezultatas? Atsakydami į šį klausimą, remiamės empirine medžiaga iš XX amžiaus pirmų keturių dešimtmečių, kadangi dar yra gyvų žmonių, tai liudijančių, o apie XIX amžių ir ankstesnį laikotarpį sprendžiame iš etnografinės medžiagos. Neatsitiktinai XX amžių dalis Lietuvos istorijos tyrinėtojų vadina perversmų amžiumi. Trys okupacijos, dukart atkurta nepriklausomybė, o kiek dar kitų įvairių negandų buvo griūte užgriuvusios čia gyvenusios žmonės. Todėl ir svarbu suvokti, kas šių didžiulių permainų metais darė įtakos socialinei struktūrai ir lėmė socialinę tvarką.

Reikia pasakyti, kad XX amžius toli gražu nėra vienalytis, ir todėl natūraliai tyrinėjimų objektu gali būti keletas gana skirtingų šio amžiaus laikotarpių, kurie, be abejonės, lėmė valstybingumo atkūrimą Lietuvoje, valstybės ir viešojo valdymo vystymą. Daugelis tyrinėtojų, taip pat ir gyvi liudininkai išskiria laikotarpį tarp dviejų pasaulinių karų. Pasak jų, per šiuos dvidešimt metų, ypač šio laikotarpio antrajame dešimtmetyje, nors ir buvo didelė socialinė diferenciacija (labiau miestuose), vyravo socialinė tvarka (ypatingai kaime). Tad natūralus klausimas, kas tai lėmė, nuo ko priklausė, kad per

¹⁸ Yra ir kitokių nuomonių. Štai, anot Andriaus Bielskio, „lietuvių sąmonei apskritai būdinga socialumo stoka. Tiek mūsų, tiek kaimyninių šalių folklore nuolat pašiepiamas lietuvių pavydas bei nenoras padėti vienas kitam. Pavydima geriau gyvenančiam, daugiau turinčiam, pavydima karjeros, žmonos (vyro) ir pan. Į visa tai svarbu atkreipti dėmesį ne tik todėl, kad sparčiai besiformuojančios klasinės visuomenės kontekste atsiranda dar daugiau priežasčių kilti pavydai ir jis tikriausiai dar labiau paplis mūsų visuomenėje, bet ir dėl to, kad pavydas užkerta kelią bet kokiam susitelkimui ar bendradarbiavimui, siekiant bendro tikslo. O be sugebėjimo susitelkti, kuris leidžia tam tikrai bendruomenei ar žmonių grupei ne tik suformuluoti ir įgyvendinti savo bendrus tikslus, bet ir suvokti, koks yra jų bendrasis gėris, iš principo neįmanoma sukurti pilietinę visuomenę [15, p. 27].

palyginti trumpą laiką buvo pasiekti ar tiesiog turėjo galimybės reikštis tautos ir valstybės egzistencijai svarbūs faktoriai. Kadangi valstybė ir viešojo administravimo struktūros buvo kuriamos naujai, neturint beveik jokios patirties, valstybės tęstinumo tradicijų, tik ką pasibaigus pasauliniam karui, tad svarbu, kokie faktoriai lėmė socialinę tvarką — politiniai, ekonominiai, kultūriniai ar kt. Matyt, vienų kurių išskirti negalima — gerą socialinę tvarką nulėmė visų šių faktorių, kurie galėjo įtakoti vietos bendruomenę, visuma.

Apie politinių veiksmų raišką per Nepriklausomybės 20 – metį jau buvo užsiminta šio skyriaus pradžioje. Ekonominių veiksmų pasireiškimą, be kita ko, charakterizuoja ir 1922 metais pradėta vykdyti žemės reforma, kurios pagrindas buvo kaimų skirstymas į vienkiemius. Reformos ištakos siekia XX amžiaus pradžią, kai, dar Lietuvai būnant carinės Rusijos sudėtyje, buvo vykdoma Stolypino reforma. Jos metu buvo siekiama išardyti bendruomeninį žemės valdymą kaip nepažangų ir ekonomikos stabdį. Tyrinėtojai pastebi, kad šis tipas Lietuvoje beveik neprigijo, kadangi „Lietuvoje bendruomeninio žemės valdymo nebuvo“ [26, p. 90], tačiau negalima visiškai nuneigti šio reiškimo įtakos, kadangi tai buvo oficiali carinės Rusijos vykdoma ekonominė politika ir vienaip ar kitaip ji, be abejonės, reiškęsi ir Lietuvoje.

Tyrinėtojai (istorikai, etnografai) pastebi, kad kaime buvo bendruomeninis sugyvenimas, o kaimo bendruomenę atstovaujantis organas buvo kaimo sueiga. Dar kitaip skirtingose Lietuvos vietose ji vadinama: *krivule*, *krivuile*, *kuopa*, *skodu*, *virbe*. Tai kaimo vyrų susirinkimas kaimo bendruomenės reikalams aptarti. Šis kaimo savivaldos organas atsirado, formuojantis kaimams, ir beveik visas savo funkcijas prarado, kaimams išsiskirsčius į vienkiemius, nors kai kurios funkcijos (pvz., bendras gyvulių ganymas) išliko labai ilgai, o daugumą kitų puikiai prisimena prieš Antrąjį pasaulinį karą gimę žmonės.

V. Mačiekaus kaimo sueigos funkcijos skirstomos į išorines ir vidines.

Išorinės būtų šios:

- Valdžia per kaimo sueigas paskelbdavo savo manifestus, įstatymus, įsakymus, pranešimus;
- Pasiskirstydavo uždėtus valstybinius mokesčius;
- Pasiskirstydavo prievolės (kelių taisymo, pastočių ir kt.);
- Svarstydavo turtinius ginčus su dvaru, kitais kaimais;
- Tardavosi su kitu kaimu dėl bendro naudojimo tiltų ir lieptų statybos, pievų ir pelkių sausinimo ir kt.;
- Tardavosi dėl carinės policijos vaišinimo, kad pasisektų nusiimti dalį kaimo žemės (būtų mažesnės prievolės- S. N.);
- Tardavosi dėl įstatymo apėjimo (daraktorinė mokykla).

Vidinės funkcijos – tartis dėl įvairių bendruomenės reikalų:

- Dėl kolektyvinės nuosavybės pasidalijimo (pievos, ganyklos, miškai, ežerai);
- Dėl kai kurių darbų (esant trilaukei sėjomainai-mėšlavežtis, šienapjūtė ir kt.);
- Dėl bendro gyvulių ganymo (ši funkcija bene ilgiausiai išliko Lietuvos kaime, kadangi dar ir 7-8 dešimtmečiais kaime augę vaikai prisimena bendras ganiavas - S. N.);
- Dėl kaimo žemių melioravimo;
- Dėl kolektyvinių sutarčių su kalviais ir malūnininkais;
- Dėl padegėlių šalpos, nusenusių elgetų karšinimo ir laidojimo;
- Dėl našlių ir nepilnamečių globos;
- Dėl vagių ir nusikaltėlių sekimo ir baudimo;
- Dėl kaimo reputacijos (svarstydavo, priimti ar nepriimti įtartinos reputacijos žemės nuomininką į kaimą, įspėdavo tėvus dėl dukterų elgesio, smerkdavo dirbančius šventadieniais, nenusišluojančius ties sodyba gatvės);
- Aptardavo nelaimės ir ieškodavo jų priežasčių (gaisrai, gyvulių kritimas ir pan.);
- Rinkdavo kaimo pareigūnus;
- Samdydavo daraktorių, kerdžių;
- Aptardavo kaimo skirstymą į vienkiemius;
- Tardavosi dėl kaimo kryžių, koplytstulpių statymo (ši funkcija, o gal veikiau paprotys ypatingai atgijo Atgimimo metais ir yra gyvas iki šiol –S. N.);
- Spręsdavo kapinių aptvėrimo, įkūrimo ir kt. klausimus.

Net 1922 metais pradėtoje vykdyti žemės reformoje kaimo sueiga taip pat vaidino svarbų vaidmenį – ji turėjo paduoti prašymą apygardos žemės tvarkytojui dėl kaimo skirstymo vienkiemiais. Reformos įstatyme buvo sakoma: „...kaimų skirstymas viensėdžiais privalomas visam kaimui, jei skirstytis nutarė ne mažiau kaip vienas trečdalis to kaimo ūkininkų...“ [233, p. 8]. Šios reformos „ūkiškoji“ nauda buvo akivaizdi, tačiau socialiniu požiūriu buvo pastebima, kad „nukenčia kaimo visuomeninis kultūrinis gyvenimas, nes vienkiemiai izoliuoja gyventojus, ir sumažėja gyventojų bendravimas bei visuomeninė veikla“ [6, p. 38].

Reikia atkreipti dėmesį, kad kiekviena vietos bendruomenė turėdavo savo lyderį, kaimo seniūną. Juo rinkimų būdu tapdavo turintis autoritetą, iniciatyvus, o plintant raštui, būtinai raštingas kaimo žmogus. Ši institucija yra gana sena, ir sunku nuspręsti dėl jos kilmės pradžios. Matyt, tai bus susiję su sena bendruomenės tradicija, esant neaiškumams, klausti patarimo genties vyresniųjų. Tuo pačiu, formuojantis centrinei valdžiai, įsivyravo reikalavimas, kad centralizuotoje sistemoje būtų valdoma kad ir mažiausia žmonių grupė (vietos bendruomenė), ir buvo skiriami tam tikri atstovai, įgaliotiniai iš paties kaimo. Sėkmė garantuota būdavo tada, kai paskyrimas sutapdavo su kaimo pasirinkimu. Jau

viename XVII amžiaus dokumentų „1604 m. instrukcija seniūnams ir Įsruties valsčiaus nuostatai“ randame daug duomenų apie to laikotarpio kaimo buitį, seniūnų funkcijas (tikrinti „kaimuose esančias namų duonkepes, jaujų, lininių krosnis, prižiūrėti, kad būtų išvalyti suodžiai, nubraukti voratinkliai“. Taip pat nurodoma, kiek galima sužadėtuvių ir krikštynų metu išgerti alaus, o jei kas nurodymų nesilaikys, seniūnas nubaus „valdžios naudai 10 markių bauda, o kaimo naudai – viena statine alaus“ [221, p. 67- 68] . Instrukcijoje minimas ir vietos bendruomenės paprotys turėti kaimo alų, kuris naudojamas bendriems reikalams.

Iš „Instrukcijos seniūnams“ aiškėja, kad 16 – 17 a. pradžioje Mažojoje Lietuvoje tebebuvo gyvas paprotys kaimo bendruomenei nuolat turėti įvairiems reikalams alaus. „Alaus fondą“, sprendžiant iš aptariamojo dokumento, sudarydavo iš dalies bendruomenininkų baudos už įvairius prasižengimus. Instrukcijoje pabrėžiama, jog „kaimo bendras alus visuomet kaime laikomas išskyrus maro metus“. Aptariama tokia bendro alaus gėrimo tvarka: jis turi būti geriamas tik vietoje ir niekam nesiunčiamas į namus, „alus turi būti geriamas su saiku“, niekas negali būti verčiamas jo gerti daugiau, negu pats nori ar gali, be to, be seniūno ar jo padėjėjų sutikimo negali būti į išgertuves pakviestas kas nors svetimas. Kadangi bendro alaus gėrimas žinomas ir kitur Lietuvoje, matyt, tai yra senovinė kaimo bendruomenės tradicija“ [221, p. 68]

Neabejotiną kaimo sueigos įtaką socialiniam gyvenimui demonstruoja sprendimų priėmimas ir jų galia: „nors sueigos nutarimai nerašyti, bet jie buvo privalomi visiems sodžiaus gyventojams“ [75, p. 86]. Dažniausiai sueiga klausimus svarstydavo tol, kol besiginčydami prieidavo prie bendros nuomonės, arba nulemdavo balsavimas rankos pakėlimu. Daugumos nuomonei pakludavo visas kaimas ir tik retais atvejais „kaimo vyrai panaudodavo prievartą ir jėga priversdavo laikytis priimtų nutarimų“ [139, p. 144]. Kaip matome, kaimo sueigos funkcijos gana įvairios, tačiau dažniausiai buvo sprendžiami kaimo socialiniai reikalai arba, kaip dabar dažnai sakome, socialinio saugumo reikalai (nusenusių tėvų išlaikymas, našlių, našlaičių globa). Tam buvo nustatyta aiški tvarka. Jei naujasis ūkio savininkas nevykdavo savo, kaip išimtininko, pareigų, kaimo sueiga paskirdavo globėją, „kurio pareiga buvo žiūrėti, kad ūkio savininkas išimtininkų neskriaustų, laiku atiduotų visą išimtinę“ [138, p. 125] arba „jei mirdavo abu tėvai ir likdavo nepilnamečių vaikų, tuomet iš arčiau gyvenančių sąžiningų žmonių, nebūtinai giminių, kaimas skirdavo du tris globėjus, kurių pareiga buvo iki vaikų pilnametystės globoti ūkį, rūpintis vaikų gyvenimo sąlygomis“ [91, p. 280]. Apie globėjo funkcijas rašoma ir kituose šaltiniuose. Pvz., kraštotyriniuose leidiniuose apie Platelių, Rietavą, Dieveniškės rašoma apie globėjų skaičių, kas skirdavo, kuo rūpindavosi ir t.t. [165, p. 463; 173, p. 372; 32, p. 407].

Dabartiniu metu dažnai girdime pasakymus — valstybės įvaizdis, miesto įvaizdis, politiko įvaizdis ir pan. Tai nėra naujos sąvokos, atsiradusios modernios ar postmodernios visuomenės laikotarpiu. Lietuvos paprotinėje teisėje randame įvaizdį kaip vertybę ar bruožą, tik, matyt, skiriasi vertinimo kriterijai ar pasireiškimo būdai. Lietuviško bendruomeniško kaimo viešosios nuomonės kriterijai buvo šie – sekmadienių ir kitų švenčių šventimas, kaimo gatvės atkarpos ties sodyba nusišlavimas, ėjimas į bažnyčią, išsimaudymas prieš šv. Kalėdas, šv. Velykas ir t. t., tačiau reikia pažymėti, kad į asmeninį žmonių gyvenimą kaimo bendruomenė kišosi tiek, kiek buvo susiję su viso kaimo gerove (pvz., jei dėl nevalytų kaminų kildavo gaisras, pakenkdavo ir kaimynams) ir kaimo autoritetu (pvz., kaimas turėjo būti tvarkingas, kadangi kitaip prieš pravažiuojančius būtų negarbė kaimui).

Ypač daug gražių ir prasmingų papročių randame, analizuodami talkų tradicijas. Tai kartu ir tvarkos užtikrinimo priemonė, būdas visiems ir visus svarbiausius darbus atlikti laiku, nebūti nevalyvam ir t.t. Etnografinėje medžiagoje randame aprašomų mėšlavežio, šienapjūtės, linų rovimų, gyvulių ganyto, arimo, rugiapjūtės, kūlimo, kiaulių skerdimo, skalbimo, plunksnų plėšymo talkų papročių: „19 a. pab. ir 20 a. pr. linams rauti Naumiesčio apylinkių valstietės telkdavosi į moterų talkas, už pagalbą kaimynėms atitalkindamos taip pat per linarovį. <...> Vietomis 20 a. trečiajame – ketvirtajame dešimtmetyje pasitaikydavo ir naktinių linarovio talkų, už kurias talkininkavusiems nereikėjo atidirbti. Dažniausiai tokias talkas su tėvų ar šeimininkų leidimu susikviesdavo namų jaunimas iš apylinkės jaunuomenės. Už darbą talkininkams šiuo atveju duodavo gerus naktipiečius, būdavo kviečiamas muzikantas ir leidžiama pasišokti“ [96, p. 270]. Dar apie talkų tradicijas rašoma ir kituose etnografiniuose leidiniuose [91, p. 346; 173, p. 382].

Talkos¹⁹ lietuvių tradicijose yra svarbios kaip vienas pagrindinių bendruomenišką sugyvenimą lėmusių veiksnių, kadangi tai, kas vykdavo prieš talkas (kvietimas į talką ir ruošimasis į talką), darbas ir bendravimas talkos metu (tai trukdavo ne vieną dieną) ir patalkiai su linksmybėmis yra ištisas bendruomeniškos savikūros procesas, tik iš pirmo

¹⁹ 2001 metų tyrimo *Vietos bendruomenė* metu buvo analizuotas ir požiūris į talkas, ir jų kokybę. Respondentų atsakymai patvirtino prielaidą, kad talkos šiandienos kaime baigia nunykti. Tik 10% respondentų atsakė, kad talkos vyksta kaime laikantis tradicijų, tačiau 15% teigia, kad jos iš viso nevyksta. 48% respondentų teigia, kad talkos baigia nunykti, o 14% respondentų sako, kad paprasčiau pasisamdyti žmogų už pinigus. Tad faktiškai 77% atsakymų patvirtina, kad šis vietos bendruomenę telkęs veiksnys nebėra gyvybingas. Tiesa, kai kas gali teigti, kad dabartiniu metu labai dažnai mieste gyvenantys vaikai, giminės, o kartais ir draugai vyksta į kaimą talkinti. Iš tiesų tokios šių dienų talkų formos yra, tačiau nuo etnografiniuose leidiniuose aprašomų talkų skiriasi tuo, kad jose talkina artimais giminystės ar draugystės santykiais susiję žmonės, ir pati talka yra trumpalaikė pramoga.

žvilgsnio nesudėtingas. Bet būtent čia atsiskleisdavo psichologinės, kultūrinės, ekonominės, tautinės bendruomenininkų nuostatos.

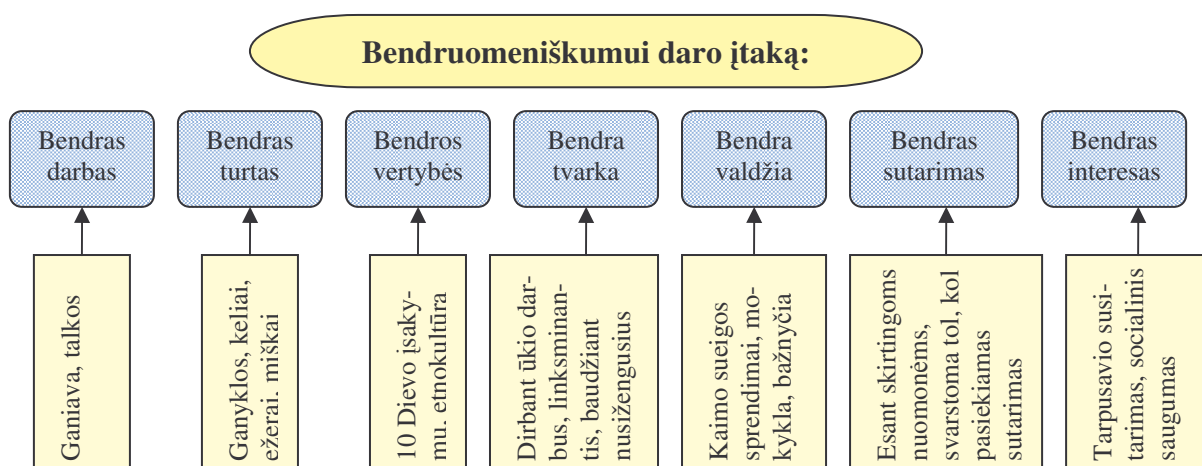
Be abejonės, ne tik papročiai vaidino svarbų vaidmenį, išlaikant lietuvių, kaip bendruomenės, tautinį identitetą. S. Daukantas yra pastebėjęs, kad „lietuvybės simboliai – ne vien išoriniai etninės kultūros požymiai, bet ir žmogaus vidinė kultūra, jo sugebėjimas išlaikyti dvasios ir kūno harmoniją“ [138, p. 61].

Aišku, dalis bendruomeniškumo veiksnių, laikui bėgant, transformavosi į naujas formas, kurios nėra pakankamai aktyvios, matomos, bet, skatinant jas, galima tikėtis jų raiškos ir suaktyvėjimo. Tačiau apie tai galvodami turime nepamiršti, kad ryškiai pakito socialinė bazė, kur gali reikštis bendruomeniškumas, pakito žmonių ir žmonių grupių (potencialių bendruomenininkų ir bendruomenių) santykis su darbu, skirtingai vertinamos skirtingos visuomenės grupės ir t.t., tačiau, anot sociologo R. Nisbeto, „kartu su bendruomenės atgavimu matome papročių ir tradicijų, patriarchalinio ir korporacinio autoriteto atgavimą...“ [153, p. 182].

Be abejonės, turime užduoti klausimą, kodėl per Nepriklausomybės 20-metį pavyko ne tik išlaikyti, bet ir sudaryti sąlygas atsiskleisti kitoms vietos bendruomenės formoms. Matyt, atsakyti į šį klausimą bus lengviau, jei atkreipsime dėmesį į tarpukario Lietuvos švietimo sistemą. Joje buvo dedami svarbūs bendruomeniško auklėjimo pagrindai. Konceptualiuose to laiko veikaluose A. Maceinos „Tautinis auklėjimas“ ir A. Šerkšno „Mokyklinė bendruomenė“ randame teorijas apie bendruomenių raišką švietimo srityje. Remiantis šiais veikalais, buvo organizuojamas praktinis darbas, apėmęs visą sistemą t.y. pedagogų ir inteligentijos ruošimą, jų darbą visuomenėje, klasėje. „Tuo atveju (kai mokytojas klasėje yra autoritetas ir siekiame to paties tikslo – S.N.) bendruomenė nėra masė, bet darni to paties tikslo siekianti grupė. Taip apipavidalinta grupė yra klasės bendruomenė pamokos metu: mokytojas yra sugestinuojąs autoritetas, o pamokoje teikiamos mokomosios medžiagos pasisavinimas – visų klasės narių bendras siekiamasis tikslas“ [191, p. 71]. Mokytojas kaip autoritetas turi turėti tikslą net ir per pertraukas, mokyklos vakaruose, susirinkimuose, tada mokykla reikšis kaip bendruomenė. Apie tokią Lietuvos mokyklą savo prisiminimus pateikia to laikotarpio gyvi liudininkai — mokytojai ir daugybė mokinių. Jie teigia, kad būtent mokytojas buvo autoritetas, vedęs mokinius siekti kryptingų tikslų, kurie pirmiausia buvo išbandomi ir realizuojami vietos bendruomenėje. Bendruomeniniame auklėjime buvo laikomasi šių principų: „1. Žmogus turi būti rengiamas bendruomeniniam gyvenimui: šeimai, tautai, žmogui. 2. Kiekvienos

bendruomenės kokybė glūdi atskiro jos nario kokybėje, nuo kurio mokytojas turi pradėti visą bendruomeninį auklėjimą. 3. Bendruomeniniam gyvenimui žmogų galima parengti tik per bendruomenę, leidžiant jam (bręstant) nuolat jausti, kad bendruomenė sudaro sąlygas atskiro individo pilnutiniam išsivystymui; bet kadangi atskiras individas yra tos bendruomenės narys, tai tuo pačiu jis yra kito pilnutiniam išsivystymui sąlyga. 4. Šitokia bendruomenė, per kurią galime parengti žmogų ateities bendruomeniniam gyvenimui, tegali tarnauti tik dvasiniai koncentruota ir mokytojo asmenybėje sutelkta klasė: anarchiška klasė ugdo ne būsimus pozityvius bendruomenės narius, bet anarchistus“ [191, p. 140].

Iš to, kas pasakyta, matome, jog XX amžiaus pradžioje Lietuvos kaimuose ir miesteliuose vietos bendruomeniškumą įtakojo šie faktoriai – darbas, turtas, dvasinės vertybės, tvarka, valdžia, sutarimas, interesas ir juos pagrindžiantys veiksmai, ką ir parodome 3 paveiksle²⁰.

3 pav. **Bendruomeniškumui įtaką darantys faktoriai ir veiksmai**

R. Grigas teigia, jog tarpukario Lietuvos socialinės organizacijos tipas yra vadinamas archajiniu. „Jau pati archajiškumo sąvoka nusako, jog šis tautos socialinės organizacijos tipas yra orientuotas į praeitį, į socialinio paveldo absoliutinimą ir jo tęstinumą. Žmogaus, bendruomenės gyvenimas čia teka reguliuojamas palyginti griežtų papročių bei tradicijų, nerašytų, tačiau kanonizuotų socialinio elgesio normų. Jų nesilaikymas paprastai užtraukia visuotinį pasmerkimą. Valdžios institutas čia grindžiamas paprotine teise, autoriteto pripažinimu, iš kurio kaip atpildo laukiama paternalistinės globos. Individualus ir grupinis konfliktas čia gali būti aiškinamas ne kaip konfliktas tarp

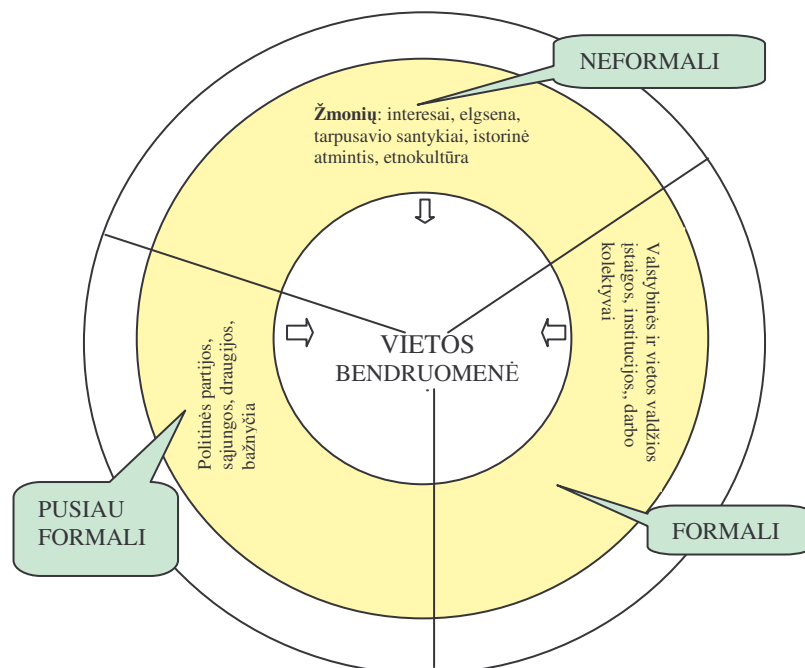
²⁰ Paveiksle tradicijos nenurodomos todėl, kad į jas žvelgiame iš perspektyvos, kai jos pradeda veikti žmonių grupės.

individų ar grupių, bet kaip kolonizuotų elgsenos normų nepaisymas ir iššūkis egzistuojančiai tvarkai bei papročiams. <...> Archajinė socialinė organizacija Lietuvoje (suprantama, kaimo bendruomenės) dar tebevyravo XIX-XX a. sandūroje. Jos atšvaitų gausiai galima pastebėti ir tarpukarių Lietuvoje. Ji mus nostalgiskai tebevilioja, kadangi mums primena mūsų šaknis, mūsų dvasios protėvyne, mūsų kaimiškąją prigimtį, audrina mumyse tebetūnančią bendruomeninę (gentinę) pasąmonę, moderniosios civilizacijos užslopintus, bet iki galo dar nenumarintus archetipus“ [51, p. 16].

Taigi tarpukario laikotarpiu Lietuvoje vietos bendruomenė pirmiausia rėmėsi prigimtine-paprotine teise ir tautos kultūra. Kadangi vietos bendruomenė glaudžiai bendradarbiavo su vietos savivalda, tai įgalino daug įvairiausių reikalų tvarkyti savarankiškai, gyvenamojoje vietoje — tai yra funkcionuoti vietos bendruomenei.

2.2. Sovietinis laikotarpis — pertraukta bendruomeniškumo tradicija.

Nagrinėjant vietos bendruomenės vystymąsi, galima remtis sociologo R. Grigo siūlomu skirstymu į tris tautos socialinės organizacijos struktūros tipus — neformalųjį, pusiau formalųjį ir formalųjį. Remiantis šio autoriaus suformuluotais socialinės organizacijos tipais, numatėme jų santykį su vietos bendruomene ir tai pateikiame paveiksle nr.4.

4 pav. Socialinės organizacijos tipai ir vietos bendruomenė

Kaip minėta šio darbo įvadinėje dalyje, funkcionali vietos bendruomenė priskiriama neformaliai, o bendruomenių centrai, nevyriausybinių organizacijos (NVO) formaliai struktūrai.

Analizuodamas tarpukario Lietuvos viešąjį gyvenimą R. Grigas akcentuoja, jog „Lietuva, kaip nepriklausoma valstybė, kūrėsi besiremddama lietuviškuoju kaimu, o ne susvetimėjusiu miestu, kurio viduramžių pradėtas korporatyvizmo tradicijas padėjo sugriauti dar ir Rusijos imperijos politika“ [54, p. 236].

Tai nėra specifiška tik Lietuvai — Europos istorijoje visais laikais svarbų vaidmenį vaidino kaimo gyventojai valstiečiai, kadangi jie sudarė didžiausią visuomenės dalį²¹. Būtent kaime buvo dedami pagrindai kultūrai ir fizinei egzistencijai (maitino miestą ir kaimą). Todėl tyrinėjant socialines konstrukcijas turime skirti pakankamai dėmesio kaime egzistavusiai vietos bendruomenei ir jos transformacijoms. Neabejotinai XIX – XX a. vykstant industrializacijai Europoje prasidėjo dideli pokyčiai: augo miestai, keitėsi ir žemės ūkio ir valstietijos padėtis. Šis procesas „pakeitė tiek žemės ūkio produkcijos gamybą, tiek socialines kaimo struktūras — žemės ūkis staiga suklestėjo, jo našumas didėjo, tačiau, kita vertus, valstietijos vaidmuo visuomenėje sumažėjo“ [175, p. 208]. Šis vyksmas Europoje pagrįstas laikmečio atneštų pažangių ekonominių motyvų veikimu.

Kiek kitaip iki II pasaulinio karo ir po jo (o tai palietė ir Lietuvą) vyko Sovietų Sąjungoje. Pažangos čia buvo siekiama politinėmis priemonėmis, t. y. ūkis buvo kolektyvizuojamas sukuriant dideles agrarines bendroves, sunaikinamos tradicinės ūkininkavimo formos. Nors Sovietų Sąjungos kaimo bendruomenėje vyravo nusivylimas XX a. ketvirtame dešimtmetyje net 90% Rusijos žemės ūkio struktūrų buvo suklektyvintos.

Dėl kolektyvizacijos žemės ūkis patyrė ilgalaikę krizę, ir tik šešto dešimtmečio pradžioje buvo pasiekti trečio dešimtmečio pabaigos žemės ūkio rodikliai. Bet ir toliau atkakliai buvo siekiama pakeisti kaimo žmogaus prigimtį — jis buvo paverstas žemės ūkio darbininku ir kartu buvo sunaikintas žemės savininko jausmas²². Dėl visų šių priežasčių Sovietų Sąjungoje šeštame ir septintame dešimtmečiuose prasidėjo masinis traukimasis iš kaimo į miestą, kas, be abejonės, turėjo didžiulės įtakos tiek miesto, tiek kaimo vietos bendruomenės funkcionavimui.

²¹ H. Bermanas laikosi nuomonės, kad Vakarų Europoje jau XI – XII amžiais atsiranda miestai, kurių reikšmė tolygiai auga.

²² Ką lietuviui reiškia žemė atskleidžia A. Maceina. Anot jo, lietuvišką individualybę formavo keletas faktorių tarp kurių yra ir ūkinis, o jo esmė yra ta, kad lietuviams būdinga matriarchatinė kultūra yra žemės dirbimo kultūra. [136, p. 102].

Atsižvelgdami į prieš tai aptartą politinę situaciją, lėmusią socialinį gyvenimą, aptarkime, kokie faktoriai ir veiksmai kokią įtaką turėjo Lietuvos vietos bendruomenei. Išskirtini šie faktoriai: okupacinis – represinis, nuosavybės formų prievartinė kaita, planinis vieningų gyvenviečių sistemos kūrimas, vienkiemių naikinimas, kultūros ideologizavimas, religijos persekiojimas ir kt. Visa tai griovė iki okupacijos egzistavusį bendruomeniškumą ir vienaip ar kitaip turi recidyvinį poveikį dabar.

Okupacinis veiksnys sąlygojo kitus Lietuvai lemtingus įvykius — ištisą dešimtmetį vykusią aktyvią pasipriešinimo kovą, ir deportacijas. „...be teismo ir kaltinimų pareiškimo 1941 m. birželio 14 – 18 d. per 16200 žmonių, daugiausia politinio ir kultūrinio Lietuvos elito atstovų, buvo ištremti į Sibirą. <...> Dėl represijų pirmosios okupacijos metu Lietuva neteko per 30000 gyventojų. <...> Stalinizmo teroro metais vienaip ar kitaip nukentėjo apie 300000 žmonių. Apie 60000 – 70000 žmonių buvo nužudyti, nubausti mirties bausme, žuvo kovose su ginklu rankose ar mirė tremtyje“ [80, p. 411, 428].

Partizaninė kova truko ne vienerius metus, kas, be abejonės, liudija apie Lietuvos kaimo bendruomenės stiprybę, kadangi priešinosi visa tauta, bent jau pagrindinė jos dalis. „1946 m. rudenį LKP CK plenumo M. Gedvilas kalbėjo: „klasių kovą (suprask, nacionalinį pasipriešinimą – L.T.) mes juntame kiekvieną dieną ir visur: kaimuose ir miesteliuose, įmonėse ir įstaigose, mokyklose ir miškuose“ [207, p. 150]. Nuolat sprendžiant gyvybės ar mirties klausimą, buvo suduotas triuškinantis smūgis Lietuvos kaime vyravusiam bendruomeniškumo jausmui. Kaimynas pradėjo nepasitikėti, netgi bijoti, savo kaimyno. Tai paveikė vietos bendruomenės vidinius santykius, kadangi kaimynystė laikyta nuo seno svarbiausiu bendruomenės plėtotės veiksmu.²³

Be abejo, kaimo bendruomenės, kaimyniškų santykių nereikia idealizuoti, kadangi įvykdavo ir kivirčų, ir nesutarimų, pasitaikydavo apkalbų tarp kaimynų, tačiau lemiamais momentais visados būdavo išsaugomas bendruomenės solidarumas. Itin didelį išbandymą su milžiniškais padariniais, bendruomeniškumas patyrė pokario metais, kadangi „Nuo 1940 metų vasaros viena kitą keitusios okupacijos, Antrasis pasaulinis karas, bet labiausiai baisus ir kruvinas pokaris (karas po karo) išsekino Lietuvą. Tauta pavargo belaukdama permainų ir susitaikė su tikrove. Ūkininkai, svarbiausia socialinė partizanų atrama, virto kolūkiečiais, o jų vaikai — komjaunuoliais“ [208, p. 158].

²³ Atskirų sodybų bei šeimų solidarumas ir draugystė jau senovėje padėjo gintis nuo išorės priešų, o vėliau, šiam pavojui praėjus, peraugdavo į būtinybę taikiai sugyventi. Taikus sugyvenimas tapo būtinas ir dėl bendrų ūkininkavimo formų – prižiūrėti arimus, ganyklas, statyti naujus trobesius ar padėti kaimynui remontuoti senus (ypatinga kaimynų pagalba buvo suteikiama kilus gaisrui ar užklupus kokiai kitai negandai), taip pat ir dėl socialinių ryšių – vedybos, bažnyčios ar mokyklos lankymas, kaimo šventės ir t. t.

Ardė vietos bendruomenę Lietuvoje ir planinis vieningos gyvenviečių sistemos kūrimas (taip Lietuva buvo įjungta į Sovietų Sąjungos teritorijos planavimo ekonominiu principu sistemą). Svarbiausias jos tikslas buvo optimalus gamybos išdėstymas visoje šalies teritorijoje. Norint tai įgyvendinti, reikėjo „derinti gamybos išdėstymą su bendru dirbančiųjų balansu kaime ir mieste, <...> nustatyti gyvenviečių įtakos zonų ribas, derinti jas su administraciniu teritoriniu padalijimu“ [210, p. 60].

Šis planas pagal parengtą schemą buvo pradėtas įgyvendinti nuo 1964 metų, o Sovietų Lietuva tapo lyg eksperimentiniu gyvenviečių sistemos kūrimo poligonu. Aišku, svarbiausias miestų ir kaimų atsiradimo ir vystymosi pagrindas visada buvo gamyba, tačiau paprastai tai vyksta ne prievartiniu – planiniu būdu, o natūraliu miesto ir kaimo gyventojų skaičiaus reguliavimo būdu. Intensyvėjant gamybai mieste, kaimo gyventojų skaičius mažėja. Lietuvoje šis procesas buvo priverstinis.

Trečiasis veiksnys, neigiamai veikęs vietos bendruomenę, buvo vienkiemų²⁴ naikinimas. Tai buvo vienas iš pagrindinių politinių uždavinių, kadangi „vienkieminiai kaimai dar septintajame dešimtmetyje Lietuvoje sudarė apie 70 % visų kaimų ir buvo paplitę visoje Respublikoje“ [210, p. 58]. Nuo 1965 metų valstybė pradeda teikti materialinę pagalbą persikeliantiems iš vienkiemų „numelioruotiesiems“, (taip vadinami naikinamų vienkiemų savininkai). Pagal schemą buvo numatyta palikti tik apie 10 % vienkiemų, turinčių istorinę, etnografinę, architektūrinę reikšmę, taip pat nekliudančių žemės ūkio gamybai, t.y. kolūkių kūrimuisi.

Taigi Lietuvos socialistiniame kaime vyko procesai, paviršutiniškai žvelgiant patrauklūs savo forma ir iš dalies formuojantys vietos bendruomenės naujo tipo socialinius ryšius: buvo kuriamos naujo tipo kolūkinės ir tarybinių ūkių gyvenvietės. „Nuo senųjų kaimų jos skiriasi moksliskai pagrįstu išplanavimu kokybiškai skirtingais tipiniais gyvenamaisiais ir ūkiniais pastatais. Tai naujos gyvenvietės, su jose esančiu visuomeniniu–kultūriniu, gyvenamuoju ir ūkiniu–gamybiniu sektoriumi. Tokio tipo gyvenvietės turi vandentiekį ir kanalizaciją, yra elektrifikuotos ir bus gazifikuotos“ [26, p. 117]. Tačiau nauji socialiniai ryšiai vietos bendruomenėje savo turiniu buvo ydingi kadangi materialinė gerovė Lietuvos kaime buvo kuriama siekiant ideologinių tikslų; be to, buvo deklaruojama, kad ilgametis Lietuvos etnis ir kultūrinis paveldas yra neigiamas dalykas. Tai suduoda smūgį žmogaus socializacijai, kadangi atsiranda dvilypumas, prisitaikėliškumas — daugeliui gyventojų būdingi bruožai.

²⁴ Lietuviško vienkiemų kaimo sistema buvo pradėta kurti dar Žygimanto Augusto valakų reformos laikais.

Vietos bendruomenės santykius keičia ir nuosavybės formų kaita — anksčiau šeimos gyvenimas buvo grindžiamas privačia nuosavybe ir bendru darbu, o sovietinėje Lietuvoje darbas buvo pradėtas suvokti kaip darbas kažkam, kaip prievolė. Tarpukario Lietuvoje gamybinėje sferoje buvo formuojama kooperatyvinė dvasia, o Sovietų Lietuvoje įsigali kolektyvizmas. Pagrindinis skirtumas nuo kooperatyvizmo buvo tas, kad ribojama žmogaus individualybė. Ir tai darydavo tiek kolektyvo vadovai, tiek kolektyvo nariai savo kolegų atžvilgiu. Tokiu būdu formuojasi vidutinybė, ilgainiui nyksta bet koks eilinio nario iniciatyvumas, kūrybiškumas ir atsakomybė — šie bruožai tampa išskirtinė vadovų prerogatyva. (Aišku, tai tiko sovietinei sistemai, bet kaip akivaizdus anachronizmas pasireiškia atkurtoje demokratinėje Lietuvoje. Ypatingai tai ryšku Lietuvos kaime, kuriame besireiškianti vietinė bendruomenė yra šio darbo objektas.)

Sunaikinta Lietuvos kooperacinė sistema sudavė smūgį ne tik gamybinei sistemai, bet ir žmonių tarpusavio santykiams, kadangi tikroje kooperacijoje šalia gamybos yra rūpinamasi ir narių švietimu bei auklėjimu. Žinių jie gaudavo per paskaitas, kursus, lankydami mokyklas ir liaudies universitetus. Buvo rūpinamasi „ir pačia savo ekonomiškąjo darbo technika: per visuotinius susirinkimus, kur diskutuojami ūkiški klausimai, per gausingus valdomųjų organų posėdžius, kur ir paprasti ūkininkai, ir darbininkai turi progos įsigilinti į ekonomiškąs problemas“ [90, p. 76; 80]. „Tuo laikotarpiu (20 a. pr.) pradėjo plačiai kurtis žemės ūkio rateliai.<...>Žemės ūkio rateliai tvarkė tokių įrankių (modernių) paskirstymą naudotis, o taip pat ruošė paskaitas, užsakinėjo specialią spaudą, organizavo parodas ir pan.“ [90, p. 19]. Taip sovietiniais metais buvo sunaikinta tradicija, kurios praradimo nuostolius jaučiame ir dabar, kadangi atkūrus Nepriklausomybę kaime gyvenantiems žmonėms nauji ūkininkavimo būdai buvo siūlomi be tam būtinos kultūros formavimo. Kaimo žmogus – kolūkietis – jau buvo atpratęs nuo galimybės svarstyti apie efektyvesnį ūkininkavimą ir jam nebuvo sudaromos galimybės šviestis, kaip ūkininkauti naujomis sąlygomis. Be to, irstant sovietinei kaimo organizacinei struktūrai — kolūkiams ir tarybiniais ūkiams — ir nesant kitų veikiančių vietos bendruomenės formų, nebuvo jokių galimybių diskutuoti, keistis nuomonėmis apie ūkininkavimo būdus, formas, išskyrus vieną klausimą — kaip pasidalinti esamą turtą. Deja, tai nedaroma dar ir dabar, praėjus po Nepriklausomybės atkūrimo daugiau kaip dešimtmečiui. Pasitaiko ir retų išimčių. Tiesa, rajonuose veikia žemės ūkio konsultavimo tarnybos, tačiau jų veiklos subjektas yra kaimo žmogus, pradedantis verslą ar intensyvinantis gamybą, o tokių žmonių kaime yra labai nedaug, ir kaimo bendruomenėje

jie sudaro nedidelę dalį. O dauguma kaime gyvenančių žmonių palikti likimo valiai, nors kaimo žmogus susiduria su naujais iššūkiais — šį sykį su reikalavimais, kurie iškyla mums esant ES nariais.

Negalima nuneigti, kad laikui bėgant keitėsi tiek Lietuvos miesto, tiek kaimo vaizdas, žmonėms atsirado daugiau patogumų, tik pabrėžtina, kad viso to pagrindas buvo prievartinis valstiečių sujungimas į kolūkius. (Kitaip buvo daroma 1922 m. vykdant žemės reformą: ar skirstytis į vienkiemius ar ne, nusprendavo sueigos metu.) Be to žmonės veikė ir sklandęs gandas: šiemet dar moka už nugriaunamas sodybas, bet kaip bus kitamet — neaišku. Tai iš dalies skatino apsispręsti ir pasiryžti keltis į naująją gyvenvietę ar pas vaikus į miestą ir gyventi „jausmais, prisiminimais senajame tradiciniame, o praktiniais veiksmais — naujajame, prie kurio jis irgi pritapo, adaptavosi, pasaulyje. Tačiau toks susidvejinimas sąlygojo vidinę įtampą, psichologinį vertybių konfliktą“ [54, p. 202 – 203].

Visi anksčiau nurodyti faktoriai, susiję su visa Lietuvos to meto socialine struktūra, buvo vykdomi ne evoliuciniu, o revoliuciniu (prievartiniu) būdu. Tačiau ilgainiui, keičiantis kartoms, prievartinis elementas vis mažiau buvo pastebimas, o ideologizuotas mąstymas „taip reikia“ arba „taip turi būti“ vis tvirčiau įsitvirtino žmonių sąmonėje. Nepriklausomoje Lietuvoje gimę ir gyvenę žmonės vardan ramaus gyvenimo ir savo vaikų gerovės užima susitaikėlišką poziciją ir taip formuojasi pseudovertybės, tarp jų ir kitokio pobūdžio ir bendruomeniškumas, kuris vadinamas kolektyviškumu. Visa tai, kas anksčiau pasakyta, labiausiai veikė neformalųjį to laikmečio Sovietų Lietuvos socialinės organizacijos struktūrinį tipą.

Prie viso to, kas pasakyta, reikia aptarti ir to laikotarpio kultūros funkcionavimą, kadangi ši sritis priskiriama šiam tipui. Nauji, gražūs kultūros namai, ypač ekonomiškai pajėgiuose tarybiniuose ūkiuose bei kolūkiuose, daugybė meno vadovų ir jų vadovaujamų kolektyvų, vietinių kolektyvų sporto ir kultūros šventės, profesionalių kolektyvų ir atlikėjų koncertai net ir mažuose kaimuose — tai savotiška idilė iš Sovietų Lietuvos paskutiniųjų metų egzistavimo. Tačiau, jei tarpukario Lietuvoje tautinė kultūra reiškėsi natūraliai, kaip gyvenimo sankloda, kaip dvasinis santykis su aplinka, tai Sovietų Lietuvoje tie, kurie žinojo ir mokėjo, liaudies dainas, žaidimus, praktikavo etnokultūros elementus, pasikeitus socialinėms aplinkybėms, visa tai „pamiršo“, nors tai buvo vietos bendruomenės branda, savitumą, dvasinį sveikumą rodantys ženklai. Kas atsitiko? Kultūrinės elgsenos tęstinumas Sovietų Lietuvoje buvo nuvertinti, perduoti į profesionalų – meno vadovų, tam reikiamą išsilavinimą turinčių darbuotojų rankas. Jie tapo atsakingi ne tik už šio darbo

organizavimą, bet ir už kultūrinį – meninį lygį. Tai sąlygojo kitas svarbus sovietinio gyvenimo būdo bruožas – viską daryti per socialistinio lenktyniavimo prizmę. Iš esmės tai ir nulėmė, kad meno, sporto kolektyvų skaičius išaugo ir tuo pačiu augo reikalavimai jiems, o tai sąlygojo geresniųjų, turinčių laiko repeticijoms, o vėliau ir profesionalesnių gyventojų atrinkimą. Kiti tapo nebereikalingi, o laikui bėgant, ypač iš jaunesnės kartos, ir nebegalėjo dalyvauti, kadangi jau nemokėjo tų dainų ir žaidimų. Be to, dažnai liaudies dainos, šokiai, žaidimai paprasčiausiai buvo laikomi atgyvena ir nebetiko kuriant socialistinę Lietuvą.

Be abejo, jaunimą veikė ir iššūkiai, vykstantys pasaulinėje kultūroje, tačiau svarbiausia, kad jiems šeimoje, mokykloje beveik nebuvo skiepijamos etnokultūrinės vertybės. Tradicinių kultūros vertybių nykimui įtakos turėjo ir darbo bei nuosavybės pobūdžio pasikeitimas. Juk, išryškėjus supratimui, kad valstybiniam darbe dirbama ne sau, o kitam, neliko ir kuo džiaugtis t.y. darbo aplinkos, objekto, įrankių garbinimo tradicijos, kas ypač svarbu lietuvių etnokultūroje²⁵.

Ilgainiui kitos vertybės tampa daugelio žmonių, turinčių vienokį ar kitokį santykį su naujo pobūdžio ir turinio kultūra, savastimi. Atsiradę naujo tipo socialiniai santykiai tampa įprasti daugumai žmonių. Jie palaipsniui prisitaiko prie aplinkos, kuri nereikalauja jausmų gilumo ir emocinio imlumo. Įsitvirtina paviršutiniškumas, kuris dažnai, išoriškai žiūrint, produktyvesnis, labiau matomas.

Dar vienas, pusiau formalus socialinės organizacijos tipas, kurio pagrindą sudaro savanoriškas žmonių jungimasis į visuomenines ir nevyriausybinės organizacijas. Tyrinėtojai beveik vieningai pripažįsta — sovietiniais laikais savanoriškumo nebuvo. Tiek buvimas vienintelėje partijoje, tiek kitose nevyriausybinese organizacijose, kurių iš tiesų net negalima vadinti nevyriausybinėmis, kadangi jos visiškai priklausė nuo valdžios kontrolės, neatspindėjo nevyriausybinėms organizacijoms būdingų bruožų, t.y. nejungė piliečių į labiau organizuotas grupes, neišreiškė jų interesų ir neatstovavo jų santykiams su valdžios institucijomis.

Atskirai reikia aptarti jaunimo ir vaikų raišką pusiau formalios socialinės struktūros egzistavime. Jaunosios kartos dalyvavimas organizacijų veikloje sudaro sąlygas ugdytis organizacinius sugebėjimus, reikštis iniciatyvumui, tarpusavio pagalbai, pareigingumui ir kitiems bruožams. Iš dalies visa tai jaunimas galėjo gauti tarybinę ideologiją reiškusių

²⁵ Tai labai panašu į situaciją vaikų namuose, kur nedainuojamos lopšinės, nes nėra tikrojo giminystės ryšio ir meilės.

spaliukų, pionierių, komjaunimo organizacijose. Pripažįstant teigiamus organizacinius aspektus ir plačiau neanalizuojant žalingo ideologinio poveikio, turime akcentuoti, jog esant vienai organizacijai, kurios nariais gali ir turi būti beveik visi atitinkamo amžiaus jaunuoliai, buvo prarandamas bet kokios konkurencijos aspektas, veiklos formų įvairovė.

Analizuodami pusiau formalių struktūrų raišką vietos bendruomenėje ir dabar pastebime neigiamus sovietmečio laikotarpio padarinius – piliečių sąmonė deformuota, iniciatyvumo stoka, bendruomeninių interesų suvokimo nykimas. Šie padariniai vis neigiamesniu aspektu pasireiškia tada, kai šių dienų problemas reikia spręsti ilgesnį laiką sovietinėje sistemoje gyvenusiems žmonėms. Antra vertus, po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos kaime įvyko naujas kokybinis lūžis, skaudžiai palietęs egzistavusią vietos bendruomenę. Kaimo žmonės, nesugebėję suprasti laikmečio sudėtingumo ir prisitaikyti bei rasti savo vietos socialinėje sanklodoje, jaučiasi niekam nereikalingi, daug kuo nusivylę, todėl natūralu, kad vietos bendruomenės veikloje dažnai yra pasyvūs stebėtojai. Kadangi trūksta aktyvių dabarties Lietuvos kaimo bendruomenės dalyvių, pastebime ir menką vietos bendruomenės funkcionavimą.

Problemos yra apraizgiusios visas vietos socialines struktūras, tarp jų ir bažnytinę – parapiinę organizaciją. Nepriklausomybės atkūrimas praeityje vietos bendruomenei svarbiai struktūrai – parapijai buvo itin reikšmingas, nors darytina prielaida, kad parapija toli gražu nebe vaidina ir nevaidins tokio vaidmens, kokį vaidino tarpukario Lietuvoje. Sovietų valdžiai pavyko bažnytinės organizacijos veikimą išskaidyti, padaryti kontroliuojamą, konjunktūrinį. Tiesa, būdavo ir išimčių – tiek “Kronikos” leidimas, tiek vaikų katekizavimas, pamokslai, mažai ar visai neatspindintys oficialiosios valdžios pozicijos, buvo dažnas reiškinys ne vienoje, o daugelyje Lietuvos bažnyčių, ir tai telkė vietos bendruomenės tikinčiuosius, bet visa tai vyko atskirų kunigų, taip suprantančių savo misiją, pastangomis, o ne vieningu visos bažnytinės vyresnybės ir kunigų sutarimu. Kadangi nebuvo sutarimo, tai vietos bendruomenės viename iš segmentų – parapijose, nebuvo ir veikimo. Be to, gyventojai, kurie sudarė vietos bendruomenės pagrindą, buvo suskaldyti mažiausiai į tris dalis: neslepiančios savo religinių įsitikinimų, slepiančios savo religinius įsitikinimus ir pasisakančios prieš tikėjimą (ateistai). Kadangi lietuviams katalikų tikėjimas vaidino didelį vaidmenį daug amžių, o sovietmečiu vietos bendruomenėje vieningo arba artimo požiūrio šiuo itin svarbiu klausimu nebuvo, kiti socialiniai institutai, galėję telkti vietos bendruomenę, taip pat nebuvo pajėgūs atstatyti prarastą solidarumo jausmą.

Be to, bažnyčios socialinį vaidmenį mažino vis labiau įsigalintys nauji postmodernaus pasaulio reiškiniai: spauda, televizija, radijas, meno ir filosofinių srovių prieinamumas.

Pusiau formalios struktūros, kaip būtiniausio vietos bendruomenės elemento, veikimą nulėmė formalioji struktūra. Jai priklausė didžioji socialinės sferos dalis, todėl ir jos įtaka vietos bendruomenei buvo didžiausia. Kad atspindėtume vietos bendruomenės veikimą, paanalizuosime tik tris institucijas, kurios, istoriškai žiūrint, vaidino didžiausią vaidmenį formuojant vietos bendruomenę. Tai mokykla, vietos valdžia, darbo kolektyvas.

Pirmoji institucija – mokykla – vaidina didžiausią įtaką jaunam žmogui, o antrasis ir trečiasis komponentai nuolat veikia suaugusiųjų žmonių gyvenimą. Įsivaizduokim, kad Sovietų Lietuvoje žmogus neformalioje aplinkoje būtų patyręs šiltus, gilius tarpusavio santykius, kurių fasadiškumą, kaip esame pabrėžę anksčiau, sunku ir įrodyti. Kaip šie santykiai prigytų formalioje aplinkoje? Mokykla, anot R. Grigo [51, p. 106 – 107], atspindi ne tik susiklosčiusią tautos kultūrą ir jos valstybingumo situaciją, bet ir bene aktyviausiai jas veikia. Mokykla efektyviai gali skiepyti šeimos tradicijas, prasmingam gyvenimui būtinas dvasines — dorovines vertybes, priklausymo bendruomenei pajautą, prisirišimą prie tėviškės — gyvenamosios vietovės. Tačiau sovietinėje mokykloje buvo kitaip. Patys būdingiausi bruožai buvo žmogaus, atsiduodančio valdžios diktatui, ruošimas, jauno žmogaus — mankurto, praradusio savo istorinę atmintį, formavimas. Tam tarnavo marksizmu–leninizmu, ateizmu, tarybiniu patriotizmu paremtas mokymo turinys ir po trėmimų (mokytojai jau 1941 m. birželio 14–18 dienomis pirmuosiuose trėmimuose buvo gausiausias socialinis sluoksnis) ir kitų represijų susiformavusi nauja pedagogų karta, uoliai padedanti vykdyti ideologinę valdžios politiką.

Tiesa, šiai tezei galima ir prieštarauti, juk sovietinė mokykla ir joje kūrybiškai dirbantys mokytojai paruošė daugybę asmenybių, kurios žinomos Lietuvoje ir pasaulyje. Tai tiesa, ir tai reikia pripažinti. Antra vertus, kas gali pasakyti, kiek galėjo būti daugiau paruošta veiklesnių, iniciatyvesnių, kūrybiškesnių asmenybių, jei tiek moksleiviams, tiek mokytojams nebūtų reikėję švaistyti jėgų ir iniciatyvos ideologizuotų, trumpalaikių mokslų studijavimui. Galima tik numanyti, kad kitaip šiandien atrodytų vietos bendruomenėje mokytojas, trykštantis iniciatyva, nebijantis prisiimti atsakomybės pats ir skatinantis mokinius tai daryti, kai sprendžiami vietos klausimai. Akivaizdu, kad mokytojas nejaustų moralinio diskomforto dėl to, ką jis darė praeityje, ir aktyviau visų dalykų pamokose, o ne tik specializuotose kalbėtų apie tautinę savigarbą, kultūrą, patriotizmą ir pilietiškumą.

Vietos bendruomenėje mokytojas iš aktyvaus bendruomenės vedlio yra tapęs pasyviu stebėtoju, ką daro vietos valdžia, kurios pagrindinė funkcija buvo klusniai ir tiksliai vykdyti centrinės valdžios nurodymus. Todėl vietos valdžios pareigūnai sovietiniais metais autoriteto vietos bendruomenėje turėjo tiek, kiek tai buvo susiję su galimybe geriau gyventi, o ne su galimybe vietos žmones įtraukti į valdymą ar daryti įtaką centrinės valdžios sprendimų priėmimui. Dar viena formaliosios struktūros institucija – darbo kolektyvas, funkcionuojantis gamybinėje srityje. Neabejotina, kad po Antrojo pasaulinio karo, kaip ir kitas Europos valstybes, Lietuvą kur kas intensyviau būtų palietusi industrializacija, o gamybinių santykių virsmas būtų privertęs keistis nusistovėjusius socialinius santykius. Tačiau įvedama viena ūkininkavimo forma – kolektyvinis ūkis. Taip nutraukiama ilgametė tradicija – individualus ūkininkavimas, paremtas asmeninės veiklos laisve netrukdomai dirbti savo žemėje. Išlikę patriarchaliniai santykiai ir tradicinis mąstymas prievarta keičiami tuo, kad nebėra sodybų savininkų verslininkų, o atsiranda ūkio darbininkai. Bendruomenės stiprybę – bendrą šeimos darbą – pakeičia darbas prievarta sukurtame kolūkyje ar tarybiniame ūkyje.

Atsiranda dvejopas galvojimas: ten dirbu todėl, kad reikia, o namuose todėl, kad to reikalauja mano ir mano šeimos interesai. Kolūkių ir tarybinių ūkių pradinis turtas buvo visų žmonių, todėl ir požiūris kolektyvizacijos pradžioje į bendrą turtą buvo kaip į kažkada buvusį „mano“, todėl visiškai suprantamas žmonių noras turėti tai, kas tau kažkada priklausė. O kadangi pasiimti ta forma, kuria buvo atiduota, negalima, buvo ieškoma, kaip atsiimti kitais būdais. Taip pamažu įsigali „kombinavimas“ iš valdiško darbo, kas net nevadinama vagystėmis. Tiek turto apsaugai, tiek darbo organizavimui pamažu didėja valdininkų „armija“, į kurią požiūris nėra vienodas. Net ir gerbiamas kolūkio pirmininkas ar partijos sekretorius buvo vadinamas „ponu“. Ir tai nėra atsitiktinumas ar koks specifinis lietuviškas bruožas, kadangi ir Europos kaimo bendruomenėje „kaimo valdytojas buvo valstiečių priešininkas, kurio nemėgo ir nuo kurio bendromis pastangomis gynėsi visi kaimo gyventojai“ [175, p. 180].

Tuometiniai ideologai jautė tylų priešiškumą, todėl ieškojo įvairiausių būdų, kaip patraukti daugumą į savo pusę, t.y. į kolūkio pirmininko ar tarybinio ūkio direktoriaus pusę, stengdamiesi jį padaryti kolektyvo (bendruomenės) lyderiu. Daugiausia čia buvo pasiekta išnaudojant ekonomines priemones, pavyzdžiui, leidimas statyboms, gyvulių laikymui (kaime), materialinių vertybių, gyvenamojo ploto įsigijimui. Be to, žmones veikė ir palaipsniui gerėjantis materialinis gyvenimas, ypač kaime. „Jau devintame dešimtmetyje

reto kolūkio centrinė gyvenvietė neturėjo mokyklos, kultūros namų, ambulatorijos, buitinio aptarnavimo įstaigos, nekalbant jau apie vaikų darželį, parduotuvę, ryšių skyrių. Todėl užaugus pirmai pokario kartai, kuriai vis mažiau ką nors reiškė tėvų sentimentai senajam vienkiemiu, jaunos šeimos pačios ėmė keltis į gyvenvietes“ [23, p. 29].

Taip palaipsniui pamirštant senąsias vertybes ir žmonėms keliantis į kolūkines gyvenvietes, mažėjant erdviniam atstumui tarp žmonių, anot S. Būdvyčio [23, p. 30], kolūkiuose formuojasi stiprios, palyginti savarankiškos kaimo bendrijos, o kolūkiai, turėdami savo rankose materialinius resursus, skirtingai nuo apylinkių tarybų, tampa bendrijų kūrimo ir plėtojimo priemone. Autorius, tai pagrįsdamas, kaip pavyzdžius pateikia ekonomiškai ir administraciškai žinomus kolūkius, tačiau nieko nemini apie ekonomiškai atsilikusius, blogų administratorių valdomus kolūkius, kurių Lietuvoje buvo ne taip mažai. Kaip ten funkcionavo vietos bendruomenė, kaip tų kolūkių ir tarybinių ūkių žmonių galvosenoje skleidėsi bendruomeninė sąmonė?

Panašias apraiškas aptinkame ir mieste – ekonomiškai pajėgiuose gamybiniuose kolektyvuose buvo lengviau naudojantis minėtoms priemonėms suformuoti pseudobendruomeniškumą, tačiau miestų gamybiniai kolektyvai su vietos bendruomene mažai ką turi bendro, ir tai jau nėra šio darbo objektas.

2.3. Vietos bendruomenė atkūrusioje nepriklausomybę Lietuvoje.

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvos žmonės susidūrė su politinio, ekonominio ir socialinio pobūdžio iššūkiais. Vietos bendruomenėje – kaimuose ir miesteliuose – gyvenantys žmonės ir susidūrė su šiais iššūkiais, kurie per beveik du atkurtos Lietuvos dešimtmečius turėjo didžiulės įtakos ne tik valstybinės valdžios, bet ir visuomenės institucijų, tarp jų ir vietos bendruomenės viešajam administravimui. Nepriklausomybės pradžioje tokio administravimo beveik nebuvo – visus klausimus buvo paliekama spręsti pačiam individui. Paskutiniaisiais metais administravimas (turime galvoje administravimas „iš viršaus“) vis labiau apima ir tas gyvenimo sferas, kuriose jis kaip tik turėtų būti bent minimalus. Anot K. Masiulio, atomizuoto visuomeninio būvio įveikti negali nei kairiųjų mėgstamas centralistinis valstybės veikimas, nei dešiniųjų liberalų aukštinamas individualizmas. Valstybei imantis globėjiškos ir perdėm šakotos veiklos yra pakertamos asmeninės iniciatyvos paskatos: kam veikti individualiai ten, kur veikia ir turi veikti valstybė. Piliečiai Lietuvoje (kaip, beje, ir elitas) vis dar mieliai kuo didesnę atsakomybę už savo gerovę, išsilavinimą, sveikatą priskiria valstybei, sau pasilikdami tik teises reikalauti.

Tačiau valstybės galimybės yra ribotos, ir taip socialistiškai jai kraunama pareiga yra nerealizuojama [142, p.54]. Ryškus šio laikotarpio bruožas yra tas, kad tiek politikai, tiek gyventojai savo siekius sieja su centrine valdžia, kuri yra labai toli nuo vietos bendruomenės. Patogiau ir paprasčiau reikalauti, kad valdžia duotų ir spęstų, negu kad sudarytų sąlygas vietos bendruomenių žmonėms savarankiškai rūpintis savo poreikiais ir juo labiau savo artimiausia aplinka, vietos bendruomene. Analizuojant, kaip kito politika bendruomeniškumo ir vietos bendruomenių atžvilgiu, turime žiūrėti, kaip demokratinėje Lietuvoje šioje srityje savo ideologiją formavo politinės partijos ir jų lyderiai, tapę valstybės ar vyriausybės vadovais. Kauno technologijos universiteto Politikos ir viešojo administravimo instituto profesorius Algis Krupavičius atliko Lietuvos Respublikos vyriausybės, 2000-ųjų metų savivaldos ir 2000-ųjų metų Seimo rinkimų programų bei prezidento Valdo Adamkaus pranešimų analizę – jį domino, kiek juose paminėtas žodis *bendruomenė*. Pastebima tendencija, kad šis žodis vartojamas vis dažniau, t.y. paskutinių keturių vyriausybių programose absoliutus skaičius iš visų teksto vienetų išlieka daugmaž pastovus (apie 1,5%). Prezidento pranešimuose absoliutus skaičius sudaro daugiau kaip 3%. Išsamesnius duomenis galima rasti priede nr. 1. Tai parodo tam tikras politinių lyderių vertybines nuostatas bendruomeniškumo klausimu, Be to, anot K. Masiulio, dalyvavimo praktika Lietuvos savivaldoje nėra išplėtotą, partijos nesugeba būti tokios praktikos iniciatoriais ir organizatoriais. Kita vertus, šios neišnaudotos galimybės turi dideles bendruomeninės politikos potencijas: gyventojų demokratinės lūkesčių tendencija yra akivaizdi. Gyventojai ypač aiškiai pasisako už demokratinius pokyčius ir demokratinę sąveiką su valdžia stilių. Todėl diegiant atitinkamus partinio veikimo ir savivaldos institucijų administravimo standartus ir ugdant gyventojų dalyvavimo politikoje įgūdžius, galime sulaukti greitų ir reikšmingų poslinkių [142, p.38].

Kadangi vietos bendruomenė yra arčiau vietos valdžios, savivaldos, tai nagrinėjant vykstančią koreliaciją tarp vietos valdžios ir vietos bendruomenės per beveik du dešimtmečius po nepriklausomybės atkūrimo, žmonėms opių klausimų sprendimo priklausomumas nuo vietos valdžios keitėsi labai pamažu. Išryškėjo trys etapai. Pirmasis – 1990 – 1995 metais, kai juridinių prielaidų savivaldai nebuvo, kadangi buvo pratęsta sovietų Lietuvos tradicija: vietos valdžia buvo vykdomųjų komitetų rankose, kurie buvo centrinės valdžios padalinys. Piliečių iniciatyva galėjo pasireikšti tik renkant vietines tarybas. Apie vietos bendruomenės iniciatyvas, vietos bendruomeniškumą nebuvo nei kalbama, nei kas nors daroma. Antrasis – 1995 – 2000 m., prasidėjęs priėmus vietos

savivaldos pagrindų įstatymą, savivaldybių tarybų rinkimų įstatymą, pagal kurį įvyko 1995, 1997 metų rinkimai. Vietos gyventojų išrinktos tarybos išrenka merus, merų pavaduotojus, įkuriama savivaldybių asociacija. Kadangi centrinė ir vietinė valdžia renkama politinių partijų pagrindu, o po 1995 metų savivaldybių tarybų rinkimų nesutapo centrinės ir vietinės valdžios politinė dauguma, vietos valdžios atstovai atvirai, drąsiai kelia savo reikalavimus centrinei valdžiai. Tuo pat metu padaugėja vietos valdžios skatinamų arba savaveiksmių iniciatyvų vietose. Kuriasi piliečių komitetai, bendruomenių tarybos ar kitokie savaveiksmai žmonių dariniai, kurių tikslas – dalyvauti, sprendžiant vietos problemas. Apie bendruomenę, bendruomeniškumą pradedama diskutuoti ir vietiniu, ir centriniu lygiu.

Trečiasis etapas prasidėjo 2000 metais. Apie bendruomenių stiprinimą ir daugiau teisių suteikimą vietos valdžiai įrašoma į daugelio pagrindinių partijų rinkimų programas²⁶, diskutuojama, reikalingas ar nereikalingas bendruomenių įstatymas, ar pakaks apsiriboti savivaldos įstatymo papildymais, susijusiais su vietos bendruomenių įgalinimu. Savivaldybėms administruoti sugrąžinama žemė, diskutuojama dėl merų rinkimo tiesioginiu būdu. 2002 m. atliekami pakeitimai savivaldos įstatyme, kur atsiranda skyriai apie vietos bendruomenės dalyvavimą tvarkant vietos reikalus ir vietos gyventojų apklausas, ir išleidžiamas vidaus reikalų ministro įsakymas, patvirtinantis seniūnijų tarybų nuostatus. „Dažnai lankydamasis įvairiuose Lietuvos rajonuose ir susitikdamas su seniūnais bei girdėdamas jų problemas, suprantu, kiek svarbi ši institucija. Todėl, siekdamas stiprinti bendruomenių vaidmenį, patvirtinau pavyzdinius seniūnijos tarybos nuostatus. Esu įsitikinęs, kad svarbiausias ir artimiausias žmonėms valdžios žmogus yra seniūnas. Jis geriausiai žino žmonių rūpesčius, vargus, džiaugsmus. Manau, kad ateityje reikėtų pagalvoti net apie tiesioginius seniūnų rinkimus. Tai dar labiau paskatintų kiekvieno Lietuvos gyventojų integralumą ir kūrybingą dalyvavimą, įtvirtinant demokratiją mūsų valstybėje,“ teigia tuometinis vidaus reikalų ministras [14, p. 8]. Tai yra svarbu, kadangi Lietuvoje susiduriama su situacija, kai vyrauja silpni gyventojų tarpusavio bendravimo ryšiai, gyventojų struktūrinė įvairovė ir t. t. Dėl to trūksta bendradarbiavimo tarp žmonių ir savivaldybės, viešojo administravimo tarnautojų. [25, p. 53].

Naujas iššūkis Lietuvai ir jos žmonėms yra ir mūsų buvimas Europos Sąjungoje. Be teigiamų aspektų, yra pagrindo nerimauti jau vien dėl to, kad šiandien girdime argumentus

²⁶ Kauno technologijos universiteto profesoriaus A. Krupavičiaus atliktas politinių partijų ir rinkimų programų palyginamasis tyrimas, su kuriuo galima susipažinti priede nr.1.

„už“ ar „prieš“ integraciją ekonominėje, politinėje, kultūrinėje srityse, beveik negirdime socialinės srities (vietos bendruomenės, kaip grupės saviorganizacija, yra šios srities veikimo lauke) argumentų. Net ir ES dokumentuose neakcentuojama, kad socialinės politikos ir administravimo reikalai ES būtų traktuojami kaip prioritetiniai. Todėl Lietuva, pasitikusi naujus iššūkius, pati turi skirti daug dėmesio juos priimdama ir naudodamasi europine patirtimi, kadangi, kaip teigiama Strasbūro sekretoriato memorandume „Dėl piliečių dalyvavimo visuomeniniame vietos gyvenime“, visos Europos šalys dabar svarsto vietos demokratijos vystymąsi. Tarp šalių esą nemenkų skirtumų, bet jos turinčios ir bendrų rūpesčių: „faktiškas vietos bendruomenių sugebėjimas atlikti priskirtą vaidmenį“, „piliečių ir vietos tarybos narių santykių kokybė bei piliečių dalyvavimo vietos politiniame procese mastas“ [167, p. 6]. Kitame Europos Tarybos dokumente – Europos kaimo vietovių chartijoje – nusakomi pagrindiniai kaimo vietovių vystymo bei apsaugos pagrindai, apibūdinami krizę kaimo vietovėse atspindintys bruožai, kai „per pastaruosius kelis dešimtmečius kaimas prarado institucijas, kurios įkūnijo jo identiškumą: išnyko parapijos, susijungė mokyklos, anksčiau nepriklausomos mažos vietovės viešojo sektoriaus ir regioninių reformų kontekste buvo sugrupuotos į didesnius vienetus ir t. t.“ [44, p. 8].

Pastaruosius keletą metų matome pokyčius žmonių pilietinio aktyvumo srityje, ir tai pirmiausia yra susiję su formalių bendruomeninių organizacijų – bendruomenių centrų kūrimu. VU Socialinių studijų centro vadovas dr. A. Poviliūnas teigia, kad Lietuvoje kaimiškųjų bendruomenių organizacijų skaičius 2003–2004 metais išaugo nuo 300 iki 800 [164]. Tai pozityvus reiškinys, kurio dėka galima tikėtis, kad kartu su kitais veiksmais bendruomenių centrai keis kaimo bendruomenių funkcionavimą. Pagrindiniai faktoriai, stimuliuojantys BC kūrimąsi yra 2001 metais įsteigta kaimo bendruomenių sąjunga ir ES parama, kurios dėka nemaža kaimo bendruomenių pagerino savo gyvenimo sąlygas. Pastebimas ir negatyvus reiškinys, kad vykdomi projektai yra per daug lokalaus pobūdžio, nesugebama rasti partnerių, trukdo ir ambicijos veikti ne drauge, o konkuruoti.

Vis dėlto vietos bendruomenės iniciatyvų yra gausu, ir dalis jų čia išvardintos tam, kad dar kartą pabrėžtume, kas sudaro funkcionalios vietos bendruomenės sampratą. Sistemindami (kultūra, sportas, inovacijos, sveikos gyvensenos propagavimas, labdara,

savišvieta) vietos bendruomenėse vykstančią veiklą²⁷, pastebime didesnę iniciatyvumą ir renginių gausą *kultūros srityje*.

Alytaus apskritis. Veisiejų (Lazdijų raj.) bendruomenė surengė jau penktąjį menininkų plenerą „Veisiejų pavasaris 2005“, kuriame dalyvavo iš visos Lietuvos atvažiavę 16 menininkų – 3 kalviai, 3 skulptoriai ir 10 dailininkų. Bendruomenę džiugina, kad išvažiuodami plenero dalyviai miesteliui padovanoja vieną ar du savo darbus.

Kauno apskritis. 2003 m. įregistruotos Jonavos rajono bendruomenės branduolį sudaro ūkininkai, tremtiniai, kultūros darbuotojai. Panoteriškių galvose kirba daug gražių idėjų – jie buvusiame miestelio mokyklos pastate siekia įkurti kraštiečių namus, o šalia Panoterių esančiame Piliakalnio kaime išsaugoti lietuvių dramaturgo Petro Vaičiūno gimtąją sodybą. Bendruomenės nariai žymaus kraštiečio garbei jau ne kartą rengė Lietuvos kaimo mėgėjų teatrų festivalį „Tėviškės pastogė“ Žaginio kaimo bendruomenė „Bitupis“, įregistruota 2003 m. balandžio 16 d., vykdė jaunimo muzikinį projektą „Kitoks ritmas“. Projektą finansavo Valstybinė jaunimo reikalų taryba ir skyrė 2500 Lt., už kuriuos buvo nupirktos trys akustinės gitaros ir dūdelės. Pagrindinis projekto tikslas buvo drąsinti ir plėtoti Žaginio kaimo jaunų žmonių bendravimo poreikį ir muzikinius sugebėjimus. Dešimties dienų intensyvaus muzikavimo studija pritraukė per trisdešimt jaunuolių. Kai kurie ištraukė savo tėvelių, senelių apdulkėjusias gitaras, skolinosi instrumentus iš kaimynų, giminaičių, draugų. Vaikai, jaunimas tiesiog užsikrėtė magišku gitaros stygų skambėjimu ir kantriai mokėsi, klausėsi intensyvaus muzikavimo studijos vadovės pamokų. Projekto pabaigoje buvo surengta sakralinės muzikos šventė

Klaipėdos apskritis. Budriuose (Kretingos raj.) bus atidarytas senovinių buitės apyvokos daiktų, įrankių muziejus. Galimybė įkurti tokį muziejų atsirado kaimo bendruomenės tarybai parengus projektą „Liks seni daiktai – liks žmonių prisiminimas“ ir gavus lėšų jam įgyvendinti. Pasak šio projekto vadovės V. Jonkuvienės, senovinius daiktus su mokinukais jie pradėjo rinkti prieš porą metų, „ėjome per kaimą, teiravomės, ar tokių daiktų dar turima, prašėm padovanoti“. V. Jonkuvienės teigimu, senovinių daiktų muziejus leidžia išsaugoti senienas, pristatyti jas visuomenei, supažindinti jaunąją kartą, kokius daiktus buityje kažkada naudojo jų seneliai, proseneliai. Bendruomenės nariai planuoja, rinkdami daiktus, kaupti informaciją, užsirašyti įdomesnius pasakojimus apie senųjų daiktų, kurie būdingi vienam ar kitam amatui, panaudojimą, susipažinti su audėjų, virvių sukėjų, duonos kepėjų amatu, rinkti medžiagą apie Budrių ir Nausodžio, kitų aplinkinių kaimų darbo švenčių – duonos kepimo, sėjos, rugiapjūtės, ganiavos – papročius. Sukaupia medžiaga bus naudojama organizuojant kultūrinius ir šviečiamuosius renginius, įtraukta į mokinių ugdymo programą.

Panevėžio apskritis. Panevėžio rajono Uliūnų kaimo gyventojai 2006 metų Tėvo dieną paminėjo ypatingai. Šventės išvakarėse ant tvenkinio kranto supilto kalniuko Uliūnų vyrai užkėlė kaimo žmonių per dvi dienas pastatytą medinį laivą, kuris tapo kaimo simboliu. Idėja pastatyti laivą kilo tautodailininkui Dainiui Gvergždžiui. Meniškos prigimties vyras kaimo žmonių palaikymo nesitikėjęs, tačiau gandas apie statybą greitai pasklido po kaimą, žmonės pradėjo rinktis į statybviетę. Ypatingą entuziazmą demonstravo

²⁷2003 – 2006 metų vietos bendruomenių funkcionalumo pavyzdžiai, susisteminti pagal apskritis ir savivaldybes naudojant Valstiečių laikraščio skyrelio „Kaimo bendruomenė“ publikacijas, kurias apibendrino M. Romerio universiteto Viešojo administravimo fakulteto bakalaurė Eglė Steponavičiūtė.

kaimo vaikai. Jie net kelioms dienoms buvo įsikūrę palapinėse. Vyresni jaunuoliai talkino prie statybos, o mažesnieji rūpinosi malkomis, ruošė laužavietę. Prie svajonių laivo uliūniečiai jau rinkosi švęsti Joninių, tačiau D. Gvergždys su bendražygiais turi ir daugiau idėjų. Planuoja šalia laivo pastatyti skulptūrų, nori į Uliūnus pakviesti skulptorius, tautodailininkus ir surengti meno dienas.

Maždaug prieš dvejus metus į senelių klubą susibūrę Rokiškio rajono Obelių miestelio pagyvenę žmonės tapo aktorais, sulaukusiais didžiulio susidomėjimo. Bendruomenei parodytą spektaklio „Tamošius Bekepuris“ premjerą žiūrėjo perpildyta salė. Du mėnesius atkakliai ir drausmingai repetavę senyvo amžiaus obeliečiai tryško energija scenoje. Spektaklyje pasirodė daugiau kaip pusė šimto senelių klubo narių vaidino, šoko, dainavo. Jų pažiūrėti susirinkę žiūrovai netilpo Obelių meninio lavinimo centro salėje. „Tamošių Bekepurį“ išvysti panoro ir kitų rajono miestelių žmonės. Anot spektaklio režisierės, „Pasiruošimas spektakliui buvo labai įdomus ir seneliams daug džiaugsmo suteikęs procesas. Juk viską darėme patys. Moterys gal tris savaites vaikščiojo po vadinamuosius „gariūnus“ ir rinkosi scenai reikalingus drabužius...“.

Šiaulių apskritis. Alkiškiuose (Akmenės raj.) Aldonos Tenienės iniciatyvos dėka buvo suburtas neįgaliųjų klubas „Žvėrutis“, jį taip pat buvo ir bendruomenės kūrėja. Į klubo susirinkimus renkasi ne tik neįgalieji, klubo durys atviros visiems kaimelio gyventojams. Bendruomenės nariai labiausiai laukia „darbelių dienos“, kai mokomasi daryti įvairius rankdarbius, dainuojama, ruošiamasi koncertams.

Tauragės apskritis. Adakavo bendruomenė buvo pirmoji bendruomenė Tauragėje, įregistravusi savo bendruomenę, nors ir anksčiau aktyviai veikė: kasmet kaimo mokykloje vykdavo bendruomenės šventės, kartu buvo švenčiamos Užgavėnės, Joninės, vasaros ir rudens darbų pabaigtuvės bei kitos šventės. Ypač kultūrinę veiklą bendruomenė suaktyvino 2003 metais, jėgas suvienijo Akadavo pagrindinė mokykla, biblioteka, kultūros namai. Bendruomenė įsijungė į mokyklos moksleivių parlamento organizuotą akciją „Dovanoju Kalėdų šventę vienišiams“, vasario 16-a taip pat švenčiama parapijos salėje. Gaurės seniūnijoje veikiančios bendruomenės aktyviai dalyvauja įvairių kultūrinių renginių organizavime, yra surengusios akciją „Žodžio skonis burnoj“, aktyviai dalyvavo Gaurės miestelio renginių organizavime.

Utenos apskritis. Zarasų rajono, Samanių kaimo bendruomenė nėra didelė, tačiau labai aktyvi. Kaimo bendruomenė turi savo bendruomenės namus – tai kaimelio kultūros namai, kuriuose vyksta įvairūs renginiai, kitos šventės. Tai beveik vienintelis kaimelio traukos centras, tad kiekvienas gyventojas rūpinasi kultūros namų aplinka bei pačio pastato būseną per organizuojamas visuomenines talkas. Anykščių rajono Viešintų moterų bendruomenė kartu švenčia kalendorines šventes: Užgavėnės, Velykas, Motinos dieną, Kalėdas, o taip pat ir savo tradicines šventes: „Atvelykis Viešintose“, „Joninės“, pamini svarbiausius miesto ir šalies įvykius, bando kurti savitas Viešintų tradicijas, aptaria aktualias problemas, siekia pradėti bendrauti su kitomis bendruomenėmis.

Vilniaus apskritis. Elektrėnų bendruomenės centro pagrindinė veiklos kryptis – kultūra. Per visą centro gyvavimo laikotarpį bendruomenės nariai dalyvavo daugybėje akcijų ir projektų, Elektrėnų 40-čiui gyventojai sunešė nuotraukas apie Elektrėnus ir paruošė albumą. Centre bendruomenės nariai organizuoja savo darbų, rankdarbių parodas. Į pirmąją parodą centro narės sunešė savo rankdarbius, kuriuos vertino bendruomenės nariai, buvo atrinkti trys geriausi darbai, kurių autoriams buvo įteiktos atminimo dovanėlės. Antra paroda suorganizuota PIAT narės Cezaros Vaičiūnienės, tai vašeliu nerti ir labai kruopštūs darbai. Įsimintina paroda Elektrėnų bendruomenės iniciatyvų centre vyko 2002-12-06 iki 2003-02-06. Parodos

autorė – dekoratyvaus siuvinėjimo meistrė Eugenija Purienė, jos parodos apžiūrėti atvyko net p. A. Adamkienė.

Yra sakoma, kad aplinka, kurioje gyvena žmogus, daug pasako ir apie patį žmogų. Atlikus išsamią vietos bendruomenių veiklos analizę, galime tik pritarti šiam posakiui. Daugelio iniciatyvių vietos bendruomenių prioritetas yra *aplinkos sutvarkymas, švaros palaikymas, gamtos apsauga*.

Alytaus apskritis. Merkinės (Alytaus raj.) kaimo bendruomenė oficialiai įregistruota 2003 m. gruodį, iškart susidūrė su labai rimta užduotimi – pradėjo kovą prieš netoli Alytaus, ant Nemuno, planuojamą statyti hidroelektrinę. Bendruomenė derino savo interesus su Alytaus apskrities viršininku, apskrities miestų ir rajonų merais, kad dėl komercinių interesų būtų kuo mažiau pakenkta unikaliai kraštovaizdžiui ir kultūriniam palikimui. Dargužių (Varėnos raj.) kaimo bendruomenė kasmet organizuoja aplinkos tvarkymo talką, prisimindama senąsias tradicijas.

Kauno apskritis. Ilgakiemio (Kauno raj.) vietos bendruomenė kiekvieną pavasarį organizuoja švaros talkas, švarina po žiemos Šlapokšnos upelio, kuris teka per gyvenvietę ir yra mėgstama gyventojų susibūrimo vieta, pakrantes. Bendruomenė rinko parašus prašymui aplinkos apsaugos ministerijai, kad ši atkreiptų dėmesį į kiaulių komplekso savininkų savivaliavimą pilant ant laukų prie pat gyvenvietės srutas ir nesilaikant agronomikos taisyklių jas apdirbant ir gyventojus nuodijant amoniaku. Aplinkos apsaugos ministerija į bendruomenės narių kreipimąsi sureagavo ir minėtiems savininkams buvo pritaikytos priemonės. Jonavos rajono Žeimių bendruomenė aplinkos tvarkymą skatina rengdama įvairiausius konkursus, kasmet organizuojami „Gražiausio gėlyno“, „Gražiausios sodybos“, „Šiuolaikiškiausios sodybos“ rinkimai, derliaus šventė, rudenį organizuojama gėlių puokščių paroda- konkursas

Klaipėdos apskritis. 2002 metų pavasarį įsikūrė Drevernos bendruomenė. Tik įsikūrę, visi vieningai suskubo ruošti Drevernos 750 metų jubiliejui – organizavo talkas, švarino, gražino Dreverną. Vėliau buvo susirūpinta vandens ir kanalizacijos sistemų atnaujinimu, pamario sutvarkymu. Gropiškių kaimo bendruomenės gyventojai suprastami, kad gyvena patrauklioje turistams vietoje, stengiasi plėtoti kaimo turizmo verslus, planuoja sutvarkyti Minijos krantinę, įrengti baidarių sustojimo vietą, dviračių taką, sporto aikštyną.

Marijampolės apskritis. Kelmės rajono Kražių bendruomenės veikloje daug dėmesio skiriama gyvenvietės aplinkos būklei gerinti, bendruomenių iniciatyva įrengtas poilsinis takas Petrališkėse, sutvarkytas Pašilės gyvenvietės parkas, Kražių miestelyje atsodintas parkas.

Panevėžio apskritis. Ramygalos (Panevėžio raj.) vietos bendruomenė, įkurta 2002 m. nuolat palaiko ryšį su Krekenavos regioniniu parku, parengusiu turistinį maršrutą dviračių gerbėjams ir autoturistams po Pašilių stumbryną ir kitas įsimintinas vietas. Palaikant unikalią gamtos grožį, bendruomenė organizavo švaros akciją, inicijavo „Pavyzdingiausios sodybos“ konkursą. Vidiškių (Panevėžio raj.) gyvenvietėje vietos bendruomenės narių dėka yra gražinama aplinka: sodinami medžiai, gėlynai, šienaujamos pakelės. Panevėžio rajono Miežiškių miestelyje prie Nevėžio upės pakrantės iškilo skulptūrų parkas, kurį iniciatoriai pavadino Angelų slėniu. Vietą prie upės, kurioje Miežiškių gyventojai ir šventės švenčia, ir ilsisi, išpuošė patys miestelio gyventojai. Bendruomenė pasitelkė Naujamiesčio menininką D. Diršę, kuris atvyko kartu su mokiniu M. Poviliausku. Prie jų prisidėjo Miežiškių drožėjas J. Gasaitis. Bendruomenės nariai yra pasiryžę

plėsti parką, ateityje planuoja pastatyti pavėsinę, nutiesti palei Nevėžį pėsčiųjų taką, sutvarkyti toliau esantį parkelį.

Šiaulių apskritis. Aukštelių (Radviliškio raj.) vietos bendruomenė aktyviai vykdo ekologinę veiklą, 2002 m. Aukštelkų kaimas buvo pripažintas padaręs didžiausią pažangą tvarkydamas aplinką. Kasmet kaime organizuojamos sodybų apžiūros ir apdovanojami geriausiai besitvarkantys šeimnininkai. 2003 metais Aukštelių kaimo gyventojams B. ir V. Bluzgiams suteiktas geriausiai respublikoje besitvarkančios kaimo sodybos vardas. Alsų (Joniškio raj.) vietos bendruomenės nariai teigia, kad „Nėra nykių kaimų, yra tik apsnūdę žmonės...“, nors šiame kaime nėra nei mokyklos, nei bažnyčios, nei kultūros namų, vietos bendruomenė pasiryžusi keisti Alysių, kaip nykaus kaimo, įvaizdį. Bendruomenė jau įrengė vaikų žaidimo aikšteles, padarė sūpynių, smėlio dėžių, įveisė gėlynus. Akmenės rajono Ventos kaimo bendruomenės „Briedis“ aktyvistai prieš keletą metų burdamiesi į kaimo bendruomenę, pirmiausia užsibrėžė pagražinti gyvenvietę. Tvarką ir grožį mėgstantiems žmonėms užkliuvo įvairiom pašiūrėm, malkinėm, šiukšlynėliais užgriozdinta gyvenvietė. Aktyvistai nelaukė, kas ką duos ar dovanos, nekeikė dėl kaimiečių apsileidimo valdžios, o parengė projektą ir iš Jungtinių Tautų finansavimo fondo bei rajono savivaldybės biudžeto gavo daugiau nei 130 tūkst. litų kaimo aplinkai sutvarkyti.

Telšių apskritis. Ukrių (Mažeikių raj.) kaimo bendruomenės taryba praėjusį pavasarį parengė projektą „Tik gražioj aplinkoj gražūs žmonės gyvena“ ir savivaldybės skelbtame konkurse laimėjo dalinį finansavimą. Pagal šį projektą buvo sutvarkytas gyvenvietės centras, įrengtas gėlynas, pakloti takeliai per žalią veją. Bendruomenė taip pat sutvarkė aplinką, per talkas buvo iškopti šiukšlynai, nušienautos vejos, patvoriai. Rudeniop surengtas gražiausios sodybos konkursas. Plinkšių (Mažeikių raj.) bendruomenė pradėjusi kovoti prieš verslininkų ketinimus Plinkšių aukštapelkėje kasti durpes, net pati nesitikėjo, kad sulauks šitiek palaikymo, kad dėl jų aukštapelkės išsaugojimo į kovą pakils ne tik visa Mažeikių bendruomenė bet ir Lietuvos žalieji, Lietuvos gamtos fondas, atskiri žinomi šalies mokslininkai bei gamtininkai. Plinkšių durpynas yra ne tik Lietuvos masto, bet ir Europos svarbi vietovė. Aukštapelkėje ornitologai yra nustatę net 22 paukščių rūšis, kurie yra įrašyti į Raudonąją knygą. Tačiau, nepaisant išskirtinės savo padėties, kurią gina net tarptautiniai įstatymai, Plinkšių aukštapelkė atsidūrė verslininkų taikinyje. Pagal Mažeikių rajono savivaldybės patvirtintą detalųjį planą buvo leista kasti durpes, tam turėjo būti nusausinga dalis Plinkšių aukštapelkės, kas neišvengiamai pražudytų vienintelį rajone Plinkšių ežerą. Kad šito būtų išvengta Plinkšių bendruomenė, remiama bendraminčių, prokuroro kreipėsi į apygardos administracinį teismą, kad būtų panaikintas Mažeikių rajono savivaldybės tarybos sprendimas. Teismas prokuroro prašymą patenkino, taigi bendruomenės dėka buvo išsaugota unikali Plinkšių gamta.

Utenos apskritis. Leliūnų (Utenos raj.) bendruomenė nuo pat savo veiklos pradžios (2003 m.) didžiulį dėmesį skyrė ekologinei veiklai, rengė projektus, buvo pagaminti ir pastatyti suolai Pakalnių poilsiavietėje prie Vidinksto ežero, Antalgėje prie Ilgio ežero, prie tvenkinio Leliūnuose, Stabulankių kaimo kapinaitėse, Leliūnų miestelio skverelyje, seniūnijos, globos namų kiemuose. Organizuotos talkos tvarkant Norkūnų, Pakalnių piliakalnių, surengtas seminaras V. Neliupšio dekoratyvinių augalų ūkyje, kuriame dalyvavo gražiai besitvarkantys ir prižiūrintys aplinką seniūnijos gyventojai ir atstovai iš kitų bendruomenių.

Vilniaus apskritis. 2006 metų gruodžio 12 dieną Rūdninkų kaimo laisvalaikio salėje įvyko susitikimas su Viešosios įmonės „Grunto valymo technologijos“ darbuotojais. Susitikimo metu buvo aptariama grunto valymo aikštelės Rūdninkų kaime įrengimo galimybė. Vėl atstovas J. Kriščiūnas kalbėjo

apie nekenksmingą valymo technologiją bei jos naudą. Tačiau Rūdinkų kaimo gyventojai pateikė keletą priežasčių, dėl kurių buvo atsisakyta įrengti kaime grunto valymo aikštelę: netoli planuojamos aikštelės bėga Merkio upė, kuri yra ichtiologinis draustinis, aikštelė būtų ant Rūdinkų girios teritorijos ribos, o Rūdinkų giria yra biosferos poligonas, pavasario potvynio metu yra užtvindymo grėsmė, įrengus grunto valymo aikštelę mažės kaimo patrauklumas ekoturizmo ir investicijų atžvilgiu. Taigi buvo nuspręsta Rūdinkų kaime grunto valymo aikštelės neįrenginėti. Pilaitės (Vilniaus raj.) bendruomenė aktyviai veikė, kad apsaugotų unikalų Pilaitės miško vaizdą ir jų pastangos nenuėjo veltui. Lietuvos Aukščiausiasis teismas kovo 1 dieną (2004 m.) galutinai išsprendė pusantrų metų trukusią bylą ir nustatė, kad Vilniaus miesto savivaldybė, Pilaitės mišką panaudos pagrindais perduodama privačiam Žvėryno golfo klubui, pažeidė įstatymus. Teismo sprendimas, kuriuo panaikinama sutartis tarp Vilniaus miesto savivaldybės ir Žvėryno golfo klubo, yra galutinis ir neskundžiamas. Svarstant, kas lėmė tokį teismo sprendimą, teiktina nemažai reikšmės ir bendruomenės pastangoms, kai 2003 m. kovo mėnesį apskundę Vilniaus apygardos administraciniam teismui Vilniaus miesto valdybos patvirtintą detalųjį golfo laukų Pilaitėje planą, Pilaitės bendruomenė bylą laimėjo. Savivaldybė apskundė sprendimą Vyriausiajam administraciniam teismui, tačiau ir vėl Pilaitės bendruomenė bylą laimėjo. Vėliau, bylos nagrinėjimo metu Aukščiausiajame teisme, savivaldybės atstovas J. Elzbergas pažymėjo, kad būtent tas visuomenės laimėjimas „padėjo“ Žvėryno golfo klubui apsispręsti ir atsisakyti tolimesnių pretenzijų į Pilaitės mišką. Taigi Pilaitės bendruomenė, įkurta pačių gyventojų iniciatyva, subūrė daug iniciatyvių ir kūrybingų žmonių, kuriems užteko ryžto ir valios siekti užsibrėžto tikslo.

Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto strategijos 2005–2015 metams 5 skyriuje „Sporto visiems plėtojimas“ pažymima, kad reikalinga sudaryti sąlygas visiems gyventojams organizuotai sportuoti, organizuoti daugiau sporto visiems renginių, formuoti teigiamą visuomenės požiūrį į sveikatą kaip didžiausią vertybę. Vietos bendruomenės irgi imasi iniciatyvios ir stengiasi populiarinti sportą.

Marijampolės apskritis. Šakių bendruomenės centras kartu su Šakių miesto Griškabūdžio gatvės daugiabučių namų gyventojais šią vasarą pradėjo įgyvendinti projektą – šalia gyvenamųjų namų numatyta įrengti žaidimų aikštelę vaikams nuo 1 iki 12 metų, kad jie galėtų aktyviai ir saugiai žaisti lauke. Šakiečiai džiaugiasi, kad daugiabučių namų kiemuose dar bus pastatytos sūpynės, čiuožykla, įvairios kopetėlės vaikams, smėlio dėžė, pavėsinė.

Panevėžio apskritis. Panevėžio rajono Paliūniškio bendruomenės žmonės jau gali naudotis treniruoklių sale. Bendruomenės pirmininko Jono Kvedaravičiaus bei sporto metodininko Sigito Janušio pastangomis pagrindinės mokyklos rūsyje jau padaryta daugiau nei pusė visų darbų. Į sutvarkytą rūsio dalį vyrai sunešė pačių sumeistraitus, taip pat du originalius treniruoklius, pastatė teniso stalą, kur vakarais susirenka jaunimas. Parašę ir laimėję projektą, finansavimą paliūniškiečiai gavo iš rajono kredito unijos, rajono savivaldybės. Visus salės įrengimo darbus atliko patys bendruomenės nariai, padėjo seniūno atsiųsti viešuosius darbus dirbti dirbantys darbininkai.

Utenos apskritis. Molėtų rajone, Suginėčiuose buvo surengtas seniūnijos krepšinio turnyras. Rengti krepšinio čempionatą subrendo mokykloje pastačius sporto salę. Greitai savaitgaliais, po pamokų kamuolio „pagainioti“ noriai ėmė rinktis ne tik moksleiviai, bet ir kiti gyventojai. Todėl, siekdama sutelkti kaimų bendruomenes, seniūnija ir ėmėsi organizuoti krepšinio turnyrą. Buvo sukurti turnyro nuostatai bei paskirta

krepšinio turnyro vyriausioji teisėja. Norą rungtyniauti krepšinio aikštelėje parodė net aštuonios komandos : iš Skudutiškių, Verbiškių, Sidabrinių, Suginčių kaimų bei uždariusių akcinių bendrovių „Rastinė troba“ ir „Balzena“.

Vilniaus apskritis. 2003 m. buvo įkurta Šventupės (Ukmergės raj.) kaimo bendruomenė. Bendruomenės nariai parašė projektą „Sveikų ir aktyvių žmonių bendruomenė“ ir gavo finansavimą. Už 1 tūkstantį litų buvo suremontuota sporto salė, sutvarkyta futbolo ir krepšinio, žaidimų aikštelė, kur dažniausiai renkasi kaimo jaunimas, o taip pat ir pagyvenę žmonės, norintys turiningai praleisti laisvalaikį.

Kauno apskritis. Jonavos rajono Žeimių bendruomenė aktyviai veikia sporto srityje, organizuoja sporto varžybas tarp kartų : vaikai – tėvai (krepšinis), taip pat rengiamos įvairios varžybos su kaimyninėmis bendruomenėmis.

Vietos bendruomenės siekia ne tik suteikti savo kaimui ar miesteliui materialinės naudos, bet taip pat padėti žmonėms tobulėti, skatinti juos savo jėgomis siekti užsibrėžtų tikslų, o tam padeda *švietėjiška veikla*.

Kauno apskritis. Prienų rajono Naujosios Ūtos kaimo bendruomenės tikslai – vienyti seniūnijos žmones, ugdyti jų bendruomeniškumą, rūpintis jų gerove. Bendruomenės tikslus ir atitiko Naujojoje Ūtoje organizuotas renginys „Mes esame“. Šiam renginiui, kuris buvo skirtas seniūnijoje gyvenančioms daugiavaikėms šeimoms, pagal parašytą projektą gavo lėšų iš Baltijos – Amerikos partnerystės programos fondo. Bendruomenės projekto tikslas – integruoti daugiavaikių šeimų vaikus į visavertį gyvenimą. Tądien į renginį buvo pakviesti iki dešimties metų amžiaus vaikai, jų tėveliai, mokytojai, seniūnijos darbuotojai bei Prienų psichologinės pedagoginės tarnybos darbuotoja Virginija Lukšienė. Viešnia iš Prienų tėvams pateikė žinių apie vaikų auklėjimą. Renginio metu buvo sudarytos sąlygos bendrauti tėvams ir jų vaikams, artimiau susipažinti su seniūnijos darbuotojais, mokytojais. Vaikai šio bendravimo metu labai praplėtė savo akiratį, jiems buvo organizuota piešinių parodėlė „Mano pasaulis“.

Klaipėdos apskritis. Senosios Įpilties (Kretingos raj.) kaime visą savaitę vyko kūrybinė pažintinė vaikų ir jaunimo stovykla „Pažabok Įpilties vėją“. Tai jau antrasis šios bendruomenės ir koncerno „Achemos grupė“ valdomos bendrovės „Achemos Hidrostotys“ projektas, skatinantis vietos mokinių užimtumą vasaros metu bei ugdantis kūrybišką jaunimo požiūrį į aplinką. Įpiltiškiečiai, padedami profesionalios fotografės, mokėsi fotografijos meno, plačiau susipažino su elektros energijos gamyba iš vandens ir vėjo, surengė jaunųjų fotografų darbų konkursus „Žvelgiu į vėją“ ir „Kaip šviečia vanduo“. Taip pat aplankyta vėjo jėgainių statybvietė Kretingos rajone, dalyvauta ekskursijoje po Anykščių kraštą, pabūta vienoje moderniausių Lietuvos Kavarsko hidroelektrinėje.

Marijampolės apskritis. 2003 m. prasidėjo Pūstapėdžių bendruomenės veikla. Bendruomenė atkreipė dėmesį, kad vis daugiau Pūstapėdžių kaimo jaunimo kenčia nuo nesusplanuotos popamokinės veiklos, nuo neturiningo laisvalaikio praleidimo. Todėl pagrindinė Pūstapėdžių kaimo bendruomenės problema – jaunimo užimtumas, mokymosi motyvacijos stoka. Šiai problemai išspręsti Pūstapėdžių bendruomenė parengė projektą „Mes galim“, atliko bendruomenės jaunimo problemų tyrimą, surengė viešąsias diskusijas, kuriose dalyvavo atstovai iš įvairių rajonų bendruomenių, valstybinių institucijų. Suburta Jaunimo reikalų Tarnyba, kuri rūpinasi jaunimo klausimų atstovavimu valstybinėse valdžios institucijose.

Taigi Pūstapėdžių bendruomenei vykdant projektą „Mes galim“ įgyta jaunimo interesų atstovavimo patirtis, bendruomenė ir toliau pasiryžusi padėti kaimo bendruomenės jaunimui pažinti save, juos aktyvinti.

Šiaulių apskritis. Kelmės rajono Junkilų kaimo bendruomenė – viena veikliausių rajone. Bendruomenės nariai daug keliauja, daug bendrauja su kitomis bendruomenėmis, išvyksta pasižmonėti. Pirmoji jų kelionė buvo į Kaltinėnus, pas kunigą Petrą Linkevičių. Bendruomenė taip pat buvo Burbiškyje per patį tulpių žydėjimą, vyko į Druskininkus, aplankė Barstyčius ir Sedą, Orvydų sodybą ir Liepalotų kaimo bendruomenę Šakių rajone, ką jau kalbėti apie aplinkinių vietovių bendruomenes. Beržėnų bendruomenės moterys mokė jų žmones kiaušinius senoviškai dažyti, Petrališkėje gražios sodybos paslapčių ieškojo, o pas I. Mačernienę Ušnoje mokėsi sveikos mitybos.

Telšių apskritis. Babrungo seniūnijoje (Plungės raj.) gyvuojanti bendruomenė „Tėviškė“ įgyvendino jau ne vieną projektą, kuriam lėšų gavo iš įvairių tarptautinių fondų. 2004 m. Jodėnų kaime buvo surengtas seminaras apie kaimo amatų skatinimą. Seminaro lektoriai – Žemės ūkio rūmų amatų centro „Verpstė“ atstovai ir reklamos bei pardavimo vadybos specialistai supažindino su verslo pradžiamoksliu, gaminių kokybės reikalavimais Europos Sąjungoje, aiškino, ką kaimo amatininkai gali padaryti ne tik savo pačių būčiai, kaimynams ar giminėms, bet ir sėkmingai parduoti ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. B. Namajūnas papasakojo, kaip reikia pradėti verslą, kokius dokumentus paruošti ir gauti leidimus. Kita būtina sąlyga, norint pasiekti rezultatų, - toje vietovėje gyvenančių amatininkų vienijimasis. „Tėviškės“ nariai suvokė, kad tik susijungus į darnią komandą, galima įgyvendinti daug įdomių ir naudingų verslo projektų.

Utenos apskritis. Viešintų (Anykščių raj.) moterų bendruomenės tikslas yra, kad moterys turėtų užsiėmimą, laisvų vakarų praleidimą, galimybę susitikti su žymiais žmonėmis bei gauti reikiamos informacijos joms rūpimais klausimais. Bendruomenė organizuoja įvairias išvykas, vykstama į Palangą, Kryžių kalną, Kretingos žiemos sodą ir vienuolyną. Bendruomenės narės lankėsi Kernavėje Mindaugo karūnavimo šventėje, gėrėjosi senovės amatais. Anot moterų, susitikimai, išvykos turi pažintinę – mokomąją reikšmę. Viešintų moterų bendruomenėje bet kuris gyventojas gali gauti informacijos socialiniais klausimais arba gali būti nukreiptas kur bus suteikta reikalinga informacija. Nuo pat moterų bendruomenės įkūrimo vyksta seminarai, mokymai, diskusijos, „apskriti stalai“. Seminarai vyko temomis : „Moterų įdarbinimo įgūdžių ugdymas“, „Moterų pasitikėjimo savimi didinimas“.

Vilniaus apskritis. Pabradės (Švenčionių raj.) vietos bendruomenės pagrindinis siekis – tai Pabradės miesto bei aplinkinių kaimų bendruomenių telkimas, bendrų problemų sprendimas. Savo veiklą bendruomenė pradėjo nuo vaikų mokymosi sąlygų gerinimo, išnagrinėjus visas esamas ir su tuo susijusias problemas, buvo prieita išvados, kad mokykloje didėjant mokinių skaičiui, vaikai neturi tinkamų mokymosi sąlygų. Bendruomenė aktyviai bendradarbiavo su Švenčionių rajono savivaldybės meru, Vilniaus apskrities viršininku, LR Švietimo ir mokslo ministerijos sekretoriumi ir pasiekė apčiuopiamų rezultatų – 2003 m. rugsėjo 1 d. mokykloje buvo atidarytas pirmas naujas priestatas, skirtas pradinėms klasėms, moksleivių mokymo procesas pradėtas vykdyti viena pamaina, pagerėjo mokymosi ir darbo sąlygos. Elektrėnų (Elektrėnų sav.) bendruomenės centras organizuoja švietėjišką gyventojų užimtumą. Bendruomenės nariai keletą kartų lankėsi LR Seime, Vilniaus operos ir baleto teatre, buvo Kauno Muzikiniame teatre, aplankė Pažaislio vienuolyną, apžiūrėjo Kauno senamiestį. Bendruomenės nariai į centrą gali kasdien ateiti paskaityti spaudos, taip pat centre yra bibliotekėlė. Elektrėnų bendruomenės iniciatyvų centre lankosi svečiai ne tik iš

Lietuvos, bet ir iš užsienio, keletą kartų buvo Hamlet Trust (D. Britanija) fondo direktorė Jo Lucas, Baltijos – Amerikos partnerystės programos direktorė Birutė Jotautaitė, moterų delegacija iš Vokietijos.

Vietos bendruomenės suvokia, kad mažam kaimui ar miesteliui siekiant savo tikslų svarbiausia bendradarbiavimas, savitarpio pagalba, todėl dauguma bendruomenių skatina savo narius padėti vieni kitiems nelaimių atveju, paremti tas socialines grupes, kurios verčiasi sunkiausiai, t.y. organizuoja *labdaringą veiklą*.

Marijampolės apskritis. Jūratės (Kazlų Rūdos sav.) miestelio gyventojai įkūrė asociaciją „Jūratės miestelio bendruomenė“. Bendruomenės narių asmeninių ryšių dėka buvo gauta pusantros tonos labdara iš Lietuvos romų moterų ir vaikų bendrijos „Laura“. Labdara buvo išdalyta 25- ioms Jūratėje ir aplinkiniuose kaimuose vargingai gyvenančioms daugiavaikėms šeimoms.

Šiaulių apskritis. Kelmės rajono Minupių kaimo bendruomenė „Draugystė“ ir Minupių pradinė mokykla organizavo akciją „Gerumo diena“, skirtą sunkiai besiverčiantiems kelmiškiams, ateinantiems pavalgyti į Kelmės labdaros valgyklą. Šiai idėjai pritarė Minupių kaimo bendruomenė ir vietos pradinės mokyklos mokytojos. Netrukus į Minupių pradinę mokyklą bendruomenės nariai, mokinių tėvai ir patys vaikai atgabeno ne vieną maišą bulvių, morkų. Surinktoms rudens gėrybėms nuvežti transportą skyrė Kelmės rajono savivaldybės Socialinių paslaugų tarnyba ir Užvančio seniūnija.

Utenos apskritis. Samanių (Zarasų raj.) bendruomenė džiaugiasi turėdama aktyvų jaunimą, kuris visada dalyvauja visose šventėse, talkose. Nemažai jaunimo yra ne kartą dalyvavę gerumo akcijoje „Kiškio lauktuvės“, kuri vyksta Utenoje prieš Šv. Velykas. Atvykę į akciją šio kaimelio jaunieji savanoriai agituoja tam tikro prekybos centro pirkėjus nupirkti ir paaukoti maisto produktų tam tikrai socialiniai grupei žmonių. Dalis maisto produktų, surinktų akcijos metu, atiduodama Samanių kaimo bendruomenės pirmininkui, kuris, pasitaręs su kitais gyventojais, nutaria kam labiausiai reikia tų produktų jų kaimelyje ir atiduoda, ir visa tai Samanių kaimelio jaunųjų savanorių dėka.

Vietos bendruomenių veikloje labai svarbią vietą užima *sveikos gyvensenos propagavimas*.

Panevėžio apskritis. Panevėžio rajono Sujetų bendruomenės narės, prieš kelerius metus išklausiusios vaistažolių auginimo kursus, vis dažniau įvairiose šventėse siūlo laukuose, miškuose surinktus bei savo išaugintus augalus ir ragina vertinti žolelių galią. Siekdamos dar pagilinti vaistažolių auginimo žinias, suįtęsiškės šiemet važiavo į Kupiškio technologijos ir verslo mokykloje organizuotus kursus, iš kurių grįžo su naujomis idėjomis ir naujų vaistažolių bei prieskonių augalų daigeliais. Anot bendruomenės, „žolelės yra sveika ir skanu“.

Šiaulių apskritis. Joniškio rajono Kirnačių kaimo bendruomenė organizavo paskaitą „Draugaukim be žalingų įpročių“, kurios paskaityti buvo pakviestas Šiaulių priklausomybių centro vedėjas E. Zeverta. Diskusijoje dalyvavo ir rajono Socialinės paramos skyriaus vedėja J. Puidokienė, policijos pareigūnai. Padiskutavę susirinkusieji priėjo prie vieningos išvados, jog pats geriausias ginklas kovojant su žalingais įpročiais – žmogaus užimtumas. Kelmės rajono Grinių kaimo bendruomenė dalyvaudama VšĮ „Vietinės iniciatyvos“ projekte įsirengė fizioterapijos kabinetą, organizavo renginius, kuriuose kaimo žmonės mokė sveiko gyvenimo įpročių, apskritai – teigiamo požiūrio į gyvenimą. Šiais stresų laikais tokia pagalba

žmonėms labai reikalinga. Valpainių kaimo (Kelmės raj.) bendruomenė pasirinko sveikatingumo programą – įsigijo masažuoklių, surengė paskaitas apie netradicinę mediciną. Jų kaimynai, Vaiguvos kaimo bendruomenė, ėmėsi šaltinių paieškos. Surado net tris, o vieną, kurio vanduo labiausiai tinkamas vartoti, sutvarkė – dabar kiekvienas kaimo žmogus ar pakeleivis gali atsigaivinti skaniu šaltinio vandeniu. Mockaičių kaimo (Kelmės raj.) bendruomenė nutarė daugiau dėmesio skirti moterims ir vaikams – įkūrė moterų sveikatingumo klubą.

Telšių apskritis. Rietavo savivaldybėje atlikti projektai buvo labai skirtingi. Pavyzdžiui, Daugėdų kaimo bendruomenė apsižiūrėjo, kad seniūnijos administraciniame pastate per dieną apsilanko daugiau kaip 100 žmonių, todėl nutarė vandens kokybės gerinimo darbus pradėti nuo seniūnijos – pastate įrengė vandens filtrą. Kokybišku vandeniu džiaugiasi bibliotekos, kultūros namų, medicinos punkto bei seniūnijos lankytojai ir mokyklos mokiniai. Labardžių kaimo bendruomenė įsirengė masažo paslaugų centrą, susitvarkė didelį tvenkinį ir mokė kaimo gyventojus sveikai gyventi, grūdintis, pagelbėti vieni kitiems. Liolių kaimo bendruomenė gautą paramą panaudojo labai konkrečioms darbams atlikti – ištyrė artezinių gręžinių vandens kokybę, suremontavo du vandens bokštus ir mokė savo kaimo gyventojus, kaip reikia nuolat prižiūrėti artezinius gręžinius. Medingėnų seniūnijos bendruomenė surengė paskaitų ciklą jaunimui apie toleranciją ir sveiko gyvenimo propagavimą bei įrengė poilsio zoną Minijos upės pakrantėje.

Vilniaus apskritis. Slidžių (Ukmergės raj.) kaimo bendruomenė intensyviai dirba su jaunimu, stengiasi įdiegti sveikos gyvensenos įpročius. Buvo parašyti net du projektai „Varsa“, skirti jaunimo užimtumui, sportinei veiklai organizuoti. Jaunimui buvo organizuojamas sveiko gyvenimo būdo seminaras, išvyka į Širvintų baseiną. Vasaros pabaigoje jaunieji slizdiečiai atliko dviejų dienų ekologinį žygį, kurio metu ne tik ilsėjosi prie Širvintos ir Šventosios upių santakos, bet ir šių upių pakrantėse rinko šiukšles.

Klaipėdos apskritis. Kretingos kaimiškosios seniūnijos bendruomenėse (Vydmantuose, Kurmaičiuose, Padvariuose, Rūdaičiuose) ypač aktyviai rūpinamasi vaikų, jaunimo ir vyresnio amžiaus žmonių užimtumu ir sveiko gyvenimo būdo propagavimu per sportą ir prevencinę projektinę veiklą. Veikia sporto klubai, kasmet vyksta tradicinės seniūnijos sporto ir sveikatinimo šventės, ypač populiarius Vasario 16-osios bėgimas, įvairių sporto šakų turnyrai, kiti bendruomenių sveikatingumo renginiai.

Šiuolaikiniame pasaulyje naujovių įsisavinimas tampa pagrindiniu sėkmės rodikliu. Vietos bendruomenėse siekiama, kad inovacijos būtų taip pat lengvai prieinamos kaip ir didžiuosiuose Lietuvos miestuose, todėl diegia įvairias *inovacijas*.

Alytaus apskritis. Varėnos rajono savivaldybėje įsikūrusi Marcinkonių kaimo bendruomenė yra viena iniciatyviausių bendruomenių rajone, ši bendruomenė parengė projektą ir dalyvavo konkurse „Skaitmeninių bendruomenių link“ ir jį laimėjo. Dabar marcinkoniškiai turi penkis kompiuterius ir visą įrangą, rengia naujus švietėjiškus projektus.

Kauno apskritis. Veiverių (Prienų raj.) miestelio bibliotekoje bendruomenės dėka buvo atidarytas interneto centras, kurį finansavo Vidaus reikalų ministerija ir Verslo paramos informacinės visuomenės plėtros aljansas „Lingas į ateitį“. Nedaug trūko, kad nemokamos interneto prieigos nebūtų, mat bendruomenės nariai apie galimybę dalyvauti projekte sužinojo, tik likus dviem parom iki paraiškos padavimo datos. Atsidavę bendruomenės nariai projektą rašė naktimis ir laimėjo. Jau prieš interneto centro atidarymą vietiniai žmonės spėjo išmėginti „pasaulinio voratinklio“ privalumus. Teko sudarinėti grafiką, kas

ir kada „nardys“ virtualioje erdvėje. Veiveriečiai pripažino ir praktinę interneto naudą, jiems dauguma darboviečių atlyginimą perveda į mokėjimo korteles. Dabar jie daugelį sąskaitų galės sutvarkyti savo miestelio centre.

Panevėžio apskritis. Ramygalos miesto – Garuckų kaimo bendruomenės pastangų dėka 2003 m. buvo atidarytas viešas interneto centras. Ramygaliečiai ir miestelio svečiai turi galimybę nemokamai naudoti kompiuteriu ir interneto ryšiu. Pasvalio rajono Pumpėnų bendruomenė, laimėjusi Atviros Lietuvos fondo projektą, išleido kompaktinį diską apie Pumpėnų krašto praeitį, dabartį ir ateitį. Taip pat buvo suorganizuoti kompiuterinio raštingumo kursai, kuriuos baigė 21 žmogus. Dar dešimčiai bendruomenės narių pradinio raštingumo kursai buvo rengiami mokykloje.

Utenos apskritis. Balninkų (Molėtų rajonas) miestelio bendruomenė 2004 m. vykdė projektą „Skaitmeninės technologijos padeda Balninkams“. Vykdamas šį projektą, mokiniai mokė tėvus kompiuterinio raštingumo, kartu buvo tobulinama bendruomenės interneto svetainė.

2.4. Išvados

1. Lietuvos kaime vietos bendruomenės išliko kur kas ilgiau nei Vakarų Europoje, ir XX a. 3 – 4 dešimtmečiais jos funkcionavimas buvo akivaizdus. Nors ją veikė politiniai ir ekonominiai veiksniai, tačiau stiprus kultūrinis paveldas, besiremiantis paprotine teise, ir švietimo sistema, paremta bendruomenišku auklėjimu, viešųjų reikalų tvarkymas remiantis neformaliomis struktūromis buvo tie segmentai, kurie leido vietos bendruomenei išlaikyti savo funkcionalumą, t. y. užtikrinti socialinę tvarką, glaudžiai bendradarbiaujant su viešąja valdžia.
2. Nagrinėjant sovietinio laikotarpio viešosios politikos įgyvendinimą, akivaizdu, kad buvo remiamasi formaliuoju socialinės organizacijos tipu, todėl vietos bendruomenės funkcionalumas ir nebuvo reikalingas. Vykstantys industrializacijos procesai ir Sovietų Sąjungos politiniai sprendimai buvo paremti prievarta, todėl besiformuojantis naujo tipo vietos bendruomeniškumas vykstant partizaninei kovai, deportacijoms, kolektyvizacijai ir kuriant vieningą gyvenviečių sistemą buvo iš dalies patrauklūs savo forma, bet ne turiniu, todėl jis vadintinas pseudo bendruomeniškumu.
3. Atskleisti politiniai – administraciniai, istoriniai – kultūriniai bendruomeniškumo aspektai, suponuoja, kad tyrinėjant bendruomeniškumą reikia naujai nagrinėti, kaip postmodernioje epochoje vietos bendruomenę telkia tokie faktoriai kaip: vietos valdžia, mokykla, kultūrinė veikla, parapija, socialinis ir fizinis saugumas.
4. Bendruomenišką gyvenseną liudijantys bruožai (patvirtinimus randame kalbininkų, istorikų, etnografų darbuose) reiškiasi šiais faktoriais: ekonominiais (bendras

darbas, talkos, kooperatyvai, bendras turtas ir kt.), kultūriniais (apeigos, šventės, moralinių klausimų akcentavimas, rūpinimasis kaimo įvaizdžiu ir kt.), administraciniais (cechai miestuose, kaimo sueigos, kaimų seniūnai, parapijos veikla, švietimo organizavimas ir kt.), teisėtvarkiniais (nuostatos Lietuvos Statutuose, bendruomenės galia bausti nusikaltėlius, turto apsauga ir kt.).

5. Sovietiniu laikotarpiu ekonominių, kultūrinių, administracinių, teisėtvarkinių veiksmų funkcionavimo metodas iš horizontalaus (paremto susitarimu) buvo pakeistas į vertikalų (paremtą nurodymu), todėl tai neigiamai veikė natūralų kaimų ir miestelių vietos bendruomenių funkcionavimą.
6. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę įgyvendinami viešosios politikos decentralizavimo ir subsidiarumo principai, jų dėka atsiskleidžia vietos bendruomenės funkcionavimo apraiškos savivaldos sistemoje.
7. Labiausiai pastebimas faktorius, kuris dažnai sutapatinamas su vietos bendruomene, yra BC (bendruomenių centrų) formalių organizacijų steigimasis.
8. Vietos bendruomenių iniciatyvomis, leidžiančiomis formuoti funkcionalios vietos bendruomenės sampratą, galime laikyti šias: kultūra, sportas, inovacijos, sveikos gyvensenos propagavimas, labdara, savišvieta.

3 DALIS. VIETOS BENDRUOMENĖ FUNKCINIŲ ATŽVILGIU.

3.1. Vietos bendruomenė – svarbiausias pilietinės visuomenės elementas

Pilietinės visuomenės sampratą Vakarų pasaulio autoriai grindžia šiais bruožais: piliečio pareiga, tikėjimas valstybe, dalyvavimas, atliekant karinę ir valstybės valdymo prievoles, piliečių veikla įvairiose asocijuotose gyvenamosios vietovės grupėse, nuosavybės apsauga ir kt.

Jau Romos valstybės laikotarpiu buvo akcentuojamas piliečių pareigų klausimas; buvo teigiama, kad pilietis privalo išpažinti valstybės tikėjimą, turėti nuosavybę, atlikti karinę prievolę, dalyvauti liaudies susirinkimuose ir kt. Pasak viešojo administravimo tyrinėtojo R. B. Denhardto, „tarp piliečių ir jų valdžios turi būti sveika ir aktyvi „tarpininkavimo institucijų“ sistema, kuri savo dėmesį telkia į piliečių troškimus bei interesus ir kartu teikia patirties, kuri geriau paruošia tuos piliečius veikti didesnėje politinėje sistemoje. Šeimos, darbo grupės, bažnyčia, piliečių asociacijos, kaimynijos, savanoriškos organizacijos, netgi sporto grupės užmezga ryšius tarp individo ir platesnės visuomenės. Mažesnės grupės, kurių visumą galima būtų vadinti „pilietine visuomene“, yra svarbios todėl, kad žmonėms reikia aktyviai apskaičiuoti savo interesus bendruomenės interesų kontekste [31, p. 248]. Teigiama, kad pilietinė visuomenė – tai socialinė tvarka, ir aiškinama, kokios yra tos tvarkos egzistavimo sąlygos [178, p. 29].

Lietuvoje pilietinės visuomenės tradicija siekia XIV-XV amžių ir turi tokias išraiškas, kaip įstatymo viršenybė, susitarimai dėl teisių ir pareigų, nuosavybės apsauga, solidarumo ryšiai, socialinė tvarka.

Vienas pirmųjų piliečių teisių apologetų Lietuvos istorijoje buvo A. Volanas. Jis pabrėžė, kad piliečių aktyvios pozicijos būtinybė tiesiogiai susijusi su įstatymo viršenybės pripažinimu. „Ten, kur tokia viršenybė pripažįstama, piliečiai privalo būti politiškai aktyvūs, patys sergėti teisėtumą ir priimti atsakomybę už tas pasekmes, kurias sukelia įstatymui priešinga valdovo veikla. Jei valdovas pažeidžia įstatymus, o piliečiai tam nepasipriešina, tai dėl to kalti ir jie“ [223, p. 192]. Faktiškai būdavo sudaroma visuomeninė sutartis, kur kiekvienas, net ir valdovas, atsisakydavo savivalės, saugodamas prigimtines laisves, ir kartu su kitais tarėsi dėl viešo gyvenimo sąlygų, visiems garantuojančių laisvės, gyvybės ir nuosavybės apsaugą. Taip buvo sukurta politinė arba pilietinė visuomenė [158, p. 54].

Tiesa, jau nurodant Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių privilegijas, buvo pabrėžiama įstatymo viršenybė, t.y. kai įstatymais suvaržoma ne tik piliečių, bet ir valdovo galia. Todėl ir Lietuvos Statutuose, kurie laikomi ne tik vienais ankstyviausių Europinės teisės šaltinių, bet ir dokumentais, kuriuose anksčiausiai buvo pradėtos riboti centrinės valdžios galios, išvardijamos sutarties šalių – valdovo ir „piliečių“ — tarpusavio teisės ir pareigos ir pasižadama „išlaikyti visų bajorų, kunigaikščių, ponų, vėliavininkų ir visų paprastų bajorų ir miestiečių bei jų žmonių teises ir laisves, mūsų protėvių ar mūsų suteiktas“ [213, p. 150].

Vienas žymiausių Lietuvos teisininkų P.Leonas XX amžiuje nurodė šiuos piliečio bruožus: teisinę laisvę (ji reiškia laisvę neklausyti kitų įstatymų, kaip tik tų, kuriems jis pareiškė savo sutikimą); pilietinę lygybę (reiškiančią teisę nepripažinti tautoje nieko viršesnio už save, kaip tik tą, kuris turi moralinę jėgą susieti pareiga taip, kaip anas ji); pilietinį savarankiškumą (reiškiantį, kad pilietis už savo egzistenciją ir išsilaikymą tautoje gali būti dėkingas ne kito valiai, o tik savo teisėms ir jėgoms, kaip viso vieneto nario); pilietinę asmenybę (reiškiančią, kad pilietis visuose teisės reikaluose gali apsieiti be kito atstovavimo); [107, p. 20]. Dabar pilietinės visuomenės kūrimo srityje yra pastebimas Lietuvos visuomenės noras laisvėti, kurti pilietinio solidarumo ryšius, padoresnę socialinę tvarką

Kaip matyti iš anksčiau nurodytų autorių, tiek Vakarų, tiek Lietuvos pilietinės visuomenės suvokimo tradicija iš esmės nesiskiria ir remiasi tokiais pat ar panašiais postulatais. Reikia pabrėžti, kad analizuojant pilietinę visuomenę kalbama apie pilietiškumą globaliaja ir lokaliaja prasmėmis. Pilietiškumo globalinį supratimą rodo teiginiai, kad pilietiškumas turi ilgą istoriją, siekia krikščioniškosios prigimtinės teisės apmąstymus ir ateina iki mūsų dienų, todėl tai visų pirma yra idėja [178]. Lokališkumas suprantamas kaip konkretūs darbai ar žmonių sutelkti dariniai, siekiantys įgyvendinti idėją, pvz.: „asociacijos išugdo savo narių bendradarbiavimo įpročius, solidarumą ir visuomeniškumo dvasią“ [169] arba „pabrėžiamos savanoriškos sąjungos, bažnyčios ir bendruomenės, įrodinėjama, kad sprendimai turi būti priimami vietose“ [178].

Bendruomeniškumo (vietos bendruomenės) sampratą formuluodami, autoriai vertina kalbamąjį reiškinį globaliaja ir lokaliaja prasme. Bendruomeniškumas, kaip ir pilietinė visuomenė, yra istoriškai susiformavęs ir nuolat kintantis visuomenės socialinių grupių sąveikos būdas ir dėl to tai taip pat yra idėja. Šiai idėjai suteikiamos tokios išraiškos, kaip bendri interesai, bendros vertybės, bendros problemos/priešai, fizinė tarpusavio sąveika konkrečiais laikotarpiais, tarpusavio parama, artimumas ir kt. Visa tai

gali reikštis globaliaja prasme, (pirmoje dalyje nurodėme tokius autorius kaip B. Andersonas, A. Lingis, R. Nisbetas ir k.t.), o kadangi kiekvienai idėjai yra reikalinga raiškos vieta, tai ta vieta ir yra vietos bendruomenė, antra vertus, ir bendruomeniškumas lokaliaja prasme.

Būtent vietos bendruomenėse galime matyti, kad vyksta tam tikras veiksmas – institucinis, kultūrinis, socialinis (tokią vietos bendruomenę vadiname funkcionalia, kitaip tariant, – veiklia, darbinga), o būtent funkcionalioje vietos bendruomenėje formuojasi tam tikras gyvenimo būdas (papročiai, tradicijos).

Taigi, atsakant į klausimą, kas bendra tarp pilietinės visuomenės ir bendruomenės, galime teigti, kad šios sąvokos turinio atžvilgiu tarpusavyje yra susijusios ir viena kitą papildančios, ir labiau apibrėžia pačias idėjas. O vietos bendruomenę galima suprasti kaip pilietinės visuomenės ar bendruomenės idėjos įgyvendinimą konkrečioje vietovėje. Pilietinės visuomenės ir bendruomeniškumo betarpišką sąlytį pagrindžia ir termino „*pilietinė bendruomenė*“, vartojimas (demokratinio valdymo sėkmė priklauso nuo to, kiek jos aplinka priartėja prie „pilietinės bendruomenės“ idealo [218], arba kalbantis apie keturis pilietinės bendruomenės indeksus – balsavimą, dalyvavimą referendumuose, laikraščių skaitymą ir sporto bei kultūrinių asociacijų gausą [169] bei tai, kad bendruomenės telkianti politika piliečiams yra rimčiausias būdas savo rankomis kurti pilietinę visuomenę.

Mūsų laikais, net ir Vakarų pasaulyje girdisi balsų, kad terminas *pilietinė visuomenė* jau paseno. Tai neigia Vestminsterio (Didžioji Britanija) universiteto profesorius Džonas Kimas [88, p. 20], teigdamas, kad būtent mūsų laikais vis daugiau dėmesio skiriama pilietiškumo, kaip vienos iš pagrindinių vertybių, reikalingų žmonių, ypač jaunų, formavimui. Pilietinėje visuomenėje kaip svarbiausi principai akcentuojami ir iškeliama šie:

- Individo asmens laisvė nuo prievartos;
- Individų ir žmonių grupių galimybė reikšti savo socialinį identitetą.

Kalbėdami apie pilietinę visuomenę, neturime pamiršti ir stiprių nacionalinių valstybių funkcionavimo faktoriaus. O juk pilietinė visuomenė ir valstybė turi tendenciją funkcionuoti kaip du būtini elementai, „atskiri ir tuo pačiu metu susiduriantys, vienas nuo kito priklausantys, kaip dvi vidinės dalys vienoje sistemoje, kur valdžia – ar ji vykdoma šeimoje, ar korporacijos direktorių taryboje, ar vyriausybėje įstaigoje – visada gali atsidurti visuomenės dėmesio centre gali tapti kompromisu ar susitarimo objektu“ [88, p.

10]. Be to, anot D. Kimo, demokratija gali būti plėtojama reformuojant rinkimų sistemą, pvz., įvedant proporcinę rinkimų sistemą, plečiant vietos savivaldą (ji yra priešprieša centralizacijai), atšaukiant įstatymus apie „valstybinę paslaptį“, nes jais tik atsiribojama nuo visuomenės nuomonės [88, p. 63].

Atsižvelgiant į pilietinės visuomenės interpretavimo tradicijas, išskiriami šie jai būdingi bruožai: pagalba mobilizuojant visuomenės plėtros resursus, kurie yra nepasiekiami politinei valdžiai, švietimo funkcijos atlikimas ugdant demokratinei santvarkai svarbius įgūdžius, socialinio kapitalo telkimas ir socialinė atskirties mažinimas, ir k t.

Tiesa, labai dažnai demokratija įsivaizduojama tik kaip dalyvavimas rinkimuose, partijų konkurencija ir t.t. Tačiau vis labiau svarbu ne tik tai, kad žmonės balsuoja, bet ir kur balsuoja, t.y. reikia įtraukti visuomeninio gyvenimo faktorių. Pabrėždami „kur“, turime galvoje ne konkrečią balsavimo vietą. Kai balsavimas vyksta vietos bendruomenėje, ne tik renkant vietos ar centrinę valdžią, bet ir sprendžiant daugybę kitų vietos bendruomenės piliečiams aktualių klausimų, labiau įtvirtinama demokratija. Būtent vietos bendruomenėje realiai, o ne deklaratyviai galime įgyvendinti tiek demokratijos, tiek pilietinės visuomenės principus, kadangi piliečiai būtent vietose turi priiminėti didžiąją dalį sprendimų, kurie tiesiogiai liečia jų gyvenimą. Tik vietos bendruomenės nariai su retom išimtim turi panašią pasaulėžiūrą, panašiai vertina kaimynų elgesį, elgiasi pagal panašius standartus, ir „daug kas prisideda prie šio kognityvinio ir norminio pasaulio sukūrimo: buitiniai papročiai, tradicijos, normos, religiniai įsitikinimai, istorinės tiesos ir mitai, bendruomenės ir jos narių savivaizdas. Šių ir kitų neįvardytų elementų vaidmuo ir svarba keičiasi priklausomai nuo konkrečios bendruomenės, jos vystymosi stadijos ir kitų veiksnių“ [47, p. 135]. Nagrinėjant šį klausimą, svarbu pabrėžti ir tai, kokie institutai, funkcionuojantys vietos bendruomenėje, gali atlikti pilietinę visuomenę formuojantį vaidmenį. Jų yra keletas ir nebūtinai visose vietos bendruomenėse tie patys, tačiau jų veiklos rezultatyvumas priklauso iš dalies nuo gamybinio, socialinio, kultūrinio, valdžios ir fizinio saugumo institutų funkcionavimo.

V. K. Paulikas kaimų ir miestelių bendruomenių aktyvumą ir gyvybingumą mato jų galiose siųsti žmones į rajonų tarybas juos išrenkant. Anot jo, kai tokios galimybės nėra, bendruomenės tampa abejingos savo likimui, savo miestelio ar kaimo reikalams, o „centrinės valdžios įstatymais neskatinamas miestelių ir kaimų bendruomenių atstovavimas nulemia bendruomeniškumo deficitą, pilietiškumo nebuvimą...“ [177, p. 335]. Su autoriumi

galima sutikti tik iš dalies, t.y. politinė prasme, kad politikai nemato reikalo sprendimais valdžią artinti prie žmonių, o vadybine prasme ne visada decentralizuotas valdymas pasiteisina, kadangi jei metodai naudojami nedemokratiniai, o autokratiniai, tai jokių būdu nestimuliuos pilietiškumo vystymosi. Disertacijos tyrimo tikslas ir yra išsiaiškinti, kaip esant dabartinei savivaldos administracinių vienetų sistemai ir apimčiai, veikia vadybiniai veiksniai, kurie gali skatinti funkcionalios vietos bendruomenės formavimąsi.

Vakarų pasaulyje, ypač JAV, vietos bendruomenės veikla grindžiama piliečių iniciatyvomis. Todėl, laikantis H. Tamo [111, p. 66] suformuluotų komunitarizmo principų, vietos bendruomenėse piliečiai turi organizuoti bendrus vietos problemų svarstymus. Taip vystysis vietos bendruomenės narių tarpusavio atsakomybė ir lygios vietos bendruomenės piliečių galimybės dalyvauti visų jiems aktualių klausimų svarstyme.

Šis klausimas dar aktualesnis, Lietuvai įstojus į ES, kadangi tiek nacionalinė, tiek pilietinė iniciatyva turėtų būti viena iš svarbiausių vertybių. Juk pilietiškumas kartu yra ir visų Lietuvos žmonių solidarumas išlaikant nacionalinę savimonę. ES dokumentuose „Preliminari rekomendacija dėl piliečių dalyvavimo visuomeniniame vietos gyvenime (2001)“ [167] yra išreiškiamas rūpestis dėl piliečių dalyvavimo vietos bendruomenės gyvenime, kadangi tai siejasi su demokratinių institucijų vystymusi. Nors ir kinta dalyvavimo vietos visuomeniniame gyvenime formos, svarbu, kad vietos politika nebūtų izoliuota ir, laikant ją platesnio proceso dalimi, visokeriopai plėtojama.

Visos komunitarizmo koncepcijos skiria didelį dėmesį pilietinės visuomenės kūrimui įvairiausiomis formomis. Rašytojas, viešosios politikos teoretikas Frances Moore Lappe apie tai sako: „Bendruomenė – tai nėra panašus mąstymas, bendruomenė – tai kasdieninė patirtis darbo vietose, kaimynystėje, bažnyčioje ir piliečių grupėse. Bendruomenės projektai yra puikūs pavyzdžiai žmonių, susirinkusių kartu, nors tarp jų yra visų klasių, baltaodžių, afroamerikiečių, profesionalų, vienuolių, buhalterių, teisininkų. Jie, pavyzdžiui, išsirenka kandidatus į mokyklos tarybą ir žiūri, kaip jie sugeba įsiklausyti į rinkėjų rūpesčius. Tai abipusis procesas, kai valdininkai pripažįsta atsiskaitomybę ir piliečiai aktyviai dalyvauja“ [30, p. 7].

Atskirose valstybėse vietos bendruomenei suteiktas konstitucingumas ir pav. Vokietijos konstitucijoje nurodoma, kad tauta turi turėti savo atstovus žemėse, apskrityse ir bendruomenėse. Be to, Vokietijos vietos savivaldos įstatyme rašoma apie bendruomenės susirinkimą, kaip vieną iš tiesioginės demokratijos formų mažose gyvenvietėse. Susirinkimų, susivienijimų teisė garantuoja galimybę Vokietijoje piliečiams dalyvauti

vietinės valdžios organuose ir formuoti vietos politiką. Svarbi vieta skiriama ir partijoms vietos valdžios organuose, nes partijos nariai tiesiogiai dirba vietose ir lemia politinius sprendimus. Dar vienas svarbus komponentas yra juridinė apsauga, kadangi kiekvienas pilietis gali apskųsti bet kurį valdžios sprendimą. Visi šie išvardyti komponentai parodo, kaip Vokietijoje piliečiams galima dalyvauti vietos politikoje, t.y. būti aktyviais vietos bendruomenės nariais [48, p. 6].

Tiek organizuojantis į piliečių komitetus, tiek skatinant kitas vietos bendruomenės aktyvumo formas net ir nusakant pilietinės visuomenės išsivystymo lygmenį, pats svarbiausias klausimas yra piliečių organizuotumo laipsnis. Deja, jis Lietuvoje kol kas yra labai žemas. „Tik 9% 1998 m. apklaustų gyventojų nurodė, kad jie priklauso kokiai nors organizacijai, o kitose demokratinėse visuomenėse piliečių organizuotumas siekia 70%“ [166, p. 22]. Tačiau aktualus ir klausimas, nuo ko priklauso tiek piliečių organizuotumo laipsnis, tiek ir pačios pilietinės visuomenės branda? Jei pripažinsime, kad pilietinė visuomenė yra „idėja daugeliui įkūnijanti etinį socialinės tvarkos idealą, kuris jeigu neįveikia, tai bent jau harmonizuoja konfliktuojančius asmeninio intereso ir socialinio gėrio reikalavimus“ [178, p. 9] tai „bendruomenė arba bendruomeniškumas visada konkretūs“ [178, p. 245]. Todėl turime ieškoti, konkrečių faktorių veikimo įtakojančių pilietinės visuomenės raišką būtent vietos bendruomenėje. Vietos bendruomenė vystysis, jei jos nariai – piliečiai aktyviai tvarkys visų sričių vietos bendruomenės reikalus, o ne tik, kaip kai kas teigia, rūpinsis socialiniais ir kultūriniais reikalais. Išvardijamos penkios priežastys [1], kurios trukdo kurtis pilietinei visuomenei Lietuvoje ir tampa kliūtimis paprastam žmogui būti piliečiu, tramdančiu valdininkų savivalę ir siekiančiu savo teisių įgyvendinimo. Tai informacijos stoka apie institucijų nutarimus ir veiksmus, paprastų piliečių žemas gyvenimo lygis, ribojantis galimybes kreiptis į advokatus, tradicinis požiūris, kad kreiptis į teismą yra negarbinga, nepasitikėjimas teismais, baimė dėl valdininko keršto už kritiką.

Visos nurodytos priežastys yra svarbios, tačiau labiausiai kelia nerimą paskutiniosios, t. y. Baimės, priežasties egzistavimas. Panašios tendencijos buvo pastebėtos ir atliekant tyrimą „*Veikianti bendruomenė 1997 – 2000*“ (žr. priedą nr. 3). Tad kyla klausimas, kodėl ši itin neigiama priežastis egzistuoja, nors jau antrąjį dešimtmetį gyvename Nepriklausomoje valstybėje? Girdisi balsų, kaltinančių politikus, t.y kad jie atlieka politinius „valymus“ po rinkimų. Su tuo galima sutikti tik iš dalies, kadangi šią priežastį lemia pasirinktas vietos atstovaujamos ir vykdomosios valdžios modelis ir

nekokybiška viešojo administravimo sistema, kurioje, ypač vietos bendruomenėje, politiniam elitui priklauso tiek vietos politikai, tiek valstybės tarnautojai. Politikai, gavę valdžią, ją naudojami, vertindami ne tarnautojų kvalifikaciją, o žiūrėdami į politinio lojalumo, o tarnautojai dažnai patys išprovokuoja tokią politikų reakciją, kadangi įgyvendindami administravimo funkcijas tarnybos metu peržengia ribas ir užsiima partine politika²⁸. Todėl neabejotinai svarbu nuolat kelti vietos politinio elito kompetencijos lygį, kad jie savo pavyzdžiu šalintų ne tik baimės, bet ir kitas tiek pilietinei visuomenei, tiek ir vietos bendruomenei efektyviai funkcionuoti trukdančias priežastis.

Pastaruoju metu pilietinės visuomenės idėja siejama su Roberto Putnamo, Charleso Tayloro, Edwardo Shilso, Michaelio Waltzerio ar Danielio Bello darbais, kuriems pilietinė visuomenė – tai „reikalavimas sugrįžti prie valdomo masto socialinio gyvenimo“ ar kai „pabrėžiamos savanoriškos sąjungos, bažnyčios ir bendruomenės, įrodinėjama, kad sprendimai turi būti priimami vietose“[178, p. 13–14].

3.2. Vietos bendruomenės vaidmuo savivaldos sistemoje.

Savivaldybė yra formali viešoji institucija, veikianti tam tikroje teritorijoje, kurioje yra keletas formalių vietos bendruomenių, bet funkcionalių vietos bendruomenių gali būti, o gali ir nebūti. Mūsų supratimas remiasi tuo, kad esant konstituciniam valdžių pasidalijimui egzistuoja natūralus konfliktas tarp centrinės valdžios ir vietinės valdžios. Senos demokratinės valstybės yra prie to pripratę ir jose vyksta normali konkurentų kova, kas išsikovoja daugiau teisių. Kiekviena valstybė ieško jai būdingo ir optimaliausio socialinių – politinių jėgų balanso, kuris skatintų pilietinės visuomenės raidą. Tai ir yra svarbiausias klausimas, kadangi jei viską spęs tik centrinė valdžia, gyventojai bus pasyvūs, o kiek vėliau tas pasyvumas sukels revoliucingumą, kuriam peraugus į antagonistinį konfliktą, nukentės valstybė. Antra vertus, jei labai daug galių bus suteikta vietos valdžiai, palaipsniui vienos teritorijos labiau išsivystys, kitos silpniau, valstybėje atsiras nereikalingos disproporcijos, o tai turės įtakos valstybės – tautos identiteto vieningumui, taip pat silpnins valstybę kaip vieningą politinę, socialinę, ūkinę struktūrą. Tad konfliktas tarp centrinės ir vietos valdžios yra susijęs su pastangomis daugiau teisių turėti ar jas susigrąžinti ir yra natūrali vidaus politikos išdava.

²⁸ Valstybės tarnautojai – administracijos darbuotojai turi užsiimti viešąja politika, o tai toli gražu ne tas pats, kas partinė politika. Deja, tinkamas užsiėmimas viešąja politika priklauso nuo anksčiau minėtų kategorijų darbuotojų kvalifikacijos.

Remiantis tuo, kaip dabar suprantama vietos savivalda su savo principais ir veiklos formomis, galima nedviprasmiškai teigti, kad tai ilgalaikis kompromisų paieškos rezultatas tarp vietos bendruomenės ir valstybės. Vietos savivaldos idėja kyla iš žmonių asmeninės laisvės, saugumo, gerovės siekimo. Šiandieninė vietos savivaldos samprata daugelyje šalių grindžiama šiomis nuostatomis: valstybės valdžios decentralizavimu, socialinio–ekonominio valdymo debiurokratizavimu, piliečių iniciatyvos išlaisvinimu ir jų aktyvinimu bei priimamų sprendimų vietos savivaldoje efektyvumu.

Analizuodami santykių tarp vietos valdžios ir vietos bendruomenės, pažvelkime į istorinę patirtį, kadangi tiek Lietuvoje, tiek ir kitose Vakarų Europos valstybėse ankstyvaisiais viduramžiais egzistavo centrinė valdžia ir bendruomenė, kuri turėjo savo valdžią. XVII amžiuje atsirado teorijos, kurios skelbė, kad vietos bendruomenė yra senesnė už valstybę ir kad tokia bendruomenė turi teisę savo reikalus spręsti, nepriklausomai nuo centrinės valdžios. Aišku, jog tai, ką mes dabar vadiname vietos valdžia (savivalda), anksčiau buvo tiesiog bendruomenė. Tad pagal prigimtį, funkcijas tiek vietos valdžia, tiek bendruomenė pagal XIX amžiaus pabaigos – XX amžiaus supratimą, yra artimos viena kitai sąvokos. O kodėl buvę skirtumai vis ryškėjo? Žvelgdami Lietuvos istoriją, matome, jog vėlyvajame feodalizme, o ypač Lietuvą įjungus į Rusijos sudėtį²⁹, keitėsi žemėnauda, t.y. valstiečio šeima, kuri naudojos žemės sklypu, tapo kolektyvinio žemės naudotojo (kaimo bendruomenės) dalininke. Pradedamas rinkti bendruomenės (kaimo) atstovas, stiprėja kaimo (teritorinė) bendruomenė, silpnėja atskiros bendruomenės nario vaidmuo. Tas dar labiau išryškėja prasidėjus pramoniniam perversmui. Dalis gyventojų, buvusių bendruomenės narių, tampa nepriklausomi nuo bendruomenės. Nebepriklausomi egzistenciškai nuo vietos bendruomenės, tačiau funkciškai ir net juridškai jie patenka į centrinės valdžios priklausomybę. Tai ypač svarbu prekybininkams, amatininkams, kariams. Tai pastebi ir vietos bendruomenių lyderiai, kurie ieško būdų savo pozicijoms sustiprinti. Taip atsiranda neformali vietos valdžia. Be abejo, tokio „instrumento“ atsiradimą skatino ir centrinė valdžia, kadangi tai buvo puiki priemonė administruoti vietos gyventojus, t. y. buvusius bendruomenininkus. Šiame tarpsnyje ir vėliau konfliktiškumo tarp vietos valdžios ir vietos bendruomenės yra gana daug, kadangi vietos valdžia tapo centrinės valdžios įrankiu žmonėms valdyti, o tie žmonės ir yra vietos bendruomenė. Atsiradusį konfliktą moderniaisiais laikais palaipsniui mažina tokie svarbūs faktoriai, kaip

²⁹ Kitokie agrariniai–socialiniai santykiai klostėsi Užnemunėje, kadangi ji priklausė Prūsijai nuo III Žečpospolitos padalijimo iki 1814 metų karo.

piliečių iniciatyvos, demokratizacija, kas ir apibūdinama kaip pilietinės visuomenės egzistavimas.

Vietos savivaldos ir savivaldybės sąvokos ne visuose šaltiniuose apibrėžiamos vienodai, savivaldos apibrėžimas, sudarytas remiantis 2000 metais priimtu Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įstatymu, yra toks: „Vietos savivalda – valstybės teritorijos administracinio vieneto – savivaldybės teisė laisvai ir savarankiškai tvarkytis pagal Lietuvos Respublikos konstituciją ir įstatymus per gyventojų tiesiogiai išrinktų atstovų savivaldybės tarybą bei jos sudarytas vykdomąsias institucijas“ [123, p. 1]. Čia kalbama tik apie formalias valdžios institucijas, tačiau kituose straipsniuose apibrėžiamos neformalios valdžios nuostatos. Tačiau nagrinėjamu klausimu yra kur kas svarbiau, kaip šios įstatyminės nuostatos persikelia į gyvenimą. A. Astrauskas³⁰, kalbėdamas apie savivaldybės bendruomenę (tiesa, jis neapibrėžia jos sampratos), jai priskiria šią funkciją – vietos reikalų tvarkymas tiesioginės demokratijos raiškos formomis (rinkimai, referendumai, apklausos, peticijos, sueigos ir k. t. Atkreipiame dėmesį, kad minėto autoriaus savivaldybės bendruomenei priskiriamos veiklos formos labiau yra susijusios su vietos reikalų tvarkymu tiesioginės demokratijos raiškos formomis (rinkimai, referendumai, ir t. t.) t. y. politinėmis, stokojant (tokiai galima priskirti sueigas) kitokių vietos bendruomenės raiškos formų. Galbūt tai ir atspindi realų centrinės valdžios požiūrį į savivaldą Lietuvoje. Tuo tarpu daugelyje Vakarų demokratinių valstybių vietos bendruomenei priskiriama kur kas daugiau funkcijų, todėl ten vietos bendruomenių vaidmuo yra didesnis ir piliečių (bendruomenės narių) aktyvumas priimant sprendimus yra svaresnis.

Savivalda priklauso nuo to, kur priimamas sprendimas (savivaldybės, vietos bendruomenės teritorijoje), kas priima sprendimą (savivaldybės tarnautojai, vietos politikai) ir koku būdu priimamas sprendimas (tariantis su gyventojais, vietos bendruomene).

Tiek požiūris į vietos savivaldą, tiek jai priskiriamų funkcijų skaičius priklauso nuo valstybinio požiūrio į vietos savivaldą. Kaip teigia R. Lazdynas³¹, „istorinė patirtis ir politinė filosofija suformavo du skirtingus požiūrius į vietinę savivaldą – autoritarinį ir demokratinį“ [104, p.14]. Autoritarinio požiūrio esmė ta, kad „pasireiškia griežta

³⁰ A. Astrauskas [4, p. 12], yra ne tik mokslininkas, bet ir viešosios politikos įgyvendintojas savivaldos srityje, kadangi yra dirbęs prezidentų A. Brazausko ir V. Adamkaus patarėju savivaldos klausimais, šiuo metu (2007) LR seimo Valstybės ir savivaldybių reikalų komiteto patarėjas.

³¹ R. Lazdynas yra Šiaulių miesto tarybos narys, parašęs ne vieną publikaciją savivaldos klausimais.

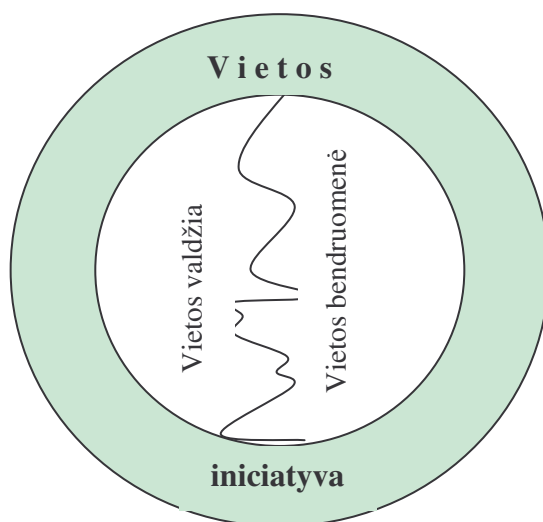
valstybinės valdžios kontrolė vietos savivaldos institucijoms tiek renkant mokesčius, tiek vykdamas ne tik valstybės deleguotas (dažniausiai – primestas), bet prigimtinėmis laikomas savivaldos funkcijas.<...> Pototalitarinėse šalyse taip pat išliko panašus požiūris į vietos savivaldą, nes tiek visuomenėje, tiek daug kur biurokratiname aparate dar gajus įsitikinimas, kad tik partija (anksčiau) ir vyriausybė (dabar) geriau žino, ko žmogui reikia, ir „rūpinasi“ juo“ [104, p. 14]. Kiek kitaip yra, kai vyrauja demokratinis požiūris į savivaldą. Ji „grindžiama griežtu valstybės ir savivaldybės funkcijų atribojimu, mokestinių pajamų bazių ir biudžetų atskyrimu bei įgaliojimų funkcijoms vykdyti pasiskirstymu tarp valstybės, regiono ir savivaldybės. Funkcijų perskirstymas ar perdavimas iš valstybės įtakos sferos savivaldybėms ir atvirkščiai galimas tik sutarties pagrindu ir užtikrinant savalaikį jų finansavimą“ [104, p. 14]. Skirtingas požiūris į savivaldą, be jokios abejonės, lemia skirtingą požiūrį į vietos bendruomenę.

Be to, savivaldos institucijos yra pavaldžios tik įstatymui, o ne vietos bendruomenei, kadangi pas mus ne visos savivaldos institucijos ir pareigybės yra renkamos. Pavyzdžiui, JAV renkami ne tik municipalinių tarybų nariai, bet ir šerifai, išdininkai, mokyklų inspektoriai, miestų direktoriai ir kiti pareigūnai. Tai skatina vietos bendruomenės narius ne tik dalyvauti rinkimuose, bet ir domėtis, ką renka, o išrinkus reikalauti atsiskaityti vietos bendruomenei už priimamus sprendimus.

Demokratinės savivaldos sistemoje kur kas svarbesnį vaidmenį turi vaidinti seniūnija, kuri yra „savivaldybės administracijos struktūrinis teritorinis padalinys, veikiantis tam tikroje savivaldybės teritorijos dalyje. Seniūnijos aptarnaujamos teritorijos ribas savo sprendimu nustato savivaldybės taryba“ [123, p. 20]. Seniūnijų vaidmuo vietos bendruomenės žmonių buvo patvirtintas ir VU Socialinių studijų centro tyrimu, kur respondentai „palankiausiai vertina tą valdžios instituciją, su kuria bendruomeninėms organizacijoms tenka dažniausiai susidurti sprendžiant klausimus, susijusius su veikla, t.y. seniūnija“ [180, p. 40]. Tačiau, seniūnijų vaidmens funkcionalių vietos bendruomenių savikūroje nereikia pervertinti. Nereikėtų galvoti, kad be jų įtakos nebus tvarkos ar stabilumo, kadangi, anot F. A. Hayeko „visų sprendimų koncentracija valdžios rankose savaime sukuria padėtį, kai bet kokia visuomenės struktūra yra primetama iš viršaus, o individai tampa tarpusavyje pakeičiamais vienetais, kurių nesieja jokie kiti apibrėžti arba tvarūs santykiai, išskyrus tuos, kuriuos nustato visa apimančios organizacijos reikalavimai“ [62, p. 34].

Visa tai rodo, kad vietos valdžios ir vietos bendruomenės klausimai pradedami nagrinėti giliau ir išryškėja tokie aspektai: kaip pasidalyti darbus tarp centrinės ir vietinės valdžios bei privataus sektoriaus, kaip decentralizuoti socialinėms funkcijoms vykdyti skiriamas lėšas, kokias teises ir atsakomybes galima perduoti vietos bendruomenei, koks vietos valdžios santykis su vietos bendruomenių iniciatyvomis ir t.t.

Tačiau Lietuvos nueitas kelias po Nepriklausomybės atkūrimo plečiant vietos savivaldą ir įtraukiant piliečius, bendruomenes į vietos klausimų svarstymą leidžia teigti, kad vietos savivalda ir vietos bendruomenė – tai ne dvi savarankiškos sistemos, o viena sistema, kurią sąlygiškai galime pavadinti vietos iniciatyva, kurioje susipina vietos savivalda ir vietos bendruomenė viena kitą papildydamos konkurencijos ir bendradarbiavimo elementais. Vietos savivalda, labiau biurokratizuota ir struktūrizuota, bet vietos bendruomenė, mobilesnė, žmogiškesnė ir įvairesnė pagal veiklos formas bei metodus. Tai ir vaizduojama paveiksle nr. 5.

5 pav. **Vietos valdžios ir vietos bendruomenės koreliacija**

Vis dėlto turime numatyti ir galimus faktorius, lemiančius vietos valdžios institucijų ir vietos bendruomenės ne tik bendradarbiavimą, bet ir priešpriešą. Pirmiausia, ir bene pats svarbiausias – politinis faktorius. Jis atsiranda todėl, kad vietos valdžios – savivaldybės struktūrų prigimties pagrindas yra politinės partijos, kadangi jų sąrašuose esantys kandidatai išrenkami į vietos valdžią. Remiantis Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymu susitarimas vyksta ne tarp piliečių, o tarp politinių partijų deleguotų atstovų, tad iš esmės tarp politinių partijų, kadangi jos: formuoja rinkimų

komisijas, sudaro kandidatų į savivaldybės tarybas sąrašus, skiria savo atstovą rinkimų komisijoje, užsiima rinkimų agitacija, skiria stebėtojus rinkimų metu.

Tokiu būdu įsitvirtina politinės valdžios siekimo principas vietos (savivaldybės) lygiu. Tačiau savivaldybės lygiu, tai nereiškia, kad ir vietos bendruomenės lygiu³². Matyt, turėtume daug šį teiginį patvirtinančių faktų, iš kurių galima būtų daryti išvadą, kad siekimas valdžios siekimas, ideologinis susipriešinimas turės įtakos funkcionalioms vietos bendruomenėms, o galbūt jas naikins³³. Tačiau tiek vietos bendruomenės atgimimas, tiek ir apsisaugojimas nuo politikos keliamo pavojaus glūdi ne kur kitur, o pačioje vietos bendruomenėje – ji turi išmokti politika naudotis tik kaip tam tikru laikinu instrumentu vietos valdžiai pakeisti ar atnaujinti per kuo trumpesnę laikotarpį, kuriam pasibaigus, toliau vyktų vietos bendruomenės funkcionavimas ir savivaldos stiprinimas.

Kiti faktoriai, lemiantys priešpriešą tarp vietos valdžios ir bendruomenės, gali būti šie: skirtingi interesai tarp vietos valdžios ir vietos bendruomenės, lyderių nesutarimai, vietos valdžios nepasitikėjimas naujais lyderiais – bendruomenių kūrėjais, nevertinamas bendruomenių veiklos rezultatyvumas, nesupratimas bendruomenių veiklos reikalingumo, nepalaikymas bendruomenių veiklos ir k.t.³⁴, kai tuo tarpu telkiančiais faktoriais be jau aptarto seniūnijos kaip valdžios, laikytume mokyklos, parapijos, kultūrinės veiklos, socialinio ir fizinio saugumo funkcionavimą vietos bendruomenėje.

Svarbiausias klausimas, kaip padaryti, kad faktoriai lemiantys vietos bendruomenės funkcionalumą vietos savivaldos sistemoje, būtų rezultatyvesni. Atrodo, kad tam klostosi palankios tiek išorinės, tiek vidinės sąlygos. Kalbėdami apie išorinius faktorius pirmiausia turime galvoje kintančią viešojo administravimo aplinką, t.y. besiformuojantį naują vadybinį požiūrį – naująją viešąją vadybą. Tiek disertacijos autoriaus, tiek ir kitų nuomone, „naujosios viešosios vadybos nuostatos ypač reikšmingos vietos savivaldos institucijoms, nes jos dirba mažiau formalizuotoje ir biurokratiu požiūriu pažeistoje sistemoje“ [177, p.

³² Būtent siekiant valdžios, anot Thomo Hobbeso, pasireiškia žmogaus, piliečio, bendruomenininko egoizmas ir individualizmas. Šios savybės bei jų atstovaujama ideologija, vykstant rinkimams į vietos valdžią, atskiria natūraliai bendraujančius žmones, ardo bendruomenišką dvasią. Priešingos nuomonės šiuo klausimu, nors problemiška tai pritaikyti postmoderniems laikams, laikėsi Jeanas Jacquesas Rousseau, kuris „nematė skirtumo tarp valstybės ir „bendruomenės“. Bendruomenės – tai grupės, kurioms individai jaučia priklausomybės jausmą, pareigą ir įsipareigojimą. <...> Mes prisijungiamo prie politinės, profesinės ar poilsui skirtos grupės, tikėdamiesi akivaizdžios naudos. Tuo tarpu įsipareigojimas bendruomenei yra susijęs su įsitikinimu, kad visos mūsų viltys (net mums nežinomos) bus patenkintos“ [231, p. 11].

³³ Kaip jau minėjome, visai kitokios nuomonės laikosi V. K. Paulikas, anot kurio „akivaizdu, kad Lietuvos kaimų ir miestelių bendruomenės gali būti aktyvios ir gyvybingos tik tuo atveju, jei jos turi galimybę siųsti savo žmones juos išrinkdamos per savivaldybių tarybų rinkimus į rajonų savivaldybes“ [177, p. 335].

³⁴ Remiamasi tyrimu, atliktu tarp Kauno technologijos universiteto SMC Įvadinio mokymo bendrosios programos 2001–2002 metų klausytojų.

15]. Be to, kadangi šio darbo objektas yra vietos bendruomenės (neformalios organizacijos), tai jose formalizacijos, biurokратиškumo yra dar mažiau ir dalies naujojo viešojo valdymo bruožų taikymas funkcionalioje vietos bendruomenėje yra savaime suprantamas. Čia turime galvoje, kad ir personalo įtraukimą į sprendimų priėmimą – patys funkcionalios vietos bendruomenės nariai yra personalas ir tik jiems dalyvaujant viskas turi būti sprendžiama; arba sumažinimas administracijos kontrolės – patys vietos bendruomenės nariai funkcionalioje vietos bendruomenėje save kontroliuoja; arba atsakomybė už rezultatus įsivedant rodiklius – funkcionalioje vietos bendruomenėje vyksta konkreti veikla, kuri dažnai ir turi rodiklių išraišką; arba paslaugų teikimas esant kuo mažesnėms administravimo išlaidoms yra vėlgi ne kas kita, kaip tai, kad funkcionalioje vietos bendruomenėje skatinami filantropinių ir kitų geranoriškų motyvų savanorišką administravimą gali priimti vietos bendruomenės žmonės.

Kai kalbame apie vidinius faktorius palankius vietos bendruomenės savivaldos sistemoje funkcionalumui, tai turime galvoje, kad Lietuvos valstybėje yra susidariusios palankios sąlygos vykdyti decentralizaciją, - priimti teisės aktus, kurie funkcijas iš centrinių valstybės valdymo subjektų perduoda savivaldos valdymo subjektams (tikėtina, kad savivaldybės dalį funkcijų perduos vietos bendruomenėms). Tai taip pat susiję su viešųjų paslaugų teikimu, kadangi laikomasi nuomonės, kad , kur kas efektyvesnis viešųjų gėrybių paskirstymas ir viešųjų paslaugų teikimas vyksta administraciniuose vienetuose gyvenančioms bendruomenėms [177, p. 38]. Kad decentralizavimas būtų realus, tai yra tai atspindėtų vietos politikos kūrimo ir įgyvendinimo procese, turime kalbėti apie kitokias žmonių sąveikos formas, ypač tas, kurios paremtos bendradarbiavimu, kadangi “bendradarbiavimas gali būti sėkmingas tada, kai į sprendimų priėmimo procesus bus įtraukti piliečiai, kuo įvairesnės interesų grupės bei viešosios organizacijos [177, p. 42]. Kalbant, apie vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimą, kyla klausimas su kuo? Mūsų darbo temai aktualu kalbėti apie savivaldybės politiką, administracijos ir vietos bendruomenės (ir jos subjektų) bendradarbiavimą. Pats bendradarbiavimas turi įvairias formas - (kai kurie autoriai tai vadina sąveikos tipais [177, p. 43] - tinklai, kooperacija, partnerystė, koalicijos, integracinis bendradarbiavimas, ir visos šios formos neabejotinai turi savo privalumų, bet, mūsų nuomone, savivaldos institucijoms ir vietos bendruomenėms labiausiai tinkamas, atsižvelgiant į tikslus ir uždavinius bei struktūros ir procesų ypatybes, yra partnerystės tipas. Tai bandysime pagrįsti, atlikdami tyrimą “Vietos bendruomenė – 2007”.

K. Masiulio manymu, „savivaldybių lygmeniu užtikrinti piliečių ir vietos interesų grupių dalyvavimą yra kur kas lengviau, nes interesų grupių gausa čia yra menkesnė, o ir sprendžiamos problemos gyventojams sąlygiškai suprantamos [177, p. 310], o, anot R.Denhardto,³⁵ savivaldybės darbuotojai dažnai būna susiję su sprendimais, kurie daro poveikį jų draugams, kaimynams. Jei rūpinamasi jais, tai turės įtakos sprendimams, o jei reikia pakeisti nusistovėjusią tvarką, vietos bendruomenė (atskiri piliečiai) gali daryti stiprų spaudimą. Kad to būtų išvengta, reikia sukurti ir propaguoti sprendimų priėmimo taisykles, susiderinimą, ataskaitas ir t. t. [31, p. 126]. Funkcionali vietos bendruomenė ir bus tada, kai vietos gyventojai kartu su vietos valdžia išsiugdys priklausymo vietos bendruomenei jausmą, formuos supratimą ir atsakomybę už kartu aptartus ir priimtus vietos valdžios sprendimus t. y. dalyvaus viešojoje politikoje.

3.3. Vietos bendruomenės funkciniai veiksmai Vakarų šalyse.

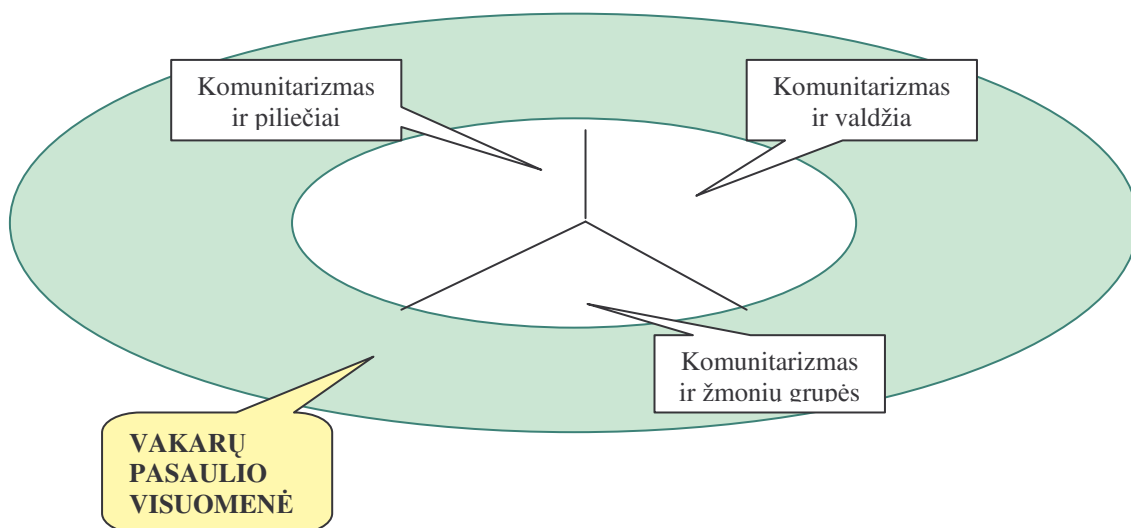
Vakarų šalyse sąlygos apsprendžiančios vietos bendruomenės funkcionalumą ateina iš ideologinių - vertybinių nuostatų besireiškiančių valstybių viešojoje politikoje. Nežiūrint, kad ištakos siekia seniausius laikus, kad žmonija prarado šią vertybę, dar XIX a. pasakė Augustas Comte'as: „Bendruomenė prarasta; bendruomenę reikia atkurti...“ [153, p. 102]. Jo susidomėjimą bendruomene jau tada nulėmė tradicinių susivienijimų formų irimas ir naujų formų, pasiūlytų industrializacijos vystymosi, atsiradimas.

Dabartiniu metu mes jau kalbame apie postmodernią visuomenę, kurioje itin ryški skaitmeninė revoliucija, kuri „esmingai keičia ne tik gamybos ir valdymo technologijas, bet ir žmonių gyvenimo būdą, bendravimą ir darbą. Komunikacijų technologijos iš esmės keičia valstybės ir visuomenės valdymą, įskaitant vyriausybės paslaugų teikimą, administracinius procesus, demokratinių institucijų pobūdį, privataus sektoriaus vaidmenį, piliečių ir valstybės santykius, taip pat informacijos tinklais apipintos ekonomikos valdymą“ [126, p. 5]. Aišku, kad komunikacinės technologijos pačios savaime dar nesukuria bendruomeniškumo, priešingai, gali jį ardyti, nors ir ne visi mokslininkai technologijų vystimesi įžvelgia pavojų.³⁶ Keičiantis gausiais informacijos srautais, lengviau gali atsirasti laikinosios bendruomenės, bet ne pasitikėjimu ir stabilumu grindžiami žmonių kasdieniniai ryšiai, bendravimas ir bendradarbiavimas.

³⁵ R.Denhardt yra vienas iš tų mokslininkų, tyrinėjančių naująjį viešąjį administravimą, kurio esmė yra didesnis piliečių ir bendruomenių įtraukimas į valdymo procesą.

³⁶ Profesorė Danguolė Beresnevičienė, pateikdama psichologinį bendruomenės kūrimo modelį, mano, jog informacinės technologijos prisideda prie bendruomenės kūrimo, ieškant socialinių partnerių ar organizuojant bendruomenės komercinę veiklą [11, p. 44].

Iš ženklų (vienas iš jų, autorių ir analitinių darbų apie komunitarizmą gausa, ką stengėmės pagrįsti 1 dalyje) galime daryti prielaidą, jog Vakarų pasaulyje formuojasi ištisa komunitarinės (bendruomeniškos) veiklos sistema (paveikslas nr. 6) įtraukianti tris svarbius segmentus – valdžią, aktyvius piliečius ir kitus žmones, kurie gyvena vietos bendruomenėje.

6 pav. Komunitarizmas Vakarų pasaulyje

Turime pasakyti, kad šio darbo tikslas nėra nagrinėti kiek komunitarizmas yra vertybė, o kiek ideologija, o mums svarbu kiek šis reiškinys veikia Vakarų šalių vietos bendruomenėse. Mūsų įsitikinimu, komunitaristinių idėjų santykis su valdžia, piliečiais ir žmonių grupėmis yra svarbus suvokiant vietos bendruomenės funkcionalumą.

Komunitarizmo ideologijoje būtų galima išskirti dvi vyraujančias kryptis ir jas sąlygiškai pavadinant — europine (tradicine) ir *anglosaksiškąja* (administracine).

Europinė (tradicinė) bendruomeniškumo kryptis. Demokratinėse Europos valstybėse išlaikoma bendruomeniškumo tradicija, besitęsianti nuo senų laikų, kai tiesiog žmonės gyveno bendruomenėse ir buvo susiję vietos bendruomenę siejančiais ryšiais. Šie ryšiai, vykstant pramoniniam perversmui, industrializacijai, o XX amžiaus pabaigoje skaitmeninei revoliucijai, vis labiau trūkinėja. Tačiau nežiūrint to yra išlaikyta daugybė tradicinių formų. Čia vietos bendruomenės kūrimas vyksta lygiagrečiai su kasdiniu gyvenimu, o bendruomeniškas jausmas sustiprinamas tradicinėmis šventėmis, kurios yra papildomos naujoviškomis formomis. Vokietijos, Prancūzijos, Italijos ar kitos Europos

šalies žmogui klausimas, ką Jūs darote burdami bendruomenes, kaip Jūs jas skatinate, yra sunkiai suprantamas, kadangi jis gyvena ne kur kitur, o būtent bendruomenėje. Vokietijoje, Suomijoje miestų, miestelių savivaldos įstatymai tiesiog vadinami Bendruomenės pagrindiniais įstatymais. Juose nurodoma, kaip bendruomenės gyventojai buriami svarbių klausimų sprendimui, kaip pateikiama informacija (iš anksto – laikraščiuose, raštiškais bei viešais žodiniais pranešimais). Be to, nurodoma, kad „Gyventojų susirinkimai yra ypatinga renginių rūšis, nes kalbama apie ketinimus ir planavimą, turinčius reikšmės bendruomenės struktūros plėtojimui ir darančius įtakos daugeliui bendruomenės narių“ [156, p. 2].

Nuolatiniam bendruomenės gyvenimui vadovauja direktorius (pas mus – administracijos direktorius), kuris įstatyme vadinamas bendruomenės direktoriumi (Gemeinde direktor). Čia beveik nevartojamas žodis „savivalda“, kadangi ir taip aišku, jog bendruomenė pati save valdo.

Ypatingai bendruomeniškos tradicijos Vokietijoje pastebimos tradicinių švenčių metu. Švenčiant 800 metų Ninborgo miestelio šventę alyvauja beveik visi miestelio – vietos bendruomenės nariai, per gana įvairias formas, kurios yra: XIII a. karžygių būrio vaikščiojimu po miestelį ir susitikimu su dabartine miesto valdžia; pobūviu palapinėje, kurioje vien sėdimų vietų buvo 1000 (miestelyje iš viso yra 4000 gyventojų), o jo šeimininkai buvo sportininkai, atstovaujantys įvairiems sporto klubams; šaulių karaliaus išrinkimu dalyvaujant vyrams taikliausio šaulio varžybose; sekmadienį dalyvavimu šv. Mišiose (šioje Vokietijos dalyje – katalikų tikėjimas) miesto vadovų, organizacijų vadovų su organizacijų vėliavomis ir visų bažnyčioje esančių žmonių bendras giedojimas ir šv. Komunijos priėmimas; istorinė eiseną, kurioje dalyvauja darbo kolektyvai, kaimynai, draugai, svečiai vaizduoja kokį nors savo arba valstybės gyvenimo etapą, o žiūrovai sėdi savo kiemuose ir vaišina eisenos dalyvius gėrimais arba tiesiog palydi juos plovimais. Eiseną praeina pro įrengtus septynerius didelius vartus kuriuos prieš šventę padarė miestelio bendruomenės žmonės.

Tokios bendruomeniško kasdieninio darbo ir tradicinių švenčių šventimo apraiškos būdingos ir kitiems nedideliems Vokietijos miesteliams.

Dar viena populiari bendruomeniško veikimo forma – kaimyninės gatvių šventės. Daugelis Miunsterio miesto gyventojų nori bendrauti su šalia gyvenančiais kaimynais. Gyvenvietėse vieną kartą per metus suruošiamose kaimyninėse gatvių šventėse bendrauja visi kaimynai, dideli ir maži, moterys ir vaikai. Tai yra viena iš tų pagrindų, kodėl ten gyvenantys žmonės (kelios jų kartos) labai nenoriai keliai gyventi kur kitur, nebent tik būtinumui esant. Žmonės mielai gyvena tarp savo kaimynų, pasidalina vargais ir džiaugsmais, daugelį problemų kaimynystėje išsprendžia vietoje. Rengiantis tokiai šventei kasmet renkama viena šeimos pora, kuri rūpinasi visais šventės organizavimo reikalais, o atėjus laikui šventę organizuoti, einama pas kaimynus ir prašoma juos į kaimynų, kurie nori tokioje šventėje dalyvauti, susirinkimą. Kai kurie iš kaimynų įsipareigoja organizuoti žaidimus ir prizus, kai kurie pradeda pinti vainikus ar kitokius papuošalus, reikalingus gatvei išpuošti. Dvi dienas prieš šventę važiuoja suaugusieji į mišką ir parūpina lapuočių šakų, kad galėtų visą gatvę išpuošti. Taip parodoma visiems, kad čia bus švenčiama gatvės šventė ir kad čia tokia graži kaimynystė puoselėjama.

Skandinaviškas bendruomeniškumas taip pat labai artimas Vakarų Europos tradiciniam bendruomeniškumui. Švedijoje vietos savivalda perėmė bendruomeniškumo tradicijas, nuo senų laikų, kai šeimų galvos susirinkę sprendavo nesutarimus. „Nuo 1862 m. tebesilaikoma ir nuostatos, kad savivalda turi būti patikėta neprofesionalams, kurie šiuo metu renkami pagal partijų sąrašus. Nors šiuo atžvilgiu miestų ir kaimų komunos kiek skiriasi. Miestuose tarnautojai turėjo labai ribotą įtaką vietinei biurokratijai ir mero institucijai, kurios veikė šalia neprofesionalų administracijos. <...> 1862 m. vietinio valdymo dekretai suteikė kiekvienam komunos ar landstingo nariui (gyventojui ar savininkui) teisę pateikti „vietinius reikalavimus“, kad būtų patikrintas savivaldybės sprendimų teisėtumas. Daugelyje šalių nėra tokios „actio popularis“ formos atitikmenų, <...> ši teisė patvirtina, jog vietinė valdžia – tai piliečių susirinkimas, kur kiekvienas narys gali patikrinti savo išrinkto atstovo sprendimą“ [219, p. 3]. Be to, Švedijoje egzistuoja keturių tipų vietinis valdymas – komunos, landstingai, parapijos ir vyskupystės, kurie tarpusavyje bendradarbiauja sprendami piliečių problemas. Ir visa tai įteisinta konstitucijoje, kur apibrėžiamas piliečių ir visuomeninio sektoriaus santykis. Be to, piliečių įtaka gali reikštis ir neformaliais būdais, pavyzdžiui, nuomonių formavimo grupių veikla ir panašiai. Vis daugiau atsakomybės už veiklą vietose prisiima visuomeninės organizacijos, kurios tvarko laisvalaikio, poilsio organizavimo reikalus. Tai futbolo aikščių, teniso kortų, slidinėjimo bazių, žirgynų, autodromų tvarkymas, o, be to, pastaruoju metu jos vis aktyvesnės ir socialinėje srityje — kuriami senelių rūpybos ar narkologiniai centrai ir t. t.

Analizuojant vertybinius pokyčius, galima išskirti dvi tendencijas: 1) žmonės Švedijoje vis labiau vertina pasitenkinimą gyvenimu ir saviraišką, 2) siekia didesnio išskirtinumo, įvairovės, individualumo [219, p. 4].

Tiesa, tiek Vakarų Europoje, tiek Skandinavijoje pastebime ir anglosaksiškosios (administracinės) bendruomeniškumo sistemos apraiškų. Jos esmę sudaro tai, kad žmonės, kažkada gyvenę bendruomenėmis, buvo ją praradę ir dabar grįžta prie savo ištakų ir įvairiai administraciniais būdais (įsikišus valdžiai, kuriant bendruomenines organizacijas, kurios vadinasi bendruomenių centrai) atkuria bendruomenes, o tiksliau bendruomenišką veikimą, požiūrį sprendžiant vietos problemas.

Pav. bendruomenės centrų pradininku laikomas anglikonų bažnyčios vikaras Samuelis Augustus Barnettas, kuris pasiūlė savo parapijoje įsteigti universiteto bendruomenę. „...bendruomenė Londone buvo įkurta 1884 metais ir anksti mirusio istoriko bei pagrindinio Oksfordo universiteto rėmėjo Arnoldo Toynbee'o atminimui pagerbti pavadinta „Toynbee Hall“. <...> Gyventojai ateidavo čia „mokytis ir mokyti, gauti ir duoti.“ Jie gyveno toje pačioje bendruomenėje, norėdami apie ją kuo daugiau sužinoti, ir ji jiems

buvo lyg tramplynas įgyvendinant pokyčius visuomenės struktūroje bei jos moraliniame kodekse. <...> Šiandien Tarptautinę bendruomenių federaciją (IFS – angl. International Federation of Settlements Neighbourhood Centres) sudaro 16 federacijų ir 25 pavieniai centrai, tarp jos narių yra sąjungų ir individualių asmenų iš 24 šalių, atstovaujančių apie 4500 vietinių organizacijų“ [70, p. 13 – 15].

Taigi bendruomenės centras arba bendruomenės namai – tai vieta, kurią gerai žino ir lengvai gali pasiekti gyvenamojo mikrorajono gyventojai. Nuo ryto iki vėlyvo vakaro čia vyksta įvairūs užsiėmimai: mokymosi kursai suaugusiems (pvz., anglų k., kompiuterių, siuvimo, slaugos), veikia laisvalaikio klubai įvairių pomėgių ir amžiaus žmonėms, kaimynai susirenka aptarti aplinkos tvarkymo klausimų, sunkumų turintys žmonės susitinka su panašaus likimo kaimynais, pasidalina savo bėdomis ir tokiu būdu padeda sau ir kitiems išspręsti socialines problemas. Visos paslaugos yra teikiamos nemokamai arba už simbolinį mokestį. Bendruomenės centras – tai namai, atviri visiems rajono gyventojams nepriklausomai nuo tautybės, religinių ar politinių įsitikinimų. Visus juos vienija tradiciškai susiklostęs priklausymas tai pačiai bendruomenei, kurią sąlygoja gyvenamoji vieta, bendri interesai. Bendruomenės centras turi nevyriausybinės, pelno nesiekiančios organizacijos juridinį statusą. Jame dirba vienas ar keli profesionalai ir kelios dešimtys savanorių, atliekančių kvalifikuotą darbą, vadovaujančių įvairiems užsiėmimams, projektams, programoms. Centro veikla planuojama ištyrus bendruomenės poreikius, aktyviai bendradarbiaujama su vietinės valdžios institucijomis.

Vis dėlto labiausiai anglosaksiškoji (administracinė) bendruomenė yra funkcionali Amerikos žemyne ir kitose buvusiose D. Britanijos kolonijose. Šios formos bendruomenės apibūdinimą pradėsime pasiremdami Alex'u de Toqueville'u, kuris teigia, jog „Naujosios Anglijos gyventojas yra prisirišęs prie savo bendruomenės, nes prisideda prie jos valdymo; jis ją myli, nes čia jam nėra ko skųstis likimu, jis deda į ją visas viltis ir su ja sieja savo ateitį; jis dalyvauja kiekviename bendruomenės įvykyje, nes šioje tegu ir ribotoje, bet jam prieinamoje srityje jis mokosi valdyti visuomenę, pratinasi prie nustatytos tvarkos, kuri be revoliucijų ir perversmų atveria kelią laisvei, susigyvena su ja, pamažu tą tvarką pamėgsta, suvokia valdymo sistemos darną ir galiausiai aiškiai perpranta, kokios iš tiesų yra jos pareigos ir kokios teisės“ [199, p. 79]. Iš šios citatos išryškėja ir amerikietiškosios bendruomenės administracinis pobūdis: bendruomenė glaudžiai suaugusi su valdžia, ypač per socialinius-politinius svertus. Pastaruosius galima pagrįsti Misisipės valstijos rinkimų sistema, kur per 4 metus čia renkamos 36 valdžios pozicijos. Pirmoje pozicijoje yra JAV prezidento ir viceprezidento rinkimai, o 36-ojoje – mokyklos tarybos rinkimai. Trisdešimt

šešta pozicija visai nerodo rinkimų nereikšmingumo – tiek prezidento, tiek mokyklos tarybos rinkimus stebi ir padeda organizuoti speciali valstijos sekretoriaus įstaiga.

Tačiau didžiausias dėmesys pastaruoju metu JAV skiriamas geros kaimynystės bendruomenių plėtotei. Ši dėmesį rodo visos oficialios valdžios įstaigos. Taip piliečiai pajunta, jog tai, ką jie daro, yra reikšminga.

Geros kaimynystės bendruomenės – tai pats naujausias piliečių iniciatyvos raiškos būdas. Pavyzdžiui, Mineapolyje vykdoma programa, apimanti daugelį socialinių, infrastruktūros projektų, kuriais suinteresuoti gyventojai. Sprendimus daro, juos įgyvendina ir kontroliuoja vykdymą tos bendruomenės nariai. Kad bendruomenės centrus pripažįsta ir valdžia ir tuo pačiu jų reikšmingumą liudija tai, kad kasmetiniame miesto biudžete bendruomenių centrams skiriama apie 10 procentų.

Žmonių noras ne kritikuoti ar kaltinti, o kontroliuoti savo ateities kūrimą rodo esant brandžią pilietinę visuomenę. Jie supranta, kad visuomeninis gyvenimas neapsiriboja dalyvavimu rinkimuose. Kiekviena problema: ar mokymo kokybė, ar oro užterštumas, ar neturtėlių šalpa – turi rūpėti ne tik valdžiai, bet ir tos bendruomenės nariams. Bendruomenės veiklos efektyvumas, be abejo, priklauso nuo vadovų. Jie turi gerai sutarti su valdžia ir su piliečiais, kad rastų geriausią sprendimą bendruomenei aktualiais klausimais. Geros kaimynystės bendruomenėje išeinamas savitarpio supratimo ir tolerancijos pradžiamokslis palengvina tarpusavio santykius darbo kolektyvuose, politinėje veikloje³⁷.

Kanadoje būti savanoriu, t.y. dirbti žmonių labui, yra privalumas, nusipelnantis didžiausios pagarbos. O ir ta pagarba ne materialinė, o dvasinė, todėl vien Ontario provincijoje gaisrininkų savanorių apie 90 procentų. Jų nuotraukos puošia savivaldybių patalpas, tuos žmones pažįsta vietos gyventojai, jais giriamasi svečiams. Mažesnių miestelių, kuriuose gyvena 10 – 20 tūkst. gyventojų, policijos nuvadose prie telefonų ir kompiuterių dirba tik savanoriai pensininkai, o tvirti vyrai policininkai patruliuoja. Tačiau jiems būtų sunku, jei gyventojai nesijungtų į saugios kaimynystės grupes. Miestų gatvėse statomi kelio ženklai, kuriose nupiešta budri akis, sauganti kaimyno namus. Lentelėje užrašas „Šioje bendruomenėje veikia saugios kaimynystės grupė“. Ir kaip žinoti tam, kuris ketina nedorai elgtis, ar budri kaimyno akis nestebi jo, ar įspėti keli gatvės vyrai neatskubės paklausti, ko jis čia ieško, o gal senutė, sėdėjusi ir žiūrėjusi pro langą, pastebėjusi įtartinau besielgiantį, praneša policijai, kad ši atvyktų išsiaiškinti. Taip veikdama bendruomenė sukuria nepalankų psichologinį klimatą nedorėliams.

³⁷ Lietuvoje žmonės dažniausiai galvoja tik apie save, nors lyg ir apgailestauja, kad kaimyną užpuolė, bet tikisi, kad jo nepalies. Todėl ir aliarmo neskuba kelti, o nusikaltėliai veikia atvirai ir įžūliai, nes puikiai žino, kad vargu ar kas bandys jiems pastoti kelią.

Kanadiečiai sako, jog suformuoti bendruomenišką dvasią reikia daug pastangų ir laiko. Jie daug dėmesio skiria jaunimo auklėjimui. Tėvai rodo pavyzdį vaikams jungdamiesi į tėvų grupes (Block Parent). Grupių nariai vienas kitam padeda spręsti vaikų auklėjimo problemas, reikalui esant, palieka pasaugoti mažamečius vaikus kaimynams, ypač nedarbingiems ar pensininkams. Mokytojai, jei jie turi problemų dėl vaikų elgesio mokykloje, kai tėvai darbe, kreipiasi į suaugusįjį iš tos gatvės, kurioje gyvena mokinys, ir neatidėliojant viskas išsiaiškinama. Taip jaunam žmogui nuolat rodomas dėmesys, taip jis nuo vaikystės pajunta, kad gyvena bendruomenėje. „Šiandien visose Jungtinėse Valstijose kūrybiški pedagogai dalyvauja savo institucijų ir bendruomenių ryšių atstatymo procese. Jie kuria naujus aljansus, kurie pripažįsta, kad sveikos mokyklos ir sveikos bendruomenės papildo ir stiprina viena kitą. Kodėl taip atsitinka? Stiprus ir besitęsiantis aljansas turi būti pagrįstas mokyklų vadovų ir bendruomenės lyderių, kurie dalintųsi svarbiomis vertybėmis ir interesais. Abi grupės turi suprasti, kad sveikos bendruomenės remia švietimą ir kad gera mokykla yra geriausia bendruomenės ateities garantija. Mokykloms mes patikime raktus nuo bendruomenių ateities“ [93, p. 209].

Mokyklos ir bendruomenės aljansas turi būti pagrįstas pagrindinių vertybių, interesų ir pasiekimų pasidalijimu. Abi pusės turi suprasti, kad tik stipri bendruomenė remia švietimą, tuo pačiu metu vietinės mokyklos, integravusios savo išteklius į bendruomenę, tampa patikimiausia garantija bendruomenės puikiai ateičiai.

Gal todėl, kad JAV bendruomeniškumo pradžiamokslio mokoma mokyklose, galime kalbėti apie visuotinę komunitaristinio auklėjimo sistemą, apimančią visą valstybę. „Vakarų politinė šviesuomenė jau seniai pamėgo tokius konservatyvius žodžius, kaip šeima, giminė, kaimynija ir bendruomenė – ne veltui jie dažnai vartojami kaip valstybės ir jos valdžios eufemizmas. 1984 metais Demokratų partijos suvažiavime, vykusiame San Francisco, gubernatorius Cuomo daugiau kaip dvidešimt kartų pavartojo žodį „šeima“, tačiau kalbėdamas ne apie šeimą, o apie visą amerikiečių naciją“ [154, p. 127]. Tiesa, yra tikimasi, kad komunitarizmas atgaivins ir savanoriškumą, kaip alternatyvą valstybės teikiamoms socialinėms ir švietimo paslaugoms.

JAV prezidentai³⁸ rodo vis daugiau dėmesio komunitarizmui lyg ir patvirtindami R. Nisbeto teiginį, „kad politinė valstybė privalo kuo mažiau kištis į ekonomikos, visuomenės

³⁸ Pasidomėjus vien pastarųjų metų JAV administracijos ir tos šalies piliečių veikla šioje srityje, matyti, kokių intensyvumu ir kaip ši vertybė socializuojama. Vien paanalizavus dviejų paskutinių JAV prezidentų — B. Clintono ir Dž. Busho — požiūrį į bendruomenę, galima teigti, jog bendruomeniškumas JAV išgyvenamas

ir moralės dalykus ir, antra vertus, daryti viską, ką galima, kad stiprėtų ir plėstųsi šeimos, vietinės bendruomenės ir savanoriškų kooperatinių bendrijų funkcijos. <...> deramas valstybės autoritetas turi būti grindžiamas keturiais principais: koordinacija, subordinacija, delegavimu ir dalyvavimu“ [154, p. 50].

Jei pirmieji du principai aktualesni valdžios tarpusavio santykiams, tai dalyvavimas ir delegavimas sujungia visą bendruomenę, t.y. ją sulydo su valdžia, kadangi dalį savo funkcijų JAV valdžia deleguoja piliečiams, o piliečiai į valdymo procesus įsitraukia dalyvaudami. „Pilietinių idėjų, dažniausiai įvardijamų kaip komunitarizmas, plėtojimas yra svarbus dalyvavimo valdžioje modelių atsiradimui. Pagrindinė komunitarų idėja ta, kad individualizmas, įjungtas į rinką, yra nevaldomas taip pat kaip ir kai kurios dalyvavimo valdyme idėjos. Užuoat galvojus apie individualią naudą ir valdžią formaliose struktūrose, reikia pirmiausia galvoti apie vykdomos politikos įtaką bendruomenei ir apibrėžti, kaip bendruomenė gali būti daugiau tiesiogiai įtraukta teikti paslaugas“ [60, p. 58]. Būtent piliečių įtraukimas į vietos įvykius (politinius, kultūrinius, ekonominius, socialinius, gamybinius ar kitokius) yra svarbiausia, kad būtų sukurta veikli ir stipri vietos bendruomenė. Čia galime pasiremti JAV populiariomis vietos bendruomeniškumo skatinimo formomis, iš kurių populiariausia yra piliečių komitetų veikla.

JAV Minesotos valstijoje veikia Nacionalinė piliečių lyga (NCL). Jos nariai tiki, kad bendruomenės gali didele dalimi kontroliuoti savo ateitį, bet joms reikia tinkamų priemonių. NCL sukūrė Piliečių kodeksą kaip priemonę įvertinti bendruomenės pilietinę–fizinę–infrastruktūrą. Dešimt kodekso komponentų skirti apibūdinti įgūdžiams ir vystymosi raidai, kurie privalo būti bendruomenėje, kad ji efektyviai galėtų spręsti savo specifines ir unikalias problemas. Ar problema būtų kokybiška mokyklų sistema, ar oro užterštumo, ar žmonių su mažomis pajamomis apgyvendinimas, efektyvių problemų sprendimo įgūdžių poreikis yra tas pats.

iš naujo. Prezidento B. Clintono ir jo administracijos dėmesys šiai temai buvo toks išskirtinis, kad net buvo pradėta kalbėti apie tai, kad „bendruomeniškumas padėjo suformuoti naują politinę erą“ [30, p. 3]. Analizavę Dž. Busho inauguracinę kalbą yra pastebėję, kad „Busho inauguracinė kalba „buvo komunitaristinė“, gausi tokių žodžių kaip „pilietiškumas“ (civility), „atsakomybė“ (responsibility) ir „bendruomenė“ (community). Ir tai neatsitiktinai: Dž. Busho patarėjai rašydami kalbą konsultavosi su R. Putnamu (JAV sociologas, tyrinėjantis pilietinio aktyvumo problematiką). Be to Dž. Bushas į savo Baltųjų rūmų komandą pakvietė keletą lyderiaujančių „pilietinės visuomenės kūrimo teoretikų – buvusį Indianapolio merą Stepheną Goldsmithą, Pennsylvanijos universiteto profesorį Johną Dilulio ir kt. ...“ [144, p. 1]. Žinant JAV vykstančių socialinių–kultūrinių procesų sklaidą į kitas šalis, darytina prielaida, kad Lietuvoje, plėtojant bendruomeniškumą, bus sekama ne tik Vakarų Europos, bet ir JAV bendruomenių kūrimo patirtimi. Jau ir dabar yra pastebima, kad šią patirtį bandoma kopijuoti. Taip yra todėl, kad sukurta modelį kartais lengviau pritaikyti negu sugalvoti ką nors naujo, netradicinio, ypač jei tas modelis plinta su įtaigiu paaiškinimu ar finansinėmis injekcijomis. Be abejo, šioje srityje daug ką lems ir mūsų tradicinės kultūros kontekstas ir bendri pokyčiai, kadangi, anot JAV politologo Zbigniewo Brzezinskio, „kultūrinius ir filosofinius pokyčius sukelia istorijos bangos, o ne įvairialypiai politiniai sprendimai. Šiems pokyčiams gali daryti įtaką padidėjęs dorovinis ir etinis susipratimas,<...> pokyčiai gali vykti tik iš esmės pervertinus įsitikinimus, nulemiančius visuomenės elgesį...“ [20, p. 227].

Vietos bendruomenė privalo visuose sektoriuose turėti stiprius lyderius, kurie sugeba dirbti drauge su informuotais, suinteresuotais piliečiais, kad pasiektų konsensuą strateginiais bendruomenei ir aplink ją esančiam regionui aktualiais klausimais. Tada bendruomenės sugebės spręsti joms kylančias problemas. Piliečių kodeksas yra viena iš priemonių, padedančių bendruomenėms ugdyti problemų sprendimo sugebėjimus, suteikdamas metodą ir procedūrą pirmiausia identifikuoti ir atpažinti savo silpnąsias ir stipriąsias puses, o po to struktūrizuoti įvairius požūrius bendroms problemoms spręsti.

Piliečių kodeksas susideda iš dešimties sudėtinių dalių, savotiškų taisyklių reglamentuojančių įvairias sritis: piliečių dalyvavimą, vadovavimą bendruomenei, valdžios veiklą, savanoriškumą ir filantropiją, tarpgrupinius santykius, pilietinį auklėjimą, bendruomenės informavimą, sugebėjimą bendrauti ir konsensuso siekimą, bendruomenės vizijos kūrimą ir didžiavimosi savo bendruomene ugdymą.

JAV komunitarizmas yra ir politinė kryptis, tiek kairės, tiek dešinės. Ir čia nėra ryškių skirtumų, kadangi tiek vieni, tiek kiti pažymi ne pelno organizacijų reikšmingumą viešajame sektoriuje kaip priemonę problemoms spręsti. Jie siekia, kad valdžia sukurtų kuo daugiau grupių trečiajame sektoriuje. Yra pastebima, kad Europoje tai vyksta kur kas pasyviau nei JAV, tačiau ir čia pasitaiko, kad NVO valdžios institucijų priimanos kaip konkurentai, o ne kaip pagalbininkai. Netgi NVO viešieji ryšiai dažnai būna sėkmingesni su verslo atstovais nei su valdžia.

Tokia yra komunitarizmo praktika JAV ir Europos šalyse. Tiesa, ginče tarp komunitarų ir liberalų pastarieji teigia, jog „pakankamai sudėtingoje visuomenėje kažin ar egzistuoja toks dalykas kaip visiems bendros vertybės. <...> lygiai taip pat klaidina ir komunitarų pateikiami tikrų bendruomenių istoriniai pavyzdžiai“ [86, p. 47 – 48].

Sociologas Michaelis Walceris (Michael Walzer) teigia, jog „pirmasis dalykas, kurį jie gauna, yra bendruomenės laiduojamas saugumas ir gerovė. Teiginį galima apversti: bendruomenės rūpinimasis svarbus todėl, kad ji moko mus vertinti narystę“ [86, p. 463].

Komunitarizmo oponentai teigia, kad nors ir didėja troškimas bendruomeniškumui, tačiau didėja nesugebėjimas bendrumą įgyvendinti, vis sunkiau užmegzti bendruomeniškus ryšius.

Margaret Tečer yra pasakiusi, „kad nėra visuomenės, tik pavieniai individai<...> Išties mes einame į visuomenę, kuri veikiau yra tik sanoka išoriškai ir iš vidaus izoliuotų individų, kurių kontaktus lemia trumpalaikiai išlaidų ir naudos skaičiavimai. Tiems žmonėms nuolat kyla klausimas: kas man iš to?“ [33, p. 4].

Atsakymą galima gauti tik žmonėms stebint atgimstančias bendruomeniškas iniciatyvas, vietos bendruomenių veiklą, arba patiems įsijungiant į bendruomenišką veikimą, t.y. piliečių viešuosius veiksmus ir valdžios viešosios politikos vykdymą.

3.4. Išvados

1. Šiuolaikiniame pasaulyje daug kalbama apie pilietinę visuomenę, todėl logiška, kad norima matyti ir jos natūralią išraišką, kuri, mūsų nuomone, yra ne kas kita, kaip valstybėje besireiškiančių funkcionalių vietos bendruomenių visuma.
2. Jei funkcionalios vietos bendruomenės yra pilietinės visuomenės pagrindas, tai instrumentai, kurių dėka vietos bendruomenės tampa funkcionalios, yra tarp instrumentų, kurie tarnauja pilietinės visuomenės kūrimui. Vienas iš tokių instrumentų yra savivalda.
3. Savivaldos turinys skirtingose valstybėse skiriasi, tačiau kai kalbame apie gerą, realią savivaldą, jos neįsivaizduojame be savivaldybės teritorijoje funkcionuojančių vietos bendruomenių.
4. Vietos bendruomenių funkcionalumas, ypač dabar, daug priklauso nuo centrinės ir vietos valdžios tradicinio administravimo ir naujojo viešojo valdymo principų, tokių kaip decentralizavimas, veiklos orientavimas į rezultatus, atsakomybės perkėlimas kolektyvui ir kitų, diegimo kasdieniniame gyvenime.
5. Tikėtis, kad vietos bendruomenės Lietuvoje bus funkcionalesnės ir tuo pačiu visuomenė pilietiškesnė, leidžia Vakarų šalyse matomi funkcionuojančių vietos bendruomenių pavyzdžiai. Tai liudija, kad ne kokios nors sudėtingos administracinės sistemos ar modeliai yra pilietiškumo išraiška, o kasdieniniame gyvenime vykstančios vietos bendruomenės iniciatyvos.
6. Nors tyrinėjant Vakarų valstybes galima apčiuopti du vietos bendruomenės veikimo kelius, tačiau tiek europietiškas (tradicinis), kuriame vyrauja šventės, gatvių gyventojų susirinkimai, kaimynų sueigos, parapijų funkcionavimas, atsisakymas savivaldos įstatymo pavadinimo ir jį vadinant vietos bendruomenės įstatymu, ar anglosaksiškas (administracinis), kur svarbų vaidmenį vaidina bendruomenės centrai, savanorystė, mokyklų bendruomeniškos programos, nacionalinės piliečių lygos ar prezidentų komunitarinė veikla yra realūs instrumentai, kuriuos galime panaudoti modeliuodami funkcionalių vietos bendruomenių vadybines sistemas Lietuvoje.
7. Konfliktas tarp centrinės ir vietinės valdžios yra natūralus, kadangi siekiama jėgų balanso tarp šių valdžios grandžių, turint tikslą kokybiškiau tenkinti gyventojų viešuosius poreikius, o konfliktas tarp vietos valdžios ir vietos bendruomenės yra moderniojo pasaulio reiškiny. Į savivaldos funkcijų organizavimą ir sprendimų

priėmimą įtraukus vietos bendruomenę, atsiranda daugiau emocijų, reiškiasi kultūrinės vertybės, viešieji interesai – tai vietos valdžios sprendimams suteikia naują kokybę, kas yra itin svarbu funkcionalioje vietos bendruomenėje gyvenančiam žmogui.

4 DALIS. VIETOS BENDRUOMENĖS FUNKCIONALUMO PROBLEMŲ TYRIMAS.

4.1. Funkcionalumo tyrimo metodika

Metodai. Darbe buvo derinti kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai.

1. Mokslinės literatūros, tyrimų ir dokumentų analizė. Siekiant įgyvendinti disertacijoje išskeltus uždavinius, buvo analizuojami užsienio ir Lietuvos autorių darbai. Mokslinė literatūra, pasirinkus dalį mokslininkų, kurių darbuose analizuojamas bendruomeniškumas ar jo formos, sisteminama ir analizuojama pirmoje dalyje. Taip pat buvo analizuojami Lietuvos Respublikos įstatymai, Vyriausybės nutarimai ir kiti norminiai, tarp jų Europos Sąjungos, dokumentai, reglamentuojantys bendrijų, bendruomenių veiklą. Tai atskleidė nagrinėjamos temos ištirtumą, aktualumą bei padėjo pasirengti tyrimams: daryti prielaidas, išvadas ir apibendrinti surinktą medžiagą.

2. Empirinis tyrimas.

Tikslas – išsiaiškinti pagrindinius vietos bendruomenės funkcionalumo faktorius ir veiksmus³⁹, kurių praktinis naudojimas prisidėtų prie funkcionalios bendruomenės kūrimo.

Uždaviniai:

1. Susisteminti mokslinės literatūros, atliktų tyrimų, dokumentų ir informacijos šaltinių medžiagą apie bendruomeniškumą formuojančius faktorius, atlikti anketinį ir kokybinį (interviu) tyrimus ir patikrinti šių faktorių funkcionalumą dabartiniu metu.
2. Nustačius faktorius, kurie dabartiniu metu labiausiai lemia vietos bendruomeniškumą, anketiniu tyrimu išsiaiškinti, kokie vadybiniai veiksmai turi būti atliekami siekiant vietos bendruomenės funkcionalumo.

Tyrimo planas.

Pirmoji apklausa „**Vietos bendruomenė 2001**“ buvo atliekama 2001 m. birželio 1–15 dienomis, jai parengtos dvi anketos – respondentams ir ekspertams. Tyrimo generalinė visuma yra visų 48 Lietuvos Respublikos rajoninių savivaldybių gyventojai, tyrimas vykdytas penkių apskričių penkiose rajoninėse: Alytaus, Anykščių, Biržų, Jurbarko ir Širvintų – savivaldybėse. Šie rajonai buvo parinkti, atsižvelgiant į skirtingą jų lokalizaciją bei savitą Lietuvos regionų politinį, ekonominį, kultūrinį, etninį vystymąsi. Vis dėlto

³⁹ Kad vienodai traktuotume sąvokas *faktorius ir veiksmas*, remdamiesi „Tarptautinių žodžių žodynu“ (2001. Vilnius: Alma littera. P. 226. P. 918), paaiškiname, kad *faktorius* [lot. factor – darytojas, gamintojas] – jėga, sukelianti ir vedanti kurį nors reiškinį; *veiksny*s – proceso varomoji jėga, būtina jo vyksmo sąlyga. Veiksmas: baigtinis veikimo tarpsnis, pav. žmogaus veiksmai.

reikėtų pasakyti, kad dėl bendros ekonomikos, vienodo švietimo, gyventojų migracijos skirtumai sparčiai nyksta. Juos, ypač sovietiniais metais, pakeitė vienoda gyvensena, kurią lėmė ta pati visos šalies politinė ir socialinė santvarka, bendra ekonomika, standartinė statyba, tos pačios televizijos ir radijo laidos, spauda, Lietuvą pasiekiančios pasaulio mados, vienos bendrinės kalbos reikalavimai. Nepaisant to, per Nepriklausomybės metus pastebėjome daugybę skirtingų vietinių iniciatyvų šalies regionuose (regioninės televizijos, radijo laidos, spauda, sportinės varžybos ir netgi įvesti regiono, kaip padarė žemaičiai, pasai ir kt.). Tai liudija apie atskirų bendrijų specifinių skirtumų egzistavimą ir natūralų jų poreikį, atėjus laikui, pasireikšti. Todėl darytina prielaida, kad ir bendruomeniškumo formos skirtinguose Lietuvos regionuose⁴⁰ gali reikštis skirtingai. Šiame tyrime Alytaus r. atstovauja Dzūkijos regionui, Anykščių r. – Rytų Aukštaitijos regionui, Biržų r. – Šiaurės Lietuvos regionui, Jurbarko r. – Žemaitijos regionui ir Širvintų r. – Rytų Aukštaitijos regionui. Iš viso Lietuvos rajoninėse savivaldybėse gyvena 1875,5 tūkst., o savivaldybėse, kur vyko tyrimas, priskaičiuojama 180,5 tūkst. gyventojų.

Tyrimo kontekste svarbiausia kiekybinė informacija gaunama iš seniūnijų – vietos bendruomenės – gyventojų. Tirtų savivaldybių gyventojai sudaro vadinamąją generalinę visumą. Paprastai kiekybiniuose socialiniuose tyrimuose reprezentatyvumo atžvilgiu vyrauja 0,05 paklaidos reikalavimas, tačiau dėl ribotų tyrimo resursų ji buvo truputėlį padidinta – iki 0,06. Imties dydis, taikant vieną iš galimų formulių, yra 277 respondentai.

$$n = \frac{\Delta^2 + 1}{N}$$

(n – atrankos dydis, Δ – paklaidos dydis (0,05), N – generalinės visumos dydis.)

Siekiant išvengti duomenų trūkumo dėl neaiškiai ar nepilnai užpildytų anketų, buvo apklausta truputėlį daugiau – 290 respondentų. Eliminavus nepilnas anketas, galutinis imties dydis yra 281.

Kiekviename rajone buvo parinkta po dvi seniūnijas – viena, kur pastebima daugiau bendruomeniškos veiklos iniciatyvų (veiksmų), o kita, kur tokių iniciatyvų nėra arba jos labai menkos. Taip Alytaus r. buvo parinktos Miroslavo ir Punios seniūnijos, Anykščių r. – Svėdasų ir Kurklių seniūnijos, Biržų r. – Vabalninko ir Pačeriaukštės seniūnijos, Jurbarko r. – Raudonės ir Girdžių seniūnijos ir Širvintų r. – Čiobiškio ir Alionių seniūnijos.

⁴⁰ Atsižvelgiant į gamtinius, etnografinius, ekonominius, geografinius ypatumus, Lietuvoje išskiriami septyni regionai [211, p. 177].

Kiekvienos savivaldybės dviejose seniūnijose respondentų kontingentas buvo pasirinktas taikant atsitiktinę sisteminę atranką: anketa respondentams (30 žm.) išplatinta kas trečiam valstybės tarnautojui, kas trečiam samdomam darbininkui, dirbantiems žemės ūkyje arba versle, kas ketvirtam ūkininkui, kas penktam mokytojui ir dešimtų–dvyliktų klasių mokiniui, pensininkui ir bedarbiui. Į anketą ekspertams kiekvienoje seniūnijoje atsakė 7–8 respondentai: seniūnas, kunigas, mokyklos direktorius, kultūros namų direktorius, gamybinio kolektyvo, kur dirba ne mažiau kaip 5 žmonės (bendrovė, kooperatyvas, individuali įmonė), vadovas ir dviejų–trių visuomeninių organizacijų vadovai. Atrankinės imtys pagal seniūnijas nurodytos lentelėje nr. 2.

2 lentelė **Tyrimo Vietos bendruomenė 2001 atrankinės imtys**

Savivaldybė, seniūnija	Bendruomeniškumo raiška	Iš viso gyventojų rajone (tūkst.)*	Iš viso gyventojų seniūnijoje	Apklaustųjų skaičius	Apklaustųjų %
Alytaus r. Mirosławas	Reiškiasi	32	4300	30	0,7
Alytaus r. Punia	Reiškiasi silpnai arba nesireiškia	32	2410	30	1,2
Anykščių r. Svėdasai	Reiškiasi	35	2880	29	1,0
Anykščių r. Kurkliai	Reiškiasi silpnai arba nesireiškia	35	1840	16	0,9
Biržų r. Vabalninkas	Reiškiasi	35	1910	38	2,0
Biržų r. Pačeriaukštė	Reiškiasi silpnai arba nesireiškia	35	1910	20	1,0
Jurbarko r. Raudonė	Reiškiasi	38	1880	29	1,5
Jurbarko r. Girdžiai	Reiškiasi silpnai arba nesireiškia	38	1550	30	1,9
Širvintų r. Čiobiškis	Reiškiasi	20	1130	29	2,6
Širvintų r. Alionys	Reiškiasi silpnai arba nesireiškia	20	1180	30	2,5
IŠ VISO		320	20990	281	1,3

* Savivaldybių gyventojų skaičius nurodomas remiantis 2001 m. surašymo duomenis. Seniūnijų gyventojų skaičių pateikė seniūnai. Seniūnijas, kuriose bendruomeniškumas reiškiasi labiau ir kuriose silpniau, parinko merai: Alytaus r. A. Vrubliauskas, Širvintų r. V. Šimonėlis, Biržų r. V. Zurba, Jurbarko r. A. Zairys ir pats disertacijos autorius (tuo metu Anykščių r. meras).

Tyrimas buvo vykdomas apklausos būdu, o tyrimo atlikėjas buvo seniūnijos seniūnas, kuris, remdamasis tyrimo instrukcija, paaiškindavo pasirinktam respondentui tyrimo tikslą, palikdavo anketą ir ją paimdavo po dviejų dienų. Po apklausos daliai

respondentų buvo paskambinta, norint įsitikinti seniūnų darbo kokybe. Apklausos anonimiškumas buvo užtikrintas.

Respondentų pasiskirstymas pagal veiklos pobūdį yra beveik tolygus. Pagal amžiaus grupes yra kiek mažiau atsakę respondentų, kurių amžius viršija 61 metus, tačiau manytume, kad tai yra tyrimo objektyvioji pusė, kadangi vyresni žmonės, prisimindami bendruomeniškumo apraiškas, kuri laiką buvusias po II-ojo pasaulinio karo, gali kiek kritiškiau žiūrėti į dabartinę situaciją. Dabar tik nuo jaunesnių žmonių priklauso, ar jie bandys ieškoti atgaivos bendruomenėje, ar toliau links į individualizmą ir uždarumą.

Pirminių duomenų analizė remiasi aprašomąja statistika (procentiniai dažniai, vidurkiai). Duomenų kodavimas ir apdorojimas atliktas naudojant kompiuterinę programą SPSS 13.0/Windows. Darbe taip pat naudoti antriniai sociologinių tyrimų bei statistinių rinkinių duomenys.

Antrosios apklausos „**Vietos bendruomenė 2007**“ metu buvo naudojama anketa, sukurta pagal Likerto skalę. Tirta, kaip pasirinktose institucijose ir veiklos sferose reiškiasi tam tikri vietos bendruomenės funkcionalumą skatinantys veiksmi. Anketa sudaryta iš 53 uždarų klausimų. Anketoje buvo palikta galimybė respondentams atvirame klausime pateikti savo nuomonę, tačiau tokia galimybė nė vienas respondentas nepasinaudojo. Atsakymų skalė buvo tokia: visiškai nesutinku; nesutinku; nei sutinku, nei nesutinku; sutinku; visiškai sutinku. Anketa išdalinta KTU Savivaldos mokymo centro kartu su Jungtinių Tautų vystymo programa bei LR vidaus reikalų ministerija 2005–2007 m. vykdomo projekto „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas Lietuvoje: viešųjų paslaugų teikimo gerinimas stiprinant partnerystės ryšių kūrimo ir tinkamo finansų valdymo gebėjimus“ mokymo programos klausytojams. Jie atstovavo Marijampolės, Utenos, Kauno, Panevėžio, Telšių, Vilniaus, Alytaus, Klaipėdos apskrityse esančių 17 savivaldybių (Širvintų r., Elektrėnų, Švenčionių r., Raseinių r., Jonavos r., Kėdainių r., Panevėžio m. ir Panevėžio r., Biržų r., Pasvalio r., Telšių r., Plungės r., Utenos r., Varėnos r., Kazlų Rūdos ir Neringos) politikams (30 išdalinta, grįžo 21) ir administracijos darbuotojams (100 išdalinta, grįžo 92). Politikai ir administracijos darbuotojai, kaip tikslinės tyrimo grupės, buvo pasirinkti, kadangi viešosios politikos procese vyksta nuolatinė sąveika tarp interesų grupių (funkcionalios vietos bendruomenės ir yra interesų grupės) ir biurokratijos (politikai ir administracija). Tiek politikų, tiek administracijos daromi sprendimai vietos bendruomenių atžvilgiu turi neabejotiną įtaką formuojant ir vykdant funkcionalios vietos bendruomenės formavimo politiką.

3 lentelė Tyrimo Vietos bendruomenė 2007 atrankinės imtys

Apskritis	Savivaldybė	Apklausta politikų	Apklausta administracijos darbuotojų
Alytaus	Varėnos r.	2	7
Kauno	Jonavos r.	2	5
	Kėdainių r.	2	5
	Raseinių r.	2	4
Klaipėdos	Neringos	1	3
Marijampolės	Kazlų Rūdos	1	5
Panevėžio	Biržų r.	1	5
	Panevėžio m.	1	6
	Panevėžio r.	1	5
	Pasvalio r.	1	5
Utenos	Utenos r.	1	5
Telšių	Plungės r.	1	7
	Rietavo	1	5
	Telšių r.		5
Vilniaus	Elektrėnų	2	7
	Širvintų r.	1	8
	Švenčionių r.	1	5

Anketos apdorotos naudojant SPSS 13.0/Windows programą. Patikimumo intervalai buvo skaičiuojami siekiant palyginti teigiamus intervalus Likerto skalėje (4 ir 5) ir neigiamus (1 ir 2).

Trečioji apklausa „**Vietos bendruomenė 2006**“ vyko, kad išryškintume praktinius problemos aspektus ir patikrintume bendruomeniškos veiklos kaitos tendencijas per pastaruosius 3–5 metus, atlikome kokybinį tyrimą. Jį atlikti paskatino ir pats tyrimo dalykas – vietos bendruomenės funkcionalumas, kurį apibrėžti vien kiekybiniais rodikliais yra gana sudėtinga. Vietos bendruomenę telkiančių veiksnių samprata Lietuvos visuomenėje analizuojama, remiantis 2006 m. birželio 1–10 d. disertacijos autoriaus vykdyto kokybinio visuomenės nuostatų tyrimo duomenimis. Tyrimas „Vietos bendruomenė 2006“ vyko keturiose Lietuvos vietovėse: Kazlų Rūdoje, Kelmėje, Svėdasuose (Anykščių r.) ir Domeikavoje (Kauno r.). Kazlų Rūda pasirinkta kaip Pietų

Lietuvos gyventojų nuomonę reprezentuojanti gyvenvietė, kuri yra naujai įkurta savivaldybės centras; Kelmė – Vakarų Lietuvos gyvenvietė, esanti rajoninės savivaldybės dalis, be to, ji yra tipiška laikomos rajoninės savivaldybės centras. Svėdasai pasirinkti kaip Vidurio Lietuvos gyventojų nuomonę reprezentuojanti gyvenvietė, o Domeikava – priemiesčio gyvenvietė, reprezentuojanti aplink didelius miestus gyvenančių žmonių bendruomeniškas nuostatas. Manoma, kad šios vietovės, esančios skirtingose Lietuvos vietose, atspindi vidutinį Lietuvos gyventojų požiūrį į vietos bendruomenę telkiančius veiksniai. Iš viso įrašyti 24 iš dalies struktūruoti interviu (po 6 kiekvienoje vietovėje). Į specialiąsias (sudarytas iš tam tikros socialinės kategorijos žmonių) grupes buvo kviečiami eiliniai kaimo gyventojai, atsižvelgiant į visą galimą kaimo/miestelio gyventojų įvairovę pagal amžių ir kitus socialinius parametrus, t. y. tiek jaunimas, tiek darbingo, tiek pensinio amžiaus žmonės; taip pat vyrai bei moterys – ir priklausantys, ir nepriklausantys bendruomeninėms organizacijoms. Taigi galima teigti, kad, sudarant grupes, dėmesys buvo koncentruotas į kaimo ir miestelio gyventojus, o atskiri atstovai pasirinkti, turint tikslą pasiekti kaip galima platesnės reprezentacijos pagal pagrindinius socialinius, demografinius rodiklius. Be to, autoriui buvo svarbus dalyvavimo bendruomeniškoje veikloje faktorius.

Buvo tirta respondentų nuomonė šiais klausimais:

- Ką jūs apibūdintumėte kaip bendruomenišką veiklą, bendruomeniškumą?
- Kas turi didžiausią įtaką bendruomeniškai veiklai ir bendruomeniškumui?
- Ar pastebite bendruomeniškos veiklos kitimą Jūsų gyvenvietėje per pastaruosius 3–5 metus ir jei taip, kas tai rodo?
- Kokį vaidmenį Jūsų vietos bendruomenėje vaidina vietos bendruomenę telkiantys veiksniai (a) mokykla, b) seniūnija, c) bažnyčia, d) kultūrinė veikla, e) socialinė veikla) ir ko dar tikėtumėtės?
- Ką Jūs galvojate apie tai, kas Jūsų kaimo, miestelio jaunimui daro teigiamą ar neigiamą įtaką?

Už tyrimų duomenų tikrumą atsako šios disertacijos autorius.

4 lentelė **Tyrimo Vietos bendruomenė 2006 respondentų pasiskirstymas**

UŽSIĖMIMAS, LYTIS	AMŽIUS	IŠSILAVINIMAS
Seniūnas	45 m.	aukštasis
Seniūnas	42 m.	aukštasis
Seniūnas	52 m.	aukštasis
Tarnautoja	38 m.	spec. vidurinis
Medikė	30 m.	spec. vidurinis
Darbininkas	54 m.	nebaigtas vidurinis
Bedarbis	23 m.	vidurinis
Kultūros darbuotoja Kultūros	41 m.	spec. vidurinis
darbuotoja	29 m.	spec. vidurinis
Kultūros darbuotojas	40 m.	aukštasis
Pedagogė	46 m.	aukštasis
Pedagogė	60 m.	spec. vidurinis
Bibliotekininkė	53 m.	vidurinis
Bibliotekininkė	41 m.	aukštasis
Ūkininkė	34 m.	spec. vidurinis
Ūkininkas	50 m.	vidurinis
Vadybininkė	36 m.	aukštasis
Inžinierius	58 m.	aukštasis
Pensininkas	66 m.	nebaigtas aukštasis
Pensininkė	64 m.	vidurinis
Pensininkas	63 m.	spec. vidurinis
Pensininkas	68 m.	vidurinis
Moksleivė	18 m.	nebaigtas vidurinis
Moksleivė	17 m.	nebaigtas vidurinis

4.2. Šiuolaikinę funkcionalią vietos bendruomenę Lietuvos kaimuose ir miesteliuose įtakančių faktorių ir veiksmų analizė

Šiuolaikinę vietos bendruomenę telkiančius faktorius atrinkome naudodamiesi lyginamuoju metodu. Atrinkę pačius įtakingiausius tradicinius faktorius žiūrėjome, ar jie egzistuoja dabartinėje viešojoje politikoje⁴¹. Taip atrinkome dvi institucijas, veikiančias

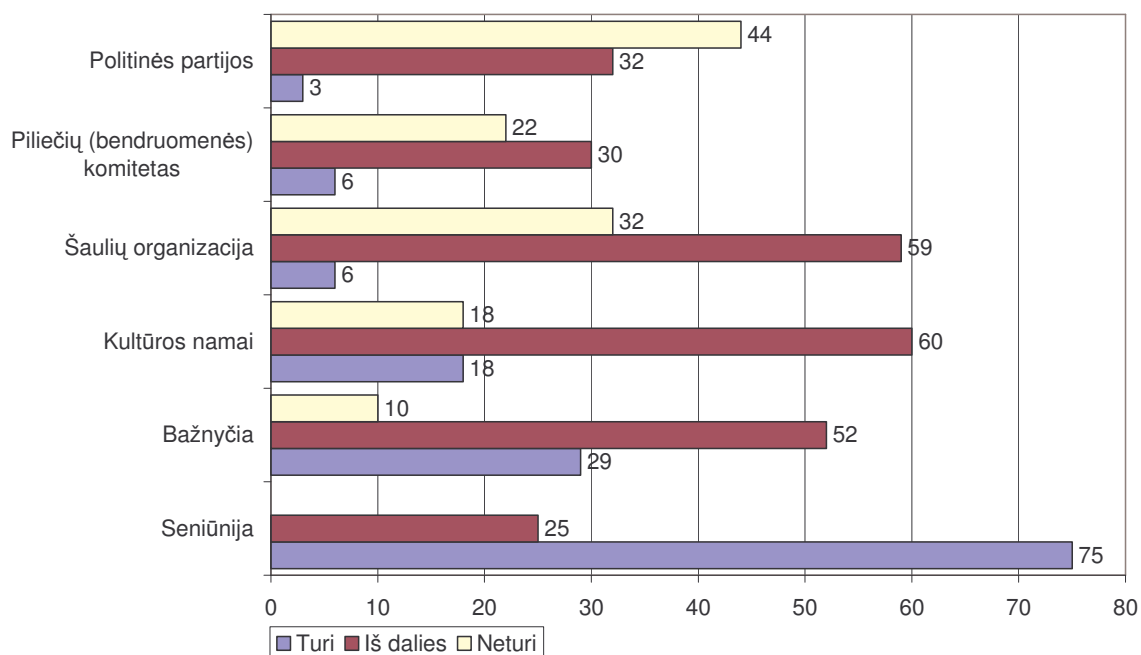
⁴¹ Tai padėjo padaryti autoriaus atlikti tyrimai *Savivalda ir bendruomenė 1999* ir stebėjimas *Veikianti vietos bendruomenė 1997–2000*. Pastarasis tyrimas turėjo tyrimo dalyvaujant ir stebėjimo dalyvaujant (angliškai – *participatory research, participatory observation*) bruožų. Tyrimo dalyvaujant metodą yra aptaręs dr.

teritoriniu principu, – savivaldybė (seniūnija) ir bažnyčia (parapija), dar dvi institucijas, kurių įtaka vietos bendruomenei labai svarbi, – mokykla ir kultūros įstaigos ir du reiškinius, vykstančius vietos bendruomenėje, – žmogaus fizinis saugumas ir socialinė pagalba. Pirmiausia tyrimais *Vietos bendruomenė 2001* ir *Vietos bendruomenė 2006* norėjome išsiaiškinti, ar atrinkti faktoriai yra svarbūs stimuliuojant vietos bendruomenės funkcionavimą, o tyrimu *Vietos bendruomenė 2007* aiškinomės vadybinius veiksmus, lemiančius vietos bendruomenės funkcionalumą. Norėdami patikrinti respondentų patikimumą, į empirinį tyrimą įvedėme informacijos technologijas, pagalbą atsitikus nelaimei, piniginę paramą ir talkas, dėl kurių efektyvumo bendruomeniškumo srityje šiuolaikinėje viešojoje politikoje yra susiformavusi aiškesnė nuomonė, o homogeniškumą tyrėme remdamiesi respondentų amžiu.

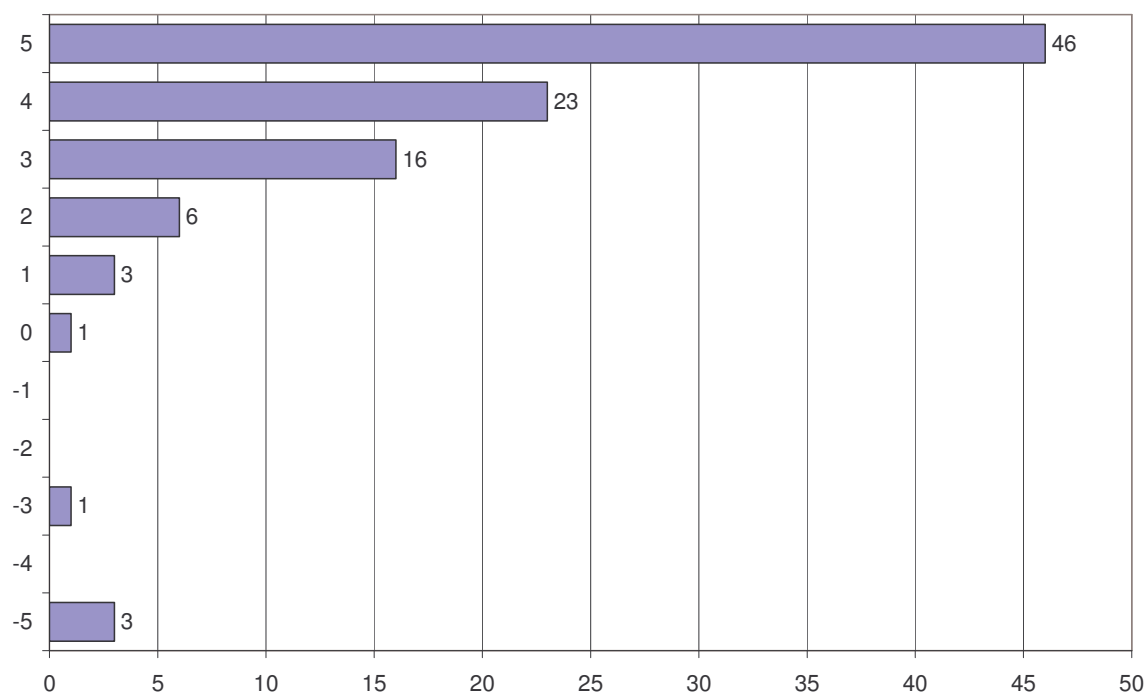
Viešajame gyvenime girdime teiginius apie „problemišką šiuolaikinį gyvenimą“ arba apie „valdžios pamirštą žmogų“, todėl pirmiausia tikrinome, ar šiuolaikinis žmogus dar tiki, kad jam kas nors gali padėti. Respondentams pateikėme jiems puikias žinomas institucijas – bažnyčią, seniūniją ir kultūros namus, tarpukario Lietuvos gausią Šaulių organizaciją, kurios veikla sovietiniais metais buvo nutraukta ir atkurta tik Atgimimo metais, Vakarų šalyse aktyviai veikiančius piliečių komitetus, kurių veikimo formą propaguoja Lietuvoje veikiantys filantropiniai fondai, ir politines partijas. Paaiškėjo, kad didžiausią pasitikėjimą turi seniūnija, bažnyčia ir kultūros namai ir labai menką (ką liudija ir sistemingai vykstantys respublikiniai visuomenės nuomonės tyrimai) politinės partijos (žr. paveikslą nr. 7).

Po to tyrėme tų pačių respondentų – ekspertų (jais buvo formalūs lyderiai – seniūnai, mokyklų direktoriai, kunigai ir t. t.) – santykį su bendruomeniškumu, hipotetiškai galvodami, kad vienas naujausių šiuolaikinės Lietuvos epochos bruožų – kompiuterizacija ir bendruomeniškumas yra antipodai (žr. paveikslą nr. 8). Paaiškėjo, kad tie, kurie pripažįsta modernių technologijų svarbą mūsų gyvenime, pripažįsta ir bendruomeniškumą.

Arūnas Poviliūnas str. „Tyrimas dalyvaujant, kaip socialinių inovacijų technologija“ (2003). Prieduose nr. 2 ir nr. 3 pateikiami žvalgomosios anketinės apklausos rezultatai.

7 pav. Faktorių įtaka gyventojų problemų sprendime (ekspertai), proc.

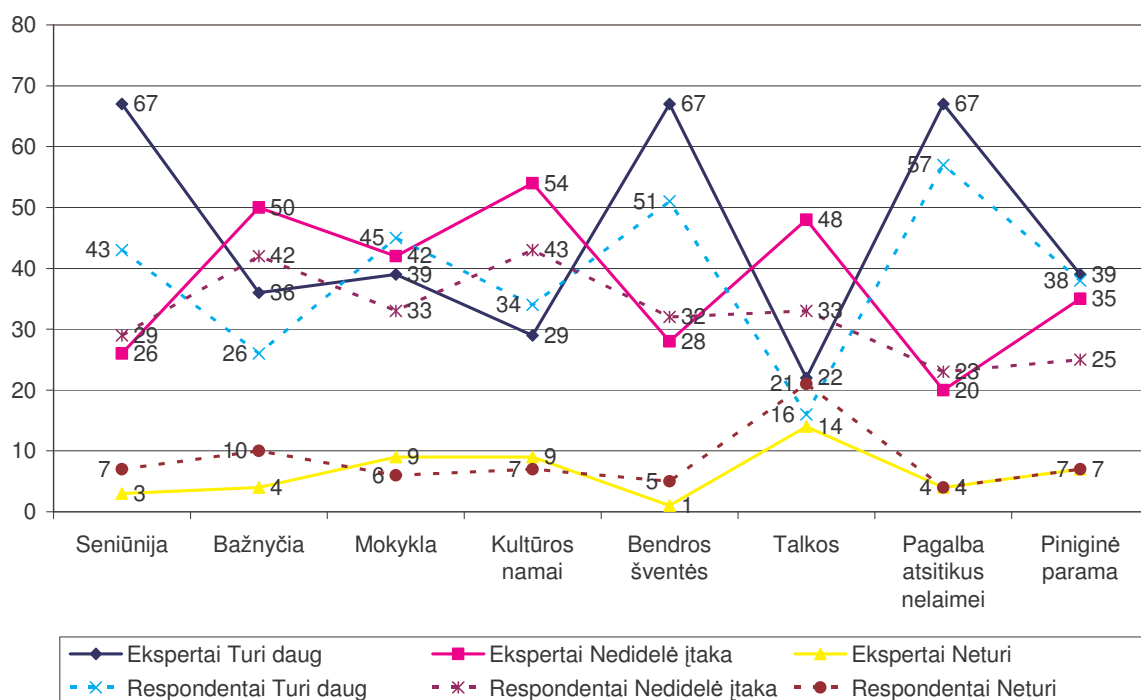

8 pav. Modernių technologijų poveikis bendruomeniškiems žmonėms (ekspertai), proc. (- 5 buvo žymima, kad bendruomenių vaidmuo visai nereikšmingas, o + 5, kad labai reikšmingas).

Po to išsiaiškinome jų požiūrį į bendruomenių kūrimąsi³⁹ (paveikslas nr. 9). Paaiškėjo, kad dauguma pritaria Lietuvos viešajame gyvenime jau vykstančiam bendruomenių (bendruomenių centrų) kūrimosi procesui.

Respondentų anketoje *Vietos bendruomenė 2001* pateikėme institucijas, kuriomis labiausiai pasitikėjo ekspertai, – seniūniją, bažnyčią ir kultūros namus, ir pridėjome mokyklą, bendras šventes, talkas, pagalba atsitikus nelaimei ir piniginę paramą.

Šie respondentai patvirtino neabejotiną seniūnijos, bažnyčios ir kultūros namų įtaką žmonių bendravime bei išryškino mokyklos, bendrų švenčių, pagalbos nelaimės atveju ir iš dalies piniginės paramos svarbą žmonių bendravime. Nepastebima, respondentų ir respondentų-ekspertų ryškesnių nuomonių išsiskyrimo.

9 pav. Faktorių įtaka žmonių bendravime, proc.

Kiek skirtingas tendencijas pastebime vertinant mokyklos vaidmenį vietos bendruomenės telkime, kadangi tarp ekspertų yra šiek tiek daugiau manančių, kad mokyklos vaidmuo nežymus. Tai patvirtino ir kokybinis tyrimas *Vietos bendruomenė – 2006*, apie tai plačiau analizuojama 4.2.3 dalyje. Taip pat paaiškėjo, kad talkos, kurios, kaip rodė mokslinės literatūros tyrimas, kažkada vaidino didžiulį vaidmenį vietos bendruomenės funkcionavime, šiuolaikinėje visuomenėje jo yra netekusios.

³⁹ Kai buvo atliekamas šis tyrimas, ryškesnė takoskyra tarp formalių bendruomenių centrų ir neformalių vietos bendruomenių visai nebuvo diskusijos objektas.

Tyrime aiškinomės dar vieną gana dažnai viešojoje politikoje vartojamą teiginį, kad bendruomeniškumas yra silpnas dėl prastos ekonominės situacijos, o bendruomenių kūrimasis priklauso nuo piniginės paramos. Deja, ekspertų nuomonė šiuo klausimu yra labai skirtinga. Jauniausio amžiaus ekspertų nuomonės pasiskirstę vienodai, vyresni kaip 30 metų ekspertai nurodo didžiulę piniginę įtaką, o vyriausi ekspertai mano, kad pinigai čia nevaidina jokio vaidmens (žr. priedo nr. 7, paveikslą nr. 1).

Tyrime taikėme ir neparametrinį kriterijų, kadangi stebimas kintamasis nėra normalusis, be to, šį kriterijų kaip papildomą taikome dėl mažos imties. Kaip matome iš lentelėje nr. 5 pateiktų duomenų, Kruskal Wallis H testo reikšmingumo lygmuo pirmu ir trečiu atvejais yra mažesnis negu 0,05, todėl darytina išvada, kad nagrinėjamose amžiaus grupėse yra statistiškai reikšmingų skirtumų tarp vertinimų rangų lygių, t.y., bent tarp dviejų amžiaus grupių vertinimo rangų lygių yra statistiškai reikšmingas skirtumas su 95% garantija.

Visų amžiaus grupių tarpusavio palyginimo rezultatai, naudojant neparametrinį dviejų nepriklausomų imčių Mann-Whitney U testą (žr. lentelė nr. 6 – statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti tamsiau) ir grafiniai vidurkių amžiaus grupėse atvaizdavimas (žr. paveikslus nr. 10, nr. 11, nr. 12 – reikia atkreipti dėmesį, kad didesnės vertės grafikuose reiškia mažesnę bažnyčios arba mokyklos, arba seniūnijos įtaką!) leidžia daryti tokias išvadas:

- 51-60 m. amžiaus grupės atstovai statistiškai reikšmingai (su 95% garantija) mažiau pritaria teiginiui, kad bažnyčia šiuo metu labiausiai skatina bendruomeniškumą negu 31- 40 metų ir virš 61 m. amžiaus grupių atstovai.
- Iki 30 m. amžiaus grupės atstovai statistiškai reikšmingai (su 95% garantija) mažiau pritaria teiginiui, kad seniūnija šiuo metu labiausiai skatina bendruomeniškumą negu 31- 40 metų, 41-50 metų ir 51-60 metų amžiaus grupių atstovai.
- Visos amžiaus grupės vienodai vertina mokyklos atliekamą bendruomeniškumo skatinimą.

5 lentelė **K nepriklausomų imčių neparametrinių testų rezultatai (nepriklausomas kintamasis – amžiaus grupės)**

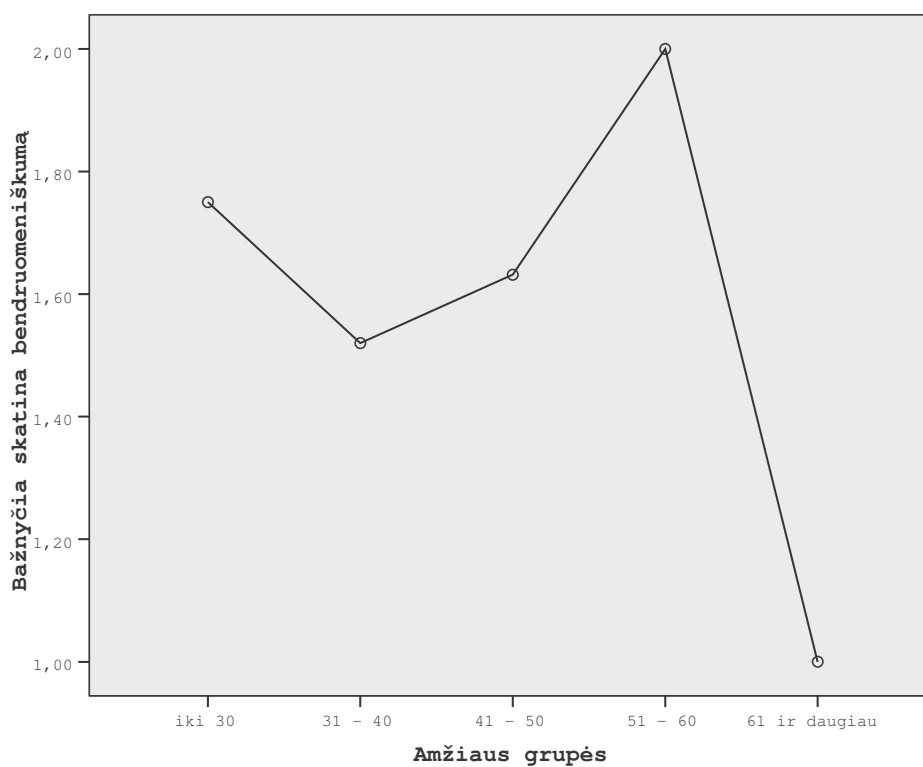
	N	Asimptotiniai reikšmingumo lygmenys	
Labiausiai šiuo metu skatina bendruomeniškumą:		Kruskal Wallis H testo	Medianos testo*
Bažnyčia	61	,019	,293
Mokykla	61	,875	,913
Seniūnija	65	,028	,016

* Medianos testas yra bendresnis ir mažesnės galios negu Kruskal Wallis H, todėl vertėtų vadovautis Kruskal Wallis H testo rezultatais, juolab, kad amžiaus grupių porų lyginimas (žr. lentelė nr. 6) geriau suderinamas su Kruskal Wallis H, o ne Medianos testo rezultatais.

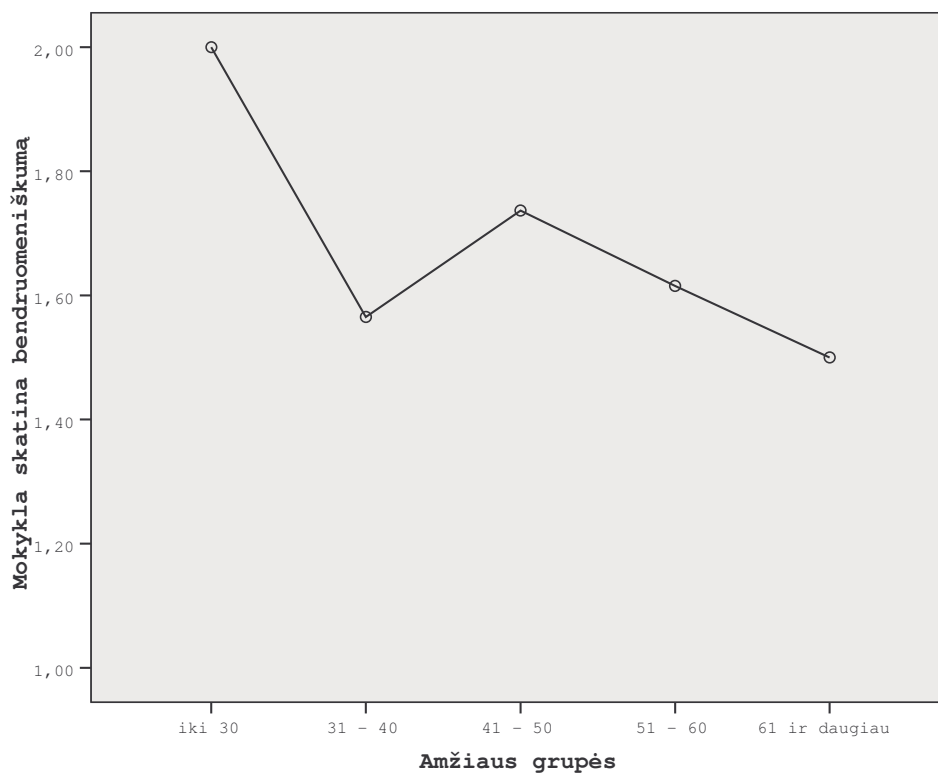
6 lentelė **Dviejų nepriklausomų imčių neparametrinių testų rezultatai (nepriklausomas kintamasis – amžiaus grupės)**

	Mann-Whitney U testo reikšmingumo lygmuo (tikslus, dvipusis)		
Lyginamos amžiaus grupės*	Bažnyčia	Mokykla	Seniūnija
1-2	,592	,701	,018
1-3	,912	,678	,004
1-4	,317	,439	,023
1-5	,400	,667	,067
2-3	,532	,967	,349
2-4	,004	,542	,907
2-5	,484	,968	,630
3-4	,023	,536	,599
3-5	,286	,924	1,000
4-5	,050	1,000	1,000

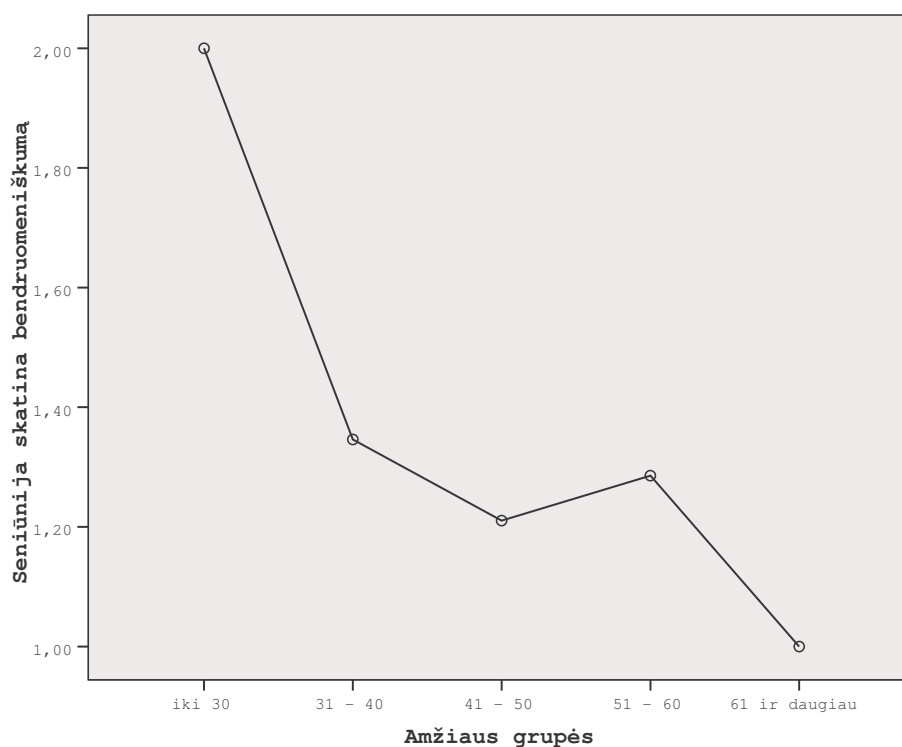
* 1 - iki 30 m., 2 - 31-40 m., 3 - 41-50 m., 4 - 50-61 m., 5 – virš 61 m.

10 pav. Bažnyčios įtakos skatinant bendruomeniškumą vertinimo vidurkliai pagal amžiaus grupes (1-turi daug įtakos, 2- turi nedidelę įtaką, 3-neturi įtakos).

11 pav. Mokyklos įtakos skatinant bendruomeniškumą vertinimo vidurkliai pagal amžiaus grupes (1-turi daug įtakos, 2- turi nedidelę įtaką, 3-neturi įtakos).

12 pav. Seniūnijos įtakos skatinant bendruomeniškumą vertinimo vidurkiai pagal amžiaus grupes (1-turi daug įtakos, 2- turi nedidelę įtaką, 3-neturi įtakos).

Tokiu būdu paaiškėjo, kad detalesniam tyrimui, kas turi didžiausią įtaką Lietuvos kaimuose ir miesteliuose formuojant bendruomeniškumą, kokius veiksmus atliekant atsirastų funkcionalios vietos bendruomenės, verta pasirinkti seniūniją, bažnyčią, mokyklą, kultūros įstaigas ir socialinio ir fizinio žmogaus saugumo organizavimą vietos bendruomenėje. Todėl tyrimus *Vietos bendruomenė 2001*, *Vietos bendruomenė 2006* fokusavomės į detalesnę šių faktorių analizę, o tyrimą *Vietos bendruomenė 2007* į vadybinių veiksmų tyrimą.

4.2.1. Vietos valdžios (seniūnijos) institucinis vaidmuo vietos bendruomenės funkcionavimui.

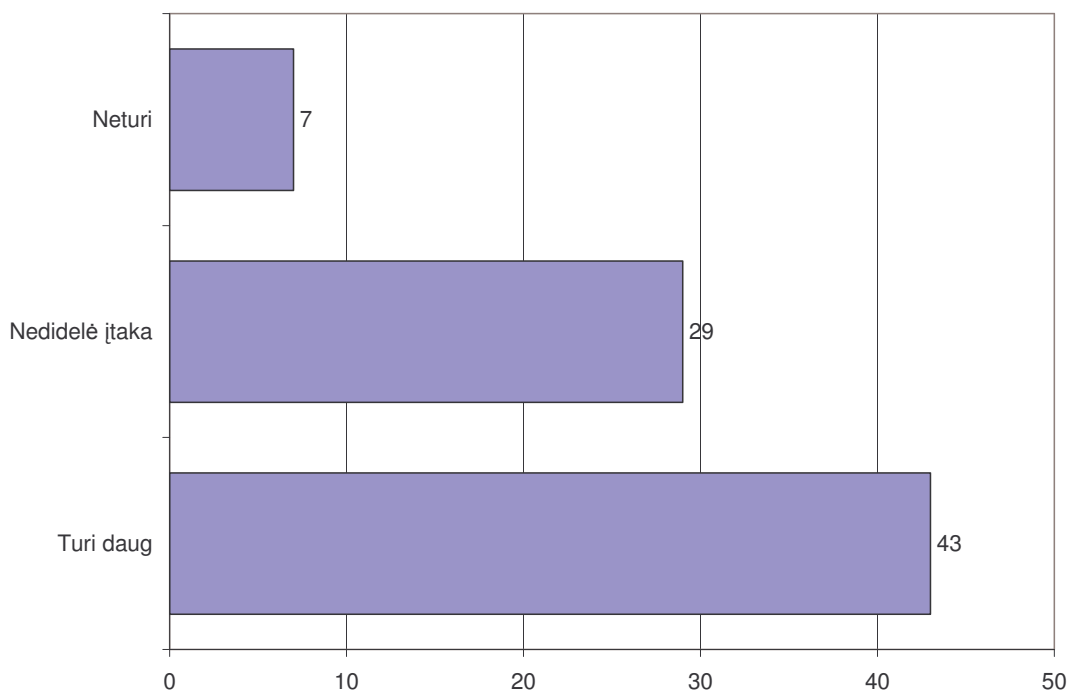
Vietos valdžios samprata. Savivaldos esmė yra ta, kad: 1) sprendimų priėmimas yra decentralizuotas (savivaldybės taryboje, savivaldybės administracijoje, seniūnijoje, vietos bendruomenėje ir t. t.), 2) sprendimus priima skirtingos asmenų grupės (savivaldybės tarnautojai, vietos politikai, bendruomenės atstovai, neformalūs lyderiai), 3) sprendimai priimami keliais būdais (tariantis su gyventojais, vietos bendruomene). Šiuolaikiniame viešojo administravimo procese tai vadinama dalyvavimu. Naujoji viešoji vadyba

akcentuoja tokius principus, kaip bendruomenės valdžia: įgaliojimas, o ne tarnavimas, decentralizuota valdžia: nuo hierarchijos prie dalyvavimo. Stiprinant seniūnijų vaidmenį savivaldoje ir ieškant būdų aktyvinti seniūnijos gyventojus 2002 metais vidaus reikalų ministras pasirašė įsakymą, patvirtinantį „pavyzdinius seniūnijos tarybos nuostatus“ [14, p. 8–9]. Tikėtina, kad visose Lietuvos savivaldybėse ir tokiu būdu skatinama veikla duos rezultatų – veikiančias vietos bendruomenes, vadovaujamas seniūnijų tarybų⁴⁰ ar kitų formalių struktūrų. Vietos savivaldos įstatyme taip pat yra numatyta bendruomenės atstovų – seniūnijų tarybų – institucija. Ji leidžia bendruomenei aktyviai reikštis, todėl reikia aktyviau naudotis šiuo vietos savivaldą leidžiančiu plėsti mechanizmu ir daryti įtaką vietos savivaldybei, kai ji priima sprendimus, liečiančius vienos ar kitos seniūnijos gyvenimą.

Vietos valdžios šiuolaikinis funkcionalumas. Dabartinės savivaldos sistemoje seniūnija yra tas administracinis padalinys, kuris yra arčiausiai vietos bendruomenės. Tiek pagal įstatymą „Seniūnija yra savivaldybės administracijos struktūrinis teritorinis padalinys, veikiantis tam tikroje savivaldybės teritorijos dalyje. Seniūnijos aptarnaujamos teritorijos ribas savo sprendimu nustato savivaldybės taryba“ [123, p. 20], tiek pagal vietos gyventojų požiūrį seniūnija asocijuojasi su tam tikra teritorija – vietos bendruomenės gyvenamu plotu. Autoriaus nuomone, seniūnija nėra tikra vietos bendruomenė, kadangi dauguma seniūnijų Lietuvoje yra didelės savo gyventojų skaičiumi, o svarbiausia sudarytos iš kelių ar keliolikos gyvenamųjų vietovių. Tačiau seniūnija, kaip administracinis vietos valdžios padalinys, gali suvaidinti didelį vaidmenį joje esančių gyvenamųjų vietovių – vietos bendruomenių – funkcionavime. Pačios seniūnijos veikimas priklauso nuo kelių veiksnių: vietos valdžios – tarybos, mero, administracijos direktoriaus ir ypač seniūno požiūrio į valdymo decentralizavimą, vietos bendruomenės neformalių lyderių požiūrio į atsakomybės prisiėmimą sprendžiant vietos problemas, vietos bendruomenės vietos politikos supratimo lygio ir nuo praktinės sėkmės vietos bendruomenėje sprendžiant vietos problemas. Todėl tyrimo *Vietos bendruomenė 2001* metu buvo aiškintasi, kokia seniūnijos institucijos įtaka bendruomeniškumui. Respondentai patvirtino hipotetinį teiginį apie seniūnijos žmonių pasitikėjimą seniūnija, todėl darytina prielaida, jog seniūnija gali pastebimai prisidėti prie vietos bendruomenės funkcionavimo. Tai matyti paveiksle nr. 13.

⁴⁰ Vidaus reikalų ministerija vykdė tyrimą *Vietos demokratija – 2003*, po kurio paaiškėjo, jog 25% apklaustų savivaldybių dar neturi net patvirtintų seniūnijų tarybų nuostatų, o vietos bendruomenes jungianti taryba veikia 34% apklaustųjų savivaldybių. Tiesa, savivaldybėse, kur vietos bendruomenių atstovavimas savivaldybės valdžios skatinamas, veikiančių tarybų darbe dalyvauja piliečiai, kurių skaičius labai įvairus – nuo 1 iki 23 narių.

Paaikškėjo ir tai, jog požiūris į seniūniją skirtingose amžiaus grupėse (žr. priedas nr. 7, paveikslas nr. 2) yra skirtingas, kadangi jauniausiems respondentams seniūnija nevaizdina jokio vaidmens, o amžiui didėjant didėja ir seniūnijos įtaka. Galimas daiktas, kad jaunimas turėjo mažai reikalų su seniūnu ir todėl nesitikė iš jo didelės pagalbos, o vyriausi respondentai, matyt, nusivylę ribotomis seniūno funkcijomis galiomis, pernelyg nesureikšmina jo vaidmens. Tokiu būdu, reikia svarstyti, kaip seniūnija, kaip institucija, turi vadybiškai organizuoti veiklą didindama savo įtaką jaunesnio amžiaus gyventojams, vietos bendruomenės nariams.

13 pav. **Seniūnijos įtaka skatinant bendruomeniškumą, proc.**

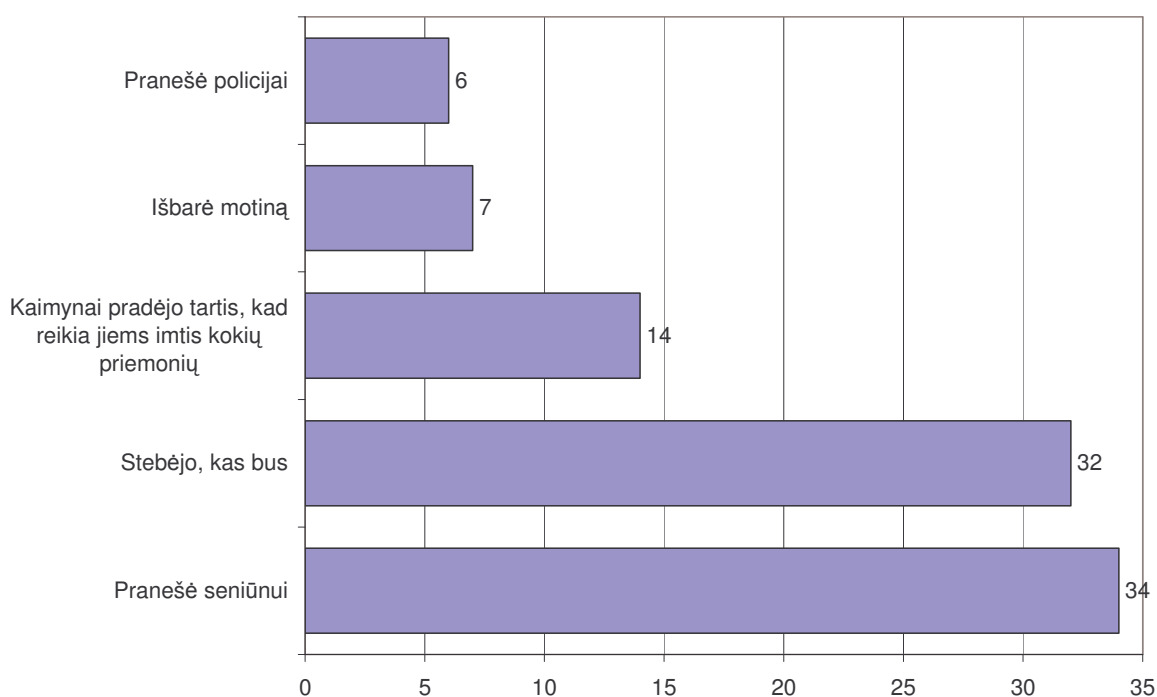
Seniūnijos funkcijos skirstomos į organizacines (jų vykdymas labai priklauso nuo seniūnijos darbuotojų, o kartu ir vietos bendruomenės, iniciatyvos, sugebėjimo — tai viešųjų paslaugų, socialinės paramos organizavimas ir t. t.) ir direktyvines (duomenų rinkimas, pasiūlymų merui, administracijos direktoriui teikimas ir kt.). Esamos funkcijos, ypač seniūno atribojimas nuo edukacinių, ypač kultūrinių viešųjų paslaugų organizavimo (kaip parodė atlikti tyrimai, tai yra itin svarbi vietos bendruomenės veikimo sfera) iš esmės daro seniūniją daugiau ūkinių viešųjų paslaugų organizatore. Nepaneigiant jų svarbos vietos žmonių gyvenime, vis dėlto tai riboja seniūnijos veiklą vietos bendruomenėje, kadangi seniūnija negali būti veiklos organizatorė švietimo ar kultūros srityse, perduoti

(įgalinti) vietos bendruomenę pačią spręsti tam tikrus aktualius klausimus. Autoriaus nuomone, reikalinga didinti seniūnijos funkcionalumą, t.y. seniūnija turi būti ne struktūrinis teritorinis padalinys, o filialas, turintis savivaldybės tarybos perduotas juridinio asmens funkcijas ir galintis savarankiškai priimti savarankiškus sprendimus, reikalingus vietos bendruomenei, tuo pačiu ir perduoti tam tikras funkcijas vietos bendruomenių organizuotoms struktūroms, pavyzdžiui, bendruomenių centrams.

Kokybinio tyrimo *Vietos bendruomenė 2006* metu respondentai taip pat pažymėjo svarbų seniūnijos vaidmenį. Matoma tendencija, kalbant apie seniūniją, pabrėžti seniūno vaidmenį, pvz., teigiama: „politinėse partijose aktyviausi žmonės“; „kunigas ir seniūnas, du svarbiausi asmenys“ ir t. t. Respondentai pastebi ir seniūnijos priklausomumą nuo valdžios, kalbėdami apie politinį aspektą ar mažas seniūnijos galias. Tai leidžia daryti išvadą, kad, suteikiant daugiau teisių seniūnijai, būtų efektyvesnė ir vietos bendruomenės veikla. Antra vertus, respondentai pastebi, kad vietos bendruomenė gali veikti ten, kur negali seniūnija, kaip valdžios įstaiga. Tiesa, kokių nors konkrečių veikimo vietų nenurodo, bet jaučiamas vidinis tikėjimas: „Seniūnija tik administruoja, o bendruomenė gali daugiau. Politinis aspektas turi daug įtakos, kad ir darai gera bendruomenei, bet jei ne tos pažiūros su savivaldybės valdžia, tai nėra palaikymo, daug kas blokuojama. Bet politikos nepavyks išvengti, kadangi politinėse partijose aktyviausi žmonės. Arba tuos, kurie aktyviau pasireiškia bendruomeniškoje veikloje, po to pas save patraukia politinės partijos“ (seniūnas, 42 m.); „taip, seniūnija mums labai daug padeda, bet realiai ji gali mažiau nei vietos bendruomenė, ypač tais atvejais, kai seniūnas įeina į bendruomenės tarybą“ (kultūros darbuotoja, 29 m.); „suvokiame, kad seniūnijos žmonės turi daug darbo, bet neturi valdžios“ (bibliotekininkė, 53 m.); „kunigas ir seniūnas, du svarbiausi asmenys, gaila, nėra policininko“ (bibliotekininkė, 41 m.); „visados teikiame paramą ir kitokią pagalbą bendruomenės tarybai ir tuo parodome, kad jie yra reikalingi, kad kažką gali. Jei parodytume kitaip, jiems būtų gana sunku veikti“ (seniūnas, 54 m.); „seniūnija, pagrindinė vieta, kuri gali padėti bendruomenei“ (kultūros darbuotojas, 40 m.); „be seniūnijos pagalbos būtų sunku ką nors padaryti, o bendruomenė išsprendžia dalį rūpesčių“ (darbininkas, 54 m.); „o iš ko sprendžia, kaip dirba savivaldybė, ogi iš to, kaip žmonės gyvena seniūnijose, todėl seniūnijos supratimas, ką gali bendruomenė, labai svarbus“ (pensininkas, 66 m.); „bendruomenės ir seniūnijos interesai sutampa. Bus laikas, kai seniūnija su bendruomene sudarinės sutartis dėl paslaugų, bet tam reikia, kad savivaldybė pasitikėtų“ (inžinierius, 63 m.).

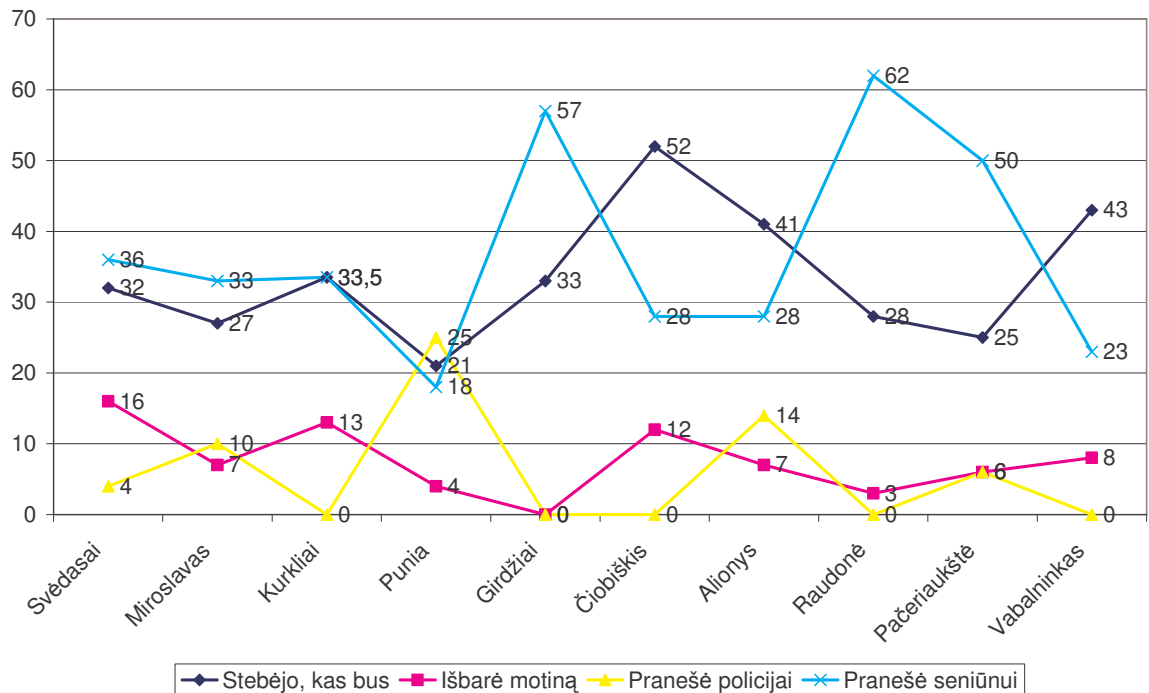
Iš respondentų atsakymų akivaizdžiai matyti, kad žmonės seniūnijai skiria itin didelį vaidmenį (lyginant su mokykla, bažnyčia, kultūros įstaigomis), tai neabejotinai prisideda ir prie teigiamo seniūnijos įvaizdžio vietos bendruomenėje formavimosi.

Tyrimas *Vietos bendruomenė 2001* patvirtino, kad vietos bendruomenės nariai esant probleminei situacijai (pvz., asociali motina neprižiūri savo vaikų) kreiptųsi į seniūną, taip teigia 34 procentai respondentų (paveikslas nr. 14). Gaila, kad stebinčių situaciją (itin pasyvių) taip pat yra palyginti daug – 32 procentai ir būtent tai mažai dera su vietos bendruomenės funkcionalumu, kadangi aktyviai veikiančių (tariasi, ką daryti, išbara motiną) yra tik 20 procentų.

14 pav. **Vietos bendruomenės narių elgesys esant probleminei situacijai, proc.**

Tiesa, pastebėjome, kad tiek seniūnijos, tiek seniūno vaidmuo skirtingose vietovėse yra nevienodas (žr. paveikslą nr. 15), tačiau tai yra objektyvus faktorius, priklausantis nuo paties seniūno ir seniūnijos darbuotojų pasirinkto vadybinio stiliaus, ir jis nepaneigia bendrų pastebėjimų dėl požiūrio į seniūnijos ir vietos bendruomenės funkcionalumą.

15 pav. Bendruomenės narių elgesys esant probleminei situacijai skirtingose vietose, proc.

Nustatę, kad tiek seniūnijai kaip institucijai, tiek seniūnui bendruomeniškumo formavime vertybine prasme rodomas didelis pasitikėjimas, privalome išsiaiškinti konkrečius veiksniai, kuriuos atliekant didėtų vietos bendruomenės funkcionalumas. Kalbėdami apie bendruomeniškumą, savivaldybių administracijų atstovai⁴¹ nurodo, kad menko piliečių dalyvavimo, silpno bendruomeniškumo Lietuvoje pagrindinės priežastys yra šios: 1) interesų tarp bendruomenių skirtumai, lyderių stoka, 2) nepasitikėjimas naujais lyderiais – bendruomenių iniciatoriais, 3) žmonės nejaučia, kad jie gali turėti įtakos vietos problemų sprendimui, 4) nematoma akivaizdaus bendruomenių veiklos rezultatyvumo, 5) žmonių abejingumas, 6) vertybių perkainavimas vystantis technologijoms, 7) pilietinės sąmonės stoka, 8) be to, ir valdžia neskatina bendruomenių vystymosi.

Vakarų šalių patirtis liudija, kad vietos bendruomenė bus funkcionali, jei politinė valdžia skatins ir užtikrins piliečių įsitraukimą į vietos problemų sprendimą, reikalų tvarkymą.⁴² Stebėjimas *Veikianti bendruomenė (1997–2000)* vyko dviejose savivaldybėse

⁴¹ Remiamasi Kauno technologijos universiteto Savivaldos mokymo centro 2000–2003 metų Įvadinio mokymo bendrosios programos klausytojų nurodytomis priežastimis.

⁴² Kai kurie poslinkiai šia linkme Lietuvoje pasijuto po 1997 metų savivaldos rinkimų, kai Tėvynės sąjungos (Lietuvos konservatorių) tarybų nariai, atstovaujantys šiai partijai ir sudarę daugumą miestų ir rajonų tarybose, pradėjo įgyvendinti savo rinkiminę programą, kurioje didelis dėmesys buvo skiriamas bendruomenių veiklos skatinimui naudojant įvairiausias būdus.

– Anykščių rajone ir Kauno rajone. Anykščių r. bendruomenės buvo aktyvinamos skatinti seniūnus įkurti seniūnijose bendruomenės komitetus, o kiekvienoje vietos bendruomenėje surengti neetatinio seniūno rinkimus. Kauno rajone buvo pasirašytas mero potvarkis apie būtiną bendruomenių tarybų sudarymą. Be seniūno ir jo pavaduotojo, buvo numatyta įtraukti „biudžetinių įstaigų, veikiančių seniūnijų teritorijoje, vadovus, tradicinių religinių bendruomenių ir bendrijų, veikiančių seniūnijų teritorijoje, atstovus, policijos nuovados atstovą, įmonių, organizacijų, ūkininkų, teikiančių pagalbą seniūnijai ar jos teritorijoje veikiančioms ir savivaldybės reguliavimo sferoje esančioms biudžetinėms įstaigoms ir organizacijoms, atstovus, visuomeninių organizacijų, sąjungų, fondų, atstovus ir kitus aktyvius bendruomenės narius“ [69, p. 94]. Tiek viename, tiek kitame rajone merai asmeniškai globojo susikūrusius bendruomenių komitetus, su jais susitikdavo, tardavosi, rengdavo šventes ir vykdavo į vietos bendruomenių šventes. Jautėsi, kad vietos bendruomenės funkcionuoja, žmonės darosi aktyvesni. Tačiau po 2000-ųjų metų rinkimų, pasikeitus politinei valdžiai Anykščių rajone tiek vietų bendruomenių komitetai, tiek vietos bendruomenės su retomis išimtimis beveik ar visiškai nutraukė savo veiklą arba ta veikla tapo epizodinė. Kitaip yra Kauno rajone – čia ir naujas meras tęsė savo pirmtako veiklą, todėl vietos bendruomenių savikūra šiame rajone vyksta ir įgauna naują brandą. Tai akivaizdus pavyzdys, kaip vietos bendruomenės funkcionavimas priklauso nuo politinės valios.

Todėl tyrimo *Vietos bendruomenė 2007* metu respondentais pasirinkome savivaldybių politikus ir administracijos darbuotojus, nuo kurių atliekamų vertybinio, juridinio ar vadybinio pobūdžio veiksmų priklauso vietos bendruomenės funkcionalumas. Tirdami savivaldybėje (seniūnijoje) atliekamus veiksmus, skatinančius vietos bendruomenės funkcionalumą, juos taip pat skirstėme į vadybinio, juridinio ir vertybinio pobūdžio. Respondentai – administracijos darbuotojai – deklaravo neutralumą (nei sutinku, nei nesutinku) arba pritarė (sutinku ir visiškai sutinku) vadybiniams ir juridiniams veiksams, o respondentų politikų nuomonės išsiskyrė dėl vadybinių veiksmų ir kur kas labiau sutapo (sutinku ir visiškai sutinku) dėl juridinių ir vertybinių veiksmų. Atskirai analizuojant funkcinis veiksmus, tarp respondentų administracijos darbuotojų (žr. lentelė nr. 7) didžiausio palaikymo sulaukė šie juridiniai veiksmai – „savivaldybės administracijoje buvimas darbuotojo, kuris koordinuotų bendruomenių iniciatyvas“ (93,5%) ir „lėšų skyrimas iš savivaldybės biudžeto bendruomenių projektams“ (92,3%). Daugiausia nepritarimo sulaukė vadybinis veiksmas, kad „seniūnijos darbuotojai į savo

funkcijų vykdymą įtrauktų vietos bendruomenių žmonės“ (22%) ir vertybinis veiksmas – „seniūno iniciatyvumas kuriant patariamąsias seniūnijų tarybas“ (6,5%).

7 lentelė Savivaldybėje ir seniūnijoje atliekami veiksmai svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (administracijos darbuotojai)

Teiginys	Sutinkančiųjų su teiginiu dalis*, %	Nesutinkančiųjų su teiginiu dalis**, %	Vertinimų vidurkis***
Seniūnijos darbuotojai į savo funkcijų vykdymą įtraukia vietos bendruomenių žmones	33,0	22,0	3,1
Seniūno iniciatyvumas kuriant patariamąsias seniūnijų tarybas	47,8	6,5	3,5
Savivaldybės biudžete skiriamos lėšos vietos bendruomenių projektams	92,3	3,3	4,6
Savivaldybės administracijoje yra darbuotojas, koordinuojantis bendruomenių iniciatyvas	93,5	3,3	4,6

* apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai nesutinku“ ir „nesutinku“

** apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai sutinku“ ir „sutinku“

*** „1“ žymi atsakymą „visiškai nesutinku“, 5 – atsakymą „visiškai sutinku“

Respondentai politikai (žr. lentelė nr. 8) taip pat labiausiai pritarė anksčiau nurodytiems juridiniams veiksams, taip pat vadybiniam veiksmui – „savivaldybėje vykstantiems BC (bendruomenių centrų) koordinaciniams pasitarimams“ (100%) ir vertybiniam veiksmui – „seniūno iniciatyvumui kuriant patariamąsias seniūnijų tarybas“ (95,2%). Nepritarimo – vadybinis veiksnys – kad „sisteminą seniūnijų funkcijų vertinimą atliktų vietos bendruomenių žmonės“ (28,6%) ir kad, „seniūnijos darbuotojai skatintų vietos bendruomenių žmones pasirengti savo gyvenamosios vietovės vystymo (strateginius) planus“ (23,8%).

8 lentelė Savivaldybėje ir seniūnijoje atliekami veiksmai svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (politikai)

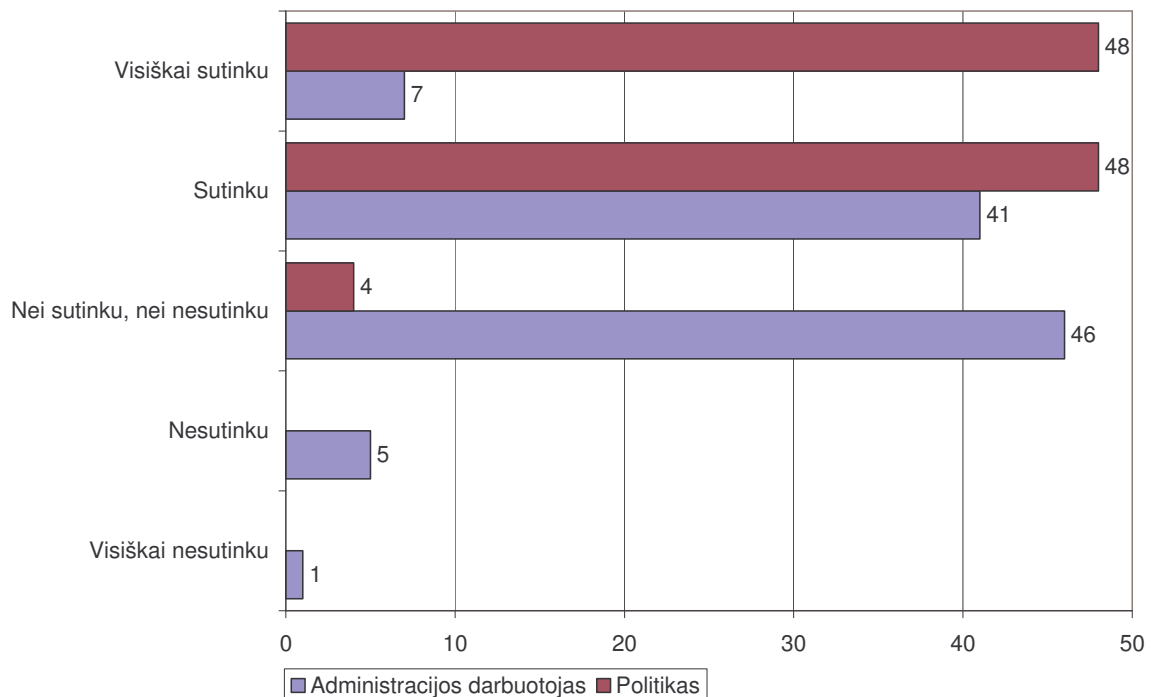
Teiginys	Sutinkančiųjų su teiginiu dalis*, %	Nesutinkančiųjų su teiginiu dalis**, %	Vertinimų vidurkis***
Seniūnijos darbuotojai skatina vietos bendruomenės pasirengti savo vietovės vystymo planus	66,7	23,8	3,4
Seniūnijos funkcijas sistemingai vertina vietos bendruomenių žmonės	71,4	28,6	3,4
Seniūno iniciatyvumas kuriant patariamąsias seniūnijų tarybas	95,2	0,0	4,4
Savivaldybėje vyksta BC koordinaciniai pasitarimai	100,0	0,0	4,2

* apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai nesutinku“ ir „nesutinku“

** apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai sutinku“ ir „sutinku“

*** „1“ žymi atsakymą „visiškai nesutinku“, 5 – atsakymą „visiškai sutinku“

Kaip matome iš duomenų (žr. paveikslas nr. 16), labiausiai politikų ir administracijos darbuotojų nuomonės sutampa dėl „seniūno iniciatyvumo kuriant patariamąsias tarybas“.

16 pav. Seniūno iniciatyvumas kuriant patariamąsias seniūnijų tarybas, proc.

Išvados:

1. Tyrimai patvirtino, kad seniūnija kaip institucija vietos bendruomenės telkime vaidina svarbų vaidmenį daugumai seniūnijos gyventojų, išskyrus jaunimą iki 30 metų ir vyresnius kaip 60 metų žmones. Tikėtina, kad pirmoji respondentų grupė neturėjo reikalų su seniūnija, o antroji grupė yra nusivylusi (menkos administracinės galios) dabartiniu seniūnijų atliekamu vaidmeniu, kurį vykdo seniūnijos kaip savivaldybės administracijos padalinys.

2. Seniūno, kaip lyderio, vaidmenį sprendžiant problemiškas situacijas pripažįsta absoliuti dauguma vietos bendruomenės gyventojų, todėl savivaldybės taryba, meras turi atkreipti į tai dėmesį ir suteikti daugiau teisių ir pareigų seniūnijoms ne tik ūkinėje, bet ir kultūrinėje, edukacinėje veikloje, o pastarasis savo vadybinę veiklą turi organizuoti įtraukdamas vietos bendruomenės narius.

3. Iš daugelio vadybinių veiksmų vietos politikai, administracijos darbuotojai, tarp jų ir seniūnas, prioritetą turi suteikti šiems veiksmams: savivaldybės administracijoje paskirti darbuotoją, koordinuojantį vietos bendruomenių iniciatyvas, savivaldybės biudžete skirti lėšų vietos bendruomenių projektams, savivaldybėje vykdyti BC koordinacinius pasitarimus.

4. Vietos politikai ir administracijos darbuotojai kartu su bendruomenių aktyvu turi diskutuoti dėl seniūno vaidmens kuriant patariamąsias tarybas, kadangi seniūnui rodant per daug iniciatyvumo jas kuriant, galimas vyraujančios seniūno įtakos susiformavimas, o visai nedalyvaujant – pavojus, kad kai kuriose vietos bendruomenėse tokios tarybos nesusikurs ir nuo dėl to nukentės vietos bendruomenės funkcionalumas.

5. Savivaldybės administracijos ir seniūnijų darbuotojams reikalinga organizuoti šviečiamuosius seminarus, kad jie nebijotų į savo funkcijų vykdymą įtraukti vietos bendruomenių žmones, kadangi visos funkcijos, kurias vykdo savivaldybės administracija yra skirtos būtent vietos bendruomenės žmonėms, o pastariesiems nedalyvaujant veikloje, didėja nepasitenkinimas tuo, kas ir kaip daroma, t. y. vietos bendruomenė neįgalinama ką nors atlikti (funkcionuoti), o laukiama, kad valdžios institucijos viską padarys.

6. Išryškėjo ir nūdienos Lietuvos viešosios politikos praktikoje pastebima nuostata, kad politikai menkai arba visai nedalyvauja rengiant strateginius planus, todėl ir vietos bendruomenės funkcionalumo veiksmuose politikai nemato poreikio, kad seniūnijos darbuotojai skatintų vietos bendruomenes pasirengti savo vietovės vystymo (strateginius) planus.

4.2.2. Bažnyčios (parapijos) institucinis vaidmuo vietos bendruomenės funkcionavimui.

Bažnyčios (parapijos) samprata. Bažnyčia (parapija) pagal teritorinį atstovavimą ir hierarchinį pavaldumą yra iš dalies panaši į seniūniją. Žinome, kad tiek Lietuvos istorijoje, tiek ir kitų šalių (pvz., mums netolimoje Švedijoje) bažnyčios (parapijos) institucinis vaidmuo buvo net didesnis negu vietos valdžios. Todėl šios nevalstybinės institucijos vaidmuo vietos bendruomenę darant funkcionalesnę yra nagrinėtinas. Religinų bendruomenių ir bendrijų veiklą reglamentuoja atskiras Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas [119], kuriame religinė bendruomenė apibrėžiama kaip asmenų grupė, siekianti įgyvendinti tos pačios religijos tikslus. Ji gali būti vietinis atitinkamos religinės bendrijos padalinys.

Pasak arkivyskupo S. Tamkevičiaus, tai, kas atėjo iš sovietų laikų, tėra tik geografinės ribos. Jei būtų stipri bendruomenė, tai nebūtų Lietuvoje tiek savižudybių, depresijos, vienišumo. Todėl bažnyčios rūpestis padėti kurti religines bendruomenes, o kadangi jų nariai yra vietos bendruomenių subjektai, tai kartu ir funkcionalias vietos bendruomenes.

Manome, kad pats religinės bendruomenės kūrimasis eina iš dviejų šaltinių: pirmasis – tai kulto tarnų interesas sukurti bendruomenę, t. y. nuolatinių šalininkų organizaciją su tvirtomis teisėmis ir pareigomis, o antrasis – žmonių tikėjimas ir noras, kad tikėjimo išpažinėjų būtų kuo daugiau ir jie būtų organizuoti.

Viduramžiais parapija buvo, anot Maxo Weberio, „pasyvus bažnytinis junginys, turintis paskirstyti tam tikras prievoles ir priklausantis dvasininko kompetencijai“ [228, p. 78]. Tai galėjo lemti ir vietos bendruomenės nefunkcionavimas. Laikui bėgant kai kurios religijos organizaciškai vis labiau stengėsi pajungti bendruomenės narius. Pavyzdžiui, reformatų religijoje⁴³ (net ir ten, kur šiai religijai priklauso visi vietos bendruomenės gyventojai) įstojimo į religinę bendruomenę sąlyga yra įforminama sutartimi.

⁴³ Atrodo, kad protestantizmas gerokai kitaip negu krikščionybė traktavo parapijos vaidmenį. Štai anot S. Pivoro [2001: 110–114], galima kalbėti apie Švedijos, kur vyravo liuteronybė, parapijinę pilietinę visuomenę. Jis teigia, jog 19 a. Švedijos parapijose buvo įsiviešpatavęs savarankiškas vietos reikalų kolektyvinis, bendruomeninis tvarkymas, į kurį valstybės valdžia nesikišo. Nors kaimo bendruomenė Švedijoje, skirtingai nuo parapijos, niekada netapo juridiniu asmeniu, tačiau ji buvo svarbi parapijos savivaldos dalis, parapijiniai susirinkimai panaudodavo savo tikslams kaimo bendruomenių pareigūnus, pirmiausia seniūnus. Švedijos liuteronų bažnyčioje pamaldų metu buvo skaitomi valstybės teisės aktai, parapijos susirinkimo protokolai. Daugelį pačios bažnyčios išlaikymo klausimų turėjo spręsti patys parapijiečiai, jie turėjo nustatyti ir pastorių, mokytojų ir bažnyčios tarnautojų atlyginimus. Pastoriaus namo, kitų bažnytinių pastatų statymas ir remontas buvo parapijiečių prievolė, dėl kurios jie turėjo susitarti parapijos susirinkime.

Lietuvoje vyraujanti katalikų bažnyčia šiuo metu yra praradusi bendruomenišką pobūdį, kadangi už viską atsakingas klebonas: remontai, liturgija, švietimas, renginiai, ryšiai su valdžia, ligoniniai, šalpa ir t. t. Dar neseniai ir mišios vykdavo tik kunigams suprantama kalba, tik jie skaitydavo skaitinius. Siekiant, kad vietos bendruomenėje⁴⁴ bažnyčia būtų vienas iš bendruomeniškumą skatinančių veiksmų, reikia, kad vietos bendruomenės žmonės ir tikintieji matytų bažnyčią bendruomenėje, o ne šalia jos. Bažnyčia tai turi atlikti per administracinę išraišką – parapiją, kuri ir yra tam tikra vietos bendruomenė.

Pirmiausia tai yra žmonių dvasinės, dorovinės kultūros ugdymas, visiems žmonėms priimtinių vertybių, elgesio normų formavimas. Visais laikais buvo skatinama bendruomeninė sąmonė, o tai padeda žmonėms įveikti vienišumą, susvetimėjimą. Pasak R. Grigo, „kiekvienas, kuris yra dalyvavęs bendrose pamaldose, bendrame visų jų dalyvių giedojime, bendrose procesijose, tačiau ne kaip ateizuotos sąmonės pažeistas pašalietis, o kaip normaliai tikintis arba tikėjimą, kaip dvasinių vertybių pasaulį suvokiantis žmogus, tas gerai supranta sielos kerteles paliečiančios bendrumo su kitais pajautos esmę. To bendrumo, kuris gimsta ne dėl būtinumo tenkinti neatidėliotinas buitines ar medžiagines reikmes, bet dėl dvasinių vertybių, bendro dvasinio išgyvenimo ir transcendentalumo pajautos. Kaip tik tokia pajauta ir tokiais sielos išgyvenimais yra grindžiama ir dorovinė žmogaus atsakomybė kitiems žmonėms ir visai tautai“ [51, p. 129].

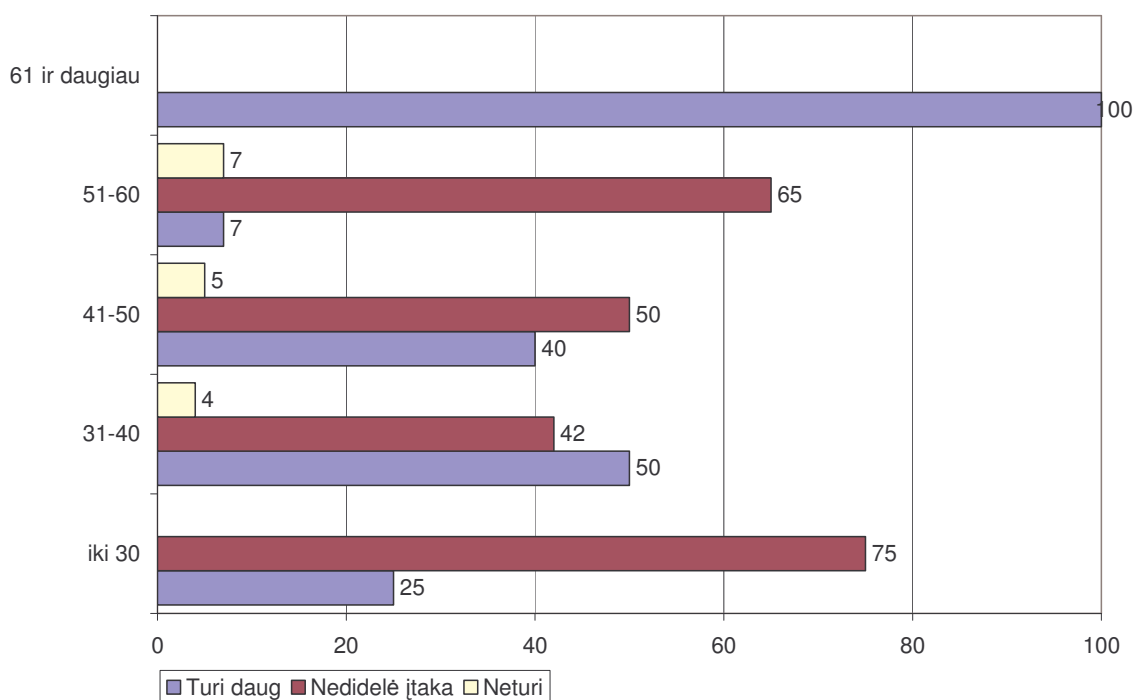
Uždaviniai, kuriuos turi spręsti parapiinė bendruomenė, aktualūs ir vietos bendruomenei, kadangi jų sprendimas vyks beveik arba toje pačioje teritorijoje ir sprendėjai bus tie patys žmonės. Krikščioniška bendruomenė „negali šalintis visuomenės, <...> visatos grožis yra mūsų buveinė – veikimo išvien ženklas, kad mūsų kvartalas ar miestas būtų didesnio teisingumo, ramybės ir draugystės, kūrybingumo ir žmogiško augimo vieta“ [214, p. 311].

Tačiau, pasak Irenos Leliūgienės [105, p. 25], individo socializacijos procese ir šiuolaikinėje visuomenėje religinės organizacijos (parapiinės bendruomenės) atliks šias funkcijas: vertybinis orientavimas – stengimasis suformuoti tam tikrą požiūrį į religines vertybes ir atitinkamą tikėjimą; elgesio reguliavimas – vykstant masinėms apeigoms formuojamas atitinkamas elgesys; komunikacinė funkcija – vyksta narių bendravimas, jas lydinčios atitinkamos normos diegiamos į gyvenimą; gailestingumo funkcija – tiek

⁴⁴ Mažojoje Lietuvoje seniau būdavo parenkama iki penkiolikos krikšto tėvų: siuvėja, vaistininkas, stalius, kalvis, audėja, puodžius, stogdengys, mokytoja, žemdirbys. Tėvai taip užtikrindavo vaiko ateitį – gyvenimą bendruomenėje.

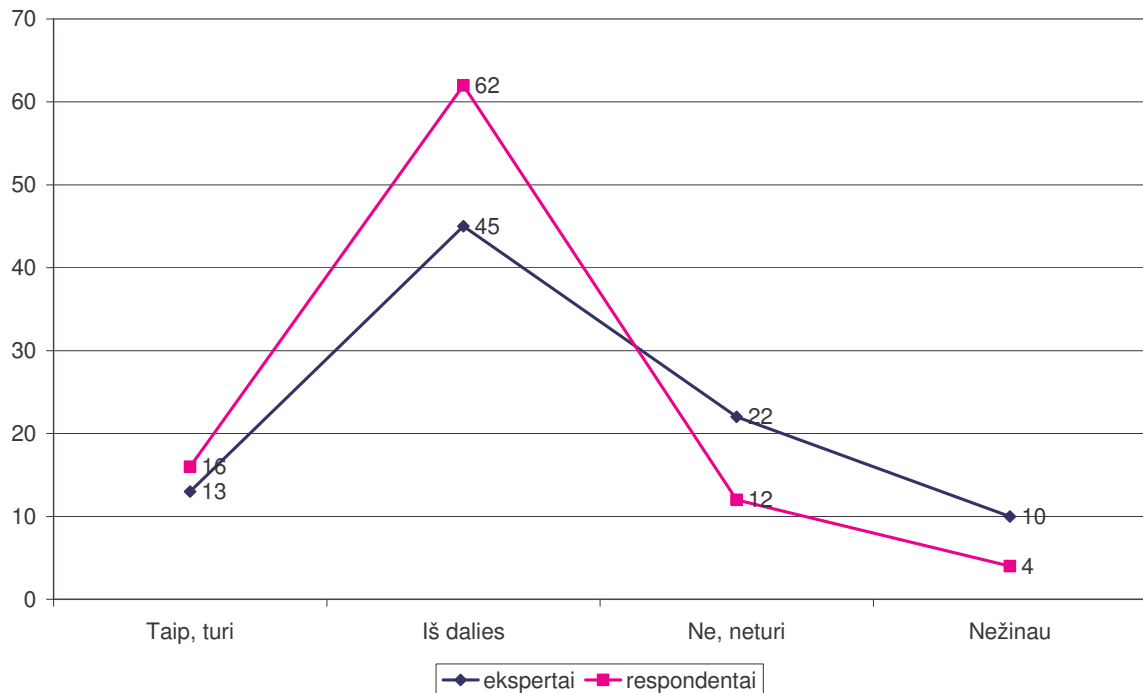
bendruomenėje, tiek už jos ribų vyksta gailestinga – labdaringa veikla; kompensacinė funkcija — padedama tikintiesiems suvokti savo problemas, teikiama dvasinė atspara vykstant sukrėtimams; ugdomoji funkcija – žmogus ugdomas religijos dvasia.

Bažnyčios (parapijos) šiuolaikinis funkcionalumas. Tyrimu *Vietos bendruomenė 2001* buvo norima išsiaiškinti, kaip šiuolaikinėmis sąlygomis žiūrima į praeityje itin svarbų vietinės bendruomenės telkimo faktorių – parapiinę bendruomenę. Pirmiausia išsiaiškinome, kaip apskritai vertinama bažnyčios įtaka buriant žmones. Visų amžiaus grupių respondentai pripažino tokios įtakos egzistavimą, o 61 m. ir vyresni respondentai laiko ją absoliučia (žr. paveikslą nr. 17).

17 pav. Bažnyčios įtaka buriant žmones bendrauti (ekspertai), proc.

Tyrime aiškinomės ir tai, kokia bažnyčios įtaka šiuolaikiniam jaunimui. Tiek respondentai, tiek ekspertai patvirtino (žr. paveikslas nr. 18), kad ir šiais laikais bažnyčia jaunimui įtaką turi ir todėl gali būti vienu iš vietos bendruomenę telkiančių faktorių.

18 pav. **Bažnyčios įtaka jaunimui, proc.**

Kokybinis tyrimas *Vietos bendruomenė 2006* atskleidė, jog respondentai į bažnyčios veiklą vietos bendruomenėje žiūri, pirmiausia turėdami galvoje klebono veikimą. Būtent „gero ar blogo“ klebono vaidmuo čia yra itin svarbus, t. y. svarbesnis negu seniūno ir turintis daug didesnę reikšmę nei mokyklos direktoriaus, kultūros namų ar bibliotekos vedėjo ar kokios kitos institucijos vadovo asmenybė. Respondentai šio kokybinio tyrimo metu klebono vaidmenį bendruomenėje nusako taip: „klebonas „nulis“, gerai, kad bendruomenės pirmininkas yra ir pastoracinės tarybos pirmininkas, tai jis viską tvarko, todėl ir taryboje dirba daug bendruomenės aktyvistų“ (seniūnas, 45 m.); „mūsų pastoracinė taryba labai veikli, yra netgi atskiros komisijos – finansinė, statybos, kultūrinė“ (pensininkas, 66 m.); „priklauso nuo kunigo, bet aktyvių žmonių visame rajone vienetai“ (pedagogė, 46 m.); „nevaidina, kadangi klebonas neveiklus, bet yra klebonų, kurie telkia žmones ir taip aktyvina bendruomenę“ (darbininkas, 54 m.); „telkimas bus tada, kai eilinis pilietis jus bažnyčios atramą. Daug klebonų, užuot sujungę žmones ir parodę, kad juos supranta, yra užsidarę“ (kultūros darbuotojas, 40 m.); „mūsų klebonas – dvasios žmogus, ne ūkininkas, tai jam mažai rūpi, kas dedasi už bažnyčios sienų“ (seniūnas, 50 m.); „vargonininkė yra sutelkusi jaunimo, tikimės veiklos iš skautų, o bažnyčios komitetas labai garbaus amžiaus, tai nėra ko tikėtis. Kai sutvarkėme koplyčią, tai ir klebonas gyrė, kad tiek daug žmonių, ypač jaunimo dalyvavo“ (pensininkė, 64 m.); „tegu klebonas

nelinksniuoją jaunimo, kad jaunimas blogas, tai bus daugiau dalyvaujančių“ (bibliotekininkė, 41 m.); „taip, kunigo žodis svarus, gal reikia daugiau dėmesio jaunimui. Man atrodo, kad sunku pakliūti į bažnyčios bendruomenę“ (bibliotekininkė, 53 m.); „tiek bendruomenė, tiek bažnyčia turi skatinti pilietiškumą“ (vadybininkė, 36 m.); „klebono kaip nėra, jam nerūpi bendruomenė. O prieš tai buvo veiklus. Nors, tiesa, ir dabartinis viena sykį palaikė – leido bendruomenei tvarkyti aplinką ir sekmadienį, nes tada techniką gavome, taigi jo autoritetas svarbus“ (pensininkas, 68 m.); „man atrodo, kad stengiasi pritraukti veiklai, bet jaunimas neiniciatyvus. Kai klebonas kalbasi, tai labai svarbu.“ (moksleivė, 17 m.); „bažnyčia – infolenta, o klebonas – SIELA. Norėtusi, kad daugiau veiklos būtų prie bažnyčios“ (kultūros darbuotoja, 29 m.); „mes tai palaikom glaudų ryšį. Klebonas bendruomenės renginiuose yra aktyvus dalyvis – šventina vėliavą, skelbia informaciją ir kt. Reikia palaikyti ryšius su visais, o su bažnyčia – būtina“ (seniūnas, 42 m.).

Atrodo, kad respondentai, atsakydami į šį klausimą, daugiau linkę kalbėti apie kunigo, kaip lyderio, vaidmenį, ir neakcentuoja bažnyčios, t. y. visų tikinčiųjų, kur yra ir pastoracinė taryba. O būtent tokia veikla turėtų tradicinį savitą pavadinimą – parapija, ir atlikdama tam tikrus veiksmus parapijoje vietos bendruomenę darytų dar funkcionalesnę. Kokie bažnyčioje (parapijoje) gali būti atliekami veiksmai aiškinomės tyrime – *Vietos bendruomenė 2007*. Analizuojant vietos bendruomenės funkcionalumą skatinančius veiksmus vadybiniu, juridiniu ir vertybiniu pobūdžiu ir vieni, ir kiti respondentai neparodė vienareikšmiško pritarimo kuriai nors šių veiksmų grupei. Tarp funkcinų veiksmų respondentų – administracijos darbuotojų – didžiausio pritarimo (90%) susilaukė vadybinis veiksmas, kad „parapijos taryba yra parapijiečių išrinktas kolegialus organas“, o didžiausio nepritarimo (35,6%) susilaukė vadybinis veiksmas, kad „parapijos taryba spręstų tik klebono pasiūlytus klausimus“, bei juridinis veiksmas (48,9%), kad „dvasininkai būtų bendruomenių tarybų nariais“ (žr. lentelė nr. 9)

Tarp respondentų politikų absoliutaus pritarimo (100%) sulaukė vadybinis veiksmas – „dvasininkai bendrauja su tikinčiaisiais ne tik bažnyčioje, bet ir parapijoje“ ir beveik absoliutaus (90,5%) palaikymo, kad „parapijos taryba sprendžia dvasininkų ir parapijiečių – vietos bendruomenės narių pasiūlytus klausimus“ ir vertybinis veiksmas (90,4%) – „dvasininkų dalyvavimas vietos bendruomenių renginiuose“. Nepritarė respondentai politikai (28,6%) juridiniam veiksmui, kad „parapijos taryba gauna lėšų iš biudžeto vietos bendruomenei aktualių socialinių, kultūrinių, saugumo klausimų

sprendimui“, ir vadybiniais veiksmais – kad „parapijos taryba sprendžia tik klebono pasiūlytus klausimus“ (61,9%) ir „parapijos taryba yra klebono sudarytas kolegialus organas“ (47,6%) (žr. lentelė nr. 10).

9 lentelė Bažnyčios (parapijos) veiksmai svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (administracijos darbuotojai)

Teiginys	Sutinkančiųjų su teiginiu dalis*, %	Nesutinkančiųjų su teiginiu dalis**, %	Vertinimų vidurkis***
Parapijos taryba sprendžia tik klebono pasiūlytus klausimus	8,0	35,6	2,76
Vietos dvasininkai yra bendruomenių tarybų nariais	51,1	7,6	3,5
Parapijos taryba yra parapijiečių išrinktas kolegialus organas	90,1	0,0	4,2

* apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai nesutinku“ ir „nesutinku“

** apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai sutinku“ ir „sutinku“

*** „1“ žymi atsakymą „visiškai nesutinku“, 5 – atsakymą „visiškai sutinku“

10 lentelė Bažnyčios (parapijos) veiksmai svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (politikai)

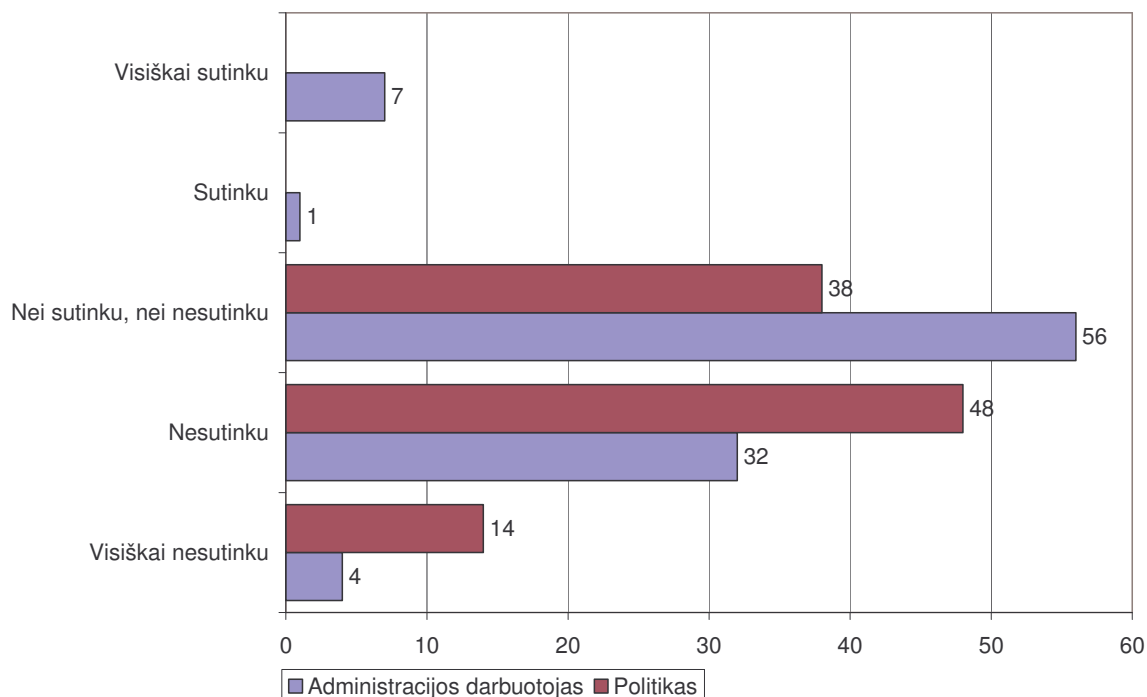
Teiginys	Sutinkančiųjų su teiginiu dalis*, %	Nesutinkančiųjų su teiginiu dalis**, %	Vertinimų vidurkis***
Parapijos taryba sprendžia tik klebono pasiūlytus klausimus	0,0	61,9	2,2
Parapijos taryba yra klebono sudarytas kolegialus organas	33,4	28,6	3,1
Parapijos taryba gauna lėšų iš biudžeto vietos bendruomenei aktualių socialinių, kultūrinių, saugumo klausimų sprendimui	52,4	23,8	3,3
Dvasininkai dalyvauja vietos bendruomenės renginiuose	90,4	0,0	4,2
Parapijos taryba sprendžia dvasininkų ir parapijiečių – vietos bendruomenės narių pasiūlytus klausimus	90,5	0,0	4,2
Dvasininkai bendrauja su tikinčiaisiais ne tik bažnyčioje, bet ir parapijoje	100,0	0,0	4,2

* apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai nesutinku“ ir „nesutinku“

** apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai sutinku“ ir „sutinku“

*** „1“ žymi atsakymą „visiškai nesutinku“, 5 – atsakymą „visiškai sutinku“

Labiausiai neigiamą nuostatą vieni ir kiti respondentai (žr. paveikslas nr. 18) išreiškė veiksmui, kad parapijos taryba spręstu tik klebono pasiūlytus klausimus.

18 pav. Parapijos taryba sprendžia tik klebono pasiūlytus klausimus, proc.

Išvados:

1. Tyrimu nustatyta, jog terpė bendruomeniškai veiklai parapijos bendruomenėje yra – per 70 procentų respondentų atsakė, jog priklausoma religinei bendruomenei todėl, kad tai malonu ir kad laikomasi tradicijų; o tiriant, kokią įtaką jaunimui turi bažnyčia, daugiau kaip 50 procentų atsakė, jog bažnyčia įtaką jaunimui turi.

2. Tyrimas *Vietos bendruomenė 2001* parodė, kad vietos gyventojų požiūris į parapiją su jos administraciniu vienetu bažnyčia šiuolaikinėje modernioje visuomenėje yra pozityvus, todėl bažnyčia (parapija), atlikdama tam tikrus veiksmus, gali prisidėti prie vietos bendruomenės funkcionalumo.

3. Labai svarbus vaidmuo tenka kunigui-lyderiui, kuris savo veikloje remiasi viešumo, parapijiečių dalyvavimo, darbų ir atsakomybių pasidalinimo principais. Dvasininkai, kurie gebės atsakomybe pasidalinti bent su parapijos komiteto nariais, padės

pagrindus šiuolaikinės parapijos vietos bendruomenėje funkcionavimui ir prisidės prie vietos bendruomenės funkcionavimo.

4. Dvasininkams reikia atkreipti dėmesį į kolegialumą sudarant parapijų tarybas ir atsisakant autokratinio parapijų tarybų veikimo principo, kai svarstomus klausimus siūlo tik klebonas, kadangi absoliuti dauguma vietos bendruomenės narių tai laiko labai svarbiu veiksmu.

5. Politiniame lygmenyje – savivaldybių tarybose – turi būti diskutuojama dėl lėšų iš biudžeto skyrimo parapijų taryboms vykdant vietos bendruomenėms aktualius socialinius, kultūrinius, fizinio saugumo projektus, kadangi vietos bendruomenės žmonės tai priima nevienareikšmiškai. Galimas daiktas, čia padėtų didesnis viešumas, kam skiriami pinigai, ir atsiskaitomumas, kokių rezultatų yra pasiekta.

6. Dalis vietos bendruomenės narių negali įsivaizduoti dvasininko eiliniu bendruomenės tarybos nariu, ir dėl to kaltas, matyt, ne tik bažnyčios uždarumas, bet ir susiformavęs dvasininko-lyderio, o ne dvasininko-dalyvio tipas, kurį pakeisti gali tik patys dvasininkai.

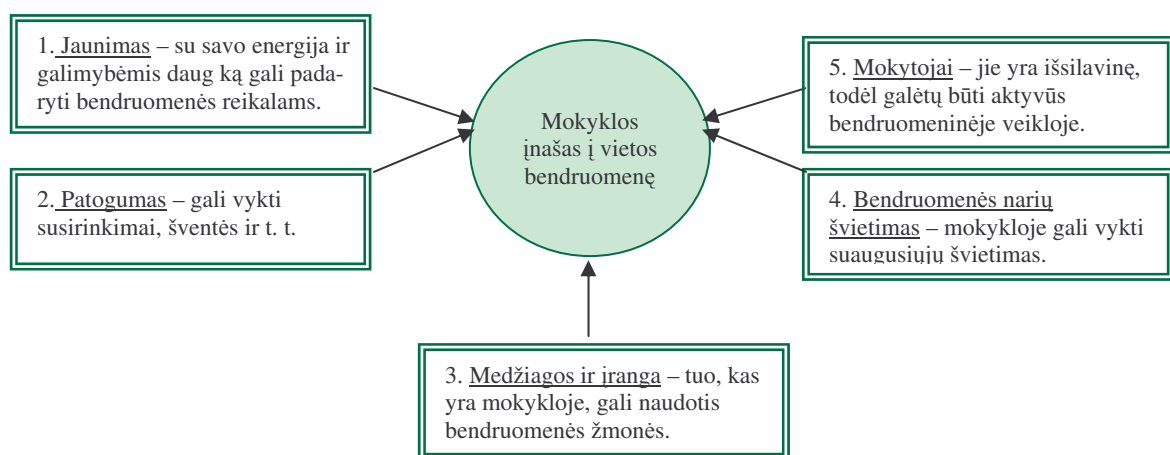
4.2.3. Mokyklos institucinis vaidmuo vietos bendruomenės funkcionavime.

Mokyklos bendruomenės samprata. Kiekviename gyvenimo laikotarpyje skirtingoms institucijoms keliami vis nauji uždaviniai. Mokykla yra ta institucija, kuriai keliami uždaviniai skirtingais laikotarpiais yra panašūs. Mokykla yra žinių, informacijos suteikimo, jauno žmogaus auklėjimo institucija. Pastebime skirtumus, kaip keliami uždaviniai pasiekiami. Tarpukario Lietuvoje „etinės kultūros puoselėjimą Lietuvos mokyklos laikė pirmaeilium uždaviniu. <...> didelis dėmesys buvo skiriamas savo tėviškės ir visos Lietuvos pažinimui. <...> Tautinė mokykla skiepijo vaikams meilę gamtai, mokėjimą pažinti, kartu dėjo pamatus gamtosaugos tradicijoms. <...> Tautinės mokyklos tradicijų tęstinumas atsispindėjo mokyklų kronikose, mokyklų sukakčių minėjimuose<...> Tokių švenčių tikslas – išmokyti mylėti savo mokyklą, ja didžiuotis, jausti save kolektyvo nariu“ [28, p. 116–117]. Pasak R. Grigo, dabar svarbu, ar „mokykla gali prisidėti skiepydama šeimos tradicijas, priklausymo bendruomenei pajautimą, jų socialinį reikšmingumą ir ypač ugdydama individo tautinį sąmoningumą, kaip prigimtinių žmogaus pilietiškumo ir aktyvumo pagrindą“ [54, p. 159].

Vadovaujantis švietimo įstatymu, mokyklų bendruomenių tarybos privalo būti kiekvienoje mokykloje ir, aišku, organizuoti mokyklos bendruomenės veiklą. Kad

mokyklos bendruomenės veikla yra specifiška, yra pabrėžusi ir R. Dobranskienė. Anot jos, specifiškumą lemia „bendruomenės sudėtis (mokiniai, jų tėvai, pedagogai; jų amžius, išsilavinimas; interesai, poreikiai, tikslai; skaičius; santykiai ir kt.)“ [35, p. 66]. Būtent dėl to galime sakyti, kad mokyklos bendruomenė jungia visų arba beveik visų rūšių bendruomeniškas iniciatyvas, esančias vietos bendruomenėje, ir to dėka mokykloje ir mokoma, ir mokomasi vietos demokratijos. Taip yra todėl, kad mokyklos bendruomenės nariai yra kitų vietos bendruomenių dalyviai. Tikėtina, kad mokyklos bendruomenės nariai perkels efektyviausias šios bendruomenės veiklos formas ir į kitas bendruomenes, t. y. mokyklos bendruomenė gali pretenduoti į kitų bendruomenių narių mokymą ir, aišku, dalyvaudama kitų bendruomenių veikloje, tuo pačiu perims ir panaudos jų patirtį.

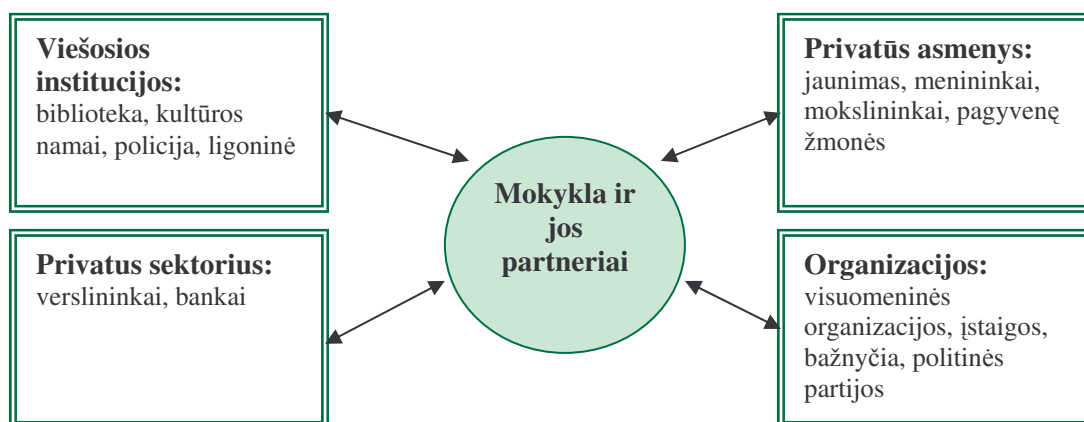
Kiekvienos mokyklos bendruomenė, skirtingai negu kitos vietos bendruomenėje egzistuojančios bendruomenės, disponuoja dideliais žmogiškaisiais ir materialiniais ištekliais. Tai matome autoriaus sudarytame 19 paveiksle. Šių išteklių panaudojimas vietos bendruomenės veikloje sudarys palankias sąlygas vietos demokratijai plėtoti.

19 pav. Mokyklos ištekliai vietos bendruomenėje

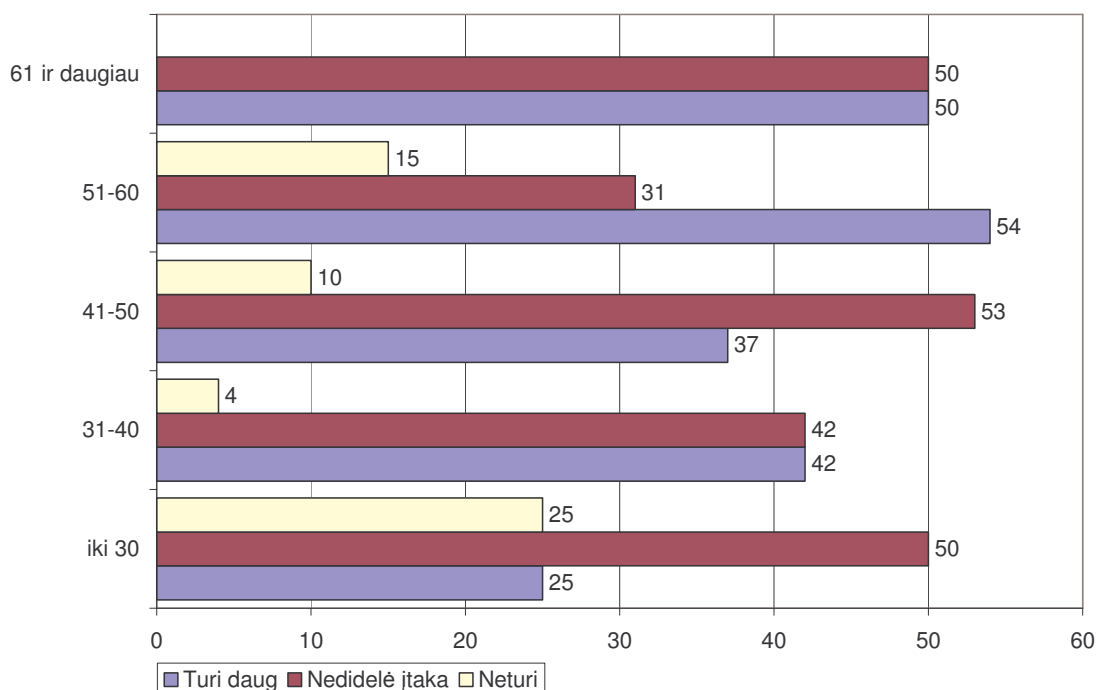
Tuo pačiu mokyklos bendruomenė tiek struktūriniu, tiek psichologiniu, tiek socialiniu aspektu yra labai sudėtinga, jei ne pati sudėtingiausia, kadangi ją sudaro skirtingo amžiaus, išsilavinimo, lyties, požiūrio į gyvenimą ir gyvenimiškas vertybes žmonės. Tačiau viena bendra jungtis yra –mokykla jungia kelias kartas (joje dirbama, mokomasi, vaikai mokosi ar mokysis). Tai tvirta jungtis, kurios neturi nė vienas kitas vietinės bendruomenės subjektas, ir ją privalome išnaudoti, ieškodami pozityvių veiklos formų. Tai svarbu ir mokyklai, ir vietos bendruomenei. Tai, kas aukščiau išvardinta, rodo,

jog mokykla vietos bendruomenėje visada turi daug partnerių, kuriuos matome autoriaus sudarytame paveiksle nr. 21.

21 pav. Mokyklos partneriai

Mokyklos bendruomenės funkcionalumas. Tyrimu Vietos bendruomenė 2001 buvo aiškinamasi, mokyklos, kaip vieno iš faktorių buriančių žmones funkcionalumas vietos bendruomenėje. Tendencijas matome paveiksle nr. 22. Visų amžiaus grupių respondentai mato pozityvią mokyklos įtaką buriant žmones bendrauti, bet atkreiptinas dėmesys, kad vyresnio amžiaus respondentai mokyklos įtaką vietos bendruomenės telkime mato svaresnę.

22 pav. Mokyklos įtaka žmonių bendravime (ekspertai), proc.

Matydami, kad jaunesni respondentai skeptiškesni mokyklos vaidmeniui buriant žmones bendrauti vietos bendruomenėje, tyrėme, kokie kiti faktoriai vietos bendruomenėje turi didžiausią įtaką jaunimui. Todėl darėme prielaidą, kad mokykla, panaudodama savo įtaką jaunimui, gali įgyvendinti vietos bendruomenės iniciatyvas ir tuo prisidėti prie vietos bendruomenės funkcionalumo stiprinimo.

Tyrimu *Vietos bendruomenė 2001* buvo aiškintasi kultūrinio faktoriaus svarba mokyklos bendruomenėje, kadangi Bendrojo lavinimo mokyklų bendrosiose programose teigiama, kad „mokykla – bendruomenė bendruomenėje, sociumo kultūros centras, tautos tradicijų ir papročių puoselėtoja“ [115, p. 9]. Tiriant vietos bendruomenės žmonių dalyvavimą mokyklose vykstančiose šventėse ir kodėl reikia mokyklose populiarinti liaudies papročius, nustatėme, kad absoliuti respondentų dauguma pagrindine dalyvavimo mokyklos šventėse priežastimi laiko norą pabendrauti su pažįstamais. Tuo pripažįstama, kad šventės yra itin pozityvus vietos bendruomenę telkiantis veiksmas. Paaiškėjo, ir kitas dalykas – beveik 80 procentų respondentų pagrindine liaudies papročių populiarinimo priežastimi mokyklose laiko būtinybę jaunimui perduoti žinias apie papročius, t.y. edukacinį aspektą, o ne galimybę jaunimui pabendrauti. Tai matome priede nr. 7 paveiksluose nr. 3 ir 4.

Taigi mokykla nėra ir negali būti vietos bendruomenėje institucija, betarpiškai susijusi tik su edukacine veikla. Respondentai tikisi, kad auklėjamoji, kultūrinė-pažintinė ir kita veikla gali būti panaudojama vietos bendruomenei telkti. Tai sėkmingai gali vykti ir todėl, kad mokykloje funkcionuojant mokyklinei bendruomenei galima išmokti (ir išmokyti) tiek mokytojui, tiek moksleiviui, tiek tėvui, kaip gali būti telkiama vietos bendruomenė. Čia atsirandantis supratimas apie bendruomeniškumo svarbą turi pozityvias sąlygas sklisti tarp vietos bendruomenės žmonių.

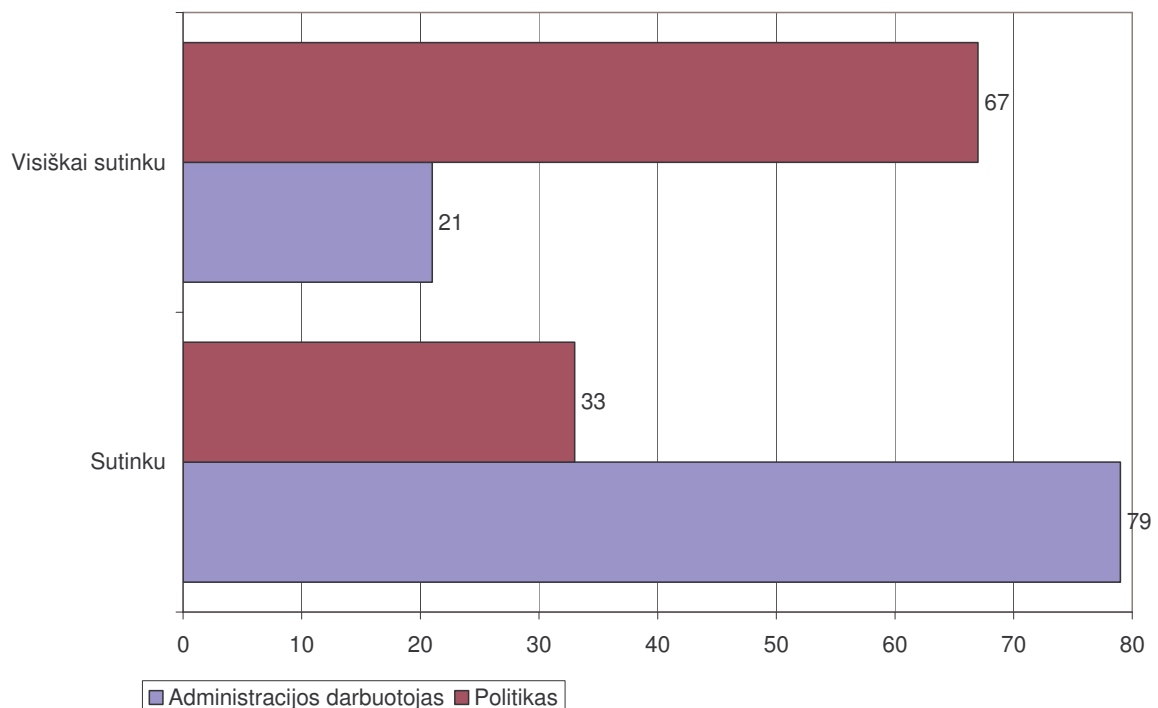
Kokybinis tyrimas *Vietos bendruomenė 2006* parodė, kad vietos bendruomenėje mokykla nevaidina apčiuopiamo vaidmens. Vis dėlto galima teigti, kad vietos bendruomenės funkcionalumą didina supratingi mokyklos vadovai, geri jų santykiai su vietos bendruomenių žmonėmis ir mokyklos pagalba vietos bendruomenės reikalams savo materialine baze. Respondentai mokyklos pasyvumą teisingai mokyklos specifika, supranta ir didelį mokytojų užimtumą, be to, nurodoma, kad dalis pedagogų dirba ir gyvena ne toje pačioje vietos bendruomenėje. Vis dėlto jaučiamas lūkestis, kad mokykla aktyviau įsijungtų į vietos bendruomenės veiklą, kadangi ne vienas respondentas pabrėžė, kad

„anksčiau mokykla buvo kitokia“ (pensininkas, 66 m.); „o sovietiniais laikais buvo kitaip, mokykla viską organizavo, o kultūros namai tik padėdavo“ (pensininkas, 68 m.).

Štai kaip pasiskirsto kitų respondentų nuomonės: „mokykla jaučiasi kaip autonomija. Manau jie turi švietimo problemų. O šiaip tai mokyklos vadovai sutaria su visais. Gal iš jų reikia daugiau tikėtis kultūrinės ir sportinės veiklos“ (inžinierius, 63 m.); „mokykla labai geranoriška savo baze“ (kultūros darbuotoja, 41 m.); „mokykla labai geranoriška savo baze, o šiaip pedagogai nuvargsta, gal dėl to nedalyvauja. Manau, kad kitaip veikti jie ir negali.“ (seniūnas, 45 m.); „mūsų mokykla atsilieka, mokytojai turėtų būti vedliai, bet yra tik vienas kitas. Norėtųsi daugiau aktyvumo“ (pensininkas, 66 m.); „priklauso nuo mokyklos vadovo ir to, ar mokytojai važinėja ar vietoje gyvena, nors įsivaizduoti vietos bendruomenę be mokyklos yra sunku“ (darbininkas, 54 m.); „yra mūsų rajone mokyklų, kur vietos bendruomenės veikloje jos yra ašis, bet dauguma yra pasyvios, ir ne vien tai lemia važinėjantys mokytojai. Manau, pats darbo pobūdis, popierizmas išsekina mokytojus, kad jie mažai ko benori“ (pedagogė, 46 m.); „mokykla pasyvi, ir keista, kaip jai nerūpi, kokioje terpėje jie gyvena, tai kokia jos perspektyva“ (kultūros darbuotojas, 40 m.); „jei nori suprasti vaikus, tai turi juos žinoti gyvenamoje aplinkoje, tai kaip nedalyvauti vietos bendruomenės veikloje. O mokytojai to nesupranta...“ (medikė, 30 m.); „mokytojai apkrauti popierizmu, dar namuose dirba, todėl ir pasyvūs“ (pensininkė, 64 m.); „iš mokyklos nieko nesitikiu, kadangi mokykla atskira respublika“ (bibliotekininkė, 41 m.); „nieko nesitikime net ir iš direktoriaus pasikeitimo“ (ūkininkė, 38 m.); „mokykla pasyvi, gal švietimo skyrius duoda daug darbo – planai, dalykinė veikla ir t. t.“ (vadybininkė, 36 m.); „reikia didesnio mokyklos atvirumo, o dėl veiklos vietos bendruomenėje jie sako, kad to nėra jų darbo plane, todėl jie dirba iki pietų. Reikėtų, kad bendruomeniška veikla atsirastų programose, daugiau dėmesio turėtų būti skiriama pilietiniam ugdymui“ (kultūros darbuotoja, 29 m.); „pačioje mokykloje matau daug kuriančių, aktyviai talkinančių mokinių, bet viskas vyksta viduje. Gal tik tokios organizacijos kaip „Raudonasis kryžius“, „Jaunimo klubas“ vykdo platesnę veiklą. Iniciatyvesnės tik direktorė ir pavaduotoja, o mokytojai – ne.“ (moksleivė, 18 m.).

Neabejotina, kad kokybiškas edukacinės funkcijos vykdymas yra pagrindinė mokyklos funkcija, tačiau tiriamieji, to neneigdami, išreiškia aktyvesnio mokyklos vaidmens vietos bendruomenės gyvenime lūkestį. Galima tik pritarti respondentams, kad tai labai svarbu – mokyklose esantis ne tik materialinis, bet ir žmogiškasis potencialas (mokytojai, vaikai, o per juos ir tėvai) galėtų prisidėti prie vietos bendruomenės

funkcionalumo atlikdami tam tikrus veiksmus. Tyrimu *Vietos bendruomenė 2007* mokykloje atliekamus veiksmus, skatinančius vietos bendruomenės funkcionalumą, analizuojant vadybiniu, juridiniu ir vertybiniu pobūdžiu administracijos darbuotojai ir politikai daugiau vienareikšmiškumo deklaruodami neutralumą (nei sutinku, nei nesutinku), ar jiems pritardami (sutinku arba visiškai sutinku) išreiškė juridiniams ar vertybiniais veiksniams. Vienareikšmiškai (100%) respondentai – administracijos darbuotojai pritaria vertybiniam veiksnui – „pedagogai skatina mokinius dalyvauti vietos bendruomenių iniciatyvose“ (žr. paveikslą nr. 23).

23 pav. **Pedagogai skatina mokinius dalyvauti vietos bendruomenių iniciatyvose, proc.**

Daugiausia prieštaravimų respondentams – administracijos darbuotojams (žr. lentelė nr. 11) – sukėlė vadybiniai veiksmai – „pedagogai organizuotų vietos bendruomenės žmonių savišvietą“ (19,6%) ir „į edukacines programas įtraukiama medžiaga apie bendruomeniškumą“ (14,1%).

Respondentai politikai (žr. 12 lentelė) labiausiai pritaria vadybiniam veiksmui, kad „mokyklose vyktų vietos bendruomenių renginiai“ (95,2%) ir visiškai pritaria vertybiniais veiksmais – „pedagogai skatina mokinius dalyvauti vietos bendruomenių iniciatyvose“ (100%) ir „pedagogai patys aktyviai dalyvauja vietos bendruomenių iniciatyvose“ (100%).

Tuo tarpu jie nepritaria vadybinei nuostatai, kad į „mokyklos needukacinių funkcijų vykdymo vertinimą įtraukiami vietos bendruomenių žmonės“.

11 lentelė **Mokykloje atliekami veiksmai yra svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (administracijos darbuotojai)**

Teiginys	Sutinkančiųjų su teiginiu dalis*, %	Nesutinkančiųjų su teiginiu dalis**, %	Vertinimų vidurkis***
Pedagogai į edukacines sistemas įtraukia medžiagą apie bendruomeniškumą	78,3	14,1	3,8
Pedagogai sistemingai organizuoja vietos bendruomenės žmonių savišvietą	80,4	12,0	3,8
Pedagogai skatina mokinius dalyvauti vietos bendruomenių iniciatyvose	100,0	0,0	4,2

* apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai nesutinku“ ir „nesutinku“

** apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai sutinku“ ir „sutinku“

*** „1“ žymi atsakymą „visiškai nesutinku“, 5 – atsakymą „visiškai sutinku“

12 lentelė **Mokykloje atliekami veiksmai yra svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (politikai)**

Teiginys	Sutinkančiųjų su teiginiu dalis*, %	Nesutinkančiųjų su teiginiu dalis**, %	Vertinimų vidurkis***
Į mokyklos needukacinių funkcijų vykdymo vertinimą įtraukiami vietos bendruomenių žmonės	9,5	28,5	2,7
Mokyklose vyksta vietos bendruomenių renginiai	95,2	0,0	4,1
Pedagogai patys aktyviai dalyvauja vietos bendruomenių iniciatyvose	100,0	0,0	4,3
Pedagogai skatina mokinius dalyvauti vietos bendruomenių iniciatyvose	100,0	0,0	4,7

* apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai nesutinku“ ir „nesutinku“

** apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai sutinku“ ir „sutinku“

*** „1“ žymi atsakymą „visiškai nesutinku“, 5 – atsakymą „visiškai sutinku“

Išvados:

1. Turimi empiriniai duomenys patvirtina, kad į mokyklą, kaip vietos bendruomenės instituciją, buriančią vietos bendruomenės žmones, požiūris yra pozityvus, tačiau dabartiniu metu mokyklos vaidmuo vietos bendruomenėje yra pasyvus ir tai ryškiai disonuoja su respondentų lūkesčiais mokyklos atžvilgiu.
2. Rezultatyvaus veikimo vietos bendruomenės funkcionalume leidžia tikėtis edukacinių mokyklos funkcijų persipynimas su kultūrinėmis, socialinėmis ir kitomis svarbiomis vietos bendruomenei funkcijomis. Taip pat svarbus yra mokyklos daugiafunkciškumas, nes veikianti mokyklos bendruomenė negali apsieiti be daugelio vietos bendruomenėje esančių socialinių partnerių – viešųjų institucijų, verslo ir nevyriausybinių sektoriaus.
3. Viena iš tradiciškai stipriausių vietos bendruomenės narius telkiančių formų yra šventės, liaudies tradicijos, būtent jos šiandienos mokyklos bendruomenėje labiausiai reiškiasi. Todėl reikia, jog vietos bendruomenės kultūriniai renginiai vyktų mokyklose ir kartu su mokykla, tai bus gana stiprus vietos bendruomenės funkcionalumo faktorius.
4. Analizuojant konkrečius veiksmus išryškėjo, kad pedagogų misija yra skatinti mokinius dalyvauti vietos bendruomenės iniciatyvose, tai neatsiejama nuo pačių mokytojų dalyvavimo, taip pat svarbu, kad tokie renginiai vyktų mokyklose, kadangi išsisprendžia resursų (patalpos ir kt.) problemą.
5. Švietimo politiką formuojantys (ministerija) ir įgyvendinantys (savivaldybių švietimo skyriai ir mokyklų administracijos) subjektai turėtų pagalvoti, ar nepritarimas tokiems veiksams, kaip į edukacines programas įtraukiama medžiaga apie bendruomeniškumą ir į mokyklos needukacinių funkcijų vertinimą įtraukiami vietos bendruomenės žmonės, nedidina izoliacijos tarp švietimo paslaugos teikėjo (mokyklos) ir gavėjo (vietos bendruomenės gyventojų), dėl ko paskui nukenčia paslaugos kokybė.

4.2.4. Kultūros įstaigų (kultūros namų, bibliotekų) institucinis vaidmuo vietos bendruomenės funkcionavimui.

Kultūros samprata vietos lygmeniu. Dvidešimtame amžiuje Lietuvai dukart teko įrodyti kultūrinio paveldo stiprybę. Pirmą sykį iš carinės imperijos išsivadavus ir kuriant savo kultūrą, o antrą sykį sovietų okupacijos metais kultūros dėka išsaugant tautinę tapatybę. Dabar atkūrusi Nepriklausomybę Lietuva išgyvena pereinamąjį laikotarpį

derindamasi prie laisvos rinkos, kurdama atvirą visuomenę ir glaudesnius santykius su Europos šalimis.

Kultūra yra kuriama nacionaliniu ir vietos lygmeniu, ir vienu, ir kitu lygmeniu sukurtos kultūros reikšmė yra nekelia abejonių. Europos vietos savivaldos chartija daug kalba apie decentralizavimo principų taikymą visose politikos srityse. „Jeigu įgaliojimus deleguoja centrinės ir regioninės valdžios organas, tuomet vietinės valdžios organai turi teisę įgyvendinti juos savo nuožiūra kaip galima labiau atsižvelgiant į vietos sąlygas [45, p.7].“ Europos kaimo vietovių chartijoje straipsnyje, skirtame kultūrai, kalbama apie „kaimo vietovių bei regionų kultūrinį palikimą“ ir, be kitų priemonių, numatoma „stiprinti regionų kultūrinį kaimo gyventojų identiškumą ir skatinti bendruomenių veiklą“ [44, p. 14].

Kultūros decentralizavimas turi būti pagrįstas centrinės valdžios susitarimu su savivaldybėmis, kadangi tik pastarosios, dirbdamos su vietos institucijomis – kultūros namais, bibliotekomis – ir menininkais, gali iš esmės atnaujinti kultūros ir visuomenės santykius. Tai nebus lengva, kadangi kitų šalių patirtis, kur vietos valdžia seniai remia kultūrą, rodo, jog paprastai prireikia daug metų, kad atsirastų tokios paramos tradicijos.

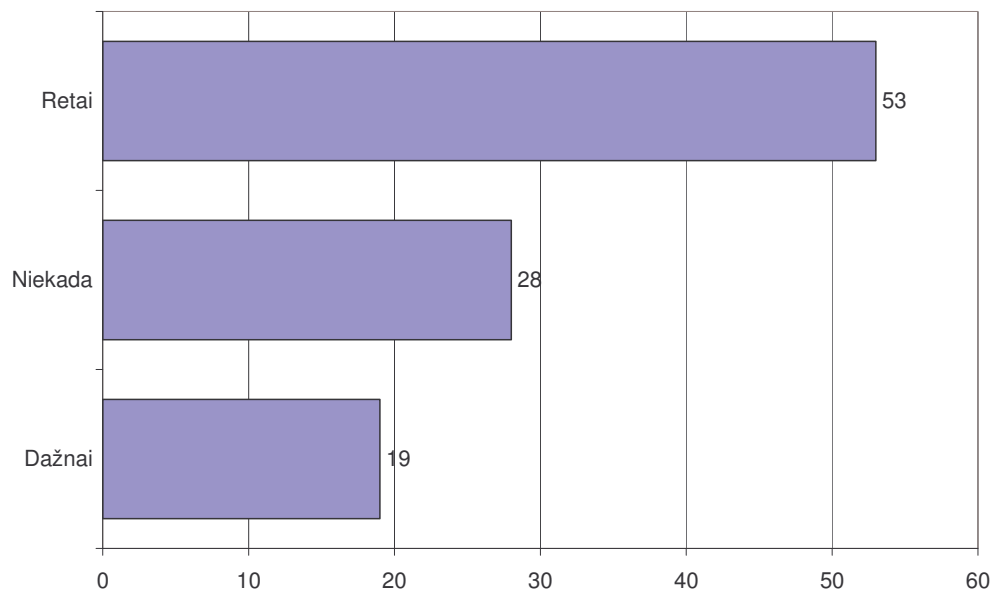
Tyrinėtojai (J. Kaupas, K. Drunga ir kt.) pažymi lietuvių kultūros turinio kolektyvistinį (bendruomenišką) pobūdį, nurodydami, kad „jei lietuvių kultūra ir negalėjo ignoruoti individualizmo – kadangi jisai, matyti, XIX amžiaus gale arba ir anksčiau egzistavo kaip socialinis reiškiny, jina jį vertino neigiamai, kaip bendruomenę griaunantį egoizmą. Atsakingo individualizmo sampratos tradicinė lietuvių kultūra apskritai neturėjo“ [83, p. 323].

Dažnai vietos bendruomenės žmogui sąvoka *kultūra* asocijuojasi su švente. Praradusios tradicijos prasmę šventės tampa dirbtinos ar reikalaujančios įvairių skatinimo priemonių, tarkim, alkoholio. Dažnai šventė suvokiama kaip pobūvis, „per kurį geriama ir valgoma; organizuojami šokiai, bet į juos išitraukia tik atskiros poros, o dažniausiai šokama pavieniui“ [214, p. 318]. O tikra šventė yra ženklas viso to, kas pranoksta kasdienybę, simbolizuoja, ko žmogus trokšta. „Šventė yra apčiuopiama bendruomenės tikslingumo raiška. Ir todėl šventė tampa bendruomeninio gyvenimo esme. Per šventę kasdienybė, pyktis ir mažos rietenos pamiršamos. Šventė – tai tarsi gyvenimo pakylėjimas. Ir juo labiau kasdienybė vargina, juo nuobodesnė ji yra, juo labiau širdims reikia šventės ir žavėjimosi meto. Širdims reikia progų susirinkti kartu, kartu dėkoti,

giedoti, šokti, kartu sėsti už išskirtinio stalo. Kiekviena bendruomenė, kaip ir kiekviena tauta, turi savo švenčių liturgiją [214, p. 319].“

Tarpukario Lietuvoje visuomeninę svarbą vietos bendruomenėje turėjo įvairios šventės. Pasak I. Čepienės, „gimus kūdikiui, buvo švenčiamos radynos. <...>...vykdavo apgėlų apeigos ir kūdikis būdavo priimamas į kaimo bendruomenę. <...> Ypač svarbus įvykis būdavo vestuvės, kuriose dalyvaudavo visas kaimas. Reikšmingiausi vestuvių momentai – nuotakos atskyrimas nuo savo bendruomenės ir perėjimas į kitą – vyro bendruomenę. <...>kaimo bendruomenė atsisveikindavo ir su mirštančiu žmogumi, stengdavosi grąžinti skolas jam dar gyvam esant, susitaikyti, jei prieš tai buvo susipykę. Savo ruožtu mirštantysis prašydavo kaimo žmonių atleidimo, norėdavo, kad niekas neliktų įžeistas ar nuskriaustas“ [28, p. 66]. Tačiau dabartinėje vietos bendruomenėje jos jau nebefunkcionuoja arba funkcionuoja tik išimtiniais, pavieniais atvejais.

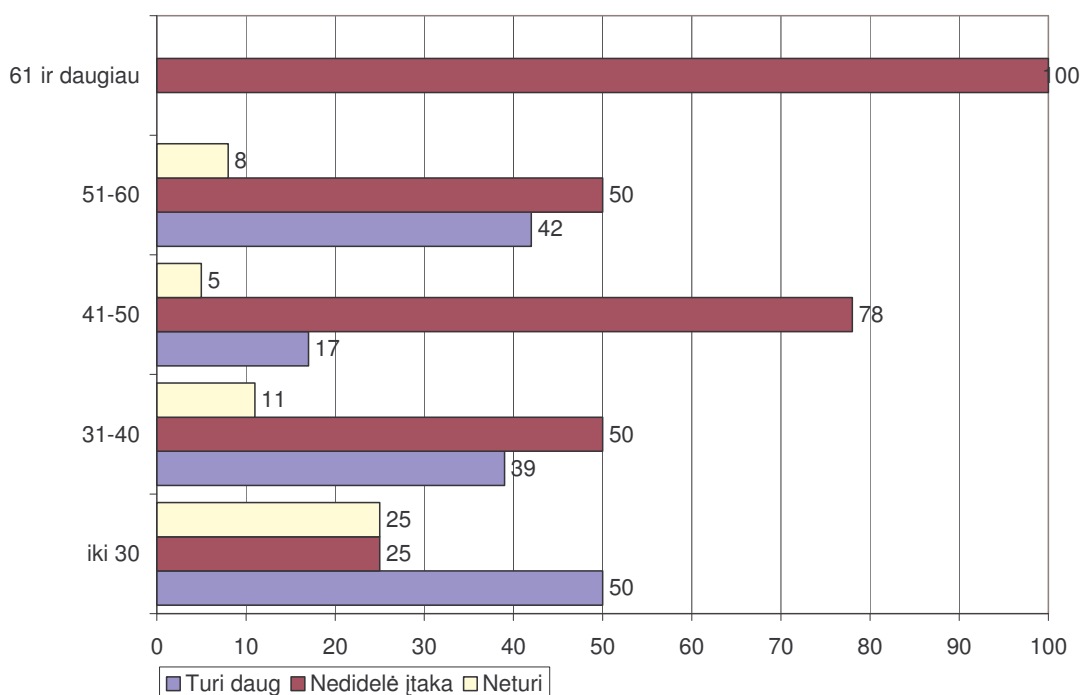
Kultūros įstaigų vietos bendruomenėje funkcionalumas. Tyrimo Vietos bendruomenė 2001 metu pirmiausia buvo siekiama išsiaiškinti, kokia yra bendrų švenčių įtaka bendruomeniškumui ir koks vaidmuo vietos bendruomenės telkime tenka vienai iš vietos bendruomenės institucijų – kultūros namams.

24 pav. Švenčių įtaka žmonių bendravimui, proc.

Rezultatus, parodančius akivaizdžią bendrų švenčių įtaką bendruomeniškumui, matome paveiksle nr. 24. Kiek kitaip respondentai (žr. paveikslas nr. 25) galvoja apie

kultūros namų įtaką, kadangi matome, kad tik jaunesnio amžiaus žmonėms tai svarbu. Panašios ir ekspertų tendencijos (žr. priedas nr. 7 paveikslai nr. 5 ir nr. 6).

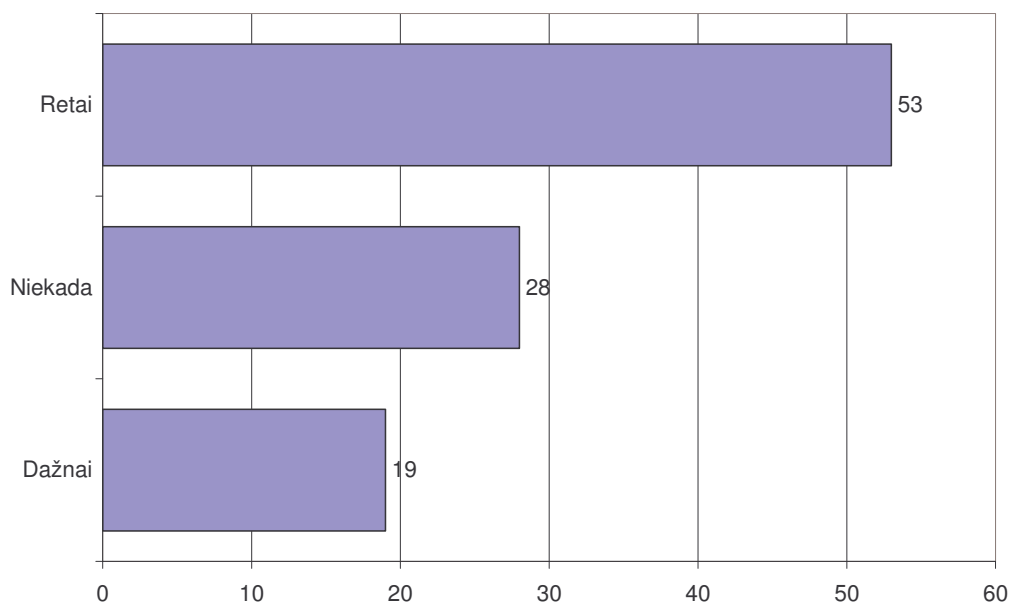
25 pav. Kultūros namų įtaka žmonių bendravime (ekspertai), proc.

Neanalizuosime, kokią įtaką darė vietos bendruomenės kultūrinei tradicijai sovietiniais laikais profesionalioji kultūra, kuri dėl ideologinės politikos buvo „atvežtinė“, todėl ir negalėjo tapti vietos bendruomenės kultūros dalimi. Galime tik pridurti, kad būtent tokiai kultūrai, o tiksliau meno kolektyvų pasirodymams jaučia didžiausią nostalgiją kaimo bendruomenės žmonės. Būtent tokių kolektyvų pasirodymams ir buvo pritaikyti kaimo arba kolūkinių centrų – gyvenviečių kultūros namai, kurie dabar sparčiai nyksta. Be to, ir kultūros namuose dirbusi profesionali administracija, organizavusi kultūrinį darbą, prarado savo paskirtį.

Tyrimu *Vietos bendruomenė 2001* išsiaiškinta, kad daugelis (67%) patys nedalyvauja; dalyvaujančių dauguma nurodo priežastį „kadangi smagu“, mažuma (12%) teigia, kad dalyvauja, „kai prašo“; kitų dalyvavimą vertindami, 50% respondentų mano, kad dauguma dalyvauja, „kadangi smagu“, o 31% nurodo atsakymą, kad „dalyvauja priprašyti“. Kaip matome, dauguma respondentų patys neįsitraukia į veiklą, bet iš šalies vertindami, pabrėžia, kad smagu dalyvauti

Tiriant pasitvirtino, kad tose seniūnijose, kur manyta, jog bendruomeniška raiška aktyvesnė, bendrų švenčių yra daugiau – nuo 73% (Vabalninkas) iki 93% (Raudonė). Skirtingų amžiaus grupių respondentai vienodai pastebi vykstančias bendras šventes.

Dar vienas tyrimo tikslas buvo išsiaiškinti, koks požiūris į kažkada Lietuvoje gyvybingas bendras šventes su kaimynais (žr. paveikslas nr. 26). Šiuo aspektu neišryškėjo, kad aktyvesnėse ar mažiau aktyviose bendruomenėse, būtų skirtingos tendencijos (žr. priedas nr.7 paveikslas nr. 7). Tiriant skirtingo amžiaus grupes (žr. priedas nr. 7 lentelė nr.1) paaiškėjo, kad būtent vyresnio amžiaus respondentai ilgisi tokių švenčių. Matyt, jie prisimena, kad anksčiau tokios šventės buvo kur kas dažniau (žr. paveikslus nr. 40 ir nr. 41 ir lentelę nr. 5).

26 pav. Šventės švenčiamos su kaimynais, proc.

Kokybinis tyrimas *Vietos bendruomenė 2006* taip pat patvirtino respondentų nuostatą, kad kultūrinė veikla svarbi vietos bendruomenėje. Dažname atsakyme akcentuojama, kad be jos neapsieina nė viena vietos bendruomenė. „Kiekviename kaime turėtų būti jei ne kultūros namai, tai bent biblioteka. Kartais žmonės patys suneša knygas ir padaro mažas bibliotekas, ir tai traukia žmones“ (seniūnas, 42 m.); „kadangi aš pati dirbu kultūros namuose, tai apie mus ir sukasi bendruomeniška veikla. Mums padeda biblioteka, kuri renka medžiagą apie bendruomenės veiklą. Kultūros darbuotojai turi suprasti, kad

bendruomenė yra jėga ir jei bus aktyvi bendruomenė, bus visai kitokia kultūrinio darbo prasmė“ (kultūros darbuotoja, 29 m.); „labai gerai, jei yra kultūros namai ir biblioteka; jei šios institucijos sutaria, tai puiku, bet būna, kad jos varžosi, kas ką padarė“ (pensininkas, 68 m.); „svarbu, kad kultūros namai darytų ir paprastus darbus, o ne tik parodai. Vaikai įsitrauktų, bet nėra palaikymo – nei stalo teniso, nei diskotekų – nejaugi tai nesvarbu“ (bibliotekininkė, 41 m.); „kuo gilesnis kaimas, tuo labiau nori kultūrinės veiklos, tik mes neturime sąlygų nuvykti, neturime aparatūros ir kt.“ (kultūros darbuotojas, 40 m.); „žmonės vėl pasiilgo kultūrinių renginių... <...> „pagal esamas darbo sąlygas, tai daug padarome, o kai dar padeda bendruomenė, tai itin daug...<...> net kultūros namus atstatėme“ (kultūros darbuotoja, 41 m.).

Kaip matome, respondentai suvokia, kad kultūrinės veiklos pagrindas yra specifinių patalpų (bibliotekos, kultūros namų, sporto salės) buvimas ir juose vykstantys renginiai, kas ir yra neabejotinas vietos bendruomenės funkcionalumo požymis, kadangi šios patalpos tarnauja ne kam kitam, o vietos gyventojams.

Kokius vadybinius veiksmus reikia atlikti, kad kultūros institucijos prisidėtų prie vietos bendruomenės funkcionalumo, aiškinomės tyrime *Vietos bendruomenė 2007*. Paaiškėjo, kad kultūros įstaigose (kultūros namuose, bibliotekose) atliekami veiksmai, skatinantys vietos bendruomenės funkcionalumą, susilaukė daugiausia (kaip ir žmogaus fizinis saugumas) respondentų politikų ir administracijos darbuotojų palaikymo (sutinku ir visiškai sutinku). Respondentai administracijos darbuotojai (žr. lentelė nr. 13) neigiamai vertina (23,9%) tik vadybinį veiksmą, kad į „vietos kultūros namų, bibliotekų veiklos vertinimą būtų įtraukiami vietos bendruomenės žmonės“. Labiausia respondentai administracijos darbuotojai pritaria nuostatoms, kad kultūros įstaigose vyksta vietos bendruomenių renginiai, kultūros įstaigų darbuotojai palaiko vietos bendruomenės kultūrinės iniciatyvas, kultūros įstaigų darbuotojai rodo iniciatyvą bendrauti su mokykla, bažnyčia, vietos policininku. Tai rodo, jog administracija (biurokratija) prisidės ar bent jau nesudarys biurokratinių barjerų vietos kultūros įstaigoms bendraujant su vietos bendruomenių aktyvu.

13 lentelė **Kultūros įstaigos atliekami veiksmai yra svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (administracijos darbuotojai)**

Teiginys	Sutinkančiųjų su teiginiu dalis*, %	Nesutinkančiųjų su teiginiu dalis**, %	Vertinimų vidurkis***
Į vietos kultūros namų vertinimą įtraukiami vietos bendruomenių žmonės	66,3	23,9	3,5
Kultūros įstaigų darbuotojai rodo iniciatyvą bendrauti su mokykla, bažnyčia, vietos policininku	100,0	0,0	4,4
Kultūros įstaigose vyksta vietos bendruomenių renginiai	100,0	0,0	4,7

* apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai nesutinku“ ir „nesutinku“

** apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai sutinku“ ir „sutinku“

*** „1“ žymi atsakymą „visiškai nesutinku“, 5 – atsakymą „visiškai sutinku“

14 lentelė **Kultūros įstaigos atliekami veiksmai yra svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (politikai)**

Teiginys	Sutinkančiųjų su teiginiu dalis*, %	Nesutinkančiųjų su teiginiu dalis**, %	Vertinimų vidurkis***
Kultūros įstaigų vadovai koordinuoja savo veiklą su vietos bendruomenių lyderiais	100,0	0,0	4,1
BC sudaromos sąlygos naudotis kultūros įstaigų resursais (patalpos, tel., kompiuteris ir t.t.)	100,0	0,0	4,1
Kultūros įstaigų darbuotojai rodo iniciatyvą bendrauti su mokykla, bažnyčia, vietos policininku	100,0	0,0	4,1
Į vietos kultūros namų vertinimą įtraukiami vietos bendruomenių žmonės	100,0	0,0	4,2
Į kaimų, miestelių kultūrinių renginių planavimą įtraukiami vietos bendruomenių žmonės	100,0	0,0	4,4

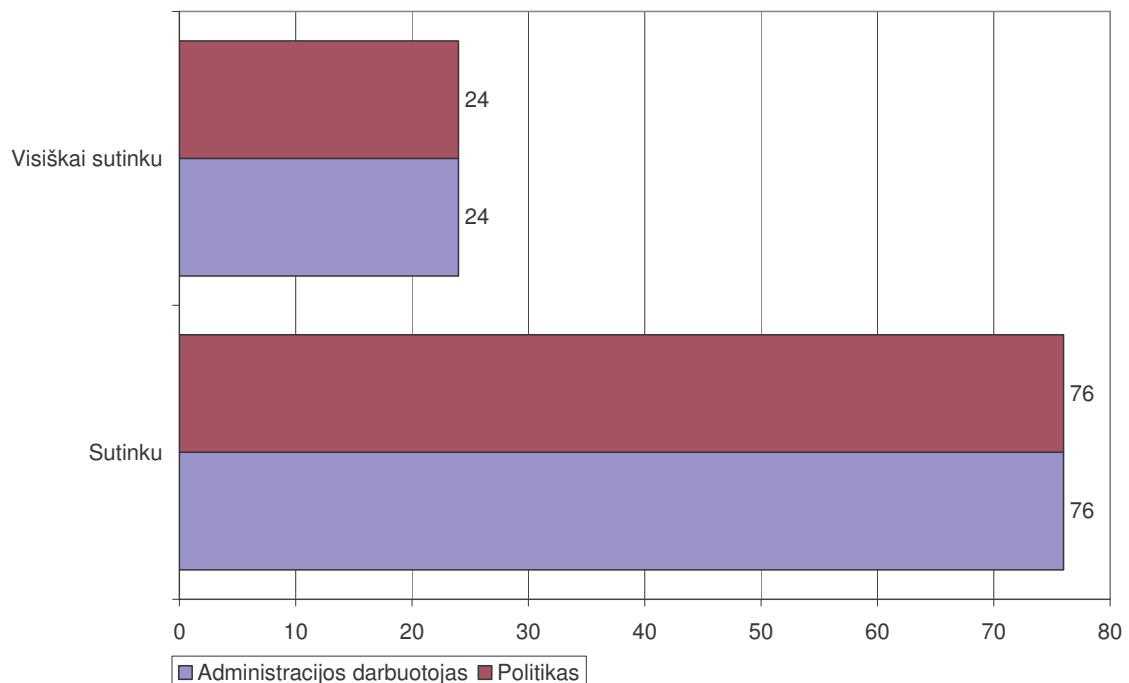
* apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai nesutinku“ ir „nesutinku“

** apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai sutinku“ ir „sutinku“

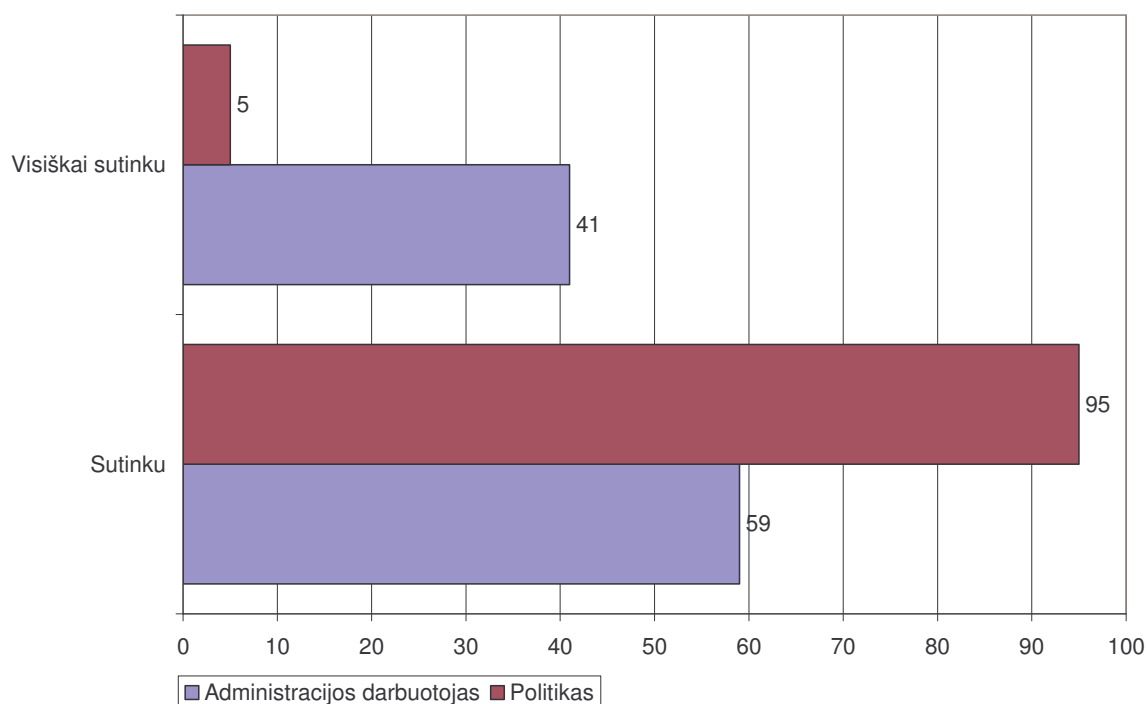
*** „1“ žymi atsakymą „visiškai nesutinku“, 5 – atsakymą „visiškai sutinku“

Respondentai politikai 100% pritaria šiems veiksams (žr. lentelė nr. 14): „kultūros įstaigų vadovai koordinuoja savo veiklą su vietos bendruomenių lyderiais“, „į kaimų, miestelių kultūrinių renginių planavimą įtraukiami vietos bendruomenių žmonės“, „į vietos kultūros namų veiklos vertinimą įtraukiami vietos bendruomenių žmonės“, „BC sudaromos sąlygos naudotis kultūros įstaigų resursais (patalpos, telefonas, kompiuteris ir t. t.)“, „kultūros įstaigų darbuotojai palaiko vietos bendruomenės kultūrines iniciatyvas“, „kultūros įstaigų darbuotojai rodo iniciatyvą bendrauti su mokykla, bažnyčia, vietos policininku“.

Pastebėta, kad tiek administracijos darbuotojai, tiek politikai sutaria, dėl šių veiksmų, t. y., kad „kultūros įstaigos darbuotojai palaiko vietos bendruomenės kultūrines iniciatyvas“ (žr. paveikslas nr. 27) ir „kultūros įstaigos darbuotojai rodo iniciatyvą bendrauti su mokykla, bažnyčia, vietos policininku“ (žr. paveikslas nr. 28). Politikų ir administracijos darbuotojų pritarimas šiems veiksams rodo politinio supratimo ir administracinės valios buvimą, o pritarimas tiek vadybinio, tiek juridinio tiek vertybinio pobūdžio veiksniams rodo sistematiškumą, kuris itin svarbus siekiant rezultato - vietos bendruomenės funkcionavimo kultūros srityje.

27 pav. **Kultūros įstaigos darbuotojai palaiko vietos bendruomenės kultūrines iniciatyvas, proc.**

28 pav. **Kultūros įstaigos darbuotojai rodo iniciatyvą bendrauti su mokykla, bažnyčia, vietos policininku, proc.**

Išvados:

1. Kultūra yra viena iš vietos bendruomenės veiklos sričių, kur pagal Europos savivaldos chartiją ir LR Vietos savivaldos įstatymą galima įgyvendinti visišką decentralizacijos principą ir todėl čia yra plačios galimybės įgyvendinti vietos bendruomenės iniciatyvas.
2. Tyrimas *Vietos bendruomenė 2001* patvirtino tradicijų, liaudies švenčių šventimo vietos bendruomenėje svarbą.
3. Tiriant pastebėta, jog tai, kad gana mažas procentas vietos bendruomenės žmonių dalyvauja meno kolektyvų veikloje, yra posovietinio laikotarpio bruožas, kadangi kažkada gausiai dalyvavę meno kolektyvuose vietos bendruomenės nariai dabar, kai nebėra organizatorių – profesionalų, tapo abejingi ir nebedalyvauja, tai sudaro sąlygas vietos bendruomenėje plisti masinei kultūrai, kuri mažina vietos bendruomenės kultūrinį funkcionalumą.
4. Vietos bendruomenės kultūros institucijų atliekami vadybiniai veiksmai organizuojant renginius vietos bendruomenėse liudija, kad šie veiksmai turi palaikymą tiek politikų (politinė valia), tiek administracijos darbuotojų (sisteminis veikimas), kas be

jokios abejonės leidžia tikėtis, kad būtent kultūrinis vietos bendruomenės funkcionalumas yra vietos bendruomenės funkcionalumo pagrindas.

5. Prioritetiniai veiksmai, kurie pirmiausia turėtų būti atliekami šiuolaikinėse vietos bendruomenės kultūros įstaigose yra šie: kultūros įstaigų darbuotojų rodomas iniciatyvumas bendraujant su mokykla, bažnyčia, vietos policininku, kultūros įstaigų darbuotojų palaikymas vietos bendruomenės kultūrinių iniciatyvų, kultūros įstaigose vietos bendruomenės renginių organizavimas ir kultūros įstaigų vadovų koordinavimas savo veiklos su vietos bendruomenių lyderiais.

4.2.5. Fizinio žmogaus saugumo organizavimas – vietos bendruomenės funkcija

Saugios vietos bendruomenės samprata. Žmonių gyvenimo tikslas yra dvasinės ir socialinės gerovės sukūrimas. Viena iš socialinės gerovės dalių yra fizinis saugumas. Teisininkas Petras Leonas teigė: „tvarka civilizuotuose kraštuose kuriama ne vyriausybės veikimu, o susiklosto bendrai veikiant įvairių tautų grupių bendriems interesams.<...> bendri interesai reguliuoja susibūrusių pagal interesus žmonių sumanymus ir kuria atitinkamus įstatymus, kurie yra veiksmingesni už visuomenei nedalyvaujant biurokratijos sukurtus“ [108, p. 28]. Vis dėlto, kad ir kokie geri būtų įstatymai, jie dar negarantuoja vietos bendruomenės žmonių saugumo. Žmogui, kad laikytųsi įstatymų, reikalingi jų sergėtojai. Tiesa, kažkada istorijoje su šiuo uždaviniu neblogai susidorojo pati bendruomenė. Tačiau, laikui bėgant, prireikė daugybės įstatymų ir tuo pačiu žmogaus saugumą užtikrinančių institucijų. Natūralu, kad gyventojai, o jie yra ir mokesčių mokėtojai, tikisi iš šių struktūrų, išlaikomų iš jų mokesčių, efektyvaus darbo, t. y. saugios aplinkos. Deja, šių tarnybų daugėja, jos profesionalėja, tačiau žmogui pavojų keliančių įvairių rūšių veikų ne mažėja, o daugėja. Kodėl taip? Matyt, todėl, kad intensyvėjant gyvenimo greičiui, plintant modernizacijai, valstybinės tarnybos, net ir labiausiai išsivysčiusiose pasaulio šalyse yra nepajėgios įveikti žmonių saugumui keliančią grėsmę. Tiesa, pas mus į visas šias struktūras žmonės žiūri kaip į represines, kurių nevalia neklausyti, kurios yra prieš žmogų, o ne už žmogų. Vakarų pasaulyje į žmogų saugančių struktūrų veiklą žiūrima kiek kitaip. Jų – gaisrininkų, policininkų, ekologų – veikla yra vertinama kaip tos vietos bendruomenės ekologų, gaisrininkų, policininkų veikla. „Demokratių valstybių patirtis įtikinamai rodo vykstančias priešingas socialinių procesų tendencijas. Valstybės teisėsaugos įstaigų, policijos „ekspansija“, palaikant bendruomenės viešąją tvarką, pastebimai mažėja. Į policijos funkcijų vykdymą vis labiau įsitraukia

neformalios ir pusiau formalios institucijos. Policijos įstaigos, aptarnaujančios bendruomenę, tampa neatskiriama tos bendruomenės dalimi [102, p. 9].“

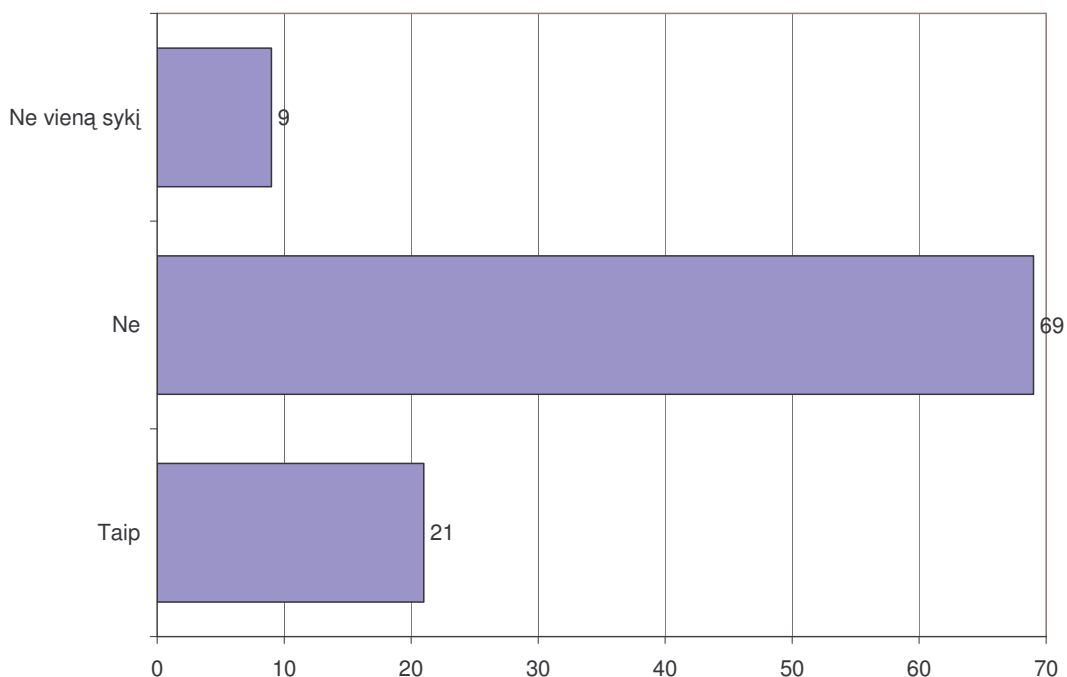
Matyt, tai ir bus svarbiausia išeitis, užtikrinanti saugesnę aplinką. Tokioje bendruomenėje policija yra partnerystės institucija, kurios pagrindinis uždavinys – suteikti pagalbą kiekvienam gyventojui, kad būtų užkirstas kelias pavojams, kylantiems vietos bendruomenės nario saugumui. Jeigu kalbame apie partnerystę, tuomet reikia tikėtis, kad tvarkos palaikymo procese dalyvautų ir antra pusė – bendruomenės atstovai.⁴⁵

Saugios vietos bendruomenės funkcionalumas. Tyrimu *Vietos bendruomenė 2001* ir buvo aiškinasi, ar šiuolaikinės vietos bendruomenės žmonės pastebi, kad patys bendruomenės nariai galėtų dalyvauti viešosios tvarkos užtikrinime, koks požiūris į praeityje Lietuvoje sėkmingai viešąją tvarką užtikrinusią Šaulių organizaciją ir ar suprantama, kad tik patys gali užtikrinti saugumą bendruomenėje. Pasitvirtino hipotetinis teiginys, kad šiuo metu bendruomenės atstovai beveik nedalyvauja vietos bendruomenės tvarkos palaikymo procese, kadangi respondentai galėjo nurodyti tik pavienius jiems žinomus atvejus, kai jų pažįstami sutramdė viešosios tvarkos pažeidėjus. Beveik 70% visų respondentų, o kai kuriose seniūnijose (Čiobiškis, Raudonė) daugiau kaip 80% nurodė, tokių atvejų nežinantys. Analizuojant skirtingų amžiaus respondentų požiūrį į šią problemą, nepastebėtas skirtingų amžiaus grupių žmonių požiūrio skirtumas (žr. priedas nr.7 lentelės nr. 2 ir nr. 3). Nuomonių pasiskirstymą matome paveiksle nr. 29.

Buvo tirta, kaip šiuolaikinėje vietos bendruomenėje gali funkcionuoti kažkada buvusi sėkminga ir populiari saugumo užtikrinimo forma – veikimas Šaulių sąjungoje, paaiškėjo, jog žmonės supranta, jog dalyvavimas Šaulių sąjungos veikloje ir kitose

⁴⁵ Reikia pažymėti, kad Lietuvos tarpukario istorijoje panaši filosofija jau vyravo. Jos funkcinių pagrindą sudarė Šaulių organizacijos veikla. „Lietuvos žmonių turtui ir gyvybei ginti buvo reikalinga tvirta, ginklų valdanti ranka. Tokiose aplinkybėse įgimtas savisaugos jausmas vertė Lietuvos žmones griebtis ginklo, gintis patiems ir daryti tvarką savo kaimuose ir miesteliuose. Įvairiose Lietuvos vietose spontaniškai steigėsi piliečių apsaugos būriai, garbės milicijos kuopos ir kiti ginkluoti partizaninio pobūdžio susibūrimai, kurių nariai, patys apsirūpinę ginklais ir iš savo tarpo išsirinkę vadus, nepasitraukdami iš savo sodybų, talkino kariuomenei kovoti su Lietuvos priešais.“ 1939 metais Šaulių sąjungoje buvo per 70 tūkstančių narių, kurie įdėjo svarų indėlį ne tik į karinį, bet ir į kultūrinį krašto gyvenimą. „Be to, nemažai nuveikė ir Šaulių ugniagesių būriai; žmonės apmokydavo apsisaugoti nuo kenksmingų cheminių medžiagų, galimo karo atveju – nuo lėktuvų puolimo, suteikti medicinos pagalbą ir pan. Ženklaus Šaulių sąjungos įnašas į bendrąjį žmonių, ypač kaimo, švietimą, kultūrą – apie 70 procentų šaulių buvo iš ūkininkų ir žemės ūkio darbininkų. Šauliu buvo kas antras mokytojas, inžinierius, aukštųjų mokyklų dėstytojas, mokslininkas. [92, p. 244]“

savanoriškose pasipriešinimo netvarkai grupėse yra reali galimybė, užtikrinti asmeninį ir artimųjų saugumą⁴⁶. Tai matome priedo nr.7 paveiksle nr. 8.

29 pav. Viešosios tvarkos ardytojų sutramdymo atvejai, proc.

⁴⁶ Ieškoma ir kitų visuomeninių grupių, kurias būtų galima įtraukti į saugios vietos bendruomenės kūrimą. 1998 m. priimtas Policijos rėmėjo įstatymas, kuris įteisino piliečių pagalbos teikimą, kad būtų užtikrintas visuomenės saugumas. Dar vienas svarbus žingsnis, skatinantis policijos ir bendruomenės atstovų bendradarbiavimą, buvo respublikinio judėjimo „Stabdyk nusikalstamumą“ įregistravimas. Kurį laiką apie tai buvo daug šnekama. Kai valdžioje buvo Tėvynės Sąjungos (Lietuvos Konservatoriai) partija, buvo visokeriopa skatinamas šio judėjimo grupių kūrimasis vietos bendruomenėse. Deja, pastaruoju metu apie šį judėjimą mažai kas girdima; valdžios neproteguojama iniciatyva dar nebuvo įleidusi šaknų į vietos bendruomenę ir todėl nesuranda aktyvesnės ir reikšmingesnės vietos bendruomenėje. Galimas daiktas, kad šis judėjimas kol kas neprigijo ir todėl, kad jo idėja atvežta iš Kanados, t. y. anglosaksiškojo administravimo šalies ir sunkiai adaptuojama kontinentinei viešojo administravimo tradicijai priklausančiai Lietuvai. Vis dėlto, kad ir kaip baigtųsi vienos ar kitos iniciatyvos, kurios prisideda prie saugesnės aplinkos kūrimo, jos yra reikalingos. Anglų mokslininkas L. P. Brownas, tyrinęs Japonijos policijos veiklą, padarė išvadą, kad policijos ir visuomenės bendradarbiavimas šioje šalyje užtikrinamas įvairiomis formomis. Štai keletas jų: policijos postai (būdelės) ryšiams su gyventojais palaikyti, policijos asociacija, besirūpinanti žmonėmis, bendradarbiausiais su policija, nusikaltimų prevencijos asociacijos, kelių saugumo asociacijos, jaunimo globos draugijos, policijos ir gyventojų ryšių ir dialogų forumai [74, p. 29] ir, matyt, daugiausia dėmesio įvairiose pasaulio šalyse susilaukusi sistema „koban“. „Dažniausiai tai dviejų aukštų namas bendruomenės teritorijoje. Iš kitų namų jis išsiskiria tik visą parą prie namo degančia raudona lempa. Antrajame aukšte gyvena policininkas su savo šeima. Pirmajame yra policijos nuovada. Čia visą parą – dieną ir naktį – gali kreiptis bendruomenės nariai. Jei „koban“ policijos pareigūnas yra išvykęs, jį pakeičia žmona. „Koban“ yra glaudžiai suaugusi su bendruomene. Policijos pareigūnas nėra svetimas: jis čia gyvena, čia dirba, dalyvauja visuose bendruomenės renginiuose, puikiai žino viską, kas vyksta bendruomenėje, visas jos problemas. „Koban“ policininkas teikia įvairias paslaugas. Jis aiškina, kaip rasti kelią, paskolina skėtį, kai lyja, konsultuoja gyventojus teisiniais klausimais, sprendžia ginčus, tikrina, ar gerai prižiūrimi senesni žmonės, dėsto mokykloje, propaguodamas svarbiausias japonų vertybes: drausmę, pagarbą, ištvermę. Beveik visi „koban“ leidžia laikraštį [74, p. 29].

Matydami, kad fizinio saugumo užtikrinimui vietos bendruomenėje respondentai skiria didelį dėmesį, tyrėme veiksmus, kurie padėtų tą fizinį saugumą pasiekti. Be jokios abejonės, šio fizinio saugumo įgyvendintojos turi būti jau anksčiau mūsų aptartos svarbios vietos bendruomenės funkcionalume vietos institucijos – seniūnija, bažnyčia, mokykla, kultūros įstaigos. Tyrimas *Vietos bendruomenė 2007* parodė, kad fizinį saugumą užtikrinantys veiksmai vietos bendruomenėje, kartu su kultūriniais veiksmais susilaukė daugiausia teigiamo (sutinku arba visiškai sutinku) respondentų vertinimo.

15 lentelė **Žmogaus saugumą užtikrinantys veiksmai yra svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (politikai)**

Teiginys	Sutinkančiųjų su teiginiu dalis*, %	Nesutinkančiųjų su teiginiu dalis**, %	Vertinimų vidurkis***
Yra policininkas, kuris nuolat bendrauja su seniūnu, mokyklos direktoriumi, klebonu, kultūros namų bibliotekos direktoriumi	100,0	0,0	4,1
Yra policininkas, kuris pastoviai dalyvauja vietos bendruomenių renginiuose	100,0	0,0	4,1
Saugumas kaimuose ir miesteliuose tiriamas sistemingai apklausiant vietos bendruomenių žmones	100,0	0,0	4,2
Savivaldybė ir policijos komisariatas bendradarbiauja skatindami kurtis „Stabdyk nusikalstamumą“ grupes	100,0	0,0	4,6
Savivaldybėje sudaromos sąlygos kaimuose ir miesteliuose gyvenantiems ir dirbantiems policininkams	100,0	0,0	4,6

* apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai nesutinku“ ir „nesutinku“

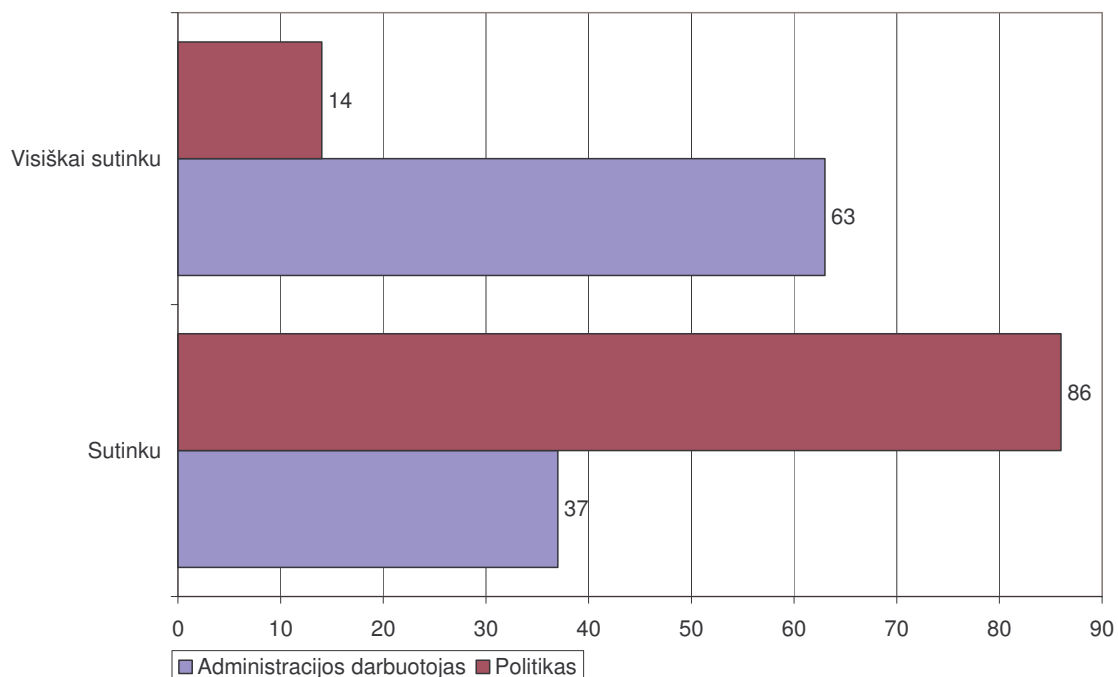
** apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai sutinku“ ir „sutinku“

*** „1“ žymi atsakymą „visiškai nesutinku“, 5 – atsakymą „visiškai sutinku“

Respondentai administracijos darbuotojai neutralumą išsakė (nei sutinku, nei nesutinku) tik dėl juridinio veiksmo, kad „vietos policininkas yra BC (bendruomenės centro) narys“ ir vertybiniais veiksmais – „policininkas nuolat bendrauja su seniūnu, klebonu, kultūros namų, bibliotekos ir mokyklos direktoriais“ ir „policininkas pastoviai dalyvauja vietos bendruomenių renginiuose“. Respondentai politikai (žr. lentelė nr. 15)

neutralumą išreiškė (nei sutinku, nei nesutinku) juridiniam veiksmui, kad vietos policininkas yra bendruomenės centras narys ir vadybiniam veiksmui – „politiniai ir administraciniai lyderiai yra apmokomi, kaip organizuoti vietos bendruomenės žmones elgtis esant fizinei grėsmei“ ir absoliučiai pritarė (100%) šiems veiksams: „saugumas kaimuose ir miesteliuose tiriamas sistemingai apklausiant vietos bendruomenių žmones“, „savivaldybė ir policijos komisariatas bendradarbiauja skatindami kurti „Stabdyk nusikalstamumą“ grupes“, „savivaldybėje sudaromos sąlygos kaimuose ir miesteliuose gyvenantiems ir dirbantiems policininkams“, „vietos bendruomenės žmonės gerai žino policininką, kuris nors ir negyvena jų kaime ar miestelyje, bet esant reikalui į jį galima kreiptis“, „yra policininkas, kuris nuolat bendrauja su seniūnu, mokyklos direktoriumi, klebonu, kultūros namų, bibliotekos direktoriumi“, „yra policininkas, kuris pastoviai dalyvauja vietos bendruomenių renginiuose“.

Absoliutaus pritarimo (100%) abiejose respondentų grupėse sulaukė veiksmas, kad vietos bendruomenės žmonės gerai žino policininką ir į jį kreipiasi, nors šis ir negyvena jų kaime ar miestelyje. (žr. paveikslą nr. 30).

30 pav. Vietos bendruomenės žmonės gerai žino policininką, kuris nors ir negyvena jų kaime ar miestelyje, bet esant reikalui į jį galima kreiptis, proc.

Išvados:

1. Nepaisant to, kad teisėsaugos jėgos struktūros plečiasi ir profesionalėja, tačiau vietos bendruomenėje žmogui gyventi yra nesaugu. Vakarų demokratijos šalyse tai pasiekama įtraukiant pačius vietos bendruomenės žmones į „Stabdyk nusikalstamumą“ grupes, (Lietuvoje prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo Šaulių organizacija), tačiau šiuo metu, kaip parodė tyrimas, savanorių dalyvavimas tvarkos palaikyme gana žemas.

2. Tyrimas *Vietos bendruomenė 2007* parodė, jog sėkmingo saugios vietos bendruomenės modelio kūrimui vietos politikų ir administracijos darbuotojų nuostatos yra pozityvios ir kad atliekami veiksmai turi tiek politikų (politinė valia), tiek administracijos darbuotojų (sisteminis veikimas) palaikymą, kas, be jokios abejonės, leidžia tikėtis, kad būtent šioje srityje vietos bendruomenės veikimas gali tapti funkcionalesnis.

3. Kaip parodė tyrimas *Vietos bendruomenė 2007*, labai svarbus vaidmuo ugdant fizinį saugumą vietos bendruomenėje tenka policijos darbuotojui, todėl reikalinga, kad veiksmus derintų tiek centrinio lygio valdžia (policijos komisariatų), tiek vietos valdžia (savivaldybės taryba, meras, administracija).

4. Prioritetiniai veiksmai didinant vietos bendruomenės fizinį saugumą būtų šie: sistemingai tirti gyventojų saugumą kaimuose ir miesteliuose apklausiant vietos bendruomenių žmones, savivaldybei ir policijos komisariatams bendradarbiauti skatinant kurtis „Stabdyk nusikalstamumą“ grupes, savivaldybių taryboms sudaryti sąlygas kaimuose ir miesteliuose apsigyventi policininkams, policijos komisariatams informuoti vietos bendruomenės žmones apie policininką, kuris nors ir negyvena jų kaime ar miestelyje, bet esant reikalui į kurį galima kreiptis, į policininkų pareiginę instrukciją, kvalifikacinio rengimo programas įtraukti pareigą sistemingai bendrauti su seniūnu, mokyklos direktoriumi, klebonu, kultūros namų, bibliotekos direktoriais ir nuolatinį policininko dalyvavimą vietos bendruomenių renginiuose.

4.2.6. Socialinės pagalbos žmogui organizavimas – vietos bendruomenės funkcija.

Socialinės pagalbos vietos bendruomenėje samprata. Svarbi savivaldos funkcija yra socialinių paslaugų organizavimas, kadangi ne visi žmonės sugeba pasirūpinti savimi. Nieko keisto, jei iš prigimties ar dėl nelaimės jie yra neįgalūs arba, dėl socialinių-ekonominių problemų tapę bedarbiais, prašosi pagalbos. Įdomiausia yra trečia socialinių paslaugų subjektų grupė – žmonės, kurie dėl savo charakterio savybių neišsivaizduoja gyvenimo, kad jais kas nors nesirūpintų (valstybė, įvairios organizacijos, geri žmonės ir

t. t.), o pastaruoju metu atsiranda vis garsiau sakančių – manimi privalo pasirūpinti. Etnografiniai tyrinėjimai liudija, kad kitoks buvo globos pobūdis vietos bendruomenėje⁴⁷ (ne tik Lietuvoje), o Lietuvos viešojoje politikoje tie bruožai dar gyvavo tarpukario laikotarpiu. „Bendruomenėje buvo nuo seno suformuoti pagalbos, globos, gailestingumo sampratos bei elgesio modeliai, kurie garantuodavo pagalbą savo nariams, jiems patyrus nesėkmę, nuskurdus, susirgus, nusemus. Tai padėdavo jiems fiziškai ir dvasiškai išlikti. Rūpesčio savo šeimos, giminės, kaimo nariais filosofija buvo svarbus jau senais laikais išugdytas bendruomeninio gyvenimo, kultūros pamatas. Kaimas yra solidarus: „atstumtieji“ (nesantuokiniai vaikai, elgetos) priglaudžiami, jais rūpinamasi [225, p. 111].“

Analizuojant bendruomenių organizavimosi istoriją pastebima, kad „darbas su bendruomenių socialiniu planavimu ir organizavimu prasidėjo nuo praktinės veiklos programų, vystantis 19 a. socialiniams judėjimams. Tai labdaringos pagalbos draugijų organizavimo ir labdaringų poskyrių vargšams“ [92, p. 64]. XIX amžiuje pradėjusi plisti atskirų asmenų filantropija pavieniams asmenims, šeimoms arba grupėms šiuo metu jau yra smarkiai išsiplėtusi. Tai iš vienos pusės sąlygoja sudėtingas socialinis ekonominis gyvenimas (yra siekiančių paramos ir yra galinčių teikti paramą). Be to, gerėjant gyvenimo kokybei, pastebima, jog atskiriems asmenims reikalinga vis daugiau dvasinių ir fizinių jėgų prisitaikyti prie įvairių socialinių situacijų. Vienas iš būdų tai padaryti yra socialinis darbas. Vakarų Europoje XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje labdaringos veiklos centrai iš savanoriškų agentūrų, perkelti į įkurtas valstybines socialinio aprūpinimo organizacijas. Aišku, šalia lieka ir nevalstybinė filantropinė-karitatyvinė veikla. Tačiau po Antrojo pasaulinio karo (apie 1950–1960 metus) atsiranda nauja socialinių paslaugų organizavimo forma, t. y. kai socialiniai klausimai sprendžiami viešosioms institucijoms įtraukiant piliečius į bendrą problemų sprendimą. Faktiškai egzistuoja trys socialinių paslaugų organizavimo problemų sprendimo būdai vietos bendruomenėje: sprendžia vietos

⁴⁷ Alasdair MacIntyre'is, kalbėdamas apie dorybes, pamini tradicines vertybes, gerai žinomas nuo seniausių laikų – teisingumas, nuosaikumas, sąžiningumas, narsumas – iškelia dorybę, kuri būdinga bendruomenei – „misericordia, pasigailėjimas, gailestingumas“ [71, p. 619]. Jos mastas peržengia bendruomenės ribas. Tiesa, kalbėdamas apie nelaimę, jis teigia, kad „kiekvienas mūsų, palaikančių bendruomeninius santykius, turi žinoti, kad dėmesys, skiriamas mus ištikusiai didelei ir staigiai nelaimei, pavyzdžiui, negaliai, bus proporcingas nelaimei, o ne egzistuojantiems ir mūsų palaikomiems santykiams [137, p. 177], tačiau ar tas dėmesys išvis atsiras, jei nebus palaikoma jokių bendruomeniškų santykių?

valdžia bei vyriausybės institucijos, sprendžia filantropinės – karitatyvinės – organizacijos, sprendžia valdžios institucijos, įtraukdamos piliečius.⁴⁹

Socialinėje kaimų ir miestelių sistemoje, svarbią vietą turėtų užimti socialinis pedagogas. Pasak I. Leliūgienės, „kaimo bendruomenės socialinis pedagogas – tai savo bendruomenės narių pagalbininkas, patarėjas, gynėjas ir atrama, vaikų ir suaugusiųjų, visuomenei naudingos veiklos organizatorius“ [106, p. 342]. Kadangi šiandien šios pareigybės dar neturi net miestų mokyklos, socialinio pedagogo veikla kaime, miestelyje kol kas tėra teorinis, o ne praktinis dalykas.

Kalbant apie socialinę pagalbą vietos bendruomenėje, tai ji negalima be partneriškos veiklos su vietos valdžia (seniūnija), bažnyčia(parapija), mokykla ir kultūros įstaigomis. Pagal savivaldos funkcijas ir ieškant, kur piliečiai (vietos bendruomenė) gali pasireikšti, kaip tik socialinio darbo sfera yra labiausiai tinkama. Taip yra ne tik dėl nuolat augančio socialinės paramos prašytojų skaičiaus, bet ir todėl, kad čia kol kas nėra sukurta veikiančių struktūrų. Savivaldybių socialinės rūpybos skyriuose dirba po keletą darbuotojų, kurie dėl nuolat augančio darbo krūvio negali efektyviai dalyvauti socialinių paslaugų organizavimo sistemoje.

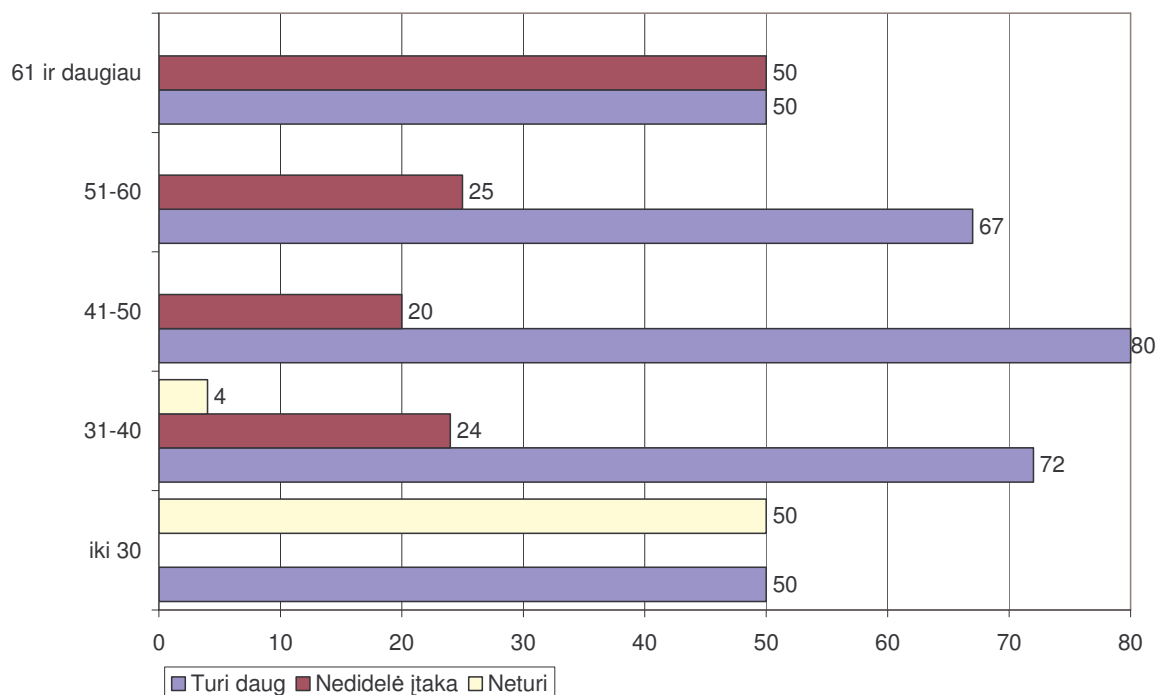
Analizuojant būdus, kuriais vykdoma socialinių paslaugų politika, dabartiniu metu labiausiai paplitęs būdas yra dirbti pagal principą – padėsime, jei bus prašoma ir tai

⁴⁹ Skandinavijos šalyse, Prancūzijoje, Olandijoje visuomenės interesų apsaugą ir viešosios tvarkos užtikrinimą reglamentuoja sukurti bendruomenės teisėtvarkos kodeksai (Act of Community Policing), kuriuose numatomas įvairių socialines paslaugas gyventojams teikiančių institucijų bendradarbiavimas, pavyzdžiui:

- policija (šiai organizacijai priklauso visas personalas, pradedant vadovu ir baigiant civiliu darbuotoju. Policija turi dirbti su kiekvienu žmogumi atskirai, kad išsiaiškintų nusikaltimų baimės ir objektyvaus nusikaltimų lygio santykį.);
- bendruomenė (ją sudaro kiekvienas bendruomenės narys. Jeigu tai būtų „kaimynų bendruomenė“ (neighbourhood community), ją sudarytų kiekvienas gyventojas. Bendruomenė yra ypač svarbi policijai dirbant su visuomene, nes nusikaltimai, neramumai ir nesikaltimų baimė gali ją turinčią bendrus interesus ir gyvenančią tam tikroje teritorijoje, suburti. Tai ir yra paskata gyventojams dirbti kartu su policijos pareigūnu.);
- vietinių valstybės institucijų renkami civiliai pareigūnai (meras, kiti savivaldybės tarnautojai ir pan. Vietos valdžia organizuoja veiklą atitinkamo rajono lygiu, rūpinasi skirtingų visuomenės sluoksnių integracija, skatina socialinį susitelkimą policijai dirbant su visuomene ir pan.);
- verslo bendruomenė (ją sudaro atitinkamoje bendruomenėje esančios komercinė (verslo) veikla užsiimančios privačios įmonės arba pavieniai verslininkai. Sudaromi bendruomeninės ir privačios partnerystės projektai, susiję su vagystėmis iš parduotuvių ir pirkėjų apgaulinėjimu; jiems vadovauja fondas, sudarytas iš verslo žmonių, vietos valdžios atstovų ir policijos.);
- kitos agentūros (jas sudaro visuomeninio nevyriausybinių pobūdžio institucijos, t. y. socialinės techninės pagalbos tarnybos, greitosios medicinos pagalbos tarnybos, nepelno siekiančios organizacijos, asociacijos, fondai, namų, sodų bendrijos. Policija stengiasi atsižvelgti į šių institucijų interesus, užmegzti kuo glaudesnius ryšius su jų darbuotojais, siekdama kuo geriau ir greičiau keisti informaciją);
- žiniasklaidos institucijos (jas sudaro vizualinio, elektroninio pobūdžio informacijos teikimo institucijos, spausdinamų leidinių agentūros ir t. t.) [79, p. 21].

reglamentuos teisės aktai. Įtraukus piliečius (bendruomenę) į šį darbą, pamažu bus sudarytos sąlygos dirbti pagal kitą principą – padėsime tiems, kuriems pagalba reikalinga. Šį būdą bus galima įgyvendinti tada, kai patys bendruomenės nariai aktyviai stebės ir tarsis, kam iš jų ar aplinkinių žmonių arba grupių reikalinga socialinė pagalba. Savivaldos institucijoms įtraukus į socialinių problemų sprendimą piliečius (bendruomenę), argumentuočiau nustatysime tuos, kurie gaunamą pagalbą, ypač iš valdžios institucijų, naudoja ne pagal paskirtį (perka alkoholį, narkotikus) arba suteikiama pagalba nėra tikrai būtina. Aišku, kyla klausimas, o kas po to, jei bus nustatyta, kad teikiama pagalba panaudojama neefektyviai. Manome, tokių duomenų turėjimas, pirmiausia pasitarnaus esamos situacijos analizei, o po to bus ieškoma ir sprendimų.

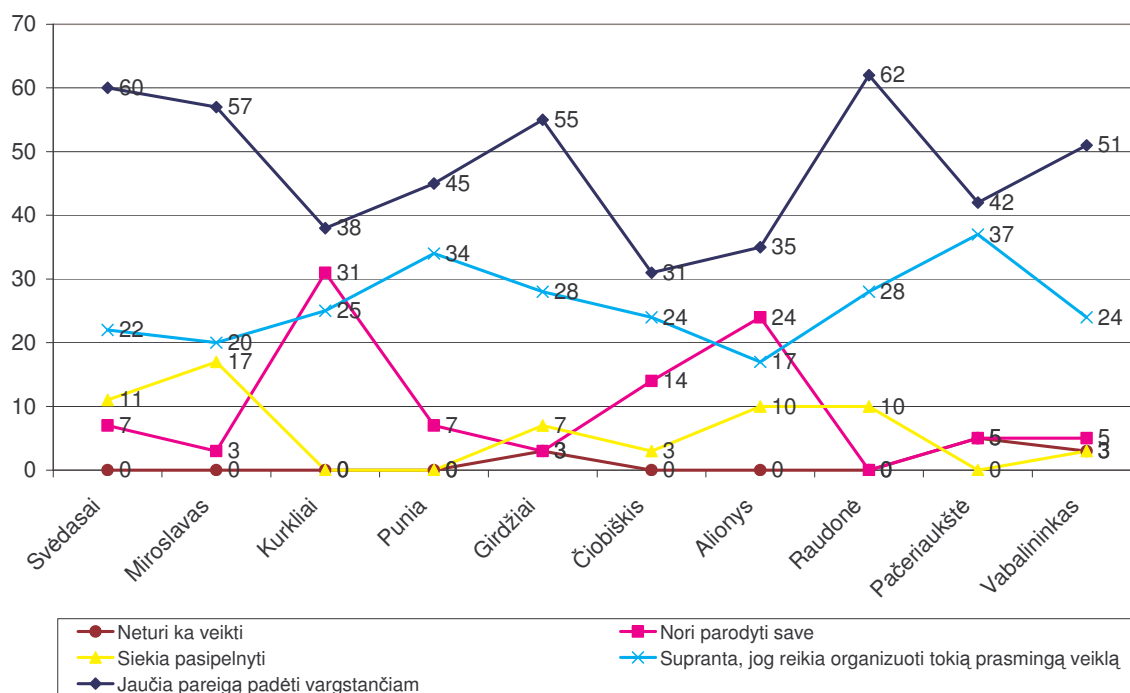
Socialinės pagalbos vaidmuo vietos bendruomenės funkcionalume. Tyrimu *Vietos bendruomenė 2001* buvo siekiama išsiaiškinti, kokį vaidmenį šiuolaikinėmis sąlygomis, tarp įvairių veiksmų buriančių žmones, vaidina pagalba atsitikus nelaimei. Anot respondentų (žr. paveikslą nr. 31), šis veiksmas pats veiksmingiausias. Gal tik vyriausios grupės respondentų atsakymai kiek kitokie, tačiau manoma, kad tikriausiai vyresni žmonės atsakydami galvoja ir apie tai, kad anksčiau tokia pagalba buvo dar labiau paplitusi.

31 pav. Pagalbos nelaimėje įtaka žmonių bendravime (ekspertai), proc.

Taip pat aiškintasi, kas lemia žmonių dalyvavimą labdaringoje veikloje ir kaip skiriasi motyvacija dalyvauti vietos bendruomenės socialinėje veikloje priklausomai nuo amžiaus.

Pastebime, kad dalis žmonių susidaro negatyvų požiūrį (akcentuoja pasipelnymą, savireklamą ir t. t.) į labdaringos – karitatyvinės – veiklos motyvus vietos bendruomenėje. Tai gali būti susiję su dažnai žiniasklaidoje skelbiamais negatyviais pavyzdžiais. Tačiau tyrimas parodė, kad daugelis (per 70%) bendruomenės žmonių pozityviai vertina labdaringos veiklos organizavimą vietos bendruomenėje (mano, kad tai prasminga veikla, pagalba vargstančiam). Diferencijuojant labdaringos veiklos nuostatas pagal seniūnijas, pastebima, kad pozityvesnės nuostatos vyrauja veiklesnėse bendruomenėse (Svėdasai, Miroslavas, Raudonė, Vabalninkas). Nurodytose bendruomenėse beveik nėra neigiamai manančių apie labdarinę veiklą. Rezultatus galime matyti (priedas nr. 7 paveikslas nr. 9) ir paveiksle nr. 32.

32 pav. **Dalyvavimas labdaringoje veikloje skirtingose vietovėse, proc.**

Kokybiniu tyrimu *Vietos bendruomenė 2006* nustatyta, kad socialinė pagalba yra suprantama ir vertinama ne tik kaip svarbi savivaldos, bet ir vietos bendruomenės funkcija. Vietos gyventojai pabrėžia, kad jie dirba šį darbą ir tik būtent jie galėtų padaryti jį gerai, bet trukdančiu veiksmu įvardijama vyriausybė. Ypač akcentuojami dabartinės pašalpų

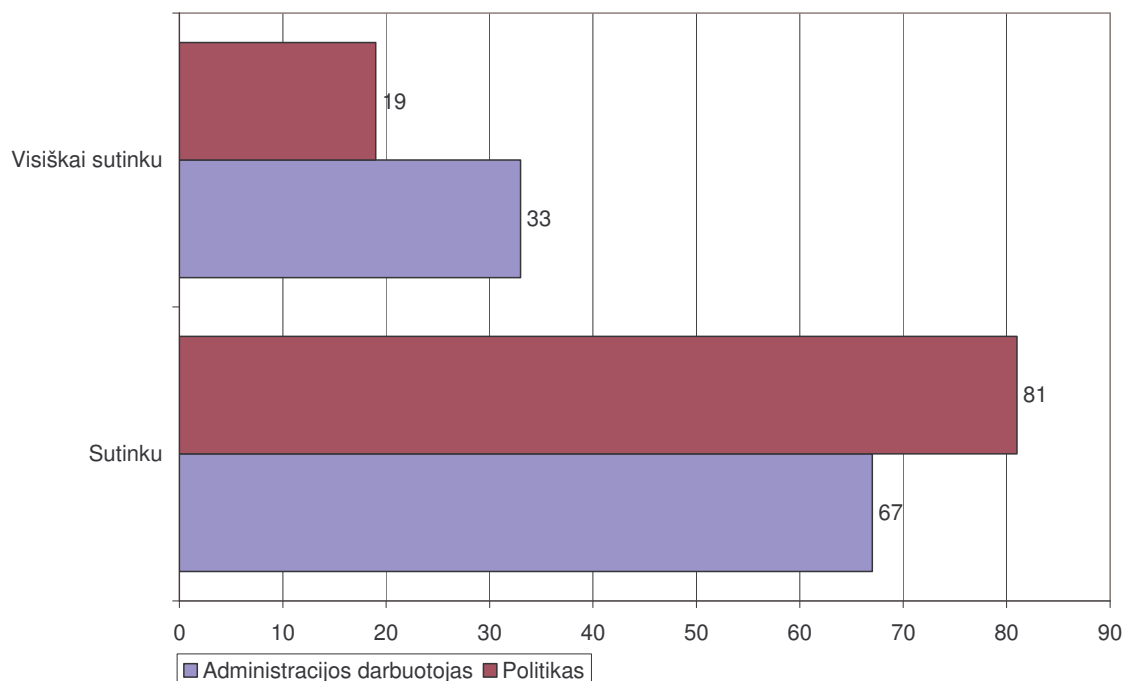
skirstymo tvarkos trūkumai. Tai akivaizdžiai matyti iš šių atsakymų: „bendruomenė žinotų daugiau apie socialinės veiklos organizavimą, ir tai būtų geriau“ (inžinierius, 58 m.); „gerų žmonių dėka įkūrėme vaikų dienos centrą, kurį vietos verslininkai jau trečius metus remia sausainiais. Nuskriaustų vaikų yra daug, ir jei vyriausybė ir savivaldybė duotų bendruomenei, tai viskas būtų geriau, kadangi ši geriau mato, kam reikia, o kam ne. Štai pašalpų pinigais pas mus neduoda į rankas, kad nepragertų, ir taip nusprendė bendruomenės taryba, nors taip ir negalima pagal vyriausybės nustatytą tvarką“ (tarnautoja, 38 m.); „o kas geriau už bendruomenės narius gali žinoti pašalpų skirstymo padėtį“ (vadybininkė, 36 m.). Pasitaikė ir tokių atsakymų, kai teigiama, kad ne pašalpos yra svarbiausia paramos forma: „pašalpos bendruomenei neturi įtakos, gal kitaip būtų, jei būtų nepiniginė forma, tai labiau įsijungtų“ (kultūros darbuotoja, 29 m.); „taip, žmonės gal ir negali fiziškai, bet reikia jiems padėti dvasiškai“ (moksleivė, 18 m.). Dažnai iš socialinės veiklos aspektų respondentai mini žmonių, kurie nepajėgia vieni tvarkytis, globą. Šitoje srityje, jų manymu, bendruomenė labiausiai veikia ir galėtų dar daugiau veikti: „socialinė veikla bendruomenėje yra svarbu. Tai su negalia, vienišų globa“ (seniūnas, 50 m.); „socialiniai darbuotojai vieni nepajėgus be bendruomenės aktyvo pagalbos, nors dirba gerai“ (pensininkė, 64 m.); „dalis žmonių prašo tik tada, kai yra labai blogai, o šiaip tai nenori parodyti savo negalios“ (bibliotekininkė, 53 m.); „tai svarbu, kadangi bendruomenės taryboje yra atsakingi žmonės, kurie lanko neįgaliuosius, padeda pildyti paraiškas dėl pasėlių deklaravimo, sutvarko kitus dokumentus“ (seniūnas, 42 m.); jaunimą „Caritas“ ir „Raudonasis kryžius“ stengiasi įtraukti į veiklą“ (moksleivė, 17 m.).

Natūralu, kad į socialinę pagalbą žvelgiama gana plačiai – nuo to, kad vyriausybė neleidžia organizuoti socialinės globos vietos bendruomenėje kokybiškiau ir lūkesčio šį darbą atlikti patiems, iki to, kad nesitenkinama laukimu ir veikiama arba bent jau pozityviai žiūrima į veikiančias socialinės pagalbos organizacijas, o taip pat ir vietos bendruomenės institucijas – seniūniją, bažnyčią, mokyklą, kultūros įstaigas, kurias atlikdamos tam tikrus veiksmus, prisidėtų prie socialinės pagalbos vietos bendruomenėje, o tuo pačiu ir prie vietos bendruomenės funkcionalumo. Šie veiksniai buvo tikrinami tyrimu *Vietos bendruomenė 2007*.

Analizuodami veiksmus, skatinančius vietos bendruomenės funkcionalumą, vadybiniu, juridiniu ir vertybiniu pobūdžiu respondentai administracijos darbuotojai neutraliai (nei sutinku, nei nesutinku) ir teigiamai (sutinku ir visiškai sutinku) vertina juridinius ir vertybinius veiksmus, o respondentai politikai neutraliai (nei sutinku, nei

nesutinku) ir teigiamai (sutinku ir visiškai sutinku) – vadybinius ir tik teigiamai (sutinku ir visiškai sutinku) – vertybinius veiksmus.

Analizuojant atskirai respondentų administracijos darbuotojų ir politikų nuomonę, absoliučiai (100%) pritariama vertybiniam veiksmui – „seniūnijoje (savivaldybėje) vertinama filantropų veikla sistemingai juos pagerbiant“ (žr. paveikslą nr. 32).”

32 pav. Seniūnijoje vertinama filantropų veikla, jie sistemingai pagerbiami, proc.

Respondentai administracijos darbuotojai nepitaria vadybiniams veiksmams – „seniūnijos socialinis darbuotojas dalyvauja BC (bendruomenės centras) susirinkimuose“ (15,2%) ir „savivaldybėje yra speciali programa, kaip vietos žmones įtraukti į socialinių problemų sprendimą“ (16,3%) (žr. lentelė nr. 16).

Respondentai politikai taip pat visiškai (100%) pritaria vertybiniam veiksmams – „seniūnijoje (savivaldybėje) vertinama socialinę pagalbą teikiančių veikla sistemingai juos pagerbiant“ ir „seniūnijoje (savivaldybėje) vertinama filantropų veikla sistemingai juos pagerbiant“, o labiausiai nepitaria juridiniams veiksmams – „seniūnijos socialinis darbuotojas yra BC (bendruomenės centras) narys“ (14,3%) ir kad „savivaldybės biudžeto išmokos mokamos tik pritarus seniūnijos patariamajai tarybai“ (19,0%) (žr. paveikslą nr. 54) (žr. lentelė nr. 17).

16 lentelė **Žmogaus saugumą užtikrinantys veiksmai yra svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (administracijos darbuotojai)**

Teiginys	Sutinkančiųjų su teiginiu dalis*, %	Nesutinkančiųjų su teiginiu dalis**, %	Vertinimų vidurkis***
Savivaldybėje yra speciali programa, kaip vietos bendruomenių žmones įtraukti į socialinių problemų sprendimą	57,6	16,3	3,4
Seniūnijos socialinis darbuotojas dalyvauja BC susirinkimuose	69,6	15,2	3,5
Seniūnijoje vertinama filantropų veikla, jie sistemingai pagerbiami	92,4	0,0	4,2

* apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai nesutinku“ ir „nesutinku“

** apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai sutinku“ ir „sutinku“

*** „1“ žymi atsakymą „visiškai nesutinku“, 5 – atsakymą „visiškai sutinku“

17 lentelė **Žmogaus saugumą užtikrinantys veiksmai yra svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (politikai)**

Teiginys	Sutinkančiųjų su teiginiu dalis*, %	Nesutinkančiųjų su teiginiu dalis**, %	Vertinimų vidurkis***
Savivaldybės biudžeto išmokos mokamos tik pritarus seniūnijos patariamajai tarybai	0,0	14,3	2,9
Seniūnijos socialinis darbuotojas yra BC narys	4,8	19,0	2,9
Seniūnijoje vertinama filantropų veikla, jie sistemingai pagerbiami	100,0	0,0	4,2
Seniūnijoje vertinama socialinę pagalbą teikiančių veikla, jie sistemingai pagerbiami	100,0	0,0	4,3

* apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai nesutinku“ ir „nesutinku“

** apjungtos atsakymų kategorijos „visiškai sutinku“ ir „sutinku“

*** „1“ žymi atsakymą „visiškai nesutinku“, 5 – atsakymą „visiškai sutinku“

Išvados:

1. Šiuo metu nei Lietuvos vietos savivaldoje, nei vietos bendruomenėje nėra efektyvios socialinių paslaugų teikimo sistemos, kadangi po Nepriklausomybės atkūrimo, perimdama dalį išlikusių funkcijų ir įdiegdama naujas, ši sistema tik kuriasi, todėl respondentai labai nevienareikšmiškai žvelgia į tuos pačius socialinės pagalbos komponentus.

2. Tyrimu išsiaiškinta, jog funkcionali vietos bendruomenė yra nusiteikusi ieškoti priemonių, kuriomis bus užkirstas kelias neigiamiems reiškiniams (alkoholizmo plitimui ir kt.), be to, yra pozityviai nusiteikusi suteikiant pagalbą vargstančiam vietos bendruomenės nariui.

3. Socialinę pagalbą sąlygojantys veiksmai savivaldybėse stokoja tiek politinės valios, tiek įgyvendinimo sistematiškumo, kadangi vietos politikai ir administracijos darbuotojai vertina skirtingus veiksmus, o sutariama tik dėl filantropų pagerbimo svarbos.

4. Kuriant vietos bendruomenėje socialinės pagalbos sistemą ir tuo prisidedant prie vietos bendruomenės funkcionalumo, politikai ir administracijos darbuotojai turi remtis šiais prioritetais: sistemingu vietos bendruomenėje socialinę pagalbą teikiančių ir filantropų pagerbimu, skatinant socialinę pagalbą teikiančias organizacijas sudaryti socialinių paslaugų teikimo sutartis ir savivaldybės socialinės pagalbos politiką kreipti į tuos vietos bendruomenės žmones, kurie negali pasirūpinti savimi, o ne į veltėdžius.

5. Diskutuoti politiniame ir administraciniame lygmenyse, kodėl savivaldybių administracijų darbuotojai nepritaria specialioms programoms, kaip įtraukti vietos bendruomenės žmones į socialinių problemų sprendimą, o politikai – seniūnijų patariamųjų tarybų įgalinimui skirstant savivaldybės biudžeto lėšas socialinėms išmokoms.

IŠVADOS

1. Pasitvirtino hipotezę Nr.1, kad instituciniai faktoriai (seniūnija, mokykla, bažnyčia, kultūros namai) ir fizinio saugumo bei socialinės pagalbos organizavimas vietos bendruomenėje turi didesnę įtaką vietos bendruomenės funkcionavimui negu politinės partijos, talkos ar pinigine parama.
2. Nepasitvirtino hipotezę Nr.2, kad vietos savivaldos institucijose (seniūnijoje, mokykloje, kultūros įstaigose), parapijose ir socialinę bei fizinį saugumą kaimuose ir miesteliuose organizuojant yra bendruomeniškumą lemiančių veiksmų sistema, todėl ir vietos bendruomenė nėra funkcionali.
3. Mokslinės literatūros, etnografinės medžiagos analizė parodė, jog XX amžiaus pradžios vietos bendruomeniškumas lokaliame viešojo valdymo lygmenyje Lietuvoje rėmėsi paprotine teise ir kultūriniu paveldu, o sovietinėje Lietuvoje pakitus turiniui ir pasyviai stebint vyresniajai kartai, bendruomeniškumas palankiai buvo priimtas jaunesnės kartos. Toks formalus ir pusiau formalus socialinės organizacijos tipas per savo institutus ardė, naikino arba sovietinei sistemai pritaikė neformalųjį socialinės organizacijos tipą, kuris Lietuvoje egzistuoja ir dabar. Taigi bendruomeniškumo nykimas tiesiogiai susijęs su Lietuvos gyventojų gyvosios (praktikuojamos) etnokultūros ir tautinės savimonės nykimu per okupacijos metus ir dabartiniu metu intensyvėjančia globalizacija bei plintančia masine kultūra.
4. Pastebėta, kad vietos bendruomenės samprata po Nepriklausomybės atkūrimo dažnai tapatinama su BC (bendruomenės centras) t.y. formalios bendruomeninės organizacijos samprata, tačiau tai nėra tas pats kas funkcionali vietos bendruomenė – pilietinės visuomenės pagrindas.
5. Sukurti funkcionaliai vietos bendruomenei formuojasi palankūs *politiniai* – *administraciniai* (nuostatos vietos savivaldos įstatyme apie seniūnijų patariamąsias tarybas, taip pat vyriausybės ir politinių partijų programose, kalbėjimas apie bendruomenės interesus priimant sprendimus tarybose, savivaldybių administracijose atsiradimas bendruomenių specialistų ir kt.); *socialiniai-psichologiniai* (įsitikinimas, kad skurdo, socialinės atskirties, nusikalstamumo, smurto Lietuvos kaimuose ir miesteliuose negalima sumažinti individualiais veiksmais, o tik vietos bendruomenės nariams veikiant kartu, kadangi vietos bendruomenė yra kaip tik ta struktūra, kuri giminystės, teritorijos artumo,

institucinių ryšių – mokykla, seniūnija, bažnyčia – pagrindu gali padėti dabartinėje situacijoje atsidūrusiam žmogui); *kultūriniai – religiniai* (žmogus nori išreikšti save arba bent būti tarp mokančių save išreikšti ir veikti remiantis etninėmis, kultūrinėmis ir religinėmis tradicijomis); *ekonominiai* (Lietuvos galėjimas naudotis ES biudžeto finansine parama vykdant įvairias socialines programas, nukreiptas iš dalies kaimų ir miestelių socialinei ir inžinerinei infrastruktūrai atnaujinti, vietos iniciatyvoms skatinti) faktoriai.

6. Galima teigti, kad Lietuvos kaimuose ir miesteliuose gali prigyti europietiškas (tradicinis) vietos bendruomenės veiklos modelis, kuriame vyrauja šventės, gatvių gyventojų susirinkimai, kaimynų sueigos, parapijų funkcionavimas, o miestuose – anglosaksiškas (administracinis), kur svarbų vaidmenį vaidina bendruomenės centrai, savanorystė, mokyklų bendruomeniškos programos ir kt.
7. Vietos bendruomenės funkcionalumui svarbūs bus tradiciniai faktoriai: pagalba nelaimėje, bendros šventės, o talkos nebavaldins svarbesnio vaidmens. Kalbant apie institucijas, vietos valdžia (seniūnija), bažnyčia (parapija), mokykla, kultūros namai, biblioteka gali suvaidinti pozityvų vaidmenį vietos bendruomenės funkcionalumo didinime. Vis dėlto daugiausia tikimasi iš vietos valdžios (seniūnijos) ir mokyklos.
8. Siekiant vietos bendruomenės funkcionalumo šiose srityse pirmiausia kreiptinas dėmesys į tai, kad: kultūrinėje srityje reikia keisti vietos gyventojų nuostatą, kad čia dalyvaujama, kai prašoma; socialinės pagalbos srityje – kad socialinės pagalbos organizavimas ar pareiga padėti vargstančiajam yra vidinė vertybė; o fizinio saugumo srityje – kad tvarkos palaikymo, nusikaltėlių sutramdymo atvejų populiarinimas prisidės prie baimės likti vienišam prieš linkusius į tvarkos pažeidimus sumažinimo.

Praktinės rekomendacijos, į kurias siūlome atsižvelgti kuriant funkcionalią vietos bendruomenę:

1. Vietos valdžiai (seniūnijai):

- Vietos politikams ir administracijos darbuotojams su bendruomenių aktyvu diskutuoti dėl seniūno vaidmens kuriant patariamąsias tarybas, laikantis nuostatos, kad šis vaidmuo būtų inicijuojantis, o ne uzurpuojantis.

- Vietos politikams atkreipti dėmesį į tai, kad jų vaidmuo vietos strategijų kūrime turi būti aktyvus, o požiūris į seniūnijos darbuotojus, skatinančius vietos bendruomenes parengti savo vietovės vystymo (strateginius) planus, pozityvus.
- Savivaldybės administracijos ir seniūnijų darbuotojams kelti kvalifikaciją tiksliniuose seminaruose, kuriuose būtų analizuojama, kaip į tarnybinių funkcijų vykdymą įtraukti vietos bendruomenių žmones, kadangi jų atliekamos funkcijos yra ne kas kita, kaip paslaugos vietos bendruomenės žmonėms, kurias vykdant kartu, kyla paslaugos kokybė.
- Siekiant vietos bendruomenės funkcionalumo, vietos politikai, administracijos darbuotojai, tarp jų ir seniūnas, prioritetą turi suteikti šiems vadybiniam veiksmams: savivaldybės administracijoje paskirti darbuotoją, koordinuojantį bendruomenių iniciatyvas, savivaldybės biudžete skirti lėšas vietos bendruomenių projektams, savivaldybėse vykdyti sistemingus BC koordinacinius pasitarimus.

2. Bažnyčiai (parapijai):

- Diskutuoti dėl lėšų iš biudžeto skyrimo parapijų taryboms, kurios vykdo vietos bendruomenėms aktualius socialinius, kultūrinius, saugumo projektus. Taip būtų užtikrinamas viešumas, kam skiriami pinigai, ir atsiskaitomumas dėl pasiektų rezultatų už gautus biudžeto pinigus.
- Dvasininkams neatsisakyti būti vietos bendruomenės tarybos nariais ir taip praktiškai parodyti bažnyčios atvirumą ir neabejingumą vietos bendruomenės problemoms, o savo dalyvavimu įtvirtinti vietos bendruomenės tarybos svarbą.
- Siekiant vietos bendruomenės funkcionalumo dvasininkai prioritetą turi suteikti šiems vadybiniam veiksmams: kolegialumui sudarant parapijų tarybas, atsisakymui autokratinio parapijų tarybų veikimo principo, kai svarstomus klausimas siūlo tik dvasininkai.

3. Mokyklai:

- Ruošiant pedagogus ir kvalifikacijos kėlimo metu sutelkti dėmesį į tai, kad į pedagogų misiją įeina ir mokinių skatinimas dalyvauti vietos bendruomenės veikloje, o tai nebus pasiekta be pačių mokytojų dalyvavimo.
- Vietos bendruomenės renginiams ideali vieta yra mokykla, todėl mokyklų administratoriai turi gauti steigėjų pritarimą dėl mokyklos resursų panaudojimo tvarkos vietos bendruomenių poreikiams.

- Švietimo politikos formuotojai (ministerija) ir įgyvendintojai (savivaldybių švietimo skyriai ir mokyklų administracijos) turėtų numatyti rekomendacijas, kaip metodinėmis priemonėmis į edukacines programas įtraukti medžiagą apie bendruomeniškumą ir juridines priemones, kad vertinant needukacinių mokyklos funkcijų įgyvendinimą, būtų įtraukiami vietos bendruomenės žmonės.
- Siekiant vietos bendruomenės funkcionalumo, mokyklos prioritetus turi suteikti šiems vadybiniais veiksams: pedagogai skatina mokinius dalyvauti vietos bendruomenių iniciatyvose, BC sudaromos sąlygos naudotis mokyklų resursais (patalpos, telefonas, kompiuteris ir t. t.), mokyklose vyksta vietos bendruomenių renginiai ir mokyklos vadovai koordinuoja savo veiklą su vietos bendruomenių lyderiais.

4. Kultūros įstaigoms (kultūros namai, biblioteka):

- Kadangi kultūros srityje galima pasiekti visišką decentralizaciją, tai vietos bendruomenėms šioje srityje vietos valdžia gali suteikti absoliučią veikimo laisvę, kad vietos bendruomenė pamatytų savo funkcinę galią.
- Kviesti vietos politikus, administracijos darbuotojus į organizuojamus renginius vietos bendruomenėje, kadangi tai patvirtina vietos bendruomenės funkcionalumą ir formuoja svarbias vertybines (tradicijų, papročių) nuostatas visiems dalyviams – tai sudaro atsvarą masinei kultūrai.
- Siekiant vietos bendruomenės funkcionalumo kultūros įstaigos (kultūros namai, biblioteka) prioritetus turi suteikti šiems vadybiniais veiksams: kultūros įstaigų darbuotojai turi rodyti iniciatyvumą bendraudami su mokykla, bažnyčia, vietos policininku, kultūros įstaigų darbuotojai turi palaikyti vietos bendruomenės kultūrinės iniciatyvas (kad ir palyginti mėgėjiškas), kultūros įstaigose organizuoti vietos bendruomenių renginius ir kultūros įstaigų vadovams koordinuoti savo veiklą su vietos bendruomenių lyderiais.

5. Fizinio saugumo organizavimas:

- Policijos komisariatai ir vietos valdžia turi surasti juridinius ir vadybinius būdus, kad su vietos bendruomenių žmonėmis dirbantys policininkai taptų bendruomenių policininkais.
- Siekiant vietos bendruomenės funkcionalumo, prioritetiniai veiksniai didinant vietos bendruomenės fizinį saugumą turėtų būti šie: sistemingai tirti gyventojų saugumą kaimuose ir miesteliuose apklausiant vietos bendruomenių žmones;

savivaldybei ir policijos komisariatams bendradarbiauti skatinant kurtis „Stabdyk nusikalstamumą“ grupes; savivaldybių taryboms sudaryti sąlygas kaimuose ir miesteliuose apsigyventi policininkams; policijos komisariatams informuoti vietos bendruomenės žmones apie policininką, kuris nors ir negyvena jų kaime ar miestelyje, bet esant reikalui į jį galima kreiptis; į policininkų pareiginę instrukciją, kvalifikacinio rengimo programas įtraukti pareigą sistemingai bendrauti su seniūnu, mokyklos direktoriumi, klebonu, kultūros namų, bibliotekos direktoriais ir nuolatinį policininko dalyvavimą vietos bendruomenių renginiuose.

6. Socialinės pagalbos organizavimas:

- Vietos politikams apsispręsti dėl seniūnijų patariamųjų tarybų įgalinimo sprendžiant daugiau socialinės pagalbos klausimų, tarp jų skirstant savivaldybės biudžeto lėšas socialinėms išmokoms.
- Savivaldybės administracijos ir seniūnijų socialiniams darbuotojams kelti kvalifikaciją tiksliniuose seminaruose, kuriuose būtų analizuojama, kaip ir kam turi būti kuriamos specialios programos, įtraukiančios vietos bendruomenės žmones į socialinių problemų sprendimą.
- Siekiant vietos bendruomenės funkcionalumo, prioritetiniai veiksmai didinant vietos bendruomenės socialinės pagalbos teikimą būtų šie: sistemingai pagerbti teikiančius socialinę pagalbą ir filantropus, skatinti socialinę pagalbą teikiančias organizacijas, sudaryti socialinių paslaugų teikimo sutartis ir savivaldybės socialinės pagalbos politiką orientuoti į tuos vietos bendruomenės žmones, kurie negali pasirūpinti savimi, o ne į veltėdžius.

LITERATŪRA:

1. Adomaitienė R. Kas trukdo kurtis piliečių visuomenei Lietuvoje? Lietuvos rytas. 1998. Nr.203, spalio 2 d., P. 6.
2. Anderson B. Įsivaizduojamos bendruomenės. Vilnius: Baltos lankos, 1999.
3. Anzenbacher A. Filosofijos įvadas. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1992.
4. Astrauskas A. Kas yra vietos savivalda? Savivaldybių žinios. 2001. Rugpjūčio 23 d., P.12 – 13.
5. Avižienis A. Koks galėtų būti mūsų laikų nacionalinės savimonės vaidmuo? Laisvas laikraštis. 2003. Nr.2, sausio 16 – 30, P. 15.
6. Axelrod R. The evolution of cooperation. New York: Hermondsworth, Penguin, 1985.
7. Baršauskienė V., Leliūgienė I. Sociokultūrinis darbas bendruomenėje. Kaunas: Technologija, 2001.
8. Bauman Z. Sociologinė postmodernumo teorija. Sociologija: Mintis ir veiksmas. 1998. Nr.2.P. 68 – 76.
9. Bauman Z. Globalizacija: pasekmės žmogui. Vilnius: Strofa, 2002.
10. Bell A. Daniel. Communitarianism and Its Critics. Oxford: Clarendon Press, 1993.
11. Beresnevičienė D. Psichologinis bendruomenių kūrimo Lietuvoje modelis. Pedagogika. 2002. T. 62. P. 43 – 49.
12. Berger P. L. 1995: Sociologija. Kaunas: Spindulys.
13. Berger P. L. ir Lucmann T. Socialinis tikrovės konstravimas. Vilnius: Pradai, 1999.
14. Bernatoniš J. Kad labiau didėtų bendruomenių vaidmuo. Savivaldybių žinios. 2002. Nr. 28, rugpjūčio 29. P. 7 – 8.
15. Bielskis A. Yranti Lietuvos socialinė tikrovė: Aristoteliško bendruomeniškumo beiėškant, arba kodėl liberali demokratija yra sunkiai suderinama su Aristotelišku poliu? Kultūros barai. 2003. Nr.2. P.46 – 61.
16. Bytautas R. Tauta ir tautiška sąmonė. Aušrinė. 1912. Nr. 17 – 20. P.112 – 147.
17. Bolotinas V. Vietos bendruomenės Lietuvos realijų ir įstatymų kontekste. www.bendruomenes.lt [2006m. balandžio 29d.].
18. Box, Richard C. Citizen Governance: Leading American Communities into the 21 st. Century. 1998. Thousand Oaks: C A: Sage.

19. Brown L.P. Community policing: A Practical Guide for Police Officials. 1989. The Police Chief.
20. Brzezinski Z. Nebevaldomas pasaulis. Vilnius: Tvermė, 1998.
21. Brubaker R. Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje. Vilnius: Pradai, 1998.
22. Būdvytis S. Bendrijos kaip sociologijos objektas. Filosofija, sociologija. 1994. Nr.1(13). P. 24 – 35.
23. Būdvytis S. Kaimas – vieta, kur žmonės gyvena. Kaimo socialinės raidos problemos. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 1992. P. 11 – 20.
24. Būdvytis S. Artumas laukų platybėje. Tarybinė moteris. 1988. Nr. 2. P.9 – 10.
25. Būdvytienė V., Būdvytis S. Specialisto požiūris į gyvenimo sąlygas. Žemės ūkis. 1988. Nr.6. P. 21 – 22.
26. Butkevičius I. Lietuvos valstiečių gyvenvietės ir sodybos. Vilnius: Mintis, 1971.
27. Burneikis J. Susidūrimas su ateitimi. Mokslas ir gyvenimas. 2005. Nr.1. P.12 – 13.
28. Čepienė I. Lietuvių etninės kultūros istorija. Kaunas: Šviesa, 1992.
29. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mintis, 1972.
30. D'Antonio M., Krasny M. I or we. Mother Jones. 1994. May – June v 19 n 3. Foundation for National Progress. P. 20 (7).
31. Denhardt R. B. Viešųjų organizacijų teorijos. Vilnius: Algarvė, 2001.
32. Dieveniškės Vilnius: Mintis, 1995.
33. Diuras H. P. Bendrystės erozija. Respublika. 2001. Nr. 16. P 12 -14, sausio 20 d.
34. Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos 1529 metų statutas. Čikaga: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1971.
35. Dobranskienė R. Mokyklos bendruomenės vadyba. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2002.
36. Dundulienė Pr. Lietuvių etnologija. Vilnius: Mokslas, 1991.
37. Duden H. Z. Deutsches Universalwortebuck Dudenverlag. Miinchen, 1989.
38. Durand R. Histoire des centres sociaux. Du voisinage a la citoyennete. Paris: Syros. 1996.
39. Elazar D. Community Selfgovernment and the Crisis of American Politics. Ethos. 1972. Nr.2.
40. Esman M. J. Uphoff N. T. Local organizations: intermediaries in rural development. Ithaca: Cornel university press, 1984.

41. Etzioni A. *New Communitarian Thinking*. Charlott - Tesville: University Press of Virginija, 1995.
42. Etzioni A. *From Empire to Community: A New Approach to International Relations*. Palgrave: Macmillan, 2004.
43. *Etninė kultūra ir tautinis atgimimas*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1994.
44. *Europos kaimo vietovių chartija*. Strasbūras: Europos tarybos parlamentinė asamblėja, 1955.
45. *Europos vietos savivaldos chartija ir Lietuvos teisinė sistema*. /Sudarė O. Balčiūnienė. Vilnius: Savivaldybių žinios, 2000.
46. Giddens A. *Modernybė ir asmens ypatumas*. Vilnius: Pradai, 2000.
47. Girnius K. Tiesa ir pilietinis auklėjimas. *Naujasis židinys*. 1998. Nr.3. P. 130 – 142.
48. Gisevius V. *Savivaldybių politikos pagrindai*. Vilnius: PMTI, 1994.
49. Gyventojų skaičius apskrityse ir savivaldybėse. *Savivaldybių žinios*. 2001.Nr.68. P.12 -13, lapkričio 15d.
50. Gregorauskas M. Kooperatyvų darbuotojų kooperatinis švietimas. *Talka*. 1936.Nr.4. P. 104 – 120.
51. Grigas R. *Tautos savigyna*. Vilnius: Academia, 1993.
52. Grigas R. *Lietuvių tautos socialinė organizacija. Filosofija ir sociologija*. 1994. Nr.3. P. 3 – 11.
53. Grigas R. *Tautos socialinės organizacijos tipai. Tautos akiračiai*. 1994. Nr.1. P. 11 – 32.
54. Grigas R. *Tautos likimas*. Vilnius: Rosma, 1995.
55. Grigas R. *Socialinių įtampų Lietuvoje laukai*. Vilnius: VPU, 1998.
56. Grigas R. *Tautinė savivoka*. Vilnius: Rosma, 2001.
57. Grigas R. *Nūdienos pasaulio kontūrai ir lietuvių bendruomeniškumo problema. Bendruomeniškumas ir savivalda*. /Redkolegijos pirmininkas R. Grigas. Kaunas: 2000. P. 4–14.
58. Gubicaitė – Šilingienė V. *Kolektyvinis valdymas*. Kaunas: Technologija, 1998.
59. Gudavičius E. *Miestų atsiradimas Lietuvoje*. Vilnius: Mokslo, 1991.
60. Guy Peters B. *The future of governing: four emerging models*. University Press of Kansas, 1996.
61. Gurevičius A. *Viduramžių kultūros kategorijos*. Vilnius: Mintis, 1989.
62. Hayek A. *Individualizmas ir ekonominė tvarka*. Vilnius: Eugrimas, 2002.

63. Hiller G.A. Definitions of Community. Areas of Agreement: Rural Sociology, 1955, June.
64. Hollis M. Socialinių mokslų filosofija. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000.
65. Ilgius V. Kaimo bendruomenės centrai ir jų teisinė aplinka. Vilnius: Nevyriausybinių organizacijų centras, 2001.
66. Į organišką valstybę kūrybą. Naujoji Romuva. 1936. Nr.8. P. 8 – 54.
67. Į pilnutinę demokratiją. Krantai. 1990. Nr.17 - 21. P. 66 – 69, 64 – 66, 68 – 75, 65 – 67.
68. Jankauskas A. Organiškos valstybės koncepcija Lietuvoje: Socialinių mokslų daktaro laipsnio disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1994.
69. Jankauskas D. Žemiausių valdymo grandžių – seniūnijų administravimo modelių Kauno rajone analizė ir įgyvendinimo perspektyvos: Magistro darbo tezės. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 1999.
70. Johnsonas Ch. Bendruomenė – jėga. Kaunas: Kitos spalvos, 1998.
71. Jokantas K. Lotynų – lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Aidai, 1995.
72. Jokubaitis A. Lietuvių kultūros filosofijos potekstės. Naujasis židinys. 1996. P. 396 – 415.
73. Jucevičius R. Strateginis organizacijų vystymas. Kaunas: Technologija, 1996.
74. Justickis V. Prevencinė policijos veikla remiantis bendruomenės teisėtvarkos modeliu. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
75. Juozapavičius P. Taip tvarkėsi sodžiaus bendruomenė. – Kraštotyra. 1979. T. 9. Nr. 2. P. 84 – 86.
76. Kaimiškų bendruomenių organizacijos. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2004.
77. Kaimo bendruomenių kūrimas ir stiprinimas. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2002.
78. Kairys St. Lietuva budo. New York, 1957.
79. Kalesnynas R. Policijos ir kitų socialinių institucijų, teikiančių socialines paslaugas, bendradarbiavimas. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
80. Kamuntavičius R. ir kt. Lietuvos istorija 11 – 12 klasėms. Vilnius: Vaga, 2001.
81. Ką veikia mano bendruomenė? /Sudarė S.Nefas, R.Bražėnienė. Vilnius: Savivaldybių žinios, 2000.

82. Kavolis V. Globalizacijos akivaizdoje. Metmenys. 1990. Nr.58. P. 70 – 79.
83. Kavolis V. Lietuviai, komunizmas ir tautinis charakteris. Metmenų laisvieji svarstymai. Vilnius: Rašytojų sąjungos leidykla, 1993.
84. Kavolis V. Daiktų ir reikšmių kautynės. Metmenys. 1993. Nr.64. P. 60 – 68.
85. Karalius A. Bendruomeniškumo formos ir jų pamatai. Bendruomeniškumas ir savivalda. /Redkolegijos pirmininkas R. Grigas. Kaunas: 2000. P. 50–62.
86. Kis J. Šiuolaikinė politinė filosofija, ontologija. Vilnius: Pradai, 1998.
87. Kymlicka W. Communitarianism, Liberalism, and Superliberalism. Critical Review. 1994. Nr.8. P. 263-84.
88. Кин Д. Демократия и гражданское общество. Москва: Прогрес – Традиция, 2001.
89. Kolektyvumo – individualumo problema vertybių diskurse. Vilnius: Mokslo aidai, 1999.
90. Kooperatizmas kaip socialinis idealas. Talka. 1936. Nr.4. P. 102 – 108.
91. Kražiai. Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1993.
92. Kremer R. Pceht G. Social work in practice. Cambridge, 1983.
93. Kretzmann J.P.,Mcknight J. L. Building communities from the inside out, University Press of Kansas, 1994.
94. KubiliusA., Masiulis K. ir kt. Dešinioji alternatyva: Sėkmės Lietuva. Vilnius, 2003.
95. Kublickienė L., Rapoportas S. Vertybiniai konfliktai: socialinis psichologinis aspektas. – Vertybės permainų metais. /Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1999.P. 21 – 42.
96. Kudirkos Naumiestis Vilnius: Viltis, 1990.
97. Kulesza W. Mūsų laikų ideologijos. Vilnius: Alma litera, 1998.
98. Kultūros politika Lietuvoje. Vilnius: Lietuvos Respublikos kultūros Ministerija, 1998.
99. Курицин А.Н. Управление в Японии. Москва, 1981.
100. Kuzmickas Br. ir Astra L. Šiuolaikinė Lietuvių tautinė savimonė. Vilnius: Rosma, 1996.
101. Lane J.E. Viešasis sektorius.Vilnius: Margi raštai, 2001.
102. Laurinavičius A. Policijos administravimas užsitikrinant visuomenės saugumą. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.

103. Laurinavičius A. Bendruomenės ir teisėsaugos institucijų bendradarbiavimas. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
104. Lazdynas R. Valstybė ir savivalda. Savivaldybių žinios. 2001. Nr. 13, gegužės 3d. P.14 – 15.
105. Leliūgienė I. Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas: Technologijos universitetas, 1997.
106. Leliūgienė I. Socialinė pedagogika Kaunas: Technologija, 2002.
107. Leonas P. Viešoji teisė. Politika ir kultūra. Politinė mintis Lietuvos Respublikoje (1918 – 1940). Vilnius, 1992.
108. Leonas P. Teisės enciklopedija. Vilnius: Mintis, 1995.
109. Leonavičius J. Sociologijos žodynas. Vilnius: Academia, 1993.
110. Leonavičius V. Tautinės bendrijos raida ir tautinis identitetas. Kaunas: Technologija, 1995.
111. LeončikasT. Komunitarizmas kaip nauja bendruomeniškumo ideologija. Bendruomeniškumas ir savivalda. /Red. R.Grigas. Kaunas: Savivaldos mokymo centras, 2000. P. 65 – 68.
112. LeončikasT. Komunitarizmas: tarp teorijos ir veiklos. Filosofija. Sociologija. 1999. Nr.2. P. 11 – 32
113. Levinas E. Etika ir begalybė. Vilnius: Baltos lankos, 1994.
114. Lietuvių enciklopedija. T. 12. Bostonas, 1957.
115. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendrosios programos. Vilnius: Švietimo ministerijos leidybos centras, 1997.
116. Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga. Vilnius: LR Švietimo ir mokslo ministerijos mokslo ir studijų departamentas, 2000.
117. Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymas. Valstybės žinios. 1995. Nr. I-798.
118. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius, 1993.
119. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. Valstybės žinios. 1995. Nr.I- 1057.
120. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymas. Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo. Valstybės žinios. 1997. Nr.112.
121. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios. 1996. Nr.I – 579.

122. Lietuvos Respublikos visuomeninių organizacijų įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios. 1998. Nr.VIII – 785.
123. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. Valstybės žinios. 2000. Nr.91 – 2832.
124. Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. T.1. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955.
125. Lietuvos žemės ūkio integracijos į Europos sąjungą aktualijos. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas (kompiuterinis variantas), 2002.
126. Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga. Vilnius: Justicija, 2000.
127. Lietuvos suvereniteto atkūrimas 1988-1991 metais. Vilnius: Diemedis, 2000.
128. Lietuvos Šaulių sąjungos istorija. Vilnius: Lietuvos šaulių sąjungos centro valdyba, 1992.
129. Lexikon zur Sociologic. West dentscher Verlag Opladen, 1995.
130. Lester D. Communitarianism & Suicide Prevention: Proposals for the Year. 2000. Crisis 18 (1997).
131. Lehman, E. W. Autonomy and Order: A Communitarian Anthology. Rowman & Littlefield, 2000.
132. Lingis A. Nieko bendra neturinčių bendrija. Vilnius: Baltos lankos, 1997.
133. Lukšaitė I. Lokalinės istorijos sampratos. Lietuvos lokalinių tyrimų padėtis. 2005. P. 5 – 11.
134. Luobikienė I. Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodika. Kaunas: Technologija, 2000.
135. Maceina A. Tautinis auklėjimas. Kaunas: Šviesa, 1991.
136. Maceina A. Mintys, apmąstymai. Vilnius: Eugrimas, 1998.
137. MacIntyre A. Pripažintos priklausomybės dorybės. Tradicijos likimas. /Sudarė V.Laučius. Vilnius: Aidai. 2001. P. 171 – 183.
138. Mačiekus V. Kaimo savivalda ir dorovė: Konferencijos medžiaga. – Etninė kultūra ir tautinis atgimimas. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1994.
139. Mačiekus V. Kaimo sueigose svarstomi klausimai, sprendimų priėmimas ir vykdymas. Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1990. P. 136 – 145.

140. Makštutis A. Kolektyvo savivalda ir jo veiklos efektyvumas. Vilnius: (LIMTI) Lietuvos mokslinės–techninės informacijos ir techninės–ekonominės analizės mokslinio tyrimo institutas, 1990.
141. Matulionis A.V.ir kiti Vietinės valdžios raida Lietuvoje (1991-2001): sociologinis savivaldybininkų požiūrių tyrimas. 2003. [Socialiniai mokslai Nr. 3 \(40\). P. 68 – 93.](#)
142. Masiulis K. Savivalda ir demokratija. Interesų grupių ir bendruomenių skatinimo politika ES. Lietuvos savivaldybių ir piliečių ryšio stiprinimas. /L.Andrikienė, metodinė medžiaga kursams. 2003. P. 25 – 45.
143. Melaughlin T.H. Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė. Kaunas: Technologija, 1997.
144. Milbank D. <http://htmlindex.htmlrcq/> [2002m. gruodžio 12d.].
145. Murdock George P. Kultūros prigimtis. Kultūros prigimtis. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1993. P. 167 – 213.
146. Nacionalinė darnaus vystymo strategija.Vilnius: Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, 2003.
147. Nefas S. Bendruomeninis judėjimas Vokietijoje ir JAV. O Lietuvoje? Bendruomeniškumas ir savivalda. /Redkolegijos pirmininkas R. Grigas. Kaunas: 2000. P. 69–71.
148. Nefas S. Bendruomeniškumo suvokimas rajoninėse savivaldybėse. Bendruomeniškumas ir savivalda. /Redkolegijos pirmininkas R. Grigas. Kaunas: 2000. P. 17–23.
149. Nefas S. Funkcionali vietos bendruomenė kaip pilietinės visuomenės pagrindas. Viešoji politika ir administravimas. 2006. Nr. 17. P. 80 - 88.
150. Nefas S. Mokyklos bendruomenės svarba vietos bendruomenėje. Švietimo reforma ir mokytojų rengimas: 8-os tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Pedagoginis universitetas, 2001. P. 105 – 112.
151. Nefas S. Savivaldžių (vietos) bendruomenių raida ir perspektyva šiuolaikinėje Lietuvoje. Viešoji politika ir administravimas. 2007. Nr. 20. P. 70 – 80.
152. Nefas S. Vietos bendruomenės telkimas savivaldybėse. Lokalios bendrijos tarpdalykiniu požiūriu. 2004. Vilnius:Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. P.76 – 84.
153. Nisbet R. Sociologijos tradicija. Vilnius: Pradai, 2000.
154. Nisbet R. Konservatizmas. Vilnius: Pradai, 1993.

155. Nisbet R. Quest for community. California, 1953.
156. Pagrindinis Heek bendruomenės įstatymas. Vokietija, 1979.
157. Palidauskaitė J. Lietuvos politinė kultūra. Kaunas: Technologija, 1997.
158. Palidauskaitė J. Pilietinės visuomenės ir pilietinės kultūros samprata. Filosofija ir sociologija. 1994. Nr.3. P.54 – 65.
159. Parsons W. Viešojo politika. Vilnius: Eugrimas, 2001.
160. Pavyzdiniai seniūnijos tarybos nuostatai. Savivaldybių žinios. 2002. Nr.28 (195), rugpjūčio 29 d. P. 8 – 9.
161. Peters B.G. Biurokratijos politika. Vilnius: Pradai, 2002.
162. Piliečių dalyvavimas valdymo procesuose. Kaunas: Technologija, 1999.
163. Poviliūnas A. Kaimo atskirties profiliai. Vilnius: Kronta, 2003.
164. Poviliūnas A. Kaimo bendruomenės nusivylusios menku valdžios dėmesiu. www.bernardinai.lt [2005m. liepos 30d.].
165. Plateliai Vilnius: Versmė, 1999.
166. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje. Vilnius: Socialinės politikos grupė, 1998.
167. Preliminari rekomendacija dėl piliečių dalyvavimo visuomeniniame vietos gyvenime. Strasbūras: Teisės reikalų I generalinis direktoratas, 2001.
168. Putnaitė N. Šiaurės Atėnų tremtiniai. Vilnius: Aidai, 2004.
169. Putnam R. D. Kad demokratija veiktų. Vilnius: Margi raštai, 2001.
170. Putnam R. D. Bowling Alone. Journal of Democracy. 1995. 6: 1 (January).
171. Radžvilas V. Tradicinių vertybių likimas postmodernioje visuomenėje. Dvasinių vertybių sklaida akademiniame bendruomenėje. 2001. Pranešimas skaitytas balandžio 21 – 22 d. konferencijoje organizuotoje VVU, VPU ir Akademinės sielovados centro.
172. Reselis J. Kooperacija ir tautos uždaviniai. Kaunas, 1923.
173. Rietavo apylinkės Kaunas: Lietuvos krašto draugija, 1992.
174. Römeris M. Valstybė. T.1. Vilnius: Pradai, 1995.
175. Rosener W. Valstiečiai Europos istorijoje. Vilnius: Baltos lankos, 2000.
176. Sandel N. J. Democracy's Discontent. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard, University Press, 1996.
177. Savivaldos institucijų socialinis politinis veiksmingumas. Vilnius: M. Romerio universitetas, 2006.

178. Seligman Adam B. Pilietinės visuomenės idėja. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
179. Socialinės atskirties profiliai. Kaunas: Socialinės ekonomikos institutas, 2004.
180. Socialinė ekonomika. Vilnius: Socialinės ekonomikos institutas, 2004.
181. Stačiokas R. Miesto savivalda: sisteminis požiūris, socialinė- ekonominė raida ir padariniai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1994.
182. Stačiokas R. Miestų, kaip savaveiksmių bendrijų formavimasis. Filosofija ir sociologija. 1997. Nr.2. P. 35 – 41.
183. Stačiokas R. Lietuvos savivaldybių raida. Vilnius: Aušra, 1991.
184. Stanaitis A. Gyventojų geografija. Vilnius: Mokslas, 1984.
185. Stiehm J. Community and communitarians: only academic? National Civic League. 1994. July 18. v. 259. n. 3. P. 87.
186. Sutton C. Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija. Vilnius: Vilniaus universiteto specialiosios psichologijos laboratorija, 1999.
187. Šalčius P. Kooperatizmas kaip socialinis idealas. 1936. Talka. Nr.4. P.102 – 108.
188. Šalčius P. Kooperacija. Vilnius: Mintis, 1989.
189. Šalkauskis S. Apie darbo ir bendradarbiavimo projektą. Lietuvos rytas. 1935, liepos 8 d. Nr.149 – 150.
190. Šalkauskis S. Lietuvių tauta ir jos ugdymas. T.4. Vilnius: Mintis, 1995.
191. Šerkšnas A. Mokyklinė bendruomenė. Kaunas: Šv. Kazimiero draugija, 1939.
192. Šlapkauskas V. Pasitikėjimas — teisės socialinio veiksmingumo veiksnys. Jurisprudencija. 2002. Nr. 24(16). P. 184–195.
193. Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
194. Šlapkauskas V. Šiuolaikinės bendruomenės savikūros sąlygos ir veiksniai. Bendruomeniškumas ir savivalda. /Redkolegijos pirmininkas R. Grigas. Kaunas: 2000. P. 26 – 35.
195. Tailor Ch. Autentiškumo etika. Vilnius: Baltos lankos, 1996.
196. Tamošaitytė D. Apie dvasingumą, meną ir davatkas. Šiaurės Atėnai 2003 vasario 1d. Nr.4 –5.
197. Tamošaitis Iz. Asmuo ir bendruomenė. Vairas. 1937 T. 20. Nr. 5. p. 3 –14.
198. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: K. Poželos spaustuvė, 1985.
199. Tocqueville de A. Apie demokratiją Amerikoje. Vilnius: Amžius, 1996.

200. The Cork Declaration. <http://Europa.eu.int> [1996m. vasario 16d.].
201. The intergovernmental Acquis. Strasbourg: Council of Europe, 2003.
202. Thomas John C. Between Citizen and City. Lawrence, K.S: University Press of Kansas, 1986.
203. Tonnies F. Community and Society. Trans. Charles P. Loomis. East Lansing, Mich.: Michigan State University, 1957.
204. Tonnies F. Community and Association. Trans. Charles P. Loomis. New York: Harper and Row, 1963.
205. Topolski J. Metodologija history. Moscow, 1973.
206. Trojanowicz R. Carter D. The Philosophy and Role of Community Policing. Michigan, 1988.
207. Truska L. Taip vyko kolektyvizacija. Lietuvos istorijos skaitiniai 1918 – 1990. Kaunas: Šviesa, 1994. P. 185 – 187.
208. Truska L. Lietuva 1938 – 1956 metais. Kaunas: Šviesa, 1995.
209. Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000.
210. Vaitiekūnas S. Gyvenviečių geografiija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1989.
211. Vaitiekūnas S. Valančienė E. Lietuvos geografiija 9 klasei. Vilnius: Alma litera, 2002.
212. Valantiejus A. Veiksmas ir struktūra. Sociologija: Mintis ir veiksmas. 1997. Nr.1. P. 34 – 56.
213. Valikonytė I., Lazutka S. ir kt. Pirmasis Lietuvos statutas (1529) Vilnius: Vaga, 2001.
214. Vanier J. Bendruomenė atleisti ir švęsti. Vilnius: Vyturys, 1998.
215. Vėlius N. Senovės baltų pasaulėžiūra. Vilnius: Mintis, 1983.
216. Viešojo sektoriaus institucijų administravimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
217. Viešojo administravimo efektyvumas. Kaunas: Technologija, 2004.
218. Sidney Verba and Gabriel A. Almond, The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations: Princeton: Princeton University Press, 1963.
219. Vietinė savivalda Švedijoje. Kauno laikas. 1994. Nr.22-45.
220. Vyšniauskaitė A. Lietuvio namai 19a. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2000.

221. Vyšniauskaitė A. Lietuviai 9a. - 19a. vidurio istoriniuose šaltiniuose. Vilnius: Mokslo enciklopedijų leidykla, 1999.
222. Vitkūnas M. Istorinius Pavlovo respublikos pėdsakus slepia dilgėlės. Valstiečių laikraštis. 2002, lapkričio 30d. Nr.96 (8182).
223. Volanas A. Rinktiniai raštai. Vilnius, 1996.
224. Voldemaras A., Leonas P. Visuomenei: raginimas sudaryti vietos savivaldos organus. Lietuvos aidas. 1918 lapkričio 20 d. Nr.136. P.1.
225. Vosyliūtė A. 1996: Sociologinė monografija Lietuvoje: socialinio gyvenimo reikšmės. – Iš Lietuvos sociologijos istorijos, I t. Vilnius, p. 100 – 117.
226. Walker S. The communitarian cop – out. National Civic Review. 1993. Summer, v. 82. Nr. 3.
227. National Civic League Inc. www.gwu.edu/~ccps/biblio.html [2007m. birželio 1d.].
228. Weber M. Religijos sociologija. Vilnius: Pradai, 2000.
229. Wildavsky A. Leadership in a small town. Tetowa, 1964.
230. Urbanavičienė D. Liaudies šokis, žaidimas ir erotika. Gamta. 2000. Nr.24. P. 49 – 55.
231. Zeigler H. Politinė bendruomenė. Kaunas: Littera Universitati Magni, 1993.
232. Žemaitė Autobiografija. Vilnius: Baltos lankos, 1996.
233. Žemės reformos įstatymas. Vyriausybės žinios. 1922. Nr.83, sk. 5.§44.
234. Žemės ūkio gamybinė kooperacija Nepriklausomoje Lietuvoje 1920 – 1940. Londonas, 1972.
235. Židonis Ž. Naujosios viešosios vadybos principų įgyvendinimo aspektai institucijų kaitos požiūriu. Viešoji politika ir administravimas. 2006. Nr. 17. P.22- 28.
236. Žukauskaitė A. Visuomenė /bendruomenė: ekvivalencija ir skirtumai. Sociologija. 1999. Nr.1(3). P. 57 – 65.

PRIEDAI

PRIEDAS NR. 1

**Bendruomeniškas nuostatas atspindintys ženklai prezidentų, seimo ir savivaldos
rinkimų bei vyriausybių programose**

Prezidento pranešimai			
	N	%	N viso
1999 m.	2	1,9	103
2000 m.	5	5,1	99
2001 m.	3	2,1	144
2002 m.	4	2,7	149

	2000 m. savivaldos rinkimai			2000 m. seimo rinkimai		
	N	%	N viso	N	%	N viso
LCS	7	10	67	5	2,6	193
Liberalų sąjunga	2	2	98	11	2,3	480
ND/MP	1	3,2	31			
NS	3	4,8	63	2	0,52	387
TS/LK	16	19	84	21	2,1	996
LDDP/LSDP				4	0,74	541
LKDP				16	2,5	6,35
LVP				1	0,38	262
Viso	29	8,5	343			

Vyriausybės programos				
	N	%	N viso	
1990-1991 – K.Prunskienė	0	0	411	
1991-1992 – G.Vagnorius	3	0,31	962	
1992-1993 – B.Lubys	0	0	466	
1993-1996 – A.Šleževičius	0	0	600	
1996-1999 – G.Vagnorius	5	0,96	519	
1999 – R.Paksas	5	1,1	474	
1999-2000 – A.Kubilius	14	2,7	510	
2000-2001 – R.Paksas	5	1,3	397	
2001 – A.Brazauskas	6	1,3	468	

Sutartiniai ženklai:

N – absoliutus skaičius bendruomeniškumą išreiškiančių ženklų nuo visų teksto vienetų.
P.S. Tyrimas atliktas Kauno Technologijos Universiteto Politikos ir viešojo
administravimo instituto profesoriaus Algio Krupavičiaus.

Žvalgomoji anketinė apklausa. „Savivalda ir bendruomenė 1999“.

Ji buvo atlikta 1999 m. balandžio-gegužės mėnesiais. Į visas 56 savivaldybes buvo išsiuntinėta anketa, kuria siekta išsiaiškinti, kaip suvokia bendruomenę, kokius tikslus jai kelia savivaldybių lyderiai – merai, administratoriai, seniūnai, gydymo, švietimo, kultūros įstaigų ir parapijų vadovai. Buvo analizuojami šių savivaldybių duomenys: Panevėžio ir Visagino miestų bei Kauno, Jonavos, Prienų, Šakių, Anykščių, Ignalinos, Pakruojo, Klaipėdos, Pasvalio, Kėdainių rajonų. Respondentų atranka priklausė nuo savivaldybės mero, į kurį buvo kreiptasi, siunčiant anketą, požiūrio: kaip jis žiūri į bendruomeniškumą ir dalyvavimo tyrime svarbą. Iš dalies atsakiusių skaičius buvo savotiškas kiekybinis indikatorius, parodantis, kurių savivaldybių lyderiams 1999 m. rūpėjo bendruomeniškumo tema.

Gerb. respondente,

Mes parengėme anketą apie bendruomeniškumo ir bendruomenės padėtį Jūsų savivaldybėje. Anketo tikslas – išsiaiškinti, ar šiandien Jūsų savivaldybėje funkcionuoja ir kaip funkcionuoja bendruomenės, ką Jūs manote apie jų reikalingumą. Manau, jog tai bendras mūsų visų reikalas ir rūpestis, todėl tikiuosi, jog į šią anketą maloniai sutiks atsakyti merai, merų pavaduotojai, administratoriai, seniūnai, gydymo, švietimo, kultūros įstaigų ir parapijų vadovai. Iš anksto dėkoju Jums ir tikiuosi anketų iš Jūsų sulaukti iki 1999 m. balandžio 15 d., o ateityje Jūs gausite apibendrintų anketų duomenis.

Anykščių rajono meras

Saulius Nefas

Tyrimas “Savivalda ir bendruomenė 1999”

1. Jūsų nuomone, kuris apibrėžimas teisingiausiai nusako kas yra bendruomenė?:
(pasirinktą atsakymą pažymėkite)
 - a) žmonių grupė;
 - b) žmonių grupė, susieta gamybiniais bei darbo santykiais;
 - c) žmonių grupė, turinti tarpusavyje bendrų interesų;
 - d) žmonių grupė, turinti bendras tradicijas.
2. Kaip Jums atrodo, kada prasideda bendruomeniška veikla?
 - a) sudaromas žmonių grupės sąrašas ir išrenkamas vadovas;
 - b) pasirašoma darbo sutartis;
 - c) susiburia žmonės, kurie susitaria dėl bendrų tikslų ir veiklos;
 - d) atliekamas konkretus darbas.
3. Kas, Jūsų nuomone, turi didžiausią įtaką bendruomenių raidai? (išrinkite tris svarbiausius atsakymus, 1, 2, 3 balus, kai trys balai reiškia svarbiausią).
 - a) nuo lyderio, suburiančio turinčių interesų žmonių grupę;
 - b) nuo valdžios institucijų leidimo;
 - c) nuo vietos tradicijų;
 - d) nuo žmonių vidinio poreikio;
 - e) nuo socialinio-ekonominio gyvenimo problemų.
4. Kaip galvojate, kas turėtų reglamentuoti bendruomenių veiklą?
 - a) Konstitucija;
 - b) Vietos savivaldos įstatymas;
 - c) suinteresuotos žmonių grupės nusistatyta tvarka;

5. Kaip atrodo, kam savivaldybė turi teikti prioritetą rūpindamasi bendruomenių plėtote?
- a) lyderių paieškoms;
 - b) skiriant lėšas;
 - c) suprantant bendruomenių reikalingumą ateities gyvenime;
 - d) telkiant žmones problemoms spręsti bei programoms ruošti;
 - e) vykdant aiškinamąjį darbą apie bendruomenes.
6. Kaip galvojate, kur dedami bendruomeniškumo pagrindai?
- a) gyvenamojoje vietoje;
 - b) parapijoje;
 - c) šeimoje;
 - d) darbo kolektyve;
 - e) mokykloje.
7. Kokių veikiančių bendruomenių Jūsų savivaldybės teritorijoje yra daugiausia?
- a) mokyklų;
 - b) parapijų;
 - c) geros kaimynystės;
 - d) kraštiečių;
 - e) gyvenamųjų namų bendrijų.
8. Kaip Jums atrodo, kas stiprina bendruomenes?
- a) darbas;
 - b) bendrų problemų sprendimas;
 - c) tradicijos;
 - d) bendra malda;
 - e) gyvenimas kaimynystėje.
9. Kaip galvojate, kas labiausiai lėmė mūsų protėvių bendruomenišką gyvenimą?
- a) gyvenimas kaime;
 - b) bendruomeniška žmogaus prigimtis;
 - c) mažai mechanizuotas kasdienis darbas;
 - d) papročiai;
 - e) tikėjimas.
10. Kaip manote, kokie svarbiausi bažnytinės bendruomenės gyvastingumo šaltiniai?
- a) tikėjimas;
 - b) bendra malda;
 - c) parapijos lyderio buvimas;
 - d) žmonių konservatyvumas;
 - e) priešprieša pasaulietinei valdžiai.
11. Jūsų manymu, kada bendruomenių vystymasis suaktyvėja?
- a) kylant pragyvenimo lygiui;
 - b) priėmus specialų įstatymą;
 - c) įvykus didelei nelaimei;
 - d) žmonėms suprantant, kad reikia priimti atsakomybę už kylančias problemas.

12. Kas, Jūsų nuomone, turėtų rodyti didesnę aktyvumą plėtodami bendruomenes?
- a) patys žmonės;
 - b) savivaldybės;
 - c) neformalūs lyderiai;
 - d) įstatymų leidėjai;
 - e) politinės partijos;
13. Kaip galvojate, kokių bendruomenių Jūsų savivaldybėje veikla artimiausiu metu gali suaktyvėti?
- a) daugiabučių namų bendrijų;
 - b) mokyklų;
 - c) geros kaimynystės;
 - d) kraštiečių bendrijų;
 - e) parapijų;
14. Ar turi būti skatinama bendruomeninė sąmonė? (apibraukite vieną iš trijų atsakymų).
Taip	Ne	Nežinau
15. Ar pastebite kitų tautų bendruomeniško gyvenimo apraiškų Jūsų savivaldybės teritorijoje?
Taip	Ne	Nežinau
16. Ar dalyvautumėte bažnytinės bendruomenės veikloje, jei ji būtų šiuolaikiškesnė, atviresnė?
Taip	Ne	Nežinau
17. Ar dalyvautumėte pasaulietinės bendruomenės veikloje?
Taip	Ne	Nežinau
18. Ar norėtumėte inicijuoti bendruomenės susikūrimą?
Taip	Ne	Nežinau

Dėkoju už atsakymus. Jei Jus sudomino ši tema – su malonumu lauksiu Jūsų žinutės, kuri, tikiuosi, peraus į bendradarbiavimą.

*Anykščių rajono meras
S.Nefas 1999m.*

Žvalgamosios anketinės apklausos „Savivalda ir bendruomenė 1999“, rezultatai.

Savivaldybė, anketų sk.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Prienų r. (21)	b2 c17 d2	c20 d1	a5 d6 e5	b13 c4	a7 d6 c3	a5 b6 c5	a9 b3 c2	b15 c2	b6 d3 e7	a13 b2 c3	c10 d5	a11 b6 c3	a9 b5 c3	t18 ne0 nz3	t0 ne18 nz3	t13 ne1 nz8	t14 ne4 nz3	t4 ne5 nz12
Kauno r. (45)	b10 c30 d3	c36 d5	a15 c5 d14 e8	b26 c14 d14	b7 c13 d20 e13	a21 c14 e5	a29 c5 e7	b40	a5 b20 d12	a33 c10	a3 c9 d30	a33 b4 c6	a7 b18 c10	t41 ne2 nz0	t9 ne29 nz6	t27 ne7 nz10	t35 ne4 nz5	t28 ne3 nz13
Anykščių r.(10)	c9 d1	c7 d2	a3 d6	b4 c5	c3 d6	a6 b2 c2	c7 d2 c1	b9 c1	a2 b4 d2	a7 c2	b1 c1 d8	a8 b1 c1 d2	b3 c3 d2	t10 t2 ne5 nz1	t8 ne1 nz1	t9 ne0 nz0	t8 ne0 nz2	
Jonavos r. (39)	b7 c26 d5	c34 d4	a12 d18 c6	a4 b19 c22	b5 c9 d21	a5 c20 e6	a25 c3 e9	a5 b28 c5	a8 b12 d12	a30 c9	c15 d22	a34 b2 c2	a24 b8 c3	t35 ne0 nz3	t14 ne16 nz8	t15 ne5 nz20	t26 ne3 nz9	t9 ne9nz17
Ignalinos r.(10)	a2 c7	a2 c7	a2 d3 e3	b5 c3	b3 c2 d4	a4 c3	b5 c2	b9	b3 d2 e2	a6 c4	b2 c4 d4	a8 c1 d1	a8 c1 d1	t10 ne0 nz0	t2 ne6 nz2	t5 ne2 nz3	t8 ne1 nz1	t6 ne2 nz2
Šakių r. (21)	c14 d5	c18 d2	a6 d8 c4	a3 b5 c13	b4 c5 d9	a5 c11 d2	a8 b5 c3	b16 c3	b9 c5 d6	a10 c2	a2 c4 d8	a16 d2	a3 b4 c5 d2	t18 ne0 nz0	t2 ne18 nz1	t10 ne7 nz4	t10 ne5 nz6	t7 ne7 nz7
Pasvalio r. (5)	a1 c4	c5	a3 c1	b4 c1	c1 d3 c1	a1 c3 d1	a2 c2 d1	a1 b4	a3 b2	a4 c1	a1 c2 d2	a5	a1 b2 c2	t3 ne0 nz2	t1 ne3 nz1	t2 ne2 nz1	t2 ne1 nz2	t2 ne1 nz2
Klaipėdos r.(6)	b1 c5	a2 c3	a3 c2	b1 c5	b2 d2 e2	a2 e3	a5 e1	b5 c1	b3 d3	a5 b1	c2 d3	a6	a3 b1	t6 ne0 nz0	t1 ne 2 nz3	t4 ne0 nz2	t6 ne0 nz0	t3 ne1 nz2
Pakruojo r.(7)	b1 c5	a1 c6	a2 d4	c5	c2 d4	a4 c2	a3 e3	b5	a2 c4	a3 c4	c2 d4	a7	a4 b2	t4 ne0 nz2	t0 ne5 nz2	t4 ne0 nz2	t7 ne0 nz0	t4 ne2 nz1
Kėdainių r. (5)	a1 c2	c4	a1 c1 d2	a3 c2	a1 c2 d2	a2 c3	a3	a1 b3 c2	b3	a3	c2 d2	a2 c2	b2 c2	t3 ne0 nz1	t2 ne1 nz1	t2 ne0 nz3	t3 ne0 nz0	t2 ne0 nz1
Panevėžio m. (5)	c3	c3	a1 d2	a1 c2	b1 c3	a1 c2	a2 c2	b3	a1 d2	a3	c2 d2	a1 c2	a2 b2	t3 ne0 nz0	t2 ne1 nz1	t2 ne1 nz1	t2 ne0 nz2	t2 ne2 nz0

Paaiškinimai: a1, b4, c2 ir t.t –pažymėti atsakymai, ką jie reiškia yra anketoje. t – taip, ne – ne ir nz – nežinau.

Stebėjimas „Veikianti vietos bendruomenė 1997–2000“.

Jis buvo vykdomas Kauno ir Anykščių rajonų savivaldybėse 1997–2000 metais. Stebėjimą atliko rajonų merai – Donatas Jankauskas ir šios disertacijos autorius. Stebėjimo planas buvo šis:

1. Kaip veikia vietos bendruomenės, jei yra išlikusios bendruomeniškos formos, nesunykusios sovietiniais metais.
2. Kokią įtaką bendruomenių veiklai turi vietos lyderių aktyvumas?
3. Kokią įtaką bendruomenių veiklai turi politinės nuostatos ar politinių lyderių skatinimas?
4. Kokią įtaką bendruomeniškai veiklai turi veiklos teisinis reglamentavimas?
5. Kokios bendruomeniškumo formos evoliucionuoja sparčiausiai?
6. Kaip bendruomeniškos veiklos formos funkcionuoja neveikiant vienam ar keliems veiksniams, darantiems jiems įtaką?
7. Kokią įtaką bendruomenių veiklai turi finansiniai ir dvasiniai resursai.
8. Kaip galima apibūdinti santykius tarp formalaus lyderio – seniūno ir neformalių lyderių – bendruomenių seniūnų.

Stebėjimas buvo *nestruktūrinis*. Jo objektas buvo dviejų rajonų seniūnijose esančios vietos bendruomenės, kurios buvo skatinamos imtis įvairių vietos bendruomenę telkiančių iniciatyvų. Stebimi buvo vietos bendruomenių lyderiai, kurie dalyvavo seniūnijų tarybų veikloje bei seniūnijų – vietos bendruomenių aktyvesni žmonės, kurie paprastai imasi iniciatyvų vietos bendruomenėse. Buvo stebima, kokios vietinės iniciatyvos labiausiai įtraukia vietos bendruomenės žmones iš skirtingų socialinių grupių (jaunimas, moterys), koks formalių ir neformalių lyderių vaidmuo ir kaip kinta situacija, bėgant laikui:

- tik pradėjus propaguoti bendruomeniškumą kaip vertybę;
- sukūrus formalias institucijas – seniūnijų bendruomenių tarybas;
- pasikeitus merams.

SOCIOLOGINĖ APKLAUSA

“Žmonių bendravimas”

Nuo senų senovės žmonės ieškojo įvairiausių bendravimo formų. Skirtingais laikais, skirtingose vietose, skirtingai yra bendraujama.

Norėtume išsiaiškinti, kaip tai vyksta Jūsų seniūnijoje. Kreipiamės į Jus, kaip į žmogų, kuris turite įtakos bendruomeninės gyvensenos pagrindų atkūrimui savo seniūnijoje, rajone. Todėl Jus ir prašome atsakyti į anketą, kuri skirta šios srities ekspertams.

Vilniaus Pedagoginio universiteto politologijos ir sociologijos katedros mokslininkai
siekia išsiaiškinti,

Kokios žmonių bendravimo formos labiausiai reiškiasi Jūsų seniūnijoje?

Ką Jūs galvojate apie žmonių tarpusavio bendravimą praeityje, dabar ir ateityje?

Prašome Jūsų atidžiai perskaityti anketą. Mums svarbu, kad į klausimus Jūs atsakytumėte nuoširdžiai.

ANKETA ANONIMINĖ!

Jei Jums niekas netrukdytų, tai pildymui sugaišite 10-15 min.

Dėkojame ir linkime sėkmės!

KLAUSIMAI APIE ŠVENTES IR TRADICIJAS

1. Ar Jūsų gyvenamoje vietoje šv. Velykos ir šv. Kalėdos švenčiamos kartu su kaimynais? Apibraukite vieną atsakymą.

1. Švenčiamos.
2. Nešvenčiamos.

2. Jeigu švenčiamos, tai kaip dažnai?

Apibraukite vieną atsakymą

1. Dažnai
2. Niekada
3. Retai

3. Ar Jūsų gyvenvietėse žmonės turi bendruomenių švenčių?

1. Turi
2. Neturi
3. Nežinau

4. Kaip Jūs manote, kodėl mokyklose turėtų būti populiarinami liaudies papročiai? (galite pažymėti kelis atsakymus).

1.	Jaunimo žinojimui.
2.	Jaunimas turi daugiau progų susiburti.
3.	To reikalauja mokomosios programos.
4.	Mokytojai supranta jų reikšmę.
5.	Mokiniai nori kuo daugiau švenčių.
6.	Reikalauja direktorius.
7.	Kita nuomonė

5. Ar dalyvaujate mokyklose vykstančiose šventėse?

1. Dalyvauju.
2. Nedalyvauju.

6. Kodėl Jūs dalyvaujate mokykloje vykstančiose šventėse? (apibraukite vieną atsakymą).

1. Malonu pabendrauti su jaunimu ir pažįstamais.
2. Mokytojai labai prašo ateiti.
3. Nėra ką veikti.
4. Ateinu iš įpročio.
5. Kita nuomonė

7. Kaip manote, kodėl Jūsų pažįstami (kaimynai) dalyvauja mišiose ir religiniuose susibūrimuose (apibraukite vieną atsakymą).

1.	Yra religingi.
2.	Iš inercijos.
3.	Yra tikintys ir jiems malonu priklausyti parapiijinei bendruomenei.
4.	Kad tokios tradicijos.
5.	Tokių nepažįstu.
6.	Kita nuomonė

8. Ar vyksta talkos Jūsų miestelyje (kaime)?

1. Vyksta.
2. Nvyksta.
3. Nežinau.

9. Jei vyksta, tai kaip Jūs manote, kodėl? (galite apibraukti kelis atsakymus).

1. Laikomasi tradicijų.	4. Smagu bendrauti talkų metu ir po jų.
2. Yra vienas, kitas vyresnio amžiaus organizatorius.	5. Kita nuomonė.yksta talkos.
3. Padėti negalintiems žmonėms.	

KLAUSIMAI APIE MENO SAVIVEIKLĄ IR LABDARINGĄ VEIKLĄ

10. Ar dalyvaujate kokio nors meno kolektyvo veikloje? (apibraukite vieną atsakymą).

1. Dalyvauju.
2. Nedalyvauju.

11. Kodėl dalyvaujate kokio nors meno kolektyvo veikloje?

1. Dalyvauju, kadangi smagu.
2. Dalyvauju, kai prašo.
3. Nedalyvauju.
4. Kita nuomonė

12. Kaip manote, kodėl Jūsų kaimo (miestelio) gyventojai dalyvauja meno kolektyvų veikloje (apibraukite vieną atsakymą).

1. Dalyvauja, kadangi smagu.
2. Dalyvauja priprašyti.
3. Dalyvauja norėdami parodyti save.
4. Kita nuomonė.....

13. Kaip manote, kodėl Jūsų gyvenamosios vietos žmonės dalyvauja labdaringoje veikloje (apibraukite vieną atsakymą).

1. Turi daug laisvo laiko.
2. Jaučia pareigą padėti vargstančiam.
3. Nori parodyti save.
4. Siekia pasipelnyti.
5. Supranta, jog reikalinga organizuoti tokią prasmingą veiklą.
6. Kita nuomonė

Kitų dviejų užduočių žymėjimo pavyzdys.

Jeigu manote, kad poveikis mažas, žymite 1, 2 ir t.t., o jei didelis – 10, 9 ir t.t.

+1 +2 +3 +4 +5 +6 +7 +8 +9 +10

14. Kaip manote, kokį poveikį žmonių susibūrimai į kolektyvus turi kovojant su alkoholizacija ir narkomanija?

(+1 – jokie poveikio, +10 – didžiulį poveikį; apveskite ratuku).

+1 +2 +3 +4 +5 +6 +7 +8 +9 +10

15. Kaip manote, ar svarbu, kad žmonės dalyvautų valdžios organizuojamose ekologinėse talkose?

(+1 – menka reikšmė, +10 – labai reikšminga; apveskite ratuku).

+1 +2 +3 +4 +5 +6 +7 +8 +9 +10

Kaip čia padaryti

tvarką ?

16. Ar Jums žinoma atvejų, kai Jūsų pažįstami ar kaimynai susiorganizavo ir sutarė viešosios tvarkos ardytojus? (apveskite ratuku).

1. Žinoma 2. Nežinoma.

Jeigu žinoma, aprašykite:

17. Kaip manote, kodėl žmonės dalyvauja „Šaulių“ organizacijoje ar kitose pasipriešinimo netvarkai grupėse? Apveskite ratuku.

1. Turi daug laisvo laiko.
2. Nori pasipuikuoti.
3. Supranta, kad tik patys gali užtikrinti savo ir artimųjų saugumą.
4. Gauna atlyginimą.
5. Kita nuomonė.....

18. Kaip galvojate, ar Jūsų kaimynai (pažįstami) dalyvautų piliečių komitetų veikloje?

(PILIEČIŲ KOMITETAS – SUSIBŪRĘ ŽMONĖS PROBLEMŲ AR PROBLEMŲ SPREŠTI). (Apibraukite ratuku vieną atsakymą).

1. Dalyvautų
2. Nedalyvautų

19. Jei Jūsų kaimynai (pažįstami) dalyvautų piliečių komitetų veikloje, tai kodėl?

1. Nori vadovauti.
2. Prisiima atsakomybę už problemų sprendimą.
3. Nori pažiūrėti, kas čia bus.
4. Neturi ką veikti..
5. Kita nuomonė.....

20. Kaip manote, kas šiuo metu daro didžiausią įtaką kaimo-miestelio jaunimui. (apibraukite po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje).

VEISNIAI	Turi	Iš dalies	Neturi	Nežinau
1. Jaunimo organizacijos	1	2	3	4
2. Bažnyčia	1	2	3	4
3. Mokykla	1	2	3	4
4. Tėvai	1	2	3	4
5. Tradicijos	1	2	3	4
6. Kaimo-miestelio bendros šventės	1	2	3	4

7. Sporto kolektyvai	1	2	3	4
8. Meno kolektyvai	1	2	3	4
9. Draugai	1	2	3	4
10. Televizija	1	2	3	4

21. Kaip manote, kas labiausiai šiuo metu turi įtakos buriant žmones bendrauti?
(apibraukite po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje).

VEIKSNIAI	Turi	Iš dalies	Neturi	Nežinau
1. Bažnyčia	1	2	3	4
2. Mokykla	1	2	3	4
3. Seniūnija	1	2	3	4
4. Kultūros namai	1	2	3	4
5. Bendros šventės	1	2	3	4
6. Talkos	1	2	3	4
7. Pagalba atsitikus nelaimei	1	2	3	4
8. Piniginė parama	1	2	3	4

PERSKAITYKITE ŠIĄ GYVENIMIŠKĄ ISTORIJĄ

Vienoje šeimoje, kuri gyveno miestelio centre, buvo nepilnamečiai vaikai – 15, 14 ir 5 metų. Mama, nusivylusi, kad prarado darbą, uždarius mokyklą, pradėjo girtauti, dažnai nebūdavo namuose. Pas vyresnius vaikus dažnai pradėjo lankytis įtartini draugai, o patys vaikai nustojo lankyti mokyklą, esančią už 7 kilometrų. Tai tęsėsi 6 mėnesius ir tai žinojo dauguma miestelio gyventojų.

ir pasakykite, kaip Jūsų nuomone elgėsi kaimynai? (apibraukite vieną atsakymą)

1. Stebėjo kas bus.
2. Išbarė motiną.
3. Pranešė policijai.
4. Pranešė seniūnui.
5. Kaimynai pradėjo tartis, kad reikia jiems imtis kokių nors priemonių.

O gal Jūs turite savo pasiūlymą, ką reikėtų daryti. Parašykite:

.....

.....

ATSAKYKITE Į KELETĄ KLAUSIMŲ APIE SAVE

➔ Jums tinkančius atsakymus įrašykite arba pažymėkite šitaip ☒

A. Lytis (pažymėkite kvadrata)	☐ moteris	☐ vyras
---------------------------------------	----------------------------------	--------------------------------

B. Amžius (įrašykite)	Man metai(-ų)
------------------------------	---------------------

C. Išsilavinimas (pažymėkite kvadrata)	☐ pradinis, ☐ vidurinis, ☐ nebaigtas aukštasis, ☐ aukštasis
---	--

D. Šeimyninė padėtis (pažymėkite kvadrata)	☐ viengungis(-ė), ☐ šeima, ☐ šeimoje vienas vaikas, ☐ šeimoje daugiau nei vienas vaikas
--	---

E. Jūs esate (atsakyti nebūtina)	☐ valstybės tarnautojas, ☐ mokytojas, ☐ mokinys, ☐ pensininkas, ☐ bedarbis, ☐ dirbate samdomu darbininku, ☐ ūkininkas.
---	---

PATIKRINKITE, AR NEPALIKOTE NEATSAKYTŲ KLAUSIMŲ. MUMS JŪSŲ NUOMONĖ LABAI SVARBI !
DĖKOJAME UŽ DALYVAVIMĄ APKLAUSOJE IR LINKIME SĖKMĖS !

Tyrimą atlieka: Vilniaus pedagoginio universiteto Politologijos ir sociologijos katedra, adresas: Vilnius T.Ševčenkos 31, tel.: 8-22-233086.

SOCIOLOGINĖ APKLAUSA (EKSPERTAMS)

“Žmonių bendravimas”

Nuo senų senovės žmonės ieškojo įvairiausių bendravimo formų. Skirtingais laikais, skirtingose vietose, skirtingai yra bendraujama.

Norėtume išsiaiškinti, kaip tai vyksta Jūsų seniūnijoje. Kreipiamės į Jus, kaip į žmogų, kuris turite įtakos bendruomeninės gyvensenos pagrindų atkūrimui savo seniūnijoje, rajone. Todėl Jus ir prašome atsakyti į anketą, kuri skirta šios srities ekspertams.

Vilniaus Pedagoginio universiteto politologijos ir sociologijos katedros mokslininkai
siekia išsiaiškinti,

Kokios žmonių bendravimo formos labiausiai reiškiasi Jūsų seniūnijoje?

Ką Jūs galvojate apie žmonių tarpusavio bendravimą praeityje, dabar ir ateityje?

Prašome Jūsų atidžiai perskaityti anketą. Mums svarbu, kad į klausimus Jūs atsakytumėte nuoširdžiai.

ANKETA ANONIMINĖ!

Jei Jums niekas netrukdytų, tai pildymui sugaišite 10-15 min.

Dėkojame ir linkime sėkmės!

Žymėjimo pavyzdys, kai reikia žymėti skalėje:

Jeigu manote, kad poveikis daugiau negu mažas, tai žymite šitaip:

- +1 +2 +**3** +4 +5 +6 +7 +8 +9 +10

Manoma, kad žmonės dirbantys su šiuolaikinėmis technologijomis (pvz. kompiuteriais) neskiria dėmesio bendruomeniniam gyvenimui.

1. Kaip manote, ar modernias technologijas (kompiuteriai, mobilūs telefonai ir t.t.) įsisavinantiems XXI a. žmonėms reikalingas bendruomenių buvimas? (-5 –visai nereikalingas, +5 – labia reikalingas; apveskite ratuku).

+1 +2 +3 +4 +5 +6 +7 +8 +9 +10

Pažymėkite pasirinktą atsakymą taip → ⊗

2. Kaip Jūs manote, kiek Jūsų gyvenamosios vietovės žmonių pritaria bendruomenių kūrimuisi? ☐ Vienetai ☐ Iki 50 % ☐ Dauguma	3. Kiek iš pritariančių bendruomenių veiklai, patys dalyvauja veikloje? ☐ Vienetai ☐ Iki 50 % ☐ Dauguma
--	--

4. Kaip manote, kas šiuo metu turi didžiausią įtaką kaimo – miestelio jaunimui. (apibraukite po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje).

Turi įtakos	Taip, turi	Iš dalies	Ne, neturi	Nežinau
1. Jaunimo organizacijos.	1	2	3	4
2. Bažnyčia.	1	2	3	4
3. Mokykla.	1	2	3	4
4. Tėvai.	1	2	3	4
5. Tradicijos.	1	2	3	4
6. Kaimo-miestelio bendros šventės.	1	2	3	4
7. Sporto kolektyvai.	1	2	3	4
8. Meno kolektyvai.	1	2	3	4
9. Draugai.	1	2	3	4
10. Televizija.	1	2	3	4

5. Kaip manote, kokią įtaką kovoje su alkoholizacija gali turėti žmonių būrimasis į bendruomenes? (+1- jokios įtakos, +10 – didžiulę įtaką; apveskite ratuku).

+1 +2 +3 +4 +5 +6 +7 +8 +9 +10

ŠAUNU!

Liko visai nedaug

Tad dar susikaupkite ir pabaikite darbą

6. Kokį poveikį Jūsų gyvenamoje vietovėje gyventojų organizavimui, jų problemoms spręsti turi:

(apibraukite po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje)

Ar turi poveikio	Turi	Iš dalies	Neturi	Nežinau
1. Bažnyčia.	1	2	3	4
2. Seniūnija.	1	2	3	4
3. Šaulių organizacija.	1	2	3	4
4. Piliečių (bendruomenės) komitetas.	1	2	3	4
5. Politinės partijos.	1	2	3	4
6. Kultūros namai.	1	2	3	4

7. Kaip manote, kas labiausiai skatina žmones jungtis į bendruomenes?

(apibraukite vieną iš nurodytų atsakymų).

1. Noras padaryti kažką naudingo kitiems.
2. Klausomasi vidinio balso.
3. Noras įgyti bendravimo įgūdžių.
4. Noras išsiaiškinti asmeninį pašaukimą.
5. Kita nuomonė

8. Kaip manote, kas labiausiai šiuo metu skatina bendruomeniškumą?

(apibraukti reikia kiekvienoje eilutėje po vieną pasirinktą atsakymą).

VEIKSNIAI	Turi daug	Nedidelė įtaka	Neturi	Nežinau
1. Bažnyčia.	1	2	3	4
2. Mokykla.	1	2	3	4
3. Seniūnija.	1	2	3	4
4. Kultūros namai.	1	2	3	4
5. Bendros šventės.	1	2	3	4
6. Talkos.	1	2	3	4
7. Pagalba atsitikus nelaimei.	1	2	3	4
8. Piniginė parama.	1	2	3	4

KĄ ČIA SUGALVOJUS?

9. Kaip manote, kaip aktyviai vietos bendruomenė gali įtakoti problemų sprendimą šiose srityse: (+ – labai neaktyviai, +10 – labai aktyviai) – pasirinktą aktyvumo laipsnį apibraukite.

- ❖ Švietimas. +1 +2 +3 +4 +5 +6 +7 +8 +9 +10
- ❖ Socialinė rūpyba. +1 +2 +3 +4 +5 +6 +7 +8 +9 +10
- ❖ Kultūriniai renginiai. +1 +2 +3 +4 +5 +6 +7 +8 +9 +10
- ❖ Žmonių religingumas. +1 +2 +3 +4 +5 +6 +7 +8 +9 +10
- ❖ Saugumo užtikrinimas. +1 +2 +3 +4 +5 +6 +7 +8 +9 +10
- ❖ Administravime (valdžios veikla). +1 +2 +3 +4 +5 +6 +7 +8 +9 +10

PAKLAUSYKITE ŠIOS GYVENIMIŠKOS ISTORIJS IR. ...

Miestelio pakraštyje augo gražus miškelis, kurį kažkada buvo sodinę patys gyventojai. Deja, per daug metų nevalyvi žmonės ten pradėjo pilti šiukšles. Žmonės tarpusavyje pasibėdavodavovienas kitam, ne sykį tai sakė seniūnui, kad reikia užkirsti tam kelią, bet situacija nesikeitė. Prieš naujus mokslo metus miestelyje pradėjo dirbti naujas mokytojas, kuris greitai pakvietė vaikų tėvus, kad sutvarkytų miškelį. Gyventojai susirinko ir sutvarkė, o po to – padarė gegužinę, dėkojo mokytojui.

Kaip manote, kaip elgtūsi Jūsų seniūnas.(apibraukite vieną iš atsakymų).

1. Padėtų mokytojui organizuoti.
 2. Tą dieną išvyktų iš seniūnijos.
 3. Nedalyvautų talkoje.
 4. Dalyvautų talkoje.
 5. Išsikviestų mokytoją į seniūniją ir pasakytų, kad jis kišasi ne į savo reikalus.
- O gal Jūs turite savo pasiūlymą, ką reikėjo daryti. **Parašykite:**

.....

ATSAKYKITE Į KELETĄ KLAUSIMŲ APIE SAVE

➔ Jums tinkančius atsakymus įrašykite arba pažymėkite šitaip ☑

A. Lytis (pažymėkite kvadrata)	☐ moteris	☐ vyras
B. Amžius (įrašykite)	Man metai(-ų)	
C. Išsilavinimas (pažymėkite kvadrata)	☐ pradinis, ☐ vidurinis, ☐ nebaigtas aukštasis, ☐ aukštasis	
D. Šeimyninė padėtis (pažymėkite kvadrata)	☐ viengungis(-ė), ☐ šeima, ☐ šeima su vienu vaiku, ☐ šeima su daugiau nei vienu vaiku	

PATIKRINKITE, AR NEPALIKOTE NEATSAKYTŲ KLAUSIMŲ. MUMS JŪSŲ NUOMONĖ LABAI SVARBI !
DĖKOJAME UŽ DALYVAVIMĄ APKLAUSOJE IR LINKIME SĖKMĖS !

Tyrimą atlieka: Vilniaus Pedagoginio universiteto Politologijos ir sociologijos katedra, adresas: Vilnius T.Ševčenkos 31, tel.: 8-22-233086.

Tyrimo anketa

„Vietos bendruomenė – 2007“

M. Romerio universiteto viešojo administravimo katedros mokslininkai siekia išsiaiškinti, kaip funkcionuoja Jūsų savivaldybėje (seniūnijoje) vietos bendruomenės, kas lemia jų funkcionalumą (darbingumą).

Prašome Jūsų atidžiai perskaityti anketą. Mums svarbu, kad į klausimus Jūs atsakytumėte nuoširdžiai.

ANKETA ANONIMINĖ!

Jeigu Jums niekas netrukdytų, tai ją užpildysite per 10-15 min.

Dėkojame ir linkime sėkmės!

Kas yra vietos bendruomenė?

Šio tyrimo autoriai ją apibrėžia taip:

Vietos bendruomenė yra grupė žmonių, gyvenančių ir veikiančių apibrėžtoje teritorijoje, susijusių bendru interesu ir vidiniu jausmu, jog jie priklauso tai pačiai žmonių grupei. Vietos (teritorinių) bendruomenių gali būti įvairaus dydžio ir net vienu kitose, pvz., seniūnijoje – kelių kaimų bendruomenės ar vieno kaimo, miestelio.

Kodėl šiandien svarbu kalbėti apie vietos bendruomenę?

- *Palaipsniui įsitikiname, kad demokratinėje valstybėje decentralizacijos principas reiškiasi tada, kai centrinė valdžia pasidalina galiomis ir atsakomybėmis(funkcijomis) su vietos valdžia, o vietos valdžia pasidalina galiomis ir atsakomybėmis(funkcijomis) su piliečiais, organizuotais į įvairias savirealizacijos grupes, tame tarpe ir vietos bendruomenes.*
- *Šiuolaikinėje valstybėje neįsivaizduojama be pilietinės visuomenės, o pilietinės visuomenės pagrindas ir yra funkcionali vietos bendruomenė.*
- *Subsidiarumo principo praktinis įgyvendinimas, kuris sako, kad bet kokioje situacijoje didžiausia atsakomybė turi atitekti individams, bet jai jie nepajėgia jos išspręsti, tada ji perkeliama vietos bendruomenei ir tik tada, kai ir čia negalima išspręsti, perkeliama valdžiai.*

Kas yra funkcionali vietos bendruomenė?

Visi žmonės gyvena tam tikroje teritorijoje- kaime, miestelyje, gatvėje, mikrorajone, mieste ir t.t. bet funkcionalumas išreiškia būtent tai, ką tie žmonės veikia vietos bendruomenės labui, o dėka to veikimo tarp vietos bendruomenės žmonių atsiranda bendrų interesų, kurie iš paviršutiniškų formų perauga į vidinius jausmus.

Apie kokių teritorijų vietos bendruomenes reikia galvoti dalyvaujant tyrime?

Apie kaimų ir miestelių vietos bendruomenes.

Mes jums atsakėme į svarbius klausimus, kurie jums gali iškilti. Tikimės, supratote kokiais klausimais bus tyrimas.

I. Savivaldybė (seniūnija) ir vietos bendruomenė.

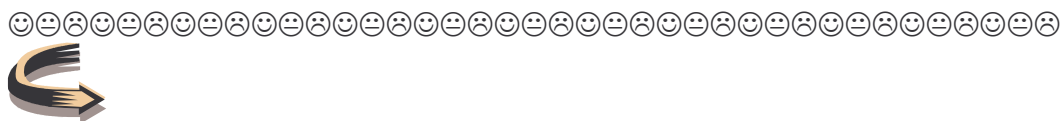
(Apibraukite po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje.)

Funkciniai veiksniai: (01 vadybiniai) (02 juridiniai) (03 vertybiniai)	visiškai nesutinku	nesutinku	nei sutinku, nei nesutinku	sutinku	visiškai sutinku
01 Savivaldybėje vyksta BC (bendruomenių centrų) koordinaciniai pasitarimai	1	2	3	4	5
01 Seniūnijos funkcijas sistemingai vertina vietos bendruomenių žmonės	1	2	3	4	5
01 Seniūnijos darbuotojai į savo funkcijų vykdymą įtraukia vietos bendruomenių žmones	1	2	3	4	5
01 Seniūnijos darbuotojai skatina vietos bendruomenes parengti savo vietovės vystymo(strateginius)planus	1	2	3	4	5
02 Savivaldybės administracijoje yra darbuotojas, koordinuojantis bendruomenių iniciatyvas	1	2	3	4	5
02 Savivaldybės biudžete skiriamos lėšos vietos bendruomenių projektams	1	2	3	4	5
02 Gyvenamosios vietovės atstovai, numatyti savivaldos įstatyme, turi gauti daugiau teisių	1	2	3	4	5
02 Seniūnas – vietos bendruomenių komiteto narys	1	2	3	4	5
03 Seniūno iniciatyvumas kuriant patariamąsias seniūnijų tarybas	1	2	3	4	5
03 Savivaldybės politikų ir administracijos vadovų lankymasis vietos bendruomenių renginiuose ir jų veiklos skatinimas	1	2	3	4	5

Ar sutinkate, kad šie bažnyčios (parapijos) veiksmai svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (veiklios, darbingos)? (Apibraukite po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje.)

Funkciniai veiksniai: (01 vadybiniai) (02 juridiniai) (03 vertybiniai)	visiškai nesutinku	nesutinku	nei sutinku, nei nesutinku	sutinku	visiškai sutinku
01 Dvasininkai bendrauja su tikinčiaisiais ne tik bažnyčioje, bet ir parapijoje	1	2	3	4	5
01 Dvasininkai rodo iniciatyvą bendrauti su mokyklos, kultūros namų, bibliotekos, seniūnijos, policijos vadovais	1	2	3	4	5
01 Parapijos taryba yra parapijiečių išrinktas kolegialus organas	1	2	3	4	5
01 Parapijos taryba yra klebono sudarytas kolegialus organas	1	2	3	4	5
01 Parapijos taryba sprendžia tik klebono pasiūlytus klausimus	1	2	3	4	5
01 Parapijos taryba sprendžia dvasininkų ir parapijiečių – vietos bendruomenės narių pasiūlytus klausimus	1	2	3	4	5
02 Parapijos taryba gauna lėšų iš biudžeto vietos bendruomenei aktualių socialinių, kultūrinių, saugumo klausimų sprendimui	1	2	3	4	5
02 Vietos dvasininkai yra bendruomenių tarybų nariai	1	2	3	4	5
03 Dvasininkai propaguoja bendruomeniškas iniciatyvas	1	2	3	4	5
03 Dvasininkai dalyvauja vietos bendruomenės renginiuose	1	2	3	4	5

Ar sutinkate, kad mokykloje atliekami veiksmai yra svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (veiklios, darbingos)? (Apibraukite po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje.)

Funkciniai veiksniai (01 vadybiniai) (02 juridiniai) (03 vertybiniai)	visiškai nesutinku	nesutinku	nei sutinku, nei nesutinku	sutinku	visiškai sutinku
01 Mokyklos vadovai koordinuoja savo veiklą su vietos bendruomenių lyderiais	1	2	3	4	5
01 Mokyklose vyksta vietos bendruomenių renginiai	1	2	3	4	5
01 Pedagogai sistemingai organizuoja vietos bendruomenės žmonių savišvietą	1	2	3	4	5
01 Į mokyklos needucacinių funkcijų vykdymo vertinimą įtraukiami vietos bendruomenių žmonės	1	2	3	4	5
02 Pedagogai į edukacines programas įtraukia medžiagą apie bendruomeniškumą	1	2	3	4	5
02 BC sudaromos sąlygos naudotis mokyklų resursais (patalpos, telefonas, kompiuteris ir t.t.)	1	2	3	4	5
02 Pedagogai yra seniūnijų bendruomenių tarybų nariai	1	2	3	4	5
03 Pedagogai skatina mokinius dalyvauti vietos bendruomenių iniciatyvose	1	2	3	4	5
03 Pedagogai patys aktyviai dalyvauja vietos bendruomenių iniciatyvose	1	2	3	4	5

Liko visai nedaug

Tad dar susikaupkite ir pabaikite darbą

Ar sutinkate, kad kultūros įstaigose atliekami veiksniai yra svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (veiklios, darbingos)? (Apibraukite po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje.)

Funkciniai veiksniai (01 vadybiniai) (02 juridiniai) (03 vertybiniai)	visiškai nesutinku	nesutinku	nei sutinku, nei nesutinku	sutinku	visiškai sutinku
01 Kultūros įstaigų vadovai koordinuoja savo veiklą su vietos bendruomenių lyderiais	1	2	3	4	5
01 Kultūros įstaigose vyksta vietos bendruomenių renginiai	1	2	3	4	5
01 Į kaimų, miestelių kultūrinių renginių planavimą įtraukiami vietos bendruomenių žmonės	1	2	3	4	5
01 Į vietos kultūros namų veiklos vertinimą įtraukiami vietos bendruomenių žmonės	1	2	3	4	5
02 Kultūros įstaigų darbuotojai yra seniūnijų bendruomenių tarybų nariai	1	2	3	4	5
02 BC sudaromos sąlygos naudotis kultūros įstaigų resursais (patalpos, telefonas, kompiuteris ir t.t.)	1	2	3	4	5
03 Kultūros įstaigų darbuotojai palaiko vietos bendruomenės kultūrines iniciatyvas	1	2	3	4	5
03 Kultūros įstaigų darbuotojai rodo iniciatyvą bendrauti su mokykla, bažnyčia, vietos policininku	1	2	3	4	5

Ar sutinkate, kad socialinės pagalbos veiksmams yra svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (veiklios, darbingos)? (Apibraukite po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje.)

Funkciniai veiksniai (01 vadybiniai) (02 juridiniai) (03 vertybiniai)	visiškai nesutinku	nesutinku	nei sutinku, nei nesutinku	sutinku	visiškai sutinku
01 Seniūnijos socialinis darbuotojas dalyvauja BC susirinkimuose	1	2	3	4	5
01 Seniūnijos(savivaldybės) socialinės pagalbos politikoje prioritetai teikiami tiems, kurie negali pasirūpinti savimi, o ne veltėdžiams	1	2	3	4	5
01 Savivaldybėje yra speciali programa, kaip vietos bendruomenių žmones įtraukti į socialinių problemų sprendimą	1	2	3	4	5
02 Savivaldybės biudžeto išmokos mokomos tik pritarus seniūnijos patariamajai tarybai	1	2	3	4	5
02 Caritatyvinės ir kt. socialinės pagalbos organizacijos, sudaro sutartis dėl socialinių paslaugų teikimo	1	2	3	4	5
02 Seniūnijos socialinis darbuotojas yra BC narys.	1	2	3	4	5
03 Seniūnijoje(savivaldybėje) vertinama socialinę pagalbą teikiančių veikla, jie sistemingai pagerbiami	1	2	3	4	5
03 Seniūnijoje(savivaldybėje) vertinama filantropų veikla, jie sistemingai pagerbiami	1	2	3	4	5

VI. Žmogaus fizinis saugumas ir vietos bendruomenė.

Ar sutinkate, kad žmogaus saugumą užtikrinantys veiksmai yra svarbūs, kad kaimų ir miestelių vietos bendruomenės būtų funkcionalios (veiklios, darbingos)?

(Apibraukite po vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje.)

Funkciniai veiksniai (01 vadybiniai) (02 juridiniai) (03 vertybiniai)	visiškai nesutinku	nesutinku	nei sutinku, nei nesutinku	sutinku	visiškai sutinku
01 Saugumas kaimuose ir miesteliuose tiriamas sistemingai apklausiant vietos bendruomenių žmones	1	2	3	4	5
01 Savivaldybė ir policijos komisariatas bendradarbiauja skatindami kurtis „Stabdyk nusikalstamumą” grupes	1	2	3	4	5
01 Politiniai ir administraciniai lyderiai yra mokomi, kaip organizuoti vietos bendruomenės žmones, kilus fizinei grėsmei	1	2	3	4	5
02 Savivaldybėje sudaromos sąlygos kaimuose ir miesteliuose gyvenantiems ir dirbantiems policininkams	1	2	3	4	5
02 Vietos bendruomenės žmonės gerai žino policininką, kuris nors ir negyvena jų kaime ar miestelyje, bet esant reikalui į jį galima kreiptis	1	2	3	4	5
02 Vietos policininkas yra BC narys	1	2	3	4	5
03 Yra policininkas, kuris nuolat bendrauja su seniūnu, mokyklos direktoriumi, klebonu, kultūros namų, bibliotekos direktoriumi	1	2	3	4	5
03 Yra policininkas, kuris pastoviai dalyvauja vietos bendruomenių renginiuose	1	2	3	4	5

VII. Kokius svarbius veiksmus kaimuose ir miesteliuose, kurių mes nenurodėme, bet kurie prisidėtų prie funkcionalios(veiklios, darbingos) vietos bendruomenės kūrimo, Jūs galite nurodyti? : ➔

ATSAKYKITE Į KELETĄ KLAUSIMŲ APIE SAVE

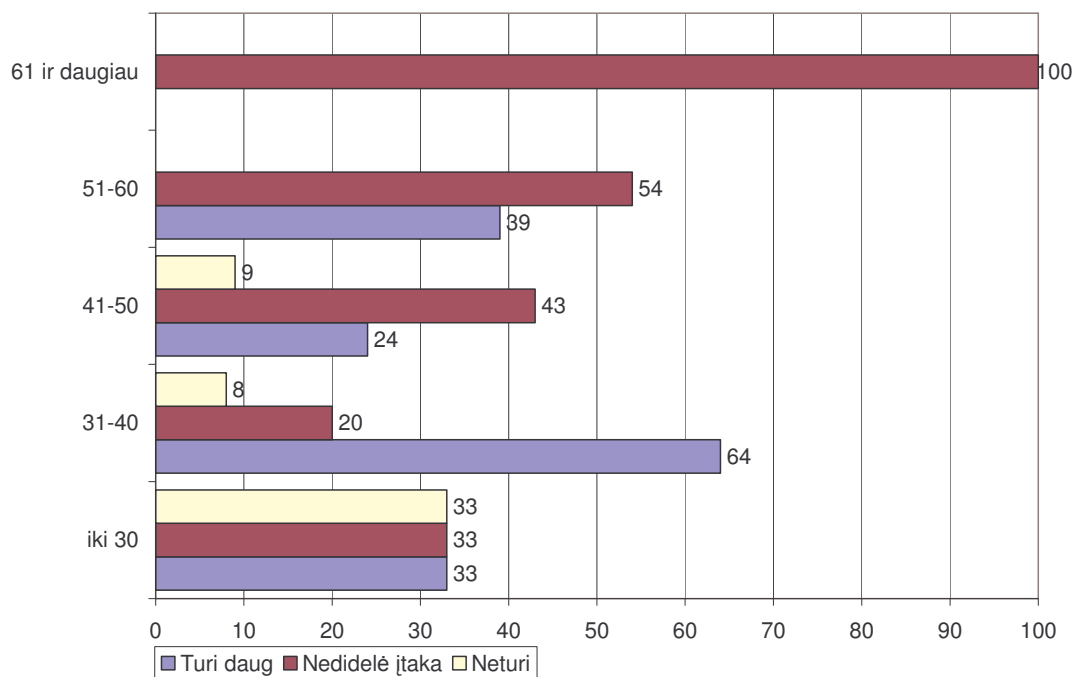
➔ Jums tinkančius atsakymus įrašykite arba pažymėkite šitaip ☒

A. Lytis (pažymėkite kvadrata)	☐ moteris	☐ vyras
B. Amžius (įrašykite)	Man metai(-ų)	
C. Išsilavinimas (pažymėkite kvadrata)	☐ pradinis, ☐ vidurinis, ☐ nebaigtas aukštasis, ☐ aukštasis	
D. Šeimyninė padėtis (pažymėkite kvadrata)	☐ viengungis(-ė), ☐ šeima, ☐ šeima su vienu vaiku, ☐ šeima su daugiau nei vienu vaiku	
E. Pareigos (pažymėkite kvadrata)	☐ politikas, ☐ administracijos darbuotojas.	

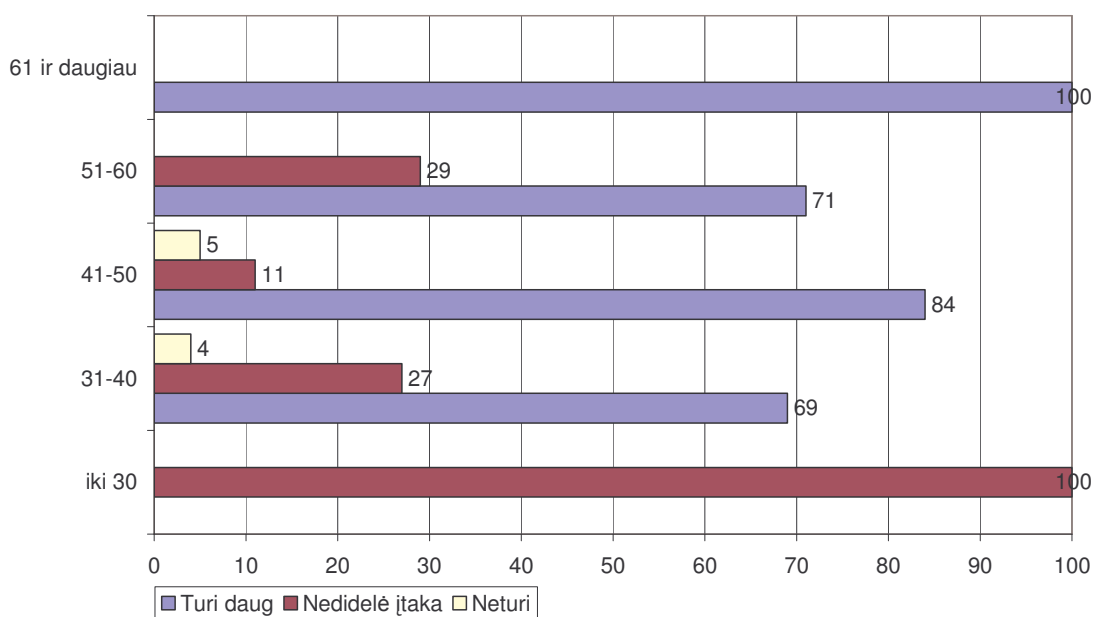
PATIKRINKITE, AR NEPALIKOTE NEATSAKYTŲ KLAUSIMŲ. MUMS JŪSŲ NUOMONĖ LABAI SVARBI !
DĖKOJAME UŽ DALYVAVIMĄ APKLAUSOJE IR LINKIME SĖKMĖS !

Tyrimą atlieka M. Romerio universiteto Viešojo administravimo katedra (adresas: Vilnius, Valakupių - 5, tel.: 8-687- 35228).

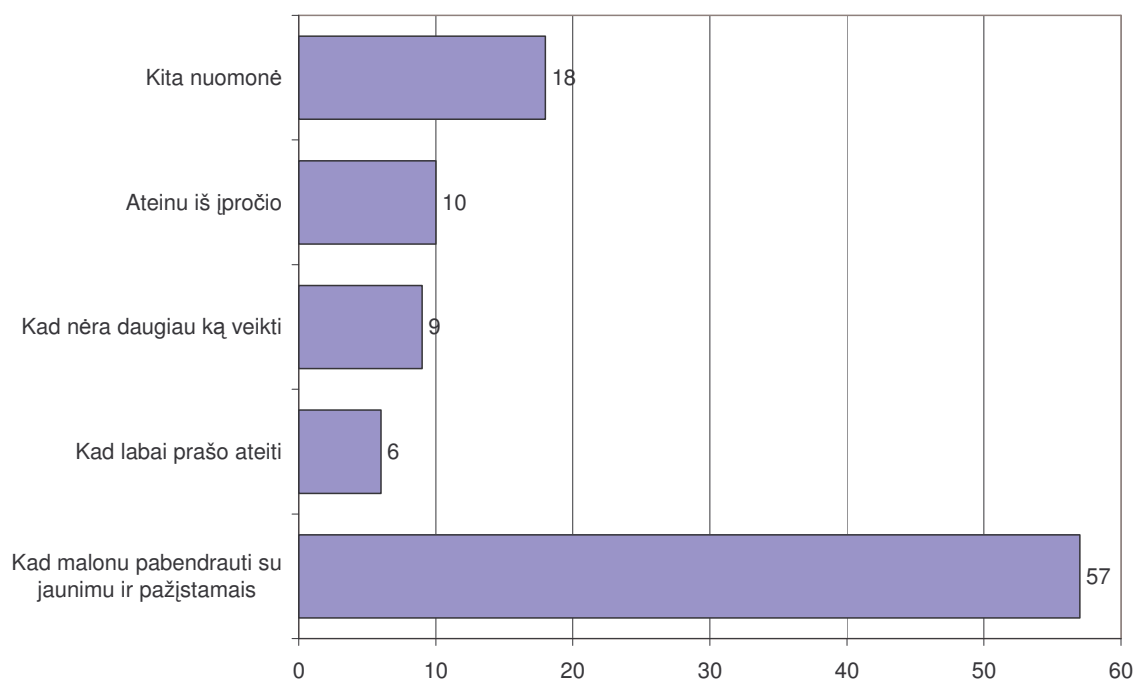
Papildomi paveikslai ir lentelės

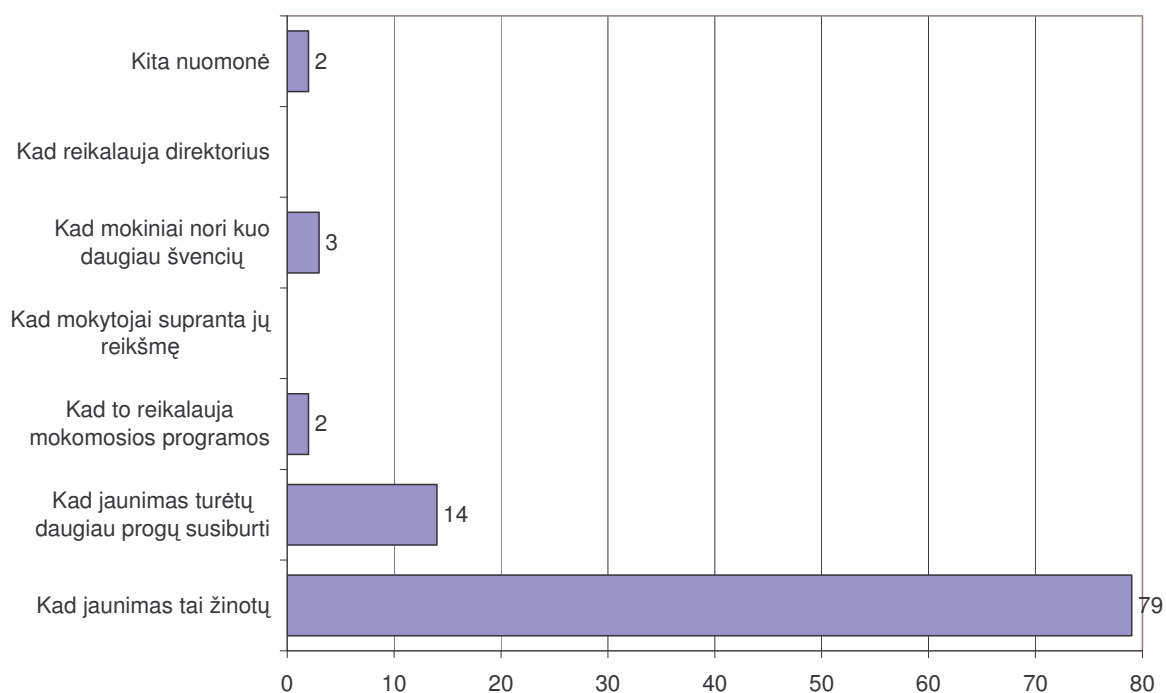
1 pav. Piniginės paramos įtaka buriant žmones bendrauti (ekspertai), proc.

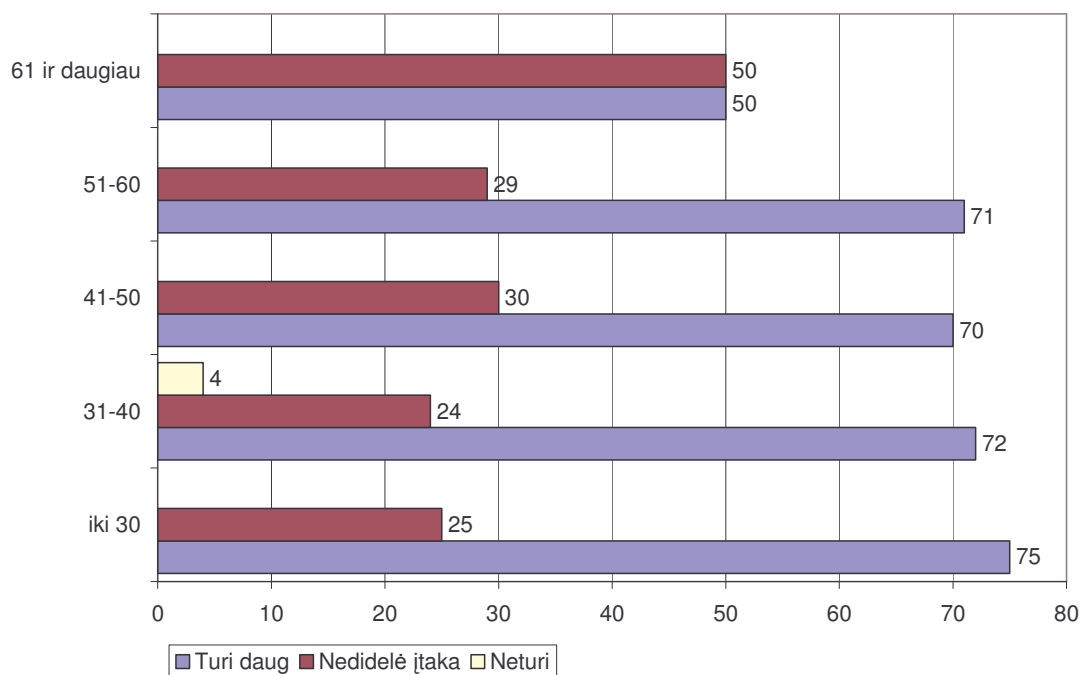
2 pav. **Seniūnijos įtaka buriant žmones bendrauti (ekspertai), proc.**

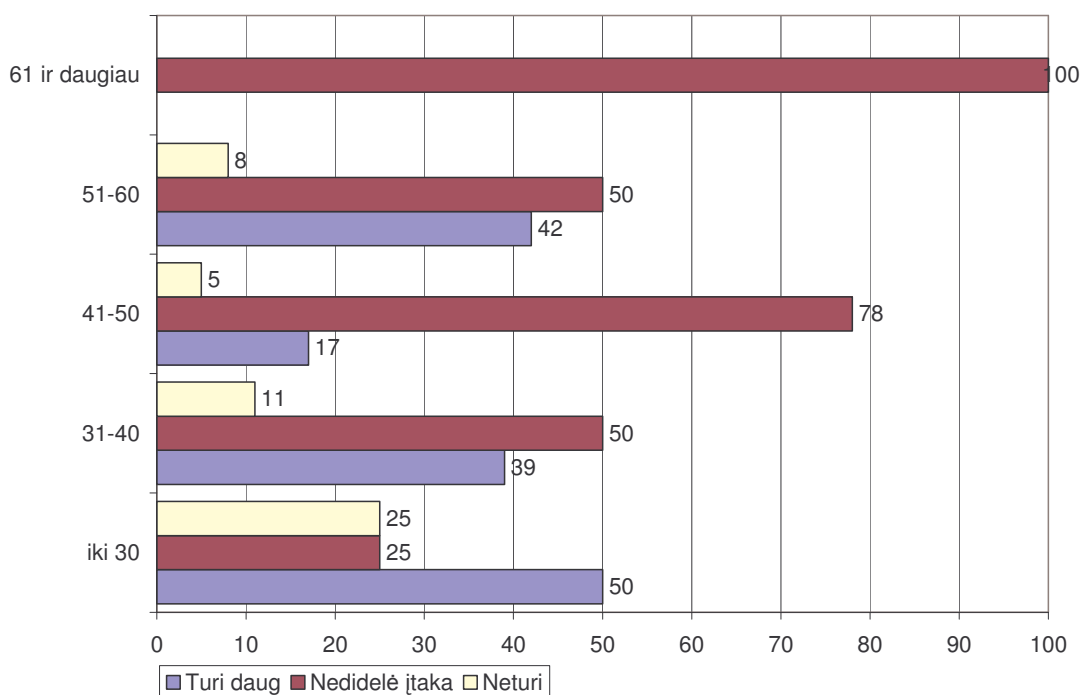
3 pav. **Požiūris į mokykloje vykstančias šventes, proc**

4 pav. **Liaudies papročių populiarinimo mokykloje priežastys, proc.**

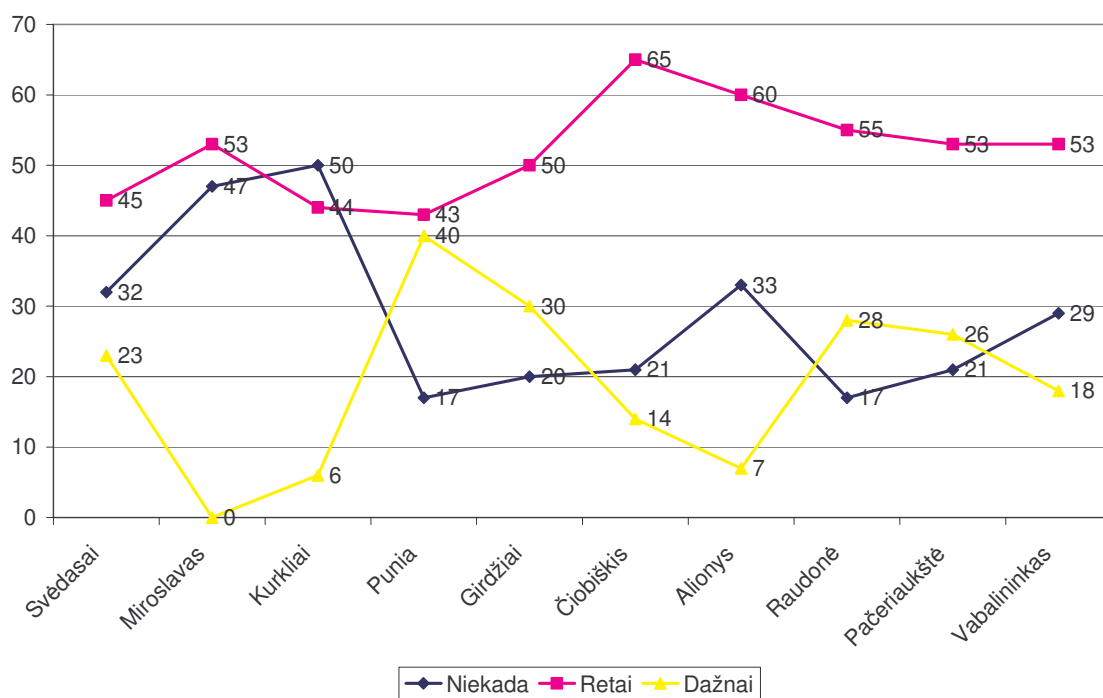
5 pav. Švenčių įtaka žmonių bendravimui (ekspertai), proc.

6 pav. Kultūros namų įtaka žmonių bendravime (ekspertai), proc.

1 lentelė Šventės švenčiamos su kaimynais

AMŽIAUS GRUPĖS	KAIP DAŽNAI ŠVENTĖS ŠVENČIAMOS KARTU SU KAIMYNAIS?						
	DAŽNAI		NIEKADA		RETAI		IŠ VISO:
	Dažnis	Proc.	Dažnis	Proc.	Dažnis	Proc.	
Iki 30	16	24	20	29	32	47	68
31–40	10	14	17	24	43	62	70
41–50	16	26	18	29	28	45	62
51–60	8	18	11	26	24	56	43
61 ir daugiau	3	10	10	35	16	55	29
IŠ VISO:	53	19	76	28	143	53	272

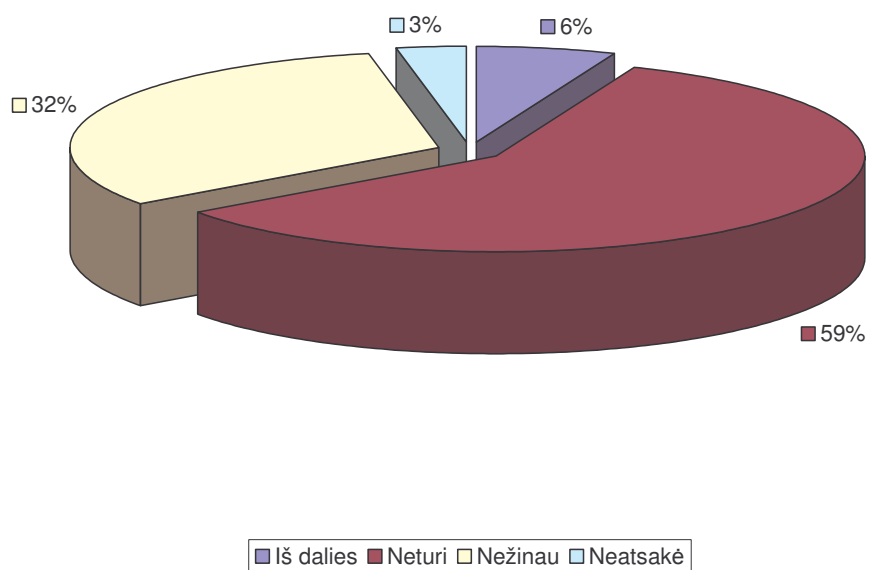
7 pav. Švenčių šventimas su kaimynais gyvenvietėse, proc.

2 lentelė Ar Jums žinomi atvejai, kai Jūsų pažįstami ar kaimynai sutramdė viešosios tvarkos ardytojus?

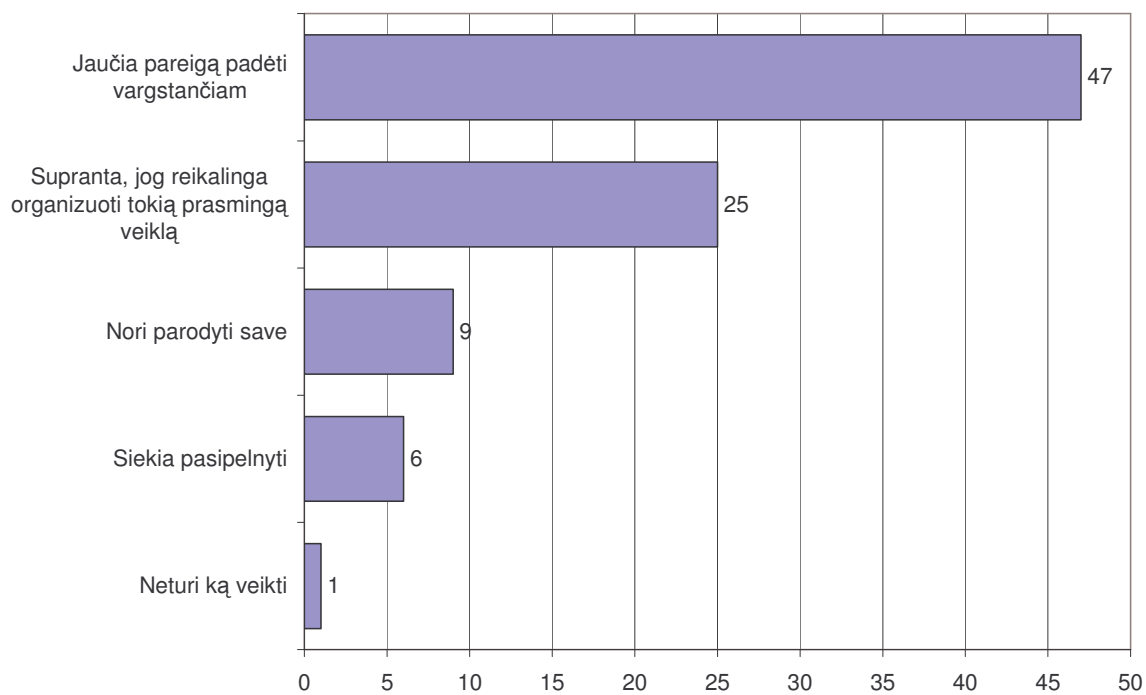
GYVENVIETĖ	ŽINOMI VIEŠOSIOS TVARKOS ARDYTOJŲ SUTRAMDYMO ATVEJAI						IŠ VISO:
	Taip		Ne		Ne vieną sykį		
	Dažnis	Proc.	Dažnis	Proc.	Dažnis	Proc.	
Svėdasai	9	33	16	60	2	7	27
Mirolavas	6	20	21	70	3	10	30
Kurkliai	3	19	11	69	2	12	16
Punia	12	40	18	60			30
Girdžiai	7	23	21	70	2	7	30
Čiobiškis	3	10	22	80	3	10	28
Alionys	4	14	21	72	4	14	29
Raudonė	1	3	28	97			29
Pačeriaukštė	3	15	10	50	7	35	20
Vabalninkas	10	26	26	69	2	5	38
IŠ VISO:	58	21	194	70	25	9	277

3 lentelė Ar Jums žinomi atvejai, kai Jūsų pažįstami ar kaimynai sutramdė viešosios tvarkos ardytojus?

AMŽIAUS GRUPĖS	ŽINOMI VIEŠOSIOS TVARKOS ARDYTOJŲ SUTRAMDYMO ATVEJAI						IŠ VISO:
	Taip		Ne		Ne vieną sykį		
	Dažnis	Proc.	Dažnis	Proc.	Dažnis	Proc.	
Iki 30	15	21	56	78	1	1	72
31 – 40	16	22	48	68	7	10	71
41 – 50	13	21	41	65	9	14	63
51 – 60	11	26	27	63	5	11	43
61 ir daugiau	3	11	21	78	3	11	27
IŠ VISO:	58	21	193	70	25	9	276

8 pav. Šaulių organizacijos įtaka gyventojų organizavime

9 pav. Dalyvavimo labdaringoje veikloje motyvai, proc.